

Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi

---

31 Ağustos 2023 tarihinde güncellenmiştir.

Bu Rehber, Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır ve Mahkeme açısından bağlayıcı değildir.

Bu raporun tamamını ya da bir kısmını basılı veya çevrim içi (web) yayın şeklinde tercüme etmek ve/veya çoğaltmak isteyen yayıncıların veya kuruluşların, izin koşullarını bilmek amacıyla [bir tercümeyi çoğaltma veya yeniden yayımlama talebine](#) yönelik iletişim formunu doldurmaları gerekmektedir.

İçtihat rehberleri hakkında tercüme süreçleri halen devam eden belgelerle ilgili her türlü bilgi için [Tercüme süreci devam edenler](#) listesine başvurunuz.

Bu rehberin orijinal metni, İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Rehber, zaman içerisinde düzenli olarak güncellenmiştir. En son güncelleme, 31 Ağustos 2023 tarihinde tamamlanmıştır. Şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

[Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi](#) ve [İçtihat Rehberleri](#) <https://ks.echr.coe.int> adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili her türlü yeni bilgi için, Mahkemenin X hesabına başvurunuz: https://x.com/ECHR_CEDH.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2025

İçindekiler

Önsöz.....	7
Giriş	8
A. Bireysel Başvurular	10
1. Maddenin Amacı.....	10
2. Davacı Kategorileri.....	10
a. Gerçek Kişiler	10
b. Tüzel Kişiler.....	11
c. Bütün Birey Toplulukları	12
3. Mağdur Sıfatı	12
a. Mağdur Kavramı	12
b. Doğrudan Mağdur	13
c. Dolaylı Olarak Mağdur	14
d. Potansiyel Mağdurlar ve Kamu Davası (<i>actio popularis</i>)	17
e. Mağdur Sıfatının Kaybı	19
f. Başvuranın Ölümü	22
4. Temsil Edilme.....	23
B. Bireysel Başvuru Hakkını Kullanma Özgürlüğü.....	26
5. İlkeler ve Örnekler	26
6. Davalı Devletin Yükümlülükleri.....	28
a. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. Maddesi	28
b. Olayların Tespiti.....	29
c. Soruşturma	30
I. Usule İlişkin Kabuledilemezlik Nedenleri.....	31
A. İç Hukuk Yollarının Tüketilmemesi	31
1. Kuralın Amacı.....	32
2. Kuralın Uygulanması	32
a. Esneklik.....	32
b. İç Hukuk Kurallarına ve Sınırlarına Riayet Etme.....	33
c. Birden Fazla İç Hukuk Yolunun Bulunması.....	34
d. Şikâyetin Özü İtibarıyla İleri Sürülmüş Olması	34
e. İç Hukuk Yolunun Varlığı ve Uygun Niteliği.....	35
f. Erişilebilirliği ve Etkililiği.....	36
3. Kuralın Uygulanması Konusunda Sınırlar	39
4. İspat Yükünün Dağılımı	40
5. Usul Yönleri.....	43

6.	Yeni Hukuk Yollarının Oluşturulması	44
	B. Dört Aylık Süre Kuralına Riayet Etmeme	46
1.	Kuralın Amacı.....	46
2.	Dört Aylık Sürenin Başladığı Tarih.....	47
	a. Nihai Karar	47
	b. Sürenin Başlangıç Noktası.....	49
	i. Karardan Haberdar Olma.....	49
	ii. Kararın Tebliğ Edilmesi	49
	iii. Kararın Tebliğ Edilmemesi	49
	iv. İç Hukuk Yolu Bulunmaması	50
	v. Devam Eden Durum.....	50
3.	Dört aylık Sürenin Sona Ermesi	51
4.	Başvurunun Yapıldığı Tarih	52
	a. Eksiksiz Doldurulmuş Başvuru Formu	52
	b. Gönderim Tarihi.....	52
	c. Faksla Gönderme.....	53
	d. Bir Şikâyetin Nitelendirilmesi.....	53
	e. Daha Sonraki Şikâyetler	54
5.	Özel Durumlar.....	54
	a. Yaşam, Konuta Saygı ve Mülkiyet Hakkına İlişkin Devam Eden Durumlarda Süre Sınırlarının Uygulanabilirliği.....	54
	b. Ölüm veya Kötü Muamele Hakkında Etkin Soruşturma Yürütülmemesi Durumunda Süre Sınırlarının Uygulanabilirliği.....	55
	c. Tutukluluk Koşullarına İlişkin Olarak Dört aylık Süre Kuralının Uygulanma Koşulları	56
	d. Sözleşme'nin 5. Maddesine Göre Birden Fazla Tutukluluk Süresinin Söz Konusu Olduğu Davalarda Dört aylık Süre Kuralının Uygulanma Koşulları	57
	C. İsimsiz Başvuru	58
1.	İsimsiz Başvuru	58
2.	İsimsiz Olmayan Başvuru	59
	D. Esasen Aynı Olan Başvurular	59
1.	Mahkeme Tarafından Daha Önce İncelenmiş Olan Bir Başvuruyla Esasen Aynı Olma.....	59
2.	Uluslararası Diğer Bir Soruşturma veya Çözüm Mercisine Sunulan Bir Konuyla Esasen Aynı Olma	61
	e. Davaların Benzerliğinin Değerlendirilmesi	61
	f. "Uluslararası Diğer Bir Soruşturma veya Çözüm Mercisi" Kavramı	62
	E. Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması	63
1.	Genel Tanım.....	63
2.	Mahkemeyi Yanıltma	64

3. Hakaret Edici Bir Dil Kullanma	65
4. Dostane Çözüm Sürecinin Gizliliği İlkesine Aykırılık	66
5. Başvurunun Açıkça Karşı Tarafa Zarar Vermek Amacıyla Yapılan veya Gerçek Bir Amaçtan Yoksun Bir Başvuru Olması	67
6. İç Hukuk Yollarının Kötüye Kullanılması veya Ulusal Düzeyde Diğer Kusurlar	67
7. Davalı Hükümetin Benimsemesi Gereken Yaklaşım	68
II. Mahkemenin Yargı Yetkisine İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri	69
A. Kişi Bakımından (<i>ratione personae</i>) Bağdaşmazlık	69
1. İlkeler	69
2. Yetki Alanı	70
3. Sorumluluk ve Yüklenebilirlik	73
4. Sözleşme'ye Taraf Devletlerin, Uluslararası Bir Örgüte Üyelikleriyle İlgili Olarak Yaptıkları Eylemleri ve İhmalleri Nedeniyle Muhtemel Sorumluluğuna İlişkin Hususlar	74
B. Yer Bakımından (<i>ratione loci</i>) Bağdaşmazlık	76
1. İlkeler	76
2. Özel Durumlar	77
C. Zaman Bakımından (<i>ratione temporis</i>) Bağdaşmazlık	77
1. Genel İlkeler	77
2. Bu İlkelerin Uygulanması	78
g. Sözleşme'nin Onaylanması veya Sözleşme Organlarının Yetkisinin Kabul Edilmesiyle İlgili Kritik Tarih	78
h. Sözleşme'nin İlgili Devlet Bakımından Yürürlüğe Girmesinden veya Beyanından Önce veya Sonra Meydana Gelen Anlık Olaylar	79
3. Özel Durumlar	80
i. Devam Eden İhlaller	80
b. Kritik Tarihten Önce Meydana Gelen Kaybolmalara İlişkin Soruşturma Yürütme Hususunda Sözleşme'nin 2. Maddesinden Doğan ve "Devam Eden" Usul Yükümlülüğü	81
c. Sözleşme'nin 2. Maddesinden Doğan, Ölümüne İlişkin Soruşturma Yapma Yönündeki Usul Yükümlülüğü: Mahkemenin Zaman Bakımından Yetkisi Dışında Kalan Olaylarla İlgili Yargılamalar	81
d. Önceki Olayların Dikkate Alınması	83
e. Devam Eden Yargılama veya Tutukluluk	83
f. Adli Hata Durumunda Tazminat Hakkı	83
g. İki Defa Yargılanmama veya Cezalandırılmama Hakkı	83
D. Konu Bakımından ("<i>ratione materiae</i>") Bağdaşmazlık	83
III. Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri	86
E. Açıkça Dayanaktan Yoksun Olma	86
1. Genel Giriş	86

2. “Dördüncü Derece Yargı Organı” (“ <i>Fourth Instance</i> ”)	88
3. Görünür veya Açık Bir İhlalin Bulunmaması	90
a. Keyfiliğe veya Yargılamanın Adil Olmadığına İşaret Eden Herhangi Bir Belirtinin Bulunmaması	90
b. Amaçlar ile Araçlar Arasında Orantısızlığa İlişkin Herhangi Bir Belirtinin Bulunmaması	90
c. Esasa İlişkin Olarak Nispeten Basit Olan Diğer Sorunlar	92
4. Desteklenmeyen Şikâyetler: Delil Yokluğu	92
5. Anlaşılmaz veya Uydurma Şikâyetler	93
B. Önemli Bir Zararın Bulunmaması	94
1. Yeni Kriterin Kabulünün Temeli	94
2. Amaç	95
3. Başvuranın Önemli Bir Zarara Maruz Kalıp Kalmadığı Hakkında	96
a. Önemli Bir Maddi Zararın Bulunmaması	97
b. Önemli Bir Maddi Zararın Bulunması	99
c. Maddi Olmayan Önemli Bir Zararın Bulunmaması	99
d. Maddi Olmayan Önemli Bir Zararın Bulunması	101
4. Koruyucu Hüküm: İnsan haklarına saygı ilkesinin, davanın esas bakımından incelenmesini gerektirip gerektirmediği	104
ANILAN DAVALAR DİZİNİ	106

Önsöz

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan sonra metinde “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi” olarak anılacaktır) tarafından içtihatlar hakkında yayımlanan rehberler dizinin birini teşkil eden bu rehber, bireysel başvuruların kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin olarak hukukçuları ve özellikle Mahkemeye başvuranları temsil etmek isteyen avukatları bilgilendirme amacını taşımaktadır. Dolayısıyla bu rehber, kabul edilebilirlik koşullarının daha açık ve detaylı şekilde anlaşılmasını sağlamak, esas hakkında karara bağlanması için hiçbir şansı olmayan başvuru akınına olabildiğince engellemek amacıyla ve esastan incelenmesi gereken başvuruların kabul edilebilirlik testini geçebileceği şekilde tasarlanmıştır.

Dolayısıyla bu rehberin, eksiksiz olduğu iddia edilmemektedir ve rehberde en yaygın davalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Burada yer verilen içtihatlar, önemli ve/veya en yeni ilke kararları* arasından seçilmiştir.

Mahkeme kararlarında, sadece kendisine başvuru yapılan dakaları incelemeyi, aynı zamanda Sözleşme normları da geniş çaplı olarak aydınlatılmaya, korunmaya ve geliştirilmeye çalışılır. Ayrıca Mahkemenin vermiş olduğu kararlar, Devletlerin, Sözleşmeci Taraf sıfatıyla verdikleri taahhütlere riayet etmelerine katkıda bulunur (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, A Serisi no. 25 ve daha yeni bir tarihte *Jeronovičs/Letonya* [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Temmuz 2016).

Sözleşme ile oluşturulan sistem, ayrıca insan haklarının korunmasına ilişkin normları yükselterek ve bu alandaki içtihatları Sözleşme’ye Taraf Devletlerin toplumlarının tamamını kapsayacak şekilde genişleterek, kamu düzenine dâhil olan konuları, genel menfaat içerisinde inceleme amacını taşır (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], no. 30078/06, § 89, AİHM 2012). Nitekim Mahkeme, insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin, anayasal aracı olarak” Sözleşme’nin rolünün altını çizmiştir (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI ve daha yakın bir tarihte verilen *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], 2020, § 110).

Sözleşme’ye Ek 15 No.lu Protokol vesilesiyle, yakın zamanda Sözleşme’nin önsözünde ikincillik ilkesine yer verilmiştir. Bu ilke uyarınca, “İnsan haklarının korunması sorumluluğu Taraf Devletler ve Mahkeme arasında paylaşılır” ve ulusal makamlar ve mahkemeler iç hukuku, Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlükleri tam olarak tanıyacak şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır (*Grzeğa/Polonya* [BD], § 324).

Bu rehber, Sözleşme veya Ek Protokollerinin anılan her maddesi için, anahtar kelime referanslarını içermektedir. Her davada incelenen hukuki konular, (genel olarak) Sözleşme ve Protokollerinin metininden doğrudan çıkarılan terimleri içeren bir lügatçadan gelen *bir anahtar kelimeler listesiyle* özetlenmiştir.

Mahkeme içtihatlarına ilişkin *veri tabanı HUDOC*, anahtar kelimelerle arama yapma imkânı sunar. Anahtar kelimelerle arama yapılabilmesi, benzer bir hukuki içeriğe sahip olan belge gruplarını da bulmanıza imkân verir (Mahkeme tarafından her davada ileri sürülen gerekçe ve varılan sonuçlar, anahtar kelimelerle özetlenir). Her dava için önerilen anahtar kelimeler, belgenin sayfasında mevcuttur. Gerekli açıklamaların hepsini, *HUDOC kullanım klavuzunda* bulabilirsiniz.

---

* Anılan içtihat, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Komisyonunun iki resmi dilinden birinde ve/veya her ikisinde de (Fransızca ve İngilizce) olabilir. Davanın isminden sonra belirli bir ibare kullanılmadığı sürece, Mahkemenin Dairelerinden biri tarafından esasa ilişkin olarak verilen bir karara atıf yapılmaktadır. Kararlarda kullanılan “(k.k.)” ibaresi, Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verdiği bir karara ve “[BD]” ibaresi ise Büyük Daire tarafından incelenen bir davaya atıfta bulunmaktadır. Bu güncellemenin yapıldığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız (*) işaretiyle belirtilmiştir.

Giriş

1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (“Sözleşme”) tarafından kurulan temel hak ve özgürlükleri koruma sistemi, ikincilik ilkesine dayanır. Bu ilkenin önemi, Sözleşme’nin önsözünde bu ilkeye açık bir atıfta bulunan Sözleşme’ye [Ek 15 No.lu Protokol](#)’ün kabulü ve yürürlüğe girmesiyle yinelenmiştir. Bu Sözleşme’nin uygulanmasını sağlamak, öncelikle Sözleşme’ye Taraf Devletlerin görevidir; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“Mahkeme”), sadece Devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde müdahalede bulunmalıdır.

2. Strazburg denetimini harekete geçiren unsur; esas itibarıyla, Sözleşme’ye Taraf Devletin yargı yetkisi alanında bulunan hergerçek veya tüzel kişinin, Mahkemeye yaptığı bireysel başvurulardır. Dolayısıyla potansiyel başvuranların sayısı çok fazladır; Büyük Avrupa’da yerleşik olan sekiz yüz milyon kişi ve burada yaşayan veya geçiş halinde bulunan üçüncü ülke vatandaşlarının yanı sıra, milyonlarca dernek, vakıf, siyasi parti ve şirket gibi kuruluşlar bulunmaktadır. Ayrıca Sözleşme’ye Taraf Devletlerin kendi ülke sınırları dışında işlediği eylemler nedeniyle, bu Devletlerin yargı yetkisi alanına giren kişiler de başvurular arasında bulunmaktadır.

3. Mahkeme, değişik etkenlere bağlı olarak, son birkaç yıldır bireysel başvurulara boğulmuş durumdadır (*Mahkeme önünde 31 Ocak 2021 tarihi itibarıyla 64.100 derdest başvuru bulunmaktadır*). Ancak bu başvuruların neredeyse tamamı, Sözleşme’de yer alan kabuledilebilirlik kriterlerinden birini karşılamadığı gerekçesiyle, esastan incelenmeksizin reddedilmektedir. Örneğin 2020 yılında, Mahkeme tarafından incelenen 39.190 başvurudan 37.289’unun kabul edilemez olduğuna veya kayıttan düşürülmesine karar verilmiştir. Bu durum iki nedenle can sıkıcıdır. Birincisi; Mahkemenin her başvuruya yanıt vermesi gerektiğinden, esastan incelenmesi gereken davalara makul süre sınırları içerisinde yoğunlaşması engellenmektedir ve dolayısıyla başvuranlara gerçek bir yarar sağlayamamaktadır. İkincisi; on binlerce başvuranın talebi, kaçınılmaz olarak, reddedilmektedir.

4. Sözleşme’ye Taraf Devletler ile Mahkeme ve Yazı İşleri Müdürlüğü, sürekli olarak bu sorunla baş edebilmenin ve etkili bir şekilde adaletin tecelli etmesini sağlamanın yollarını araştırmaktadır. Görünürdeki tedbirlerden biri, Sözleşme’ye [Ek 14 No.lu Protokol](#)’ün kabul edilmiş olmasıdır. Bu Protokol; diğerlerinin yanı sıra, açıkça kabul edilemez olan başvuruların, üç hâkimden oluşan bir komite yerine, hâkim olmayan raportörlerin yardımıyla tek hâkim tarafından ele alınmasını öngörmektedir. 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren bu Protokol, başvuranın uğradığı zararın derecesiyle ilgili yeni bir kabul edilebilirlik kriteri getirmiştir. Bu Protokol ile önemsiz bir zarara maruz kalan kişilerin başvuruda bulunmasının engellenmesi amaçlanmaktadır.

5. Avrupa Konseyine üye olan ve hepsi Sözleşme’yle bağlı bulunan kırk yedi Devletin temsilcileri, 19 Şubat 2010 tarihinde Mahkemenin geleceğini ve özellikle çok sayıdaki kabul edilemez başvurunun doğurduğu dava yükünü görüşmek üzere İsviçre’de Interlaken’da toplanmışlardır. Temsilciler yaptıkları [resmi bildiride](#), temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin Avrupa sistemi içerisinde, Mahkemenin merkezi bir rolü bulunduğunu teyit etmişler ve bireysel başvuru ilkesini muhafaza etmekle birlikte, Mahkemenin etkililiğini arttırmayı taahhüt etmişlerdir.

6. Sözleşme mekanizmasının kısa, orta ve uzun vadede uygulanabilir olmasını sağlama gereksinimi; sırasıyla 2011, 2012, 2015 ve 2018 yıllarında [İzmir](#), [Brighton](#), [Brüksel](#) ve [Kopenhag](#)’da gerçekleştirilen sonraki konferanslarda kabul edilen bildirilerde tekrar vurgulanmıştır. [15 No.lu Ek Protokol](#)’ün kabulü ile ilgili olarak

gerçekleştirilen Brighton Konferansı, Sözleşme'nin Önsözünde ikincillik ilkesine ve takdir yetkisi doktrinine atıfta bulunulmasının yanı sıra, ulusal mahkemenin nihai kararının ardından Mahkemeye başvuruda bulunulması gereken sürenin, altı aydan dört aya indirilmesini sağlamıştır.

7. Potansiyel başvuranlara, başvuru usulü ve kabul edilebilirlik kriterleri konusunda kapsamlı ve nesnel bilgiler sağlama fikri, [Interlaken Bildirisi'nin](#) C-6 maddesinin a) ve b) bendlerinde açıkça ifade edilmiştir. Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik koşulları hakkındaki bu uygulama rehberinin de, aynı kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Uygulama rehberi ilk olarak; esas hakkında karar verilerek sonuçlanma ihtimali bulunmayan başvuru sayısını, mümkün olduğu kadar azaltmak ve ikinci olarak; esastan incelenmesi gereken başvuruların, kabul edilebilirlik testini geçmesini sağlamak amacıyla, kabul edilebilirlik şartlarının daha açık ve daha ayrıntılı bir resmini sunacak şekilde tasarlanmıştır. Kabul edilebilirlik testini geçen davaların çoğunda; halen kabul edilebilirlik ve esas aynı anda incelenmekte ve bu da usulü basitleştirip hızlandırmaktadır.

8. Bu rehber, öncelikli olarak hukukçulara ve özellikle kendilerinden Mahkeme önünde başvuranları temsil etmeleri istenen avukatlara yönelik bir belgedir.

9. Sözleşme'nin 34. maddesinde (bireysel başvurular) ve 35. maddesinde (kabul edilebilirlik koşulları) yer alan bütün kabul edilebilirlik kriterleri, Mahkemenin içtihatları ışığında incelenmiştir. Doğal olarak; dört aylık süre kuralı ve belirli bir ölçüde, iç hukuk yollarının tüketilmesi gibi kimi kavramlar, üzerinde çok ayrıntılı alt başlıklara ayrılması mümkün olan "açıkça dayanaktan yoksun olma" kavramı veya Mahkemenin *konu bakımından yetkisi (ratione materiae)* veya *kişi bakımından yetkisi (ratione personae)* gibi kavramlara kıyasla daha kolay açıklanabilmektedir. Ayrıca, başvuranlar tarafından bazı maddeler daha sıklıkla ileri sürülmekte ve bazı Devletler Sözleşme'ye ek bütün Protokolleri onaylamadığı gibi, diğer Devletler de bazı hükümlerin uygulama alanı konusunda çekincelerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu rehber, bütün ayrıntıları içerme iddiasında olmayıp, en yaygın şekilde meydana gelen olaylar üzerine yoğunlaşmaktadır. Rehberde esasen (Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca yapılan) bireysel başvurularla ilgili davalar ele alınmış olsa da, aynı zamanda bireysel başvurular açısından bir menfaat teşkil ettiği ölçüde, (Sözleşme'nin 33. maddesi uyarınca yapılan¹) devletlerarası başvurular konusunda verilen bazı kararlara da atıfta bulunmaktadır.

10. Rehber, Mahkemenin Hukuk Danışmalığı (*Jurisconsult*) Birimi tarafından hazırlanmış olup, rehberin kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin yorumları, Mahkeme açısından hiçbir şekilde bağlayıcı değildir. Düzenli olarak güncellenecek olan Rehber; İngilizce ve Fransızca dillerinde yazılmış olup, aleyhinde yüksek sayıda başvuru bulunan ülkelerin resmi dillerine öncelik verilerek, diğer bazı dillere tercüme edilecektir.

11. Rehberde bireysel başvuru ve mağdur sıfatı kavramları tanımlandıktan sonra, **(I. Bölüm)** usule ilişkin **(II. Bölüm)** Mahkemenin yargı yetkisine ilişkin ve **(III. Bölüm)** davanın esasına ilişkin kabul edilemezlik nedenleri incelenecektir².

¹ Sözleşme'nin 35. maddesinde belirtilen bütün kabul edilebilirlik kriterleri, Sözleşme'nin 33. maddesi uyarınca yapılan devletlerarası başvurulara uygulanmamaktadır ([Slovenya/Hırvatistan](#) [BD] (k.k.), §§ 40-44). Devletlerarası başvurular kabul edilebilirliğe ilişkin olarak, farklı bir yaklaşım gerektirmektedir.

² Mahkemenin incelemesi sırasında bir başvurunun geçtiği farklı safahatları daha açık bir şekilde anlamak için, bk. Mahkemenin internet sitesinde bulunan "[Davaların incelenmesi](#)" sayfası (www.echr.coe.int-Mahkeme-Mahkemenin işleyişi), ve özellikle bk. "[Bir başvurunun yol haritası](#)" şeması.

A. Bireysel Başvurular

Sözleşme'nin 34. maddesi — Bireysel Başvurular

“Bu Sözleşme veya Protokollerinde tanınan hakların, Yüksek Sözleşmeci Taraflar'dan biri tarafından ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren her gerçek kişi, hükümet dışı örgüt veya kişi grupları Mahkemeye başvurabilir. (...)”

HUDOC Anahtar Kelimeleri

Başvuru (34) – Davalı Devlet (34) – Gerçek kişi (34) – Hükümet dışı örgütler (34) – Şahıs grupları (34) – Mağdur (34) - *Actio popularis* (kamu davası) (34) – *Locus standi* (dava ehliyeti) (34)

1. Maddenin Amacı

12. Sözleşme'nin bireysel başvuru hakkını güvence altına alan 34. maddesi, bireylere uluslararası düzeyde hukuki girişimde bulunma konusunda gerçek bir hak tanımaktadır. Bu madde ayrıca, insan haklarını koruma “mekanizmasının kilit unsurlarından” olup, Sözleşme sisteminin etkililiğini sağlayan temel güvencelerden biridir (*Mamatkulov ve Askarov/Türkiye* [BD], 2005, §§ 100 ve 122; *Loizidou/Türkiye* (ilk itirazlar), 1995, § 70).

13. Yaşayan bir belge olan Sözleşme, günümüzün yaşam koşulları ışığında yorumlanmalıdır. Bu yöndeki yerleşik içtihat, 34. madde gibi usule ilişkin hükümler için de geçerlidir (*ibidem*, § 71).

14. Bir başvuranın, Sözleşme'nin 34. maddesine dayanabilmesi için, iki koşulu karşılaması gerekmektedir: Başvuran, 34. maddede belirtilen davacı kategorilerinden birinde yer almalıdır ve Sözleşme ihlalinden mağdur olduğu konusunda delil gösterebilmelidir (*Vallianatos ve diğerleri/Yunanistan* [BD], 2013, § 47).

2. Davacı Kategorileri

a. Gerçek Kişiler

15. Sözleşme'nin 1. maddesine göre herkes milliyeti, ikâmet yeri, medeni statüsü veya hukuki ehliyeti ne olursa olsun, Sözleşme'ye Taraf bir Devletin yargı yetkisi alanında meydana geldiğini iddia ettiği bir ihlal nedeniyle, söz konusu Devlete karşı Sözleşme'nin korumasından yararlanmak isteyebilir (*Van der Tang/İspanya*, 1995, § 53). Velayet hakkından yoksun bırakılmış bir anne konusunda bk. *Scozzari ve Giunta/İtalya* [BD], 2000, § 138; reşit olmayan bir kişikonusunda bk. *A./Birleşik Krallık*, 1998; vasisinin iznini almamış ve hukuki ehliyeti bulunmayan bir kişi konusunda bk. *Zehentner/Avusturya*, 2009, § 39 ve sonraki paragraflar.

16. Sadece hayatta olan kimseler tarafından veya onların adına başvuru yapılabilir; ölmüş bir kimse Mahkemeye başvuruda bulunamaz (*Aizpurua Ortiz ve diğerleri/İspanya*, 2010, § 30; *Dvořáček ve Dvořáková/Slovakya*, 2009, § 41).

b. Tüzel Kişiler

17. Sözleşme ve Protokollerinde yer alan hakların, bir Üye Devlet tarafından ihlal edilmesinden dolayı, mağdur olduğunu iddia eden her tüzel kişi, ancak Sözleşme'nin 34. maddesi anlamında bir "hükümet dışı örgüt" olması koşuluyla, Mahkeme önünde dava açma hakkına sahiptir.

18. Sözleşme'nin 34. maddesinin anlamında "hükümet dışı örgütlerin" aksine, sadece Devletin merkezi organları değil, aynı zamanda söz konusu organlara göre özerklik derecelerine bakılmaksızın "kamusal işlevler" yerine getiren merkezî olmayan makamlar da "Hükümet kuruluşları" olarak nitelendirilmelidir; bu nitelendirme aynı zamanda, Sözleşme'nin 34. maddesine dayanarak başvuruda bulunma hakkına sahip olmayan yerel ve bölgesel makamlar (*Radio France ve diğerleri/Fransa* (k.k.), 2003, § 26), belediyeler (*Ayuntamiento de Mula/İspanya* (k.k.), 2001) veya bir belediyenin kamu otoritesinin kullanımına katılan bir bölümü (*Municipal Section of Antilly/Fransa* (k.k.), 1999) için de geçerlidir (ayrıca bk. *Döşemealti Belediyesi/Türkiye* (k.k.), 2010). Sözleşme'ye taraf olmayan bir devlet, "hükümet dışı örgüt" olarak değerlendirilemez, dolayısıyla Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca Mahkemeye başvurma yetkisine sahip değildir (*Kongo Demokratik Cumhuriyeti/Belçika* (k.k.), 2020, §§ 13-21).

19. "Hükümet kuruluşu" kategorisi, Hükümetin yetkilerinin kullanımına katılan veya Hükümetin denetimi altında bir kamu hizmeti yürüten tüzel kişileri içermektedir (*JKP Vodovod Kraljevo/Sırbistan* (k.k.), 2018, §§ 23-28, belediye tarafından kurulan bir su ve temizlik şirketine ilişkin dava; *İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi/Türkiye* (k.k.), 2020, bir vakıf tarafından kurulan üniversiteye ilişkin dava). Şikâyet edilen fiilin özel niteliği bu bağlamla ilgili değildir (§ 38).

20. Mülkî makamlar haricindeki belirli bir tüzel kişinin, söz konusu kategoriye girip girmediğinin belirlenmesi için; tüzel kişinin hukuki statüsü ve gerektiği takdirde söz konusu statünün kendisine verdiği haklar, yürüttüğü faaliyetin niteliği, faaliyetin yürütüldüğü kapsam ve siyasi makamlardan bağımsızlığının derecesi göz önünde bulundurulmalıdır (*Radio France ve diğerleri/Fransa* (k.k.), 2003, § 26; *Kotov/Rusya* [BD], 2012, § 93; *Slovenya/Hırvatistan* [BD] (k.k.), 2020 § 61). Hükümet yetkisini kullanmayan ve kamu hukukuna tâbi olan kuruluşlar için bk. *The Holy Monasteries/Yunanistan*, § 49, 1994; *Radio France ve diğerleri/Fransa* (k.k.), 2003 §§ 24-26; *Österreichischer Rundfunk/Avusturya* (k.k.), 2004; *Schweizerische Radio-und Fernsehgesellschaft et publisuisse SA/İsviçre*, 2020, §§ 46-48. Devletten kurumsal olarak ve işleyiş açısından yeterince bağımsız olan Devlet şirketleri için bk. *Islamic Republic of Iran Shipping Lines/Türkiye*, 2007, §§ 80-81; *Ukraine-Tyumen/Ukrayna*, 2007, §§ 25-28; *Unédic/Fransa*, 2008, §§ 48-59 ve aksi için bk. *Zastava It Turs/Sırbistan* (k.k.), 2013; *State Holding Company Luganskvugillya/Ukrayna* (k.k.), 2009; ayrıca bk. *Transpetrol, a.s./Slovakya* (k.k.). Mahkeme, şirketlerin, öncelikle şirketler hukukuna tabi olmaları, yürüttükleri faaliyetlerin icrasında kendilerine olağan özel hukuk tarafından tanınan yetkiler dışında herhangi bir kamusal veya başka yetkilere sahip olmamaları ve adli ve idari olmayan mahkemelerin yetki alanına dâhil olmaları sebebiyle, Sözleşme'nin 34. maddesi anlamında "hükümet dışı örgütler" olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme aynı zamanda başvuran bir şirketin ticari faaliyetler yürüttüğünü ve bir kamu hizmeti görevi yürütmediğini veya rekabetçi bir sektörde tekel durumuna sahip olmadığını da dikkate almıştır (*Slovenya/Hırvatistan* [BD] (k.k.), 2020, §§ 62-63 ve bu kararda yer alan atıflar).

21. Mahkeme, Sözleşme'nin 33. maddesinin (Devletlerarası başvurular), başvuran bir hükümetin, "hükümet dışı örgüt" olarak nitelendirilemeyecek tüzel kişilerin haklarını savunmasına ve dolayısıyla Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca bireysel başvuruda bulunmasına izin vermediğini belirtmiştir (Başvuran

Devlete ait olan bir bankayla ilgili olarak bk. [Slovenya/Hırvatistan](#) [BD] (k.k.), 2020, §§ 60-70 ve 76-79). Mahkeme, Sözleşme'nin insan haklarını koruma özelliğini dikkate alarak ve devletlerarası bir davada dahi, Sözleşme'nin ihlalden zarar görenin esasen bir şahıs olduğunu hatırlatarak, sadece "hükümet dışı örgütler" olarak nitelendirilebilecek gerçek kişilerin, şahıs gruplarının ve tüzel kişilerin, Sözleşme'den doğan haklara sahip olabileceğini, ancak Sözleşmeci bir devletin veya bu devlete ait olan bir tüzel kişinin Sözleşme'den doğan haklara sahip olamayacağını teyit etmiştir ([ibidem](#), § 66).

22. Mahkeme, iç hukukta resmi olarak tanınan bir tüzel kişiliği olmayan, ancak dava açma ve gayrimenkul edinme yetkisi idari makamlar veya mahkemeler tarafından ulusal hukukta hiçbir zaman sorgulanmayan dini bir örgütün Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca başvuruda bulunabileceğine hükmetmiştir ([İzmir Yahudi Cemaati Hahambaşılığı/Türkiye](#), 2023, §§ 43-46).

c. Bütün Birey Toplulukları

23. Mahkemeye, bütün bireyler toplulukları tarafından başvuru yapılabilir. Ancak yerel makamlar veya diğer Hükümet organları; bağlı buldukları ve adına kamu otoritesini kullandıkları Devlet tarafından cezalandırılabilir eylemlerle ilgili olarak, kendilerini oluşturan veya temsil eden bireyler vasıtasıyla başvuruda bulunamazlar ([Demirbaş ve diğerleri/Türkiye](#) (k.k.), 2010). Aksi durumda (*a contrario*), bir bölge parlamentosunun meclis grubu, özerk bir topluluğun meclis genel kurulunun ertelenmesinden şikâyetçi olmaları durumunda, (hükümet kuruluşu olarak değil de) bir "şahıslar grubu" olarak değerlendirilebilirler. Bu tür bir durumda, başvurular tarafından ileri sürülen hak ve özgürlükler, onları kişisel olarak ilgilendirmektedir ve kurum olarak parlamentoya atfedilemez ([Forcadell i Lluís ve diğerleri/İspanya](#) (k.k.), 2019).

3. Mağdur Sıfatı

24. Mahkemenin yerleşik içtihatlarına göre, Sözleşme, kamu davasını (*actio popularis*) tanımamaktadır ve normal olarak, Mahkemenin görevi, ilgili mevzuat ve uygulamayı soyut bir biçimde incelemek değil, bunların başvurana uygulanma veya başvurunu etkileme şeklinin Sözleşme'nin ihlaline yol açıp açmadığını araştırmaktır (örneğin bk. [Roman Zakharov/Rusya](#) [BD], 2015, § 164).

a. Mağdur Kavramı

25. "Mağdur" kelimesi Sözleşme'nin 34. maddesi bağlamında, iddia edilen ihlalden, doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen kişi veya kişileri ifade etmektedir. Bu nedenle 34. madde, sadece iddia edilen ihlalin doğrudan mağdurlarını değil, ihlalin zarar verdiği veya ihlalin sonlandırılmasını istemek için geçerli ve kişisel bir menfaati olan dolaylı mağdurları da ilgilendirmektedir ([Vallianatos ve diğerleri/Yunanistan](#) [BD], 2013, § 47). Her ne kadar Mahkemenin; başvuranın yerel yargılamalara taraf olduğu gerçeğini dikkate alması gerekse de ([Aksu/Türkiye](#) [BD], 2012, § 52; [Micallef/Malta](#) [BD], 2009, § 48; [Bursa Barosu Başkanlığı ve diğerleri/Türkiye](#), 2018, §§ 109-117), "mağdur" kavramı, dava açmadaki menfaate veya dava açma ehliyetine ilişkin iç hukuk kurallarından bağımsız bir şekilde ve özerk olarak yorumlanmaktadır ([Gorraiz Lizarraga ve diğerleri/İspanya](#), 2004, § 35). Bu kavram, herhangi bir zararın varlığını gerektirmemektedir ([Brumărescu/Romanya](#) [BD], 1999, § 50); sadece geçici hukuki etkileri bulunan bir eylem de, tek başına yeterli olabilmektedir ([Monnat/İsviçre](#), 2006, § 33).

26. "Mağdur" kavramının yorumu, çağdaş toplum koşulları ışığında değişime tâbi olup, bu kavram aşırı şekilcilikten uzak bir şekilde yorumlanmalıdır ([ibidem](#), §§ 30-33; [Gorraiz Lizarraga ve diğerleri/İspanya](#), 2004,

§ 38; *Stukus ve diğerleri/Polonya*, 2008, § 35; *Ziştal/Polonya*, 2009, §§ 54-59). Mahkeme, mağdurluk statüsü meselesinin, davanın esasıyla ilişkilendirilebileceğini belirtmiştir (*Siliadin/Fransa*, 2005, § 63; *Hirsi Jamaa ve diğerleri/İtalya* [BD], 2012, § 111). Mahkeme, mağdur sıfatının veya başvuru yetkisinin bulunup bulunmadığını, re'sen inceleyebilir, zira bu konu Mahkemenin yetki alanına girmektedir (*Buzadji/Moldova Cumhuriyeti* [BD], 2016, § 70; *Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, § 93; *Unifaun Theatre Productions Limited ve diğerleri/Malta*, 2018, §§ 63-66; *Jakovljević/Sırbistan* (k.k.), 2020, § 29).

27. İspat yükünün dağılımı, doğrudan olay ve olguların özelliklerine, ileri sürülen iddianın niteliğine ve dava konusu edilen Sözleşme'den doğan hakka bağlıdır (*N.D. ve N.T./İspanya* [BD], 2020, §§ 83-88).

b. Doğrudan Mağdur

28. Bir başvuranın, Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca başvuruda bulunabilmesi için, şikâyet konusu tedbirden "doğrudan etkilendiğini" ortaya koyabilmesi gerekmektedir (*Tănase/Moldova* [BD], 2010, § 104; *Burden/Birleşik Krallık* [BD], 2008, § 33; *Lambert ve diğerleri/Fransa* [BD], 2015, § 89). Her ne kadar bu kriter yargılamalar boyunca katı, mekanik bir şekilde veya esnek olmayan bir biçimde uygulanmaması gereken bir kriter olsa da (*Micallef/Malta* [BD], 2009, § 45; *Karner/Avusturya*, 2003, § 25; *Aksu/Türkiye* [BD], 2012, § 51), Sözleşme'nin koruma mekanizmasının harekete geçirilmesi için vazgeçilmez bir kriterdir (*Hristozov ve diğerleri/Bulgaristan*, 2012, § 73). Örneğin bir kişi, taraf olmadığı bir dava kapsamında haklarının ihlal edildiğinden şikâyetçi olamaz (*Centro Europa 7 S.r.l ve Di Stefano/İtalya* [BD], 2012, § 92). Bununla birlikte, Mahkeme *Margulev/Rusya* davasında, başvuranın davaya müdahil taraf olma talebinin kabul edilmemesine rağmen, bir hakaret davasının doğrudan mağduru olduğu kanaatine varmıştır. İç hukukta, "kararın, davacı veya davalı karşısında müdahil tarafın hak ve yükümlülükleri üzerinde yansımaları olması muhtemel olduğunda", kişinin davaya müdahil taraf olarak katılmasına izin verilmesi sebebiyle, Mahkeme, ulusal mahkemelerin, hakaret davasının sonucunun başvuranın hakları üzerinde bir etkisi olabileceğini zımnen kabul ettiği kanaatine varmıştır (§ 36; *Khural ve Zeynalov/Azərbaycan (no 2)*, 2023, §§ 31-32). Mahkeme, *Muhkin/Rusya* kararında, bir gazetenin yazı işleri müdürünün, ulusal mahkemelerin, gazetenin medya statüsünü iptal eden ve tescil belgesini geçersiz kılan kararları sebebiyle mağdur olduğunu iddia edebileceği kanaatine varmıştır (§§ 158- 160). Diğer taraftan, bazı özel koşullarda, iç hukukta görülen davaya katılmamış olan doğrudan mağdurlar, Mahkeme önünde başvuran olarak kabul edilmişlerdir (*Beizaras ve Levickas/Litvanya*, 2020, §§ 78-81). Dolayısıyla bir başvuranın, iç hukukta görülen bir davaya katılmak için taşınması gereken nitelik, Mahkeme açısından belirleyici değildir, zira "mağdur" kavramı, Sözleşme sistemi içerisinde bağımsız bir şekilde yorumlanmaktadır (örneğin mağdur sıfatına haiz olduğu ulusal mahkemeler tarafından kabul edilmiş, ancak Mahkeme tarafından kabul edilmemiş olan, kamuya açık yayın yapan bir radyo kanalının finans müdürü ile ilgili olarak bk. *Kalfagiannis ve Pospert/Yunanistan* (k.k.), 2020, §§ 44-48,)

29. Üstelik Mahkemenin uygulaması ve Sözleşme'nin 34. maddesi gereğince; ancak *yaşayan kişiler tarafından* veya *yaşayan kişiler adına* başvuruda bulunulabilir (*Centre de ressources juridiques au nom de Valentin Câmpeanu/Romanya* [BD], 2014, § 96). Bununla birlikte, ulusal makamların tutumu sebebiyle Sözleşme'nin 2, 3 ve 8. maddelerinin ihlal edilmesinden mağdur olduklarını iddia eden kişilerle ilgili davalarda, özel değerlendirmelerde bulunulabilir. Mağdur veya mağdurlar adına şahıslar ya da dernekler tarafından

yapılan başvuruların da, herhangi geçerli bir yetki belgesi sunulmamış olmasına rağmen, kabul edilebilir olduğuna karar verilmiştir (§§ 103-114)³.

c. Dolaylı Olarak Mağdur

30. Bir ihlalden mağdur olduğunu iddia eden kişinin, başvurunun yapılmasından önce ölmüş olması halinde, ölen kişinin bir yakını olarak meşru menfaati bulunması gereken bir kişi, ilgilinin ölümüne veya kaybolmasına ilişkin şikâyetlerini ileri sürerek başvuruda bulunma hakkına sahiptir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 112). Bu durum, iddia edilen ihlalin niteliği ve Sözleşme sisteminin en temel hükümlerden birinin etkin bir şekilde uygulanmasına ilişkin değerlendirmeler dikkate alınarak düzenlenir (*Fairfield/Birleşik Krallık* (k.k.), 2005).

31. Mahkeme bu tür durumlarda, ölümünde veya kaybolmasında Devletin sorumluluğunun bulunduğu iddia edilen bir kişinin ebeveynleri gibi yakın aile üyelerinin, ölen kişinin yasal mirasçıları olup olmadıklarına bakılmaksızın, Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlalden dolayı olarak mağdur olduklarını bizzat iddia edebileceklerini kabul etmiştir (*Van Colle/Birleşik Krallık*, 2012, § 86; *Tsalikidis ve diğerleri/Yunanistan*, 2017, § 64; *Kotilainen ve diğerleri/Finlandiya*, 2020, §§ 51-52).

32. Ölen ya da kaybolan bir kişinin yakın akrabasının ayrıca, Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiği iddiasına ilişkin şikâyeti doğuran ölüm ya da kaybolmayla yakından bağlantılı olması koşuluyla, örneğin Sözleşme'nin 3. ve 5. maddeleri açısından ilgili adına başka şikâyetlerde bulunması da mümkündür. Örneğin, yakın bir akraba tarafından Sözleşme'nin 5. maddesinin 1 ve 5. fıkraları alanında bir şikâyetin sunulabilmesiyle ilgili olarak bakınız *Khayrullina/Rusya*, 2017, §§ 91-92 ve §§ 100-107. Aynı mantık, hakkında cezai yargılama yürütülen kişinin ölmesi halinde, eğer ölüm Devlet'in sorumluluğunun söz konusu olduğu bir durumda gerçekleşmiş ise, Sözleşme'nin 6. maddesine ilişkin bir şikâyete de uygulanabilir (*Magnitskiy ve diğerleri/Rusya*, 2019, §§ 278-279).

33. Bu konuda şu davalara atıfta bulunulabilir: Evli çiftler için bk. *McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 1995, *Salman/Türkiye* [BD], 2000; evli olmayan çiftler için bk. *Velikova/Bulgaristan* (k.k.), 1999; ebeveynler için bk. *Ramsahai ve diğerleri/Hollanda* [BD], 2007, *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011; kardeşler için bk. *Andronicou ve Constantinou/Kıbrıs*, 1997; çocuklar için bk. *McKerr/Birleşik Krallık*, 2001; yeğenler için bk. *Yaşa/Türkiye*, 1998; aksi yönde, yaşamını yitiren eski eşi ile yeterli bağı bulunmadığı kanaatine varılan boşanmış bir eşle ilgili olarak bk. *Trivkanović/Hrvatistan*, §§ 49-50, 2017; bir amca ve kuzen için bk. *Fabris ve Parziale/İtalya*, 2020, §§ 37-41 ve içtihadın özeti. Mahkeme, bir geminin batmasının ardından bedenleri bulunamayan kayıp olarak değerlendirilen kişilerle ilgili olarak, özellikle Devlet'in bütün mağdurları bulamamış ve bulduklarından da hiç birisinin kimliğini tespit edememiş olması durumunda, mağdurların yakın akrabalarından birinin Sözleşme'nin 2. maddesi alanında başvuruda bulunabileceğine hükmetmiştir (*Randjelović ve diğerleri/Karadağ*, 2017, § 85).

34. İddia edilen Sözleşme ihlalinin, doğrudan mağdurun ölümüyle veya kaybolmasıyla yakından bağlantılı olmadığı durumlarda Mahkeme, daha kısıtlayıcı bir yaklaşım benimsemiştir (*Karpylenko/Ukrayna*, 2016, § 104; *A ve B/Hrvatistan*, 2019, §§ 88-91). Mahkeme genellikle, kişinin kendi menfaatini tam anlamıyla ortaya koyabilmesi hali istisna olmak üzere, başka herhangi bir kişiye dava açma hakkı tanımayı reddetmiştir (*Nassau Verzekering Maatschappij N./Hollanda* (k.k.), 2011, § 20). Örneğin bakınız 2, 3, 5, 8, 9 ve 14.

³ 'Temsil' başlıklı bölümüne bakınız.

maddelere aykırı olduğu iddia edilen intihara yardım etme yasağına ilişkin bir dava olan ve Mahkemenin merhumun üvey kız kardeşi ve yasal mirasçısı olan başvuran tarafından talep edilen hakların devredilemeyen haklar kategorisine girdiğine ve dolayısıyla başvuranın ölmüş üvey erkek kardeşi adına bir ihlalin mağduru olduğunu iddia edemeyeceğine hükmettiği [Sanles Sanles/İspanya](#) (k.k.), 2000; Sözleşme'nin 8. maddesiyle ilgili olarak, Mahkemenin, bir şahıs tarafından üreme hücrelerinin (gamet) ölümünden sonra kullanılmaları için bırakılmasının, bir kişinin ne şekilde ve ne zaman ebeveyn olmaya karar vermesi hakkıyla ilgili olduğunu ve bu hakkın devredilemez haklar kategorisine girdiğini belirttiği [Petithory Lanzmann/Fransa](#) (k.k.), 2019, § 16; ayrıca bk. [Biç ve diğerleri/Türkiye](#) (Sözleşme'nin 5 ve 6. maddelerine ilişkin şikâyetler) ve [Fairfield/Birleşik Krallık](#) (Sözleşme'nin 9 ve 10. maddelerine ilişkin şikâyetler); [Rõigas/Estonya](#), 2017, § 127 ve [Jakovljević/Sırbistan](#) (k.k.), 2020, §§ 29-30 (Sözleşme'nin 8. maddesine ilişkin şikâyetler).

35. Başvuran yakınlarının, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı olarak kötü muamelelere maruz kaldığına ilişkin şikâyetleri ile ilgili olarak Mahkeme, sadece kötü muamelelerin, başvuranların yakınlarının ölümüyle veya kaybolmasıyla yakından bağlantılı olduğu durumlarda, başvuranların dava açma ehliyetine sahip olduklarını kabul etmiştir ([Karpylenko/Ukrayna](#), 2016, § 105; [Dzidzava/Rusya](#), 2016, § 46). Bununla birlikte başvuranların, basit bir maddi menfaatin yanı sıra, iç hukukta görülen davanın başvurunun incelenmesini gerekli kılar nitelikte sonuçlanması gibi üstün bir manevi menfaate sahip olduklarını veya önemli bir genel menfaat gibi başka zorlayıcı nedenlerin bulunduğunu kanıtlamaları halinde, Mahkeme, sadece ölen yakına ilişkin muameleyle ilgili olarak açısından şikâyetlerini sunan başvuranların mağdur sıfatının tanınması imkânını bertaraf etmemiştir ([Boacă ve diğerleri/Romanya](#), 2016, § 46; [Karpylenko/Ukrayna](#), 2016, § 106; ayrıca bk. [Stepanian/Romanya](#), 2016, §§ 40-41; [Selami ve diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti](#), 2018, §§ 58-65).

36. Doğrudan mağdurun yakınlarına mağdur sıfatının tanındığı ve örneğin 5, 6 ve 8. maddeler kapsamındaki şikâyetler açısından başvuruda bulunmalarına izin verildiği davalarda Mahkeme, bu kişilerin müteveffanın her türlü suçluluk tespitinden aklanmasını sağlamaya ([Nölkenbockhoff/Almanya](#), 1987, § 33; [Grădinar/Moldova](#), 2008, §§ 95 ve 97-98; [Akby ve diğerleri/Almanya](#), 2020, §§ 73, 80-82) veya kendilerinin ya da ailelerinin itibarının korunmasına ilişkin manevi bir menfaatleri ([Brudnicka ve diğerleri/Polonya](#), 2005, §§ 27-31; [Armoniené/Litvanya](#), 2008, § 29; [Polanco Torres ve Movilla Polanco/İspanya](#), 2010, §§ 31-33) veya mirasa ilişkin haklarını doğrudan etkileyen maddi bir menfaatleri ([Nölkenbockhoff/Almanya](#), 1987, § 33; [Grădinar/Moldova](#), 2008, § 97; [Micallef/Malta](#) [BD], 2009, § 48; [Akby ve diğerleri/Almanya](#), 2020, §§ 74, 83-85) bulunduğunu kanıtlayıp kanıtlayamadıklarını dikkate almıştır. Şikâyetlerin değerlendirilmesini gerekli kılan, genel bir menfaatin mevcudiyeti de göz önünde bulundurulmuştur (*ibidem*, §§ 46 ve 50; ayrıca bk. [Biç ve diğerleri/Türkiye](#) (k.k.), 2006, §§ 22-23; [Akby ve diğerleri/Almanya](#), 2020, §§ 76, 86-88).

37. Mahkeme, başvuranın yerel yargılamalara katılmasının, gerekli birçok kriterden sadece biri olduğuna hükmetmiştir ([Nölkenbockhoff/Almanya](#), 1987, § 33; [Micallef/Malta](#) [BD], 2009, §§ 48-49; [Polanco Torres ve Movilla Polanco/İspanya](#), 2010, § 31; [Grădinar/Moldova](#), 2008, §§ 98-99). Ayrıca [Kaburov/Bulgaristan](#) (k.k.), 2012, §§ 57-58, davasında Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesinin devredilebilirliğine ilişkin bir davada, başvuranın, yargılamaların sonucuna ilişkin olarak manevi açıdan veya başka zorlayıcı herhangi bir sebepten ötürü menfaati olmaması nedeniyle, sadece iç hukukta kendisine merhum Kaburov'un mirasçısı olarak, haksız fiil yargılamalarına müdahil olmasına izin verilmesinden dolayı mağdur olarak değerlendirilemeyeceğine hükmetmiştir; ayrıca başvuran şirketin bir temlik senedi dolayısıyla, Sözleşme'de yer alan haklardan birini kazandığı gerekçesiyle mağdur sıfatına sahip olduğu iddiasının, Mahkeme tarafından reddedildiği [Nassau Verzekering Maatschappij N.V./Hollanda](#) (k.k.) davasına bakınız.

38. Mahkeme genel olarak, yukarıda belirtilen kriterleri kümülatif şekilde incelemekte ve davanın koşullarının bütününe dikkate alarak, ilgilinin yakınlarının, başvuruda bulunma hakkı olup olmadığını araştırmaktadır (*Akbay ve diğerleri/Almanya*, 2020, §§ 77 ve 89).
39. Aile üyeleri, yakınlarının maruz kaldığı insan haklarına ilişkin ağır ihlallerden kaynaklanan bir sıkıntı sebebiyle, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı bir muameleyle ilgili olarak "dolaylı mağdur" sıfatının yanı sıra, "doğrudan mağdur" sıfatına haiz olabilirler (ilgili fatörler için bk. *Janowiec ve diğerleri/Rusya* [BD], 2013, §§ 177-181 ve *Selami ve diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2018, §§ 54-56).
40. Yakın akrabalar ayrıca, bazı koşullarda, yaşayan bir aile üyesini doğrudan etkileyen bir ihlal sebebiyle dolaylı mağdur olduklarını iddia edebilirler. Yine bir anne, idrak yetisi olmayan engelli kızının vasisi olarak, kendisine göre tedavi gören kızının bir ayrımcılığa maruz kaldığı iddiasıyla iç hukukta dava açmış olması sebebiyle, bu ayrımcılıktan dolaylı olarak mağdur olduğunu ileri sürebilir (*Belli ve Arquier-Martinez/İsviçre*, 2018, § 97).
41. Şirketlerle ilgili şikâyetler ile ilgili olarak (*Agrotexim ve diğerleri/Yunanistan*, 1995, §§ 64-71), Mahkeme, yargılamalara taraf olan bir şirketin hissedarı veya yöneticisi olsa dahi, bir kişinin taraf olmadığı yargılamalarda haklarının ihlal edildiğinden bahisle şikâyetçi olamayacağı kanaatine varmıştır (*Centro Europa 7 S.r.l. ve Di Stefano/İtalya* [BD], 2012, §§ 92-93).
42. Mahkeme, bir şirketin hissedarları tarafından (özellikle 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi açısından) yapılan başvurularla ilgili olarak, hissadar sıfatına ilişkin haklarını ihlal eden tedbirler alındığını ileri sürenler ile hissedar oldukları şirketi etkileyen tedbirler alındığını iddia eden başvuranlar arasında temel bir ayırım yapmak gerektiğini belirtmiştir (*Agrotexim ve diğerleri/Yunanistan*, 1995, §§ 65-66; *Albert ve diğerleri/Macaristan* [BD], 2020, § 122). Başvurunun ilk kategoriye girmesi durumunda, hissedarlar bizzat Sözleşme'nin 34. maddesi anlamında mağdur sıfatının tanınmasını talep edebilirler (*Olczak/Polonya* (k.k.), 2002, §§ 57-62; *Albert ve diğerleri/Macaristan* [BD], 2020, §§ 126-134 ve bu kararda yer alan referanslar; *Project-Trade d.o.o./Hırvatistan*, 2020, §§ 44-47; *Papachela ve Amazon S.A./Yunanistan*, 2020, §§ 37-41). Başvurunun ikinci kategoriye girmesi durumunda, Mahkeme, bir şirketin hissedarlarının, şirketlerini etkileyen fiil veya tedbirlerden dolayı Sözleşme'nin 34. maddesi anlamında mağdur olduklarını iddia edemeyeceklerine dair genel ilkeyi uygulamaktadır. Bununla birlikte, Mahkeme, iki durumda; ilki, şirket ve hissedarların birbirinden ayrı değerlendirilmesinin mümkün olmayacağı durumlarda (örneğin bk. *Ankarcrona/İsveç* (k.k.), 2000) ve ikincisi, "istisnai koşullar" bunu gerektirdiğinde (*Albert ve diğerleri/Macaristan* [BD], 2020, §§ 124, 135-145) bu ilkeden uzaklaşmanın meşru olabileceğini kabul etmektedir. Bu bağlamda, bir şirketin tüzel kişiliğinin göz ardı edilmesi, yalnızca "istisnai durumlarda", özellikle de şirketin davayı kendi adına Mahkemeye getirmesinin imkânsız olduğunun açıkça tespit edildiği durumlarda haklı gösterilebilir. Başvuranların, hissedarlar olarak, şirketi etkileyen bir konuyu takip etmelerinin bu gibi nedenlerle haklı olduğu konusunda Mahkeme'yi ikna edebilmeleri için, şirketin yetkili organları aracılığıyla başvuruda bulunmasının fiilen ve gerçekten imkânsız olduğunu gösteren güçlü ve ikna edici gerekçeler sunmaları halinde, şirket adına şikâyetlerini ileri sürmelerine izin verilmelidir (*ibidem*, §§ 138-145 ve kararda yer alan atıflar; bu ilkelerin uygulanmasıyla ilgili olarak bk. §§ 159-165).
43. Başvuran şirketlerin ve/veya yöneticilerinin "mağdur" sıfatına ve şirketler hakkında resmi olmayan şekilde verilen gizli izleme izinlerine ilişkin olarak bakınız *Liblik ve diğerleri/Estonya*, 2019, §§ 111-112.

bir sınırdışı kararı bulunmaması konusunda bk. *Vijayanathan ve Pusparajah/Fransa*, 1992, § 46; bir parlamento raporunun sonuçlarına ilişkin iddia konusunda bk. *Fédération chrétienne des témoins de Jéhovah de France/Fransa* (k.k.), 2001; komada bulunan üçüncü bir kişiyle ilgili bir yargı kararının sonuçlarına ilişkin iddia konusunda bk. *Rossi ve diğerleri/İtalya* (k.k.), 2008; spor dernekleri ve profesyonel sporcular için dopingle mücadele önlemlerinin iddia edilen sonuçları hakkında bk. *Fédération nationale des associations et syndicats de sportifs (FNASS) ve diğerleri/Fransa*, 2018, §§ 91-103; fetal malformasyon durumunda hamileliğin sonlandırılmasından yasal olarak yararlanma olanağına erişimi yasaklayan bir yasada yapılan değişikliklerin iddia edilen sonuçlarına ilişkin olarak bk. *A.M. ve diğerleri/Polonya* (k.k.), 2023, §§ 75-87; başvuranın, yeniden evlenme niyetinin bulunmamasına rağmen, hamile olmadığını belgeleyen tıbbi muayeneden geçmemesi nedeniyle, yeniden evlenmek isteyen boşanmış kadınlara uygulanan 300 günlük yasal gecikme süresinden muaf tutulmasının reddedilmesiyle ilgili olarak bk. *Nurcan Bayraktar/Türkiye*, 2023, §§ 27-29.

48. İddia konusu ihlalden, kısmen kendisi sorumlu olan bir başvuran, mağdur olduğunu iddia edemez (*Paşa ve Erkan Erol/Türkiye*, 2006).

49. Mahkeme ayrıca, Sözleşme'nin içerdiği hakların yorumlanması için bir kamu davası (*actio popularis*) açılmasını öngörmediğinin veya bireylerin doğrudan etkilenmedikleri halde sadece bir yerel kanun hükmünün Sözleşme'ye aykırı olabileceğini düşündükleri gerekçesiyle söz konusu hüküm hakkında şikâyetle bulunmalarına izin vermediğinin altını çizmiştir (*Aksu/Türkiye* [BD], 2012 § 50; *Burden/Birleşik Krallık* [BD], 2008, § 33; *Dimitras ve diğerleri/Yunanistan* (k.k.), 2017, § 28-32; *Cordella ve diğerleri/İtalya*, 2019, § 100; *Kalfagiannis ve Pospert/Yunanistan* (k.k.), 2020, § 46). Yine iç hukukta idare mahkemeleri tarafından verilen kararların iptali için açılan davaya katılmayan apartman sakinleri veya *yetkili (locus standi)* ulusal mahkemelere erişememiş olan dernekler, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası bakımından yargı kararlarının icra edilmesi hakkının ihlalden mağdur olduklarını iddia edemezler (çevre ile ilgili bir dava için bk. *Bursa Barosu Başkanlığı ve diğerleri/Türkiye*, 2018, §§ 114-116; karşılaştırınız *Beizaras ve Levickas/Litvanya*, 2020, § 80). Bir başvuranın, aile üyelerinin veya başka kişilerin ziyaretlerine getirilen yasal kısıtlamalar sebebiyle, özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğinden mağdur olduğunun iddia edilebilmesi için, en azından şu durumları kanıtlaması gerekmektedir: a) tutulduğu süre boyunca ilişkisini samimi olarak devam ettirmek istediği ebeveyn veya akrabalarının olduğunu ve bu amaçla samimi bir çaba sarf ettiğini, b) ziyaret hakkını iç hukukun izin verdiği sıklıkta kullandığını (*Chernenko ve diğerleri/Rusya* (k.k.), 2019, § 45). Sözleşme'nin 10. maddesi bağlamında, bir başvuranın, Hükümetin faaliyetlerine son verdiği bir radyo kanalında daha önceden yayınlanan programları izleyememesi veya dinleyememesi, tek başına, haber alma hakkına ilişkin olarak mağdur sıfatının bulunduğu tespiti için yeterli değildir (*Kalfagiannis ve Pospert/Yunanistan* (k.k.), 2020, §§ 46-47).

50. Bununla birlikte, herhangi bir bireysel uygulama tedbiri bulunmaksızın, belirli bir kanunun, haklarını ihlal ettiğini iddia etme imkânı, davranışlarını değiştirmesi talep edilen veya yargılanma riskiyle karşı karşıya olan ya da ilgili mevzuattan doğrudan etkilenme riski altında bulunan kişiler topluluğuna ait bir birey için bulunmaktadır (*Tănase/Moldova* [BD], 2010, § 104; *Michaud/Fransa*, 2012, §§ 51-52; *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], 2009, § 28).

e. Mağdur Sifatının Kaybı

51. İddia edilen bütün Sözleşme ihlallerini telafi etmek öncelikli olarak ulusal makamların görevidir. Dolayısıyla, başvuranın iddia edilen ihlalin mağduru olduğunu ileri sürüp süremeyeceği meselesi, Mahkeme önündeki yargılamaların bütün aşamalarıyla ilgilidir (*Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006 § 179). Bu açıdan, başvuran yargılamalar boyunca, mağdur sıfatına sahip olduğunu göstermek zorundadır (*Bourdov/Rusya*, 2002, § 30; *Centro Europa 7 S.r.l. ve Di Stefano/İtalya* [BD], 2012, § 80).
52. Bir kişinin iddia edilen Sözleşme ihlalinin mağdur olduğunu halen ileri sürüp süremeyeceği meselesi esasen Mahkemenin ilgili kişinin durumu hakkında daha sonra (*a posteriori*) bir inceleme yapmasını gerektirmektedir (*ibidem*, § 82).
53. Ulusal makamlar Sözleşme ihlalinin açıkça veya içerik bakımından tanımadıkça ve ardından ihlalin telafisini sağlamadıkça, başvuranın lehine olan bir karar veya tedbir, ilke olarak başvurunu Sözleşme'nin 34. maddesinin amaçları doğrultusunda "mağdur" sıfatından yoksun bırakmak için yeterli değildir (*Scordino/İtalya (no.1)* [BD], 2006, § 180; *Gäffgen/Almanya* [BD], 2010, § 115; *Nada/İsviçre* [BD], 2012, § 128; *Blyudik/Rusya*, 2019, §§ 49-50; *Dimo Dimov ve diğerleri/Bulgaristan*, 2020, §§ 51-56; *Roth/Almanya*, §§ 75-81). Ancak bu koşullar yerine getirildiği takdirde Sözleşme'nin koruma mekanizmasının ikincilik niteliği bir başvurunun incelenmesini engelleyebilir (*Jensen ve Rasmussen/Danimarka* (k.k.), 2003; *Albayrak/Türkiye*, 2008, § 32; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, §§ 217-223).
54. Başvuranın haklarının ihlal edildiğinin makamlarca açıkça veya özü bakımından tanınmaması halinde (*Albayrak/Türkiye*, 2008, § 33; *Jensen/Danimarka* (k.k.), 2001), başvuran bir miktar tazminat almış olsa dahi, mağdur sıfatına sahip olmaya devam eder (*Centro Europa 7 S.r.l. ve Di Stefano/İtalya* [BD], 2012, § 88; *Bryan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 45).
55. Ayrıca, sağlanan telafi, uygun ve yeterli olmalıdır. Telifinin uygun ve yeterli olup olmadığı, özellikle söz konusu Sözleşme ihlalinin niteliği gibi, davanın bütün koşullarına bağlıdır (*Gäffgen/Almanya* [BD], 2010, §116; *Bivolaru/Romanya (no. 2)*, 2018, § 170). Ancak başvuran, iç hukukta dostane çözüm şartlarını kabul etmiş olması durumunda, bu bağlamda aldığı tazminatın yetersizliğinden şikâyetçi olamaz (*Chennouf ve diğerleri/Fransa* (k.k.), 2023, § 39).
56. Örneğin Devlet görevlileri tarafından kasıtlı şekilde Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı olarak kötü muamele uygulandığı iddia edilen durumlarda, Mahkeme, yerleşik şekilde, telifinin yeterli olması için iki tedbirin gerekli olduğu kanaatine varmaktadır. İlk olarak, devlet makamları sorumluların tespit edilmesine ve cezalandırılmasına yönelik derin ve etkin bir soruşturma yürütmelidir. İkinci olarak, gerektiği takdirde, başvurana bir tazminat ödenmeli veya en azından kötü muamele sebebiyle maruz kaldığı zarar için tazminat talebinde bulunma ve elde etme imkânı verilmelidir (*Gäffgen/Almanya* [BD], 2010, §§ 116-118).
57. Devlet görevlileri tarafından kasıtlı şekilde kötü muamele uygulanması durumunda, mağdura tazminat ödenmesi Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlalinin telafi etmek için yeterli değildir (*ibidem*, § 119; *Shmorgunov ve diğerleri/Ukrayna*, 2021, §§ 397-401). Bu ilkeler, sadece Devlet görevlileri tarafından kasıtlı şekilde kötü muamele uygulandığı iddia edilen davalara değil, aynı zamanda şahıslar tarafından uygulandığı iddia edilen kötü muamele davalarına da uygulanmaktadır (*Beganović/Hirvatistan*, 2009, § 56; *Škorjanec/Hirvatistan*, 2017, § 47). Yine ev içi ve/veya cinsiyete dayalı şiddet davalarında, ihlal tespit edilmesi, mağdurun şikâyetleri

karşısında cinsiyete dayalı ayrımcılıkla gerekçelendirilmiş kolluk kuvvetlerinin müdahalesi ve eylemsizliği konusunda ciddi bir soruşturmanın yürütülmesi gerektiği vakaları içerebilir (*A. ve B./Gürcistan*, 2022, § 44).

58. Ulusal mahkemelerin, artık tutulu durumda olmayan başvuranlara, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiği gerekçesiyle (tutulma koşulları), yeterli ve uygun bir telafi sağlaması durumunda, bu başvuranlar mağdur sıfatını kaybetmemektedirler. Bu durum, örneğin ulusal makamların, başvuranlara, kötü tutulma koşullarına maruz kaldıkları gerekçesiyle, erken tahliyelerine sebep olacak özel ve belirli bir ceza indirimi şeklinde bir telafi sağlanmasına hükmettiğinde de geçerlidir (*Dîrjan ve Ştefan/Romanya* (k.k.), 2020, §§ 23-34).

59. Ulusal mahkemelerin, halen tutuklu durumunda bulunan kişilere, tazminat ödenmesine hükmetmeleri durumunda, bu kişiler, Sözleşme'nin 3. maddesinden doğan hakları, yani tutukluluğun sonlandırılması veya tutulma koşullarının iyileştirilmesi bakımından doğrudan ve uygun bir telafi elde edememiş sayılırlar (*J.M.B. ve diğerleri/Fransa*, 2020, §§ 167-169).

60. Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasına ilişkin bir ihlal, başvurana ayrı bir dava kapsamında telafi talep etme ve uygun bir tazminat elde etme imkânı verilerek iç hukukta açıkça tanınmışsa, Mahkeme, başvurandan, zaten tutukluluğunun yasa dışı olduğunun tanınmış olması sebebiyle, bu durumun onaylanması talebiyle, kendisine başvurmak yerine telafi elde etmek için ulusal mahkemelere başvurmalarının makul olarak beklenebileceği kanaatine varmaktadır (*Al Husin/Bosna-Hersek* (no. 2), 2019, §§ 89-90; başvuranların tutuklanmalarına izin veren hâkimlere karşı açılan disiplin soruşturmaları kapsamında tutukluluğun yasa dışı olduğunun tanınması ve ayrıca açılmış hukuk davaları kapsamında hükmedilen tazminat miktarlarının ödenmesiyle ilgili olarak bk. *Dubovtsev ve diğerleri/Ukrayna*, 2021, §§ 57-66). Sözleşme'nin 5. maddesinin 5. fıkrasıyla ilgili olarak, ulusal makamların bir başvurana maddi bir fayda sağlamak yerine, kendisine verilen cezanın açık ve ölçülü şekilde indirilmesi suretiyle bir telafi sağlamaları durumunda, başvuran mağdur sıfatını kaybedebilir (*Porchet/İsviçre* (k.k.), 2019, §§ 14-26). Cezanın hafifletilmesi ayrıca, bir kişinin Sözleşme'nin 5. maddesinin 5. fıkrasının ihlal edilmesine yol açacak şekilde aşırı uzun süre tutulması sebebiyle, mağdur statüsünden çıkarılması söz konusu olduğunda da dikkate alınmalıdır (*ibidem*, § 20; *Ščensnovičius/Litvanya*, 2018, §§ 88-93; aksi yönde bir karar için bk. *Malkov/Estonya*, 2010, §§ 40-41).

61. Diğer taraftan, bir kişi, beraatine karar verilmiş veya sonlandırılmış olan yargılamalar sırasında meydana geldiğini ileri sürdüğü Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamındaki adil yargılanma hakkının ihlali dolayısıyla mağdur olduğunu iddia edemez (*Sakhnovski/Rusya* [BD], 2010, § 77, *Oleksy/Polonya* (k.k.), 2009; *Koç ve Tambaş/Türkiye* (k.k.), 2005; *Bouglame/Belçika* (k.k.), 2010), ancak söz konusu yargılamaların uzunluğu hakkında şikâyetçi olabilir (*Osmanov ve Husseinov/Bulgaristan* (k.k.), 2003). Aksi yönde bir kararla ilgili olarak (*a contrario*, Sözleşme'nin 10. maddesine dayandırılan bir şikâyet için mağdur sıfatının kaybına bağlı olarak beraat kararı verilemez (*Döner ve diğerleri/Türkiye*, 2017, § 89).

62. Eğer başvuran Sözleşmenin 6. maddesinin ihlal edildiği bir yargılama sonucunda mahkûm edilmiş ve mağdur sıfatına haiz olmuş ise, istenilen sürede başvuranın şikâyetine ilişkin uygun ve yeterli bir telafi sağlamak Devletin görevidir. Mahkeme daha sonra bu süreçte, başvuranın mağdur sıfatının yeterli bir telafi sağlayarak ortadan kaldırılıp kaldırılmadığını araştırmaktadır (*Webster/Birleşik Krallık* (k.k.) ve bu kararda yer alan atıflar).

63. Aşırı uzun yargılama süresi sebebiyle (Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası), ulusal bir ceza mahkemesi tarafından daha hafif bir ceza verilmesi, ceza indiriminin açıkça ve ölçülü şekilde yapılmış olması dolayısıyla bu yargılamadan kaynaklanan gecikmeler için uygun bir tanıma ve yeterli bir telafi teşkil edebilir (*Chiarello/Almanya*, 2019, §§ 54-59). Bir başvuran, ileri sürdüğü şikâyetten farklı bir konuya ilişkin görülen başka bir davada lehinde bir karar verildiği gerekçesiyle, adil yargılanma hakkının ihlaline ilişkin olarak mağdur sıfatını kaybedemez (*Sine Tsaggarakis A.E.E./Yunanistan*, 2019, §§ 27-31).

64. Diğer durumlarda, bir başvuranın mağdur sıfatına sahip olup olmadığı, ulusal mahkemeler tarafından hükmedilen tazminatın miktarına veya en azından Mahkeme önünde ilgilinin şikâyetçi olduğu durum bakımından, maruz kaldığı zarar için tazminat talep etme ve elde etme imkânına ve tazminat talep edilen başvuru yolunun, (yargılama süresi de dâhil olmak üzere) etkililiğine bağlı olabilir (*Normann/Danimarka* (k.k.), 2001; *Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006, §202; ayrıca bk. *Jensen ve Rasmussen/Danimarka* (k.k.), 2003; *Kurić ve diğerleri/Slovenya* [BD], 2012, § 262; *J.B. ve diğerleri/Macaristan* (k.k.), 2018, § 59). Birçok kişiyi temsil eden bir derneğe ödenmesine hükmedilen tazminatın yeterli niteliğiyle ilgili olarak bakınız *Društvo za varstvo upnikov/Slovenya* (k.k.), 2017, §§ 48-64. Başvuranın makul sürede hakkaniyete uygun şekilde yargılanma hakkının ihlal edildiğinin ulusal düzeyde açıkça kabul edilmesi, tazminat ödenmesine veya ceza indirimine hükmedilmemesi durumunda başvuranın mağdur sıfatının ortadan kalkması için yeterli bir telafi olamayabilir (*Tempel/Çek Cumhuriyeti*, 2021, §§ 77-83). Tam tersi bir durumda, bir avukatın telefon görüşmesinin dinlenmesi ve kendisine dayatılan yükümlülükle, müvekkilinin davasında tanık olarak ifade vermesi sebebiyle, mesleki sır hakkının ihlal edildiği davada, söz konusu deliller bertaraf edilerek, ihlalin zimnen tespiti ve ayrıca bir hukuk davası yoluyla bu avukata tazminat talep etme imkânı sunulması, Sözleşme'nin 8. maddesi bakımından mağdur statüsünün geri alınması için yeterli görülmüştür (*Mateuț/Romanya* (k.k.), 2022, §§ 33-39).

65. Bir başvuran, kötü çevre koşullarının, kendisini konutunu terk etmeye zorlamasının ardından kendi imkânlarıyla yeni bir ev alması durumunda, Sözleşme'nin 8. maddesi bakımından özel hayatına ve konutuna saygı hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin olarak mağdur sıfatını kaybetmez (*Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, §§ 37-38).

66. Diğer başka özel durumlar için bk. *Marshall ve diğerleri/Malta*, 2020, §§ 33-34, 46-47 (6. madde); *Arat/Türkiye*, 2009, § 47 (6. madde); *Constantinescu/Romanya*, 2000, §§ 40-44 (6 ve 10. maddeler); *Guisset/Fransa*, 2000, §§ 66-70 (6. madde); *Chevrol/Fransa*, 2003, §§ 30 ve sonraki paragraflar (6. madde); *Kerman/Türkiye*, 2016, § 106 (6. madde); *Moskovets/Rusya*, 2009, § 50 (5. madde); *Bivolaru/Romanya (no. 2)*, 2018, §§ 168-175 (8. madde); *Y.Y. ve Y.Y./Rusya*, 2022, § 51; *X ve Y/Romanya*, 2021, §§ 109-114 (8. madde); *Wikimedia Foundation, Inc./Türkiye* (k.k.), 2022, §§ 47-51, (10. madde); *Kemal Çetin/Türkiye*, 2020, § 33 (11. madde); *Moon/Fransa*, 2009, §§ 29 ve sonraki paragraflar (1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi); *D.J. ve A.-K. R./Romanya* (k.k.), 2009, §§ 77 ve sonraki paragraflar (4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi) ve *Sergueï Zolotukhin/Rusya* [BD], 2009, §115 (7 No.lu Protokol'ün 4. maddesi); *Dalban/Romanya* [BD], 1999, § 44 (10. madde); *Güneş/Türkiye* (k.k.), 2004 (10. madde); *Çölgeçen ve diğerleri/Türkiye*, 2017, §§ 39-40, (1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi).

67. Mahkeme önünde görülen yargılama sırasında bir tüzel kişinin iflas etmiş olması, mağdur sıfatını mutlak suretle ortadan kaldırmamaktadır (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, § 94). Feshedilen bir şirketle ilgili olarak hissedarlarının bu şirket adına başvuruda bulunmalarında menfaatleri olduğuna karar verdiğinde de aynı durum geçerlidir (1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi açısından

vergilendirmeye ilişkin bir ihtilaf konusu için bk. *Euromak Metal Doo/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2018, §§ 32-33; ayrıca, Mahkemeye başvuruda bulunduktan sonra faaliyetini sona erdiren ve faaliyetleri başvuruyu devam ettirmek isteyen başka bir şirket tarafından üstlenilen bir şirket ile ilgili olarak bk. *Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft ve publisuisse SA/İsviçre*, 2020, § 43).

68. Başvuranın mağdur sıfatını kaybettiği veya dava ehliyetinin (*locus standi*) bulunmadığı gerekçesiyle davanın kayıttan düşürülmesine karar verilebilir. Kabul edilebilirlik kararından sonra davanın ulusal düzeyde çözülmüş olmasına ilişkin olarak bk. *Ohlen/Danimarka* (kayıttan düşme), 2005; Mahkeme tarafından incelenmekte olduğu sırada başvurunun konusunu oluşturan hakların devriyle ilgili bir anlaşma yapılmış olmasına ilişkin olarak bk. *Dimitrescu/Romanya*, 2008, §§ 33-34.

69. Mahkeme ayrıca, başvurunun yapılmasından sonra meydana gelen olayların ışığında, başvuranın “mağduriyetinin” devam ettiğini iddia etmesi mümkün olsun veya olmasın (*Pisano/İtalya* (kayıttan düşme) [BD], 2002, § 39), hatta mağdur sıfatına sahip olduğu iddiasının devam edip edemeyeceğine bakılmaksızın, Sözleşme’nin 37. maddesindeki bir veya birden fazla gerekçeyle davanın kayıttan düşürülmesinin gerekli olup olmadığını incelemektedir. Büyük Daire lehine yargı yetkisinden feragat etme kararı verilmesinin ardından (*El Majjaoui ve Stichting Toubu Moskee/Hollanda* (kayıttan düşme) [BD], 2007, §§ 28-35), başvurunun kabuledilebilir olduğunun beyan edilmesinden sonra (*Shevanova/Letonya* (kayıttan düşme) [BD], 2007, §§ 44 ve sonraki paragraflar) ve Daire kararından sonra (*Syssoyeva ve diğerleri/Letonya* (kayıttan düşme) [BD], 2007 § 96) meydana gelen gelişmeler nedeniyle davanın kayıttan düşürülmesi kararlarına bakınız.

f. Başvuranın Ölümü

70. Ölmeden önce asıl başvuran tarafından yapılan bir başvuruya, ilke olarak, yargılamaları takip etmeyi istediklerini ifade eden mirasçılar veya aile fertleri tarafından, davada yeterli/meşru menfaatleri olması koşuluyla, devam edilebilir (*López Ribalda ve diğerleri/İspanya* [BD], §§ 71- 73; *Malhous/Çek Cumhuriyeti* (k.k.) [BD], 2000; *Tagiyev ve Huseynov/Azərbaycan*, 2019, §§ 23-24 ve bu kararda yer alan atıflar; *Hristozov ve diğerleri/Bulgaristan*, 2012, § 71; *Ergezen/Türkiye*, 2014, § 30; *Pais Pires de Lima/Protokiz*, 2019, §§ 36-40; *Karastelev ve diğerleri/Rusya*, 2020, § 51; *Mile Novaković/Hırvatistan*, 2020, §§ 33-34).

71. Bununla birlikte, başvuranın yargılamalar esnasında ölmesi ve başvuruyu devam ettirmek isteyen kimsenin bulunmaması ya da bu türden bir istekte bulunan kişilerin başvuranın mirasçılarını ya da yeterince yakın akrabaları olmamaları ve başvuruyu devam ettirmekte başka herhangi bir meşru menfaatleri bulunduğunu ortaya koyamamaları halinde Mahkeme başvuruyu kayıttan düşürür (*Léger/Fransa* (kayıttan düşme) [BD], 2009, § 50; *Hirsi Jamaa ve diğerleri/İtalya* [BD], 2012, § 57; *Burlya ve diğerleri/Ukrayna*, 2018, §§ 70-75). Ancak Mahkemenin Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan insan haklarına saygının davanın incelenmeye devam etmesini gerektirdiğine karar verdiği oldukça istisnai durumlarda, dava kayıttan düşürülmez (*Paposhvili/Belçika* [BD], §§ 129-133; *Delecolle/Fransa*, 2018, § 39; *Karner/Avusturya*, 2003, § 25 ve sonraki paragraflar).

72. Örneğin bk. *Raimondo/İtalya*, 1994, § 2; *Stojkovic/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2007, § 25 (dul eş ve çocuklar); *X/Fransa*, 1992, § 26 (ebeveynler); *Malhous/Çek Cumhuriyeti* (k.k.) [BD], 2000, (yeğen ve potansiyel mirasçı); *Velikova/Bulgaristan* (k.k.), 1999; *Ivko/Rusya*, 2015, §§ 64-70 ve *Delecolle/Fransa*, 2018, §§ 39-44 (evli olmayan veya fiili (*de facto*) partner); *Kaganovskyy/Ukrayna*, 2022, §§ 67-72 (Ukrayna Helsinki İnsan Hakları Birliği, bir psikiyatri kurumunda gözetiminde tutulan ve yakınları bu talebi sürdürmek istemeyen

hassas durumdaki bir kişiyle ilgili olarak); aksi yönde bir karar için (*a contrario*) bk. *Thévenon/Fransa* (k.k.), 2006 (merhumla akrabalığı bulunmayan, atanmış mirasçı); *Léger/Fransa* (kayıttan düşme) [BD], 2009, §§ 50-51 (yeğen); *Savenko ve diğerleri/Rusya*, 2012, § 53 (başvuranın ölümünden on iki yıl önce boşanmış olduğu ve boşanmadan sonra kendisiyle yakın iletişimi olmayan eski karısı).

4. Temsil Edilme

73. Başvuranlar, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 36. maddesinin 1. fıkrasının öngördüğü gibi kendisi başvuruda bulunmak yerine bir temsilci aracılığıyla hareket etmeye karar verilerse, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 45. maddesinin 3.fıkrası, başvuran tarafından usulüne uygun olarak imzalanmış yazılı bir yetki belgesinin sunulmasını gerektirmektedir. Temsilcilerin, Mahkeme önünde adına hareket edecekleri ve Sözleşme'nin 34. maddesinin anlamı doğrultusunda mağdur olduğu iddia edilen kişiden özel ve açık bir talimat aldıklarını göstermeleri esastır (*Post/Hollanda* (k.k.), 2009; *Centre de ressources juridiques au nom de Valentin Câmpeanu/Romanya* [BD], 2014, § 102). Ayrıca bk. *Oliyevskyy/Ukrayna* (k.k.), 2020, §§ 16-22 ve başvuranların temsilcileriyle iletişimi sürdürmediği *V.M. ve diğerleri/Belçika* (kayıttan düşme) [BD], §§ 32-41. Temsilcilerin iki başvuranla iletişimini telefon ve WhatsApp uygulamasıyla sürdürdüğü ve davada, Sözleşme ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına riayet edilmesine ilişkin olarak özel koşulların, Mahkemenin davayı incelemesine devam etmesini gerektirdiği (Sözleşme'nin 37. maddesinin 1. fıkrası) *N.D. ve N.T./İspanya* [BD] kararı, 2020, §§ 69-79 ve bu kararda yer alan atıflarla karşılaştırınız. Yetki belgesinin geçerliliği konusunda bk. *Aliev/Gürcistan*, 2009, §§ 44-49, bir başvurunun gerçekliği konusunda bk. *Velikova/Bulgaristan*, 2000, §§ 48-52.

74. Genel kural olarak, yaşı küçük olan kişiler Mahkeme önünde ebeveynleri tarafından temsil edilirler. Çocuğun biyolojik ebeveyni olmak, çocuğun menfaatlerinin korunması ve hatta –daha güçlü bir sebeple– Sözleşme ile güvence altına alınan haklar ışığında ulusal makamlar tarafından verilen kararı veya sergilenen tutumu eleştirmek amacıyla, ebeveynin makamlarla çatışma halinde olması durumunda Mahkemeye çocuk adına başvurma yetkisine sahip olmak için yeterlidir (*Iosub Caras/Romanya*, 2006, § 21). Her hâlükârda, Mahkemenin, dava açma ehliyeti (locus standi) konularına ilişkin öncelikli kriteri, reşit olmayanların belirli çıkarlarının Mahkemenin dikkatine sunulmaması ve Sözleşme kapsamındaki haklarının etkin bir şekilde korunmasından mahrum bırakılmaları riskinin bulunmasıdır (*Strand Lobben ve diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 157). Ebeveynlerin kendi aralarındaki tartışmalarla ilgili davalarda, ilke olarak çocuğun velayetini elinde bulunduran kişi, çocuğun menfaatlerini korumakla görevlidir ve çocuk adına başvuru yetkisi bulunmaktadır (*Hromadka ve Hromadkova/Rusya*, 2014, § 119, 11 Aralık 2014; *Y.Y. ve Y.Y./Rusya*, 2022, § 43). Bununla birlikte, örneğin çocuğa karşı her iki ebeveynin de ciddi ihmallerinin bulunması durumunda, Mahkeme, kendisine sunulan davada bir ebeveyn ile çocuk arasında çatışan menfaatler tespit ederse durum daha farklı olabilir (*Strand Lobben ve diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 158 ve *E.M. ve diğerleri/Norveç*, 2022, §§ 64-65; aksi yönde bir karar için bk. *Pedersen ve diğerleri/Norveç*, 2020, § 45).

75. Bununla birlikte, ulusal yetkililerin elinde Sözleşme'nin 2, 3 ve 8. maddelerinin ihlali dolayısıyla mağdur olduğu iddia edilen kişiler söz konusu olduğunda; mağdurların meseleye ilişkin olarak Mahkemeye şikâyetle bulunamamalarına neden olan yaşları, cinsiyetleri veya maluliyetleri dolayısıyla savunmasız kişiler olduğu dikkate alındığında ve ayrıca başvuruda bulunan kişi ile mağdur arasındaki bağlantılar da gereğince göz önünde bulundurulduğunda, bu şahıslar açısından farklı değerlendirmeler gündeme gelebilir. Bu tür durumlarda, bireyler tarafından mağdur(lar) adına yapılan başvuruların, geçerli bir yetki belgesi sunulmamış olsa dahi, kabul edilebilir olduklarına karar verilmiştir (*Centre de ressources juridiques au nom de Valentin*

Câmpeanu/Romanya [BD], 2014, § 103; aksi yönde bir karar için (*a contrario*) bk. *Lambert ve diğerleri/Fransa* [BD], 2015, §§ 96-106). Örneğin, şikâyetlerin kötü muameleye maruz kalan erkek kardeşi adına başvuran tarafından yapıldığı *İlhan/Türkiye* [BD], 2000, § 55; bir kocanın, karısının jinekolojik muayene olmaya zorlandığından şikâyetçi olduğu *Y.F./Türkiye*, 2003, § 29; kayyum (*ad litem*) tarafından atandığı yerel yargılamalarda temsil ettiği çocuklar adına bir avukatın şikâyetinde bulunduğu *S.P., D.P. ve A.T./Birleşik Krallık*, 1996, Komisyon kararı; reşit olmayan bir çocuğun temsili için daha sonra ebeveynlik yetkilerinden yoksun bırakılan ebeveynleri tarafından bir avukatın görevlendirildiği *C.N./Lüksemburg*, 2012, § 28-33; bir vasi tarafından reşit olmayan çocuklar adına yapılan bir başvuruya ilgili olarak bk. *V.D. ve diğerleri/Rusya*, 2019, §§ 80-84. Ayrıca, aksi yönde bir karar için bk. Mahkemenin yapay beslenmesine ve hidrasyonuna karar verilmesi hakkında isteklerini ifade edebilecek durumda olmayan doğrudan mağdurun, ebeveynlerinin söz konusu mağdur adına ileri sürdükleri Sözleşme'nin 2, 3 ve 8. maddelerine ilişkin şikâyetleri bildirmek için gerekli sıfatı haiz olmadıklarına karar verdiği *Lambert ve diğerleri/Fransa* [BD], 2015, § 105 ve doğrudan mağdurun asla düşüncesini ifade edemeyecek ve bağımsız olarak yaşamayacak bir çocuk olması sebebiyle *Lambert ve diğerleri* davasından ayrılan, Mahkemenin doğrudan mağdurun ebeveynlerinin Sözleşme'nin 2 ve 5. maddeleri açısından şikâyetlerini mağdur adına ileri sürüp süremeyeceklerini araştırdığı *Gard ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2017, § 63-70, Mahkeme, başvuruların bu şikâyetleri kendi adlarına da ileri sürmüş olmaları sebebiyle henüz bu davayla ilgili olarak nihai kararını vermemiştir.

76. Reşit olmayan çocukların kapalı eğitim veren bir kuruma yerleştirilmesinin yasallığıyla ilgili olan *Blyudik/Rusya*, 2019, §§ 41-44, davasında, Mahkeme, söz konusu kuruma başvuranın kızının da yerleştirilmesi bakımından, kızının Sözleşme'nin 5 ve 8. maddelerine ilişkin menfaatlerinin korunması amacıyla başvuranın kendisine başvurma hakkı bulunduğunu belirtmiştir. Mahkeme, başvuranın kızının, başvurunun yapıldığı tarih olarak değerlendirilen olayların meydana geldiği dönemde henüz reşit olmadığını gözlemlemiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranın kızının reşit olduktan sonra başvuruyu devam ettirmek istediğini ve Mahkeme önünde daha önce başvurunu temsil eden avukata, başvuranın kızı için de vekâlet verildiğini kaydetmiştir. *Calvi ve C.G./İtalya*, 2023, §§ 68-70, davasında Mahkeme, başvuranın, yasal koruma altına alınan yaşlı kuzeni adına başvuru yapma hakkının olduğunu kabul etmiştir, zira bu kişinin üç yıldır bir huzurevinde sosyal izolasyon durumunda bulunduğunu ve Mahkemeye doğrudan başvuru yapamadığını tespit etmiştir.

77. *H.F. ve diğerleri/Fransa* [BD], 2022, §§ 148-152, davasında, başvuranlar, davalı Devletin, Suriye'nin kuzeydoğusundaki kamplarda tutulan kızlarını ve torunlarını ülkelerine geri göndermeyi reddetmesinden şikâyetçi olmuşlardır; Sözleşme'nin 3 ve 8. maddelerinin yanı sıra 4 No.lu Protokol'ün 3 § 2 maddesini ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, başvuranların kızları ve torunlarının, doğrudan Mahkemeye başvuruda bulunmalarına izin vermeyen ve onları Sözleşme ve Protokoller kapsamında sahip oldukları hakların etkili bir şekilde korunmasından mahrum kalma riskine maruz bırakan bir durumda bulunduğunu tespit etmiştir. Diğer taraftan Mahkeme, başvuranlar ile doğrudan mağdurlar arasında menfaat çatışmasının bulunmadığına dikkat çekerek, yakın aile bağlarının yanı sıra her ikisinin de aynı amacı paylaştığını tespit etmiştir: Fransa'ya dönmek. Mahkeme bu nedenle, kızlarının ve torunlarının temsilcileri olarak başvuranların söz konusu şikâyetleri ileri sürme yetkisine sahip oldukları sonucuna varmasına imkân veren istisnai koşulların mevcut olduğu sonucuna varmıştır.

78. Mahkeme, bazı istisnai koşullarda, bir derneğin yetki belgesi bulunmasa bile ve mağdurun, Sözleşme'ye dayalı başvurunun yapıldığı tarihten önce ölmüş olması durumunda da mağdurun temsilcisi sıfatıyla başvuruda bulunmasının kabul edilebileceğini tespit etmiştir (*Centre de ressources juridiques au nom de Valentin Câmpeanu/Romanya* [BD], 2014, § 112). Mahkeme, bu türden bir durumda aksi yönde karar

vermenin, Sözleşme'nin ihlal edildiğine ilişkin ciddi iddiaların, davalı Devletin Sözleşme'den doğan yükümlülüğünü yerine getirmeme riskiyle birlikte, uluslararası düzeyde incelenmesini engellemek anlamına geleceğine hükmetmiştir (*Ionel Garcea adına Romanya İnsan Haklarını Savunma Derneği – Helsinki Komitesi/Romanya*, 2015, § 42; *Kondrulin/Rusya*, 2016, § 31). Devletin, ciddi zihinsel engellere sahip olan ve HIV virüsü taşıyan genç bir adama uygun tedaviyi sağlamamasıyla ilgili *Centre de ressources juridiques au nom de Valentin Câmpeanu/Romanya* [BD], 2014 davasında, Mahkeme, başvuran derneğin yetki belgesinin olmamasına rağmen ilgili adına başvuruda bulunabileceğini şu sebeplerle kabul etmiştir: Ciddi düzeyde zihinsel engelli olan Valentin Câmpeanu'nun savunmasızlığı, Sözleşme'nin 2 ve 3. maddelerine ilişkin iddiaların ağırlığı, genç adam adına Mahkeme önünde dava açabilecek yasal vasi veya temsilcinin bulunmaması, derneğin genç adamla arasındaki ilişki ve genç adamın ölümünden sonra derneğin ilgili adına dava açma ehliyetinin tanındığı ulusal yargılamaya katılımı (§§ 104-111).

79. *L.R./Kuzey Makedonya*, 2020, (Sözleşme'nin 3. maddesi açısından incelenmiştir) davasında, başvuranın vasisi, Mahkeme önünde başvuruyu temsil etmesi için bir derneğe gerekli yetkiyi vermiştir. Ancak söz konusu vasi, başvuranın menfaatlerini hem ulusal makamlar hem de Mahkeme önünde koruma sorumluluğunu yerine getirmemekle suçlanmıştır. Sonuç olarak, başvuranın Sözleşme'nin 3. maddesi bakımından haklarını göz ardı ederek, başvuranın maruz kaldığı iddia edilen genel ihmale katkıda bulunduğu şüphelenilen bir kimsenin, bu bağlamda Mahkeme önünde bir şikâyet ileri sürmesi beklenemez (§ 50). Buna karşın, başvuranı temsil eden dernek, davanın kamuoyuna yansımalarının hemen ardından başvuruyu ziyaret etmiş, durumunu görüşmek için çeşitli makamlarla iletişime geçmiş, savcılığa suç duyurusunda bulunmuş ve davayı en yüksek kovuşturma makamlarına taşıyarak harekete geçmiştir. Mahkeme dolayısıyla, istisnai olarak, derneğin başvuranın temsilcisi olma talebini kabul etmiştir (§§ 51-53).

80. Mahkeme, *Association Innocence en Danger ve Association Enfance et Partage/Fransa*, 2020 (Sözleşme'nin 3. maddesi ve 3. maddeyle birlikte değerlendirilen 13. maddesi açısından incelenmiştir) davasında, çocuğun korunması alanında faaliyet gösteren iki derneğin, ebeveynleri tarafından uygulanan kötü muamele sonucunda vefat eden bir çocuğun temsilcisi olmasını kabul etmiştir (§§ 119-131). Çocuğun bilinen vasilerinin veya yasal temsilcilerinin bulunması (kötü muamelede bulunan ve cezaya mahkûm edilen ebeveynler, üç erkek kardeş ve bir kız kardeş ile bir teyze), davanın istisnai koşullarını dikkate alan Mahkemenin, başvuran derneklerin dava ehliyetini tanımalarını engellememiştir.

81. *Kaganovskyy/Ukrayna*, 2022, §§ 67-72, davasında, başvuran Sözleşme'nin 3 ve 5. maddeleri uyarınca, 2017 yılında nöropsikoloji alanında uzmanlaşmış bir kuruluşun "güçlendirilmiş (yoğun) gözetim birimine" on gün süreyle yerleştirildiğinden şikâyetçi olmuştur. Başvuranın vefat etmesinin ardından, Ukrayna Helsinki İnsan Hakları Birliği başvuran adına davayı sürdürmüştür (başvuranın, vasisi olan ancak yargılamayı sürdürmek istediğini ifade etmeyen bir erkek kardeşi vardı). Mahkeme, Sözleşme'nin 37. maddesinin 1. fıkrasına kısaca atıfta bulunarak, davanın kamu yararına ilişkin ciddi bir sorun ortaya çıkardığına ve savunmasız kişilerin korunmasına ilişkin geleneksel standartları açıklığa kavuşturma fırsatı sunduğuna karar vermiştir: Bu nedenle insan haklarına saygı ilkesi, Mahkemenin başvuruyu incelemeye devam etmesini gerektirmiştir.

82. Buna karşın Mahkeme, *Bulgar Helsinki Komitesi/Bulgaristan* (k.k.), 2016, davasında, zihinsel engelli çocukların kaldıkları yurtlarda yaşamını yitiren bazı çocukları savunan başvuran derneğin, söz konusu çocuklarla ölümlerinden önce hiçbir ilişkisi olmadığı ve iç hukukta yürütülen yargılama kapsamında resmi statüye sahip olmadığı gerekçesiyle, dava açma yetkisi bulunmadığına karar vermiştir (§ 59); ayrıca

Mahkeme, *Nencheva ve diğeri/Bulgaristan*, 2013, § 93, davasında, başvuran derneğin doğrudan mağdurlar adına yapmış olduğu bir başvuruda, başvuran derneğin ulusal mahkemeler önünde dava açmadığı, ihtilaf konusu olayların faaliyetleriyle ilgili herhangi bir sonuç doğurmaması dolayısıyla, amaçları doğrultusunda çalışmaya devam edebileceği kanaatine vararak, mağdur sıfatı bulunmadığına dair karar vermiştir.

83. Sözleşme'nin hiçbir hükmünde, davaya müdahil olan bir tarafa Mahkeme önünde başka bir kişiyi temsil etme yetkisi verilmez (*Lambert ve diğeri/Fransa* [BD], 2015, § 110).

B. Bireysel Başvuru Hakkını Kullanma Özgürlüğü

Sözleşme'nin 34. Maddesi – Bireysel Başvurular

"(...)Yüksek Sözleşmeciler Tarafından bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir surette engel olmamayı taahhüt ederler."

HUDOC Anahtar Kelimeler

Başvuru hakkının kullanılmasının engellenmesi (34)

5. İlkeler ve Örnekler

84. Mahkemeye başvurma hakkı mutlak olup, engel tanımamaktadır. Bu ilke, Sözleşme organlarıyla haberleşme özgürlüğüne işaret eder (Tutukluluk sırasında haberleşme konusundaki *Peers/Yunanistan*, 2001, § 84; *Kornakovs/Letonya*, 2006, §§ 157 ve sonraki paragraflar). Bu bağlamda ayrıca bk.Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargılamalarına katılan kişilerle ilgili 1996 tarihli Avrupa Anlaşması (*STCE No. 161*).

85. Ulusal makamlar, başvuranlara, şikâyetlerini geri çekmeleri veya değiştirmeleri için başvuranlara herhangi bir şekilde baskı yapmaktan kaçınmak zorundadırlar. Mahkemeye göre, "baskı" ibaresi, başvuranları, potansiyel başvuranları, ailelerini veya kanuni temsilcilerini doğrudan zorlama ve açıkça korkutma eylemleri biçiminde olabileceği gibi, uygunsuz dolaylı eylemler veya temaslar biçiminde de olabilir (*Mamatkulov ve Askarov/Türkiye* [BD], 2005, § 102). Mahkeme, bireysel başvuru hakkının kullanımı etkileyebilecek caydırıcı etkiyi incelemektedir (*Colibaba/Moldova*, 2007, § 68). Davalı bir devletin Sözleşme'nin 34. maddesinden doğan usuli yükümlülüklerini yerine getirmemesi, mutlak suretle iddia edilen müdahalenin, bireysel başvuru hakkının kullanımını etkin şekilde kısıtladığı veya hassas şekilde etkilediği anlamına gelmez. Sözleşme'nin 34 ve 38. maddelerinden doğan usuli yükümlülükler, davanın olası sonucundan bağımsız olarak ve başvuranlar veya temsilcileri üzerinde mevcut ya da olası her türlü caydırıcı etkinin doğması engellenecek bir şekilde yerine getirilmelidir (*Mehmet Ali Ayhan ve diğeri/Türkiye*, 2019, § 41).

86. Mahkeme bazı koşullar altında, başvuranın bireysel başvuruda bulunma hakkını etkin bir şekilde kullanmasına engel olma anlamına gelen bir korkutma fiiline maruz bırakılıp bırakılmadığı konusunu resen gündeme getirebilir (*Lopata/Rusya*, 2010, § 147).

87. Başvuranın savunmasızlığı ve yetkililerin başvuranı etkileme riski de dikkate alınmalıdır (*Iambor/Romanya (no. 1)*, 2008, § 212). Özellikle tutulu bulunan, dış dünyayla veya aileleriyle temasları kısıtlanmış olan başvuranlar, savunmasız durumda bulunması muhtemel kişilerdir (*Cotlet/Romanya*, 2003, § 71).

88. Dikkate değer bazı örnekler şunlardır:

- Yetkililer tarafından başvuruya ilgili sorgulanma: *Akdivar ve diğerleri/Türkiye*, 1996, § 105; *Tanrikulu/Türkiye* [BD], 1999, § 131,
- Başvuranın avukatına ceza davası açma tehdidi: *Kurt/Türkiye*, 1998, §§ 159-165, ulusal yargılamalarda yetkililerin başvuranın avukatını şikâyet etmeleri: *McShane/Birleşik Krallık*, 2002, §151, başvuranın avukatları hakkında disiplin tedbirleri ve diğer tedbirler alınması: *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, §§ 929-933,
- Başvuranların avukatının yetki belgesinin imzalanması hakkında polis tarafından sorgulanması (*M.H. ve diğerleri/Hırvatistan*, 2021, §§ 62, 64 ve §§ 325-336); polisin başvuranın avukatını ve tercümanını adil tazmin talebi konusunda sorgulaması: *Fedotova/Rusya*, 2006, §§ 49-51, Hükümetin temsilcisi tarafından araştırma yapılması talimatı verilmesi: *Riabov/Rusya*, 2008, §§ 53-65,
- Başvuranın avukatı ve doktoruyla görüştürülmemesi: *Boicenco/Moldova*, 2006, §§ 158-159,
- Bir başvuran ile temsilcisi arasında iletişimi kısıtlayan tedbirler alınması: başvuranın avukatının başvurana ziyaretlerinin kısıtlandığı ve başvuran ile telefon görüşmelerinin ve yazışmalarının yasaklandığı, Mahkemenin, davalı Devletin Sözleşme'nin 34. maddesi bağlamındaki yükümlülüklerini yerine getirmediğine hükmettiği *Chtoukatourov/Rusya*, 2008, § 140 ve temsilcisinin avukat olmadığı ve herhangi bir baroya bağlı olmadığı gerekçesiyle, bir başvuran ile Mahkeme önündeki temsilcisinin iletişiminin kısıtlandığı *Zakharkin/Rusya*, 2010, §§ 157-160,
- Temsilcileri tarafından tutuklu durumda bulunan başvuranlara gönderilen, Mahkeme nezdindeki başvurularının sunulması ardından da sonuçlandırılması için ibraz edilmesi gereken yetki belgelerini içeren yazılara el konulması: *Mehmet Ali Ayhan ve diğerleri/Türkiye*, 2019, §§ 39-45 ve bu kararda yapılan atıflar,
- Başvuran ile avukatı arasında görüşme odasında yapılan konuşmaların gizliliğine saygı gösterilmemesi: *Oferta Plus SRL/Moldova*, 2006, § 156,
- Cezaevi yetkilileri tarafından tehdit edilme: *Petra/Romanya*, 1998, § 44,
- İç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle cezaevi yetkililerinin başvuruyu Mahkemeye iletmemeleri: *Nurmagomedov/Rusya*, 2007, § 61,
- Tutukluluk koşullarıyla ilgili olarak, Mahkemenin önünde bulunan bir davada bir tanığa baskı yapılması: *Novinski/Rusya*, 2009, §§ 119 ve sonraki paragraflar,
- Cezaevi yetkililerinin hükümlüye yazışma için kâğıt kalem temin etme ve Mahkemeye başvuru yapabilmesi için gerekli belgeleri verme konusundaki haksız ihmalleri ve gecikmeleri ve ayrıca caydırıcı sözler söylemeleri: *Gagiu/Romanya*, 2009, §§ 94 ve sonraki paragraflar,

- Yetkililerin hükümlü başvuranın Mahkemeye başvuru yapabilmesi için gerekli belgelerin kopyalarını kendisine vermemeleri: [Naydyon/Ukrayna](#), 2010, § 68; [Vasiliy Ivashchenko/Ukrayna](#), 2012, §§ 107-110,
- Hükümlünün Mahkemeye başvurusuyla ilgilitekrar temin edilmesi mümkün olmayan belgelerin cezaevi yetkilileri tarafından kaybedilmesi: [Buldakov/Rusya](#), 2011, §§ 48-50,
- Yetkililerin Mahkeme önündeki bir davayla bağlantılı olarak başvurana gözdağı vermeleri ve baskı yapmaları: [Lopata/Rusya](#), 2010, §§ 154-160.

89. Davanın koşulları, bireysel başvuru hakkına yapıldığı iddia edilen müdahaleyi daha önemsiz kılabılır ([Syssoyeva ve diğerleri/Letonya](#) (kayıttan düşme) [BD], 2007, §§ 118 ve sonraki paragraflar). Ayrıca bk. Mahkemenin, bir mahkeme önündeki duruşmada ses kayıtlarının İsveç hukukuna uygun olarak, Mahkemeye başvuru için dört aylık süre dolmadan imha edilmiş olmasının başvuranı başvuru hakkını etkili bir şekilde kullanmaktan alıkoymadığına karar verdiği [Hollanda/İsveç](#) (k.k.), 2010; bk. Mahkemenin, bedensel engelli bir başvuranın kamu hizmetlerine erişebilmesini sağlayan özel imkânların bulunmayışının, başvuranın başvuru hakkını etkili bir şekilde kullanmasını engellemediği kanaatine vardığı [Farcaş/Romanya](#) (k.k.), 2010; Mahkemenin hükümlünün Mahkemeye göndereceği yazıların posta ücretinin ödenmesinin cezaevi idaresi tarafından reddedilmesinin başvuranı başvuru hakkını etkili bir şekilde kullanmaktan alıkoymadığını değerlendirdiği [Yepishin/Rusya](#), 2013, §§ 73-77; Mahkemenin ulusal makamların kapalı oturumda sunulan (Mahkemenin bu anlamda talebi olmamıştır) unsurların bildirilmemesi kararının, gizliliğin sürdürülmesini haklı göstermek için ileri sürülen gerekçeler üzerinde önemli derecede bağımsız bir denetim bulunması sebebiyle, başvuranın başvuruda bulunma hakkını etkin şekilde kullanmasına engel olmadığı kanaatine vardığı [Yam/Birleşik Krallık](#), 2020, §§ 79-83.

6. Davalı Devletin Yükümlülükleri

a. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. Maddesi

90. Mahkeme, İç Tüzüğü'nün 39. maddesine göre, alınması gerekli geçici tedbirleri belirtebilir ([Mamatkulov ve Askarov/Türkiye](#) [BD], 2005, §§ 99-129). Bir Sözleşmeci Devletin yetkililerinin, Mahkemenin belirttiği tedbire riayet etmek üzere atılması gereken bütün adımları atmamaları halinde, Sözleşme'nin 34. maddesi ihlal edilmiş olur ([Paladi/Moldova](#) [BD], 2009, §§ 87-92).

91. Davalı Hükümetin, geçici tedbire riayet ettiğini veya istisnai durumlarda, tedbire riayet edilememesine neden olan nesnel bir engel bulunduğunu ve Hükümetin engeli aşmak ve Mahkemeyi durumdan haberdar etmek üzere bütün makul adımları attığını kanıtlayabilmesi gerekmektedir (Örneğin bk. [A.N.H./Finlandiya](#) (k.k.), 2013, § 27).

92. Bazı örnekler:

- İç Tüzüğü'nün 39. maddesine göre belirtilen geçici tedbirin tutulmakta olan bir sığınmacı ile bir avukat arasında zamanında görüşme yaptırılmasını gerektirdiği halde, görüşmenin yaptırılmaması: [D.B./Türkiye](#), 2010, § 67,
- Geçici tedbire aykırı olarak, tutulan kişilerin Irak yetkililere teslim edilmeleri: [Al-Saadoon ve Mufdhi/Birleşik Krallık](#), 2010, §§ 162-165),
- Geçici tedbire aykırı olarak, birinci başvuranın sınırdışı edilmesi: [Kamaliyevy/Rusya](#), 2010, §§ 75-79,

- 8. madde açısından belirtilen geçici tedbire istemsiz olarak, ancak telafi edilebilir bir şekilde riayet edilmemesi: *Hamidovic/İtalya* (k.k.), 2011,
- Hükümlünün bir ihtisas tıp kurumuna yatırılmasını gerektiren geçici tedbire riayet edilmemesi: *Makharadze ve Sikharulidze/Gürcistan*, 2011, §§ 100-105 veya bu türden bir tedbire uyulması için verilen sürenin az olması: *Sy/İtalya*, 2020, §§ 167-174,
- İade edilme işleminin yapılması halinde işkenceye maruz bırakılma konusunda gerçek bir risk bulunduğu gerekçesiyle Mahkeme tarafından belirtilen geçici tedbire riayet edilmemesi: *Mannai/İtalya*, 2012, §§ 54-57; *Labsi/Slovakya*, 2012, §§ 149-151,
- Özbekistan’da kötü muameleye maruz bırakılma riskiyle karşı karşıya olan ve hakkında geçerli bir geçici tedbir bulunan kişinin gizlice nakledilmesi: *Abdulkhakov/Rusya*, 2012, §§ 226-231,
- Kötü muameleye maruz kalma konusunda gerçek bir riskle karşı karşıya olan kişinin zorla Tacikistan’a nakledilmesi ve geçici tedbirlerin uygulanmaması: *Savridin Dzhurayev/Rusya*, 2013, §§ 218-219; ayrıca bk. Rus yetkililerinin gözetimleri altındaki Tacikistan vatandaşını geçici tedbire aykırı olarak Tacikistan’a zorla geri gönderilmeye karşı korumamaları: *Nizomkhon Dzhurayev/Rusya*, 2013, §§ 157-159,
- Başvuranın sınır dışı edilmek üzere, Mahkeme’den geçici tedbir alınmasına ilişkin talepte bulunmasını kasıtlı olarak zorlaştıracak bir durumun yaratıldığı: *M.A./Fransa*, 2018, § 70.

93. Geçici tedbir kararını iptal etmesi için Mahkemeyi ikna edebilecek belgelerin elinde bulunduğunu düşünen bir Devletin, Mahkemeyi söz konusu belgelerden haberdar etmesi gerekli olmakla birlikte, geçici tedbire riayet edilip edilmediğini değerlendirmek Mahkemenin görevidir (*Paladi/Moldova* [BD], 2009, §§ 90-92; *Olaechea Cahuas/İspanya*, 2006, § 70; *Groni/Arnavutluk*, 2009, §§ 181 ve sonraki paragraflar).

94. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 39. maddesinin uygulanması yönünde bir talepte bulunmuş olması, Devleti bir suçlunun iadesikararını yürütmeyi durdurmaya zorlamak için tek başına yeterli değildir (*Al-Moayad/Almanya* (k.k.), 2007, §§ 122 ve sonraki paragraflar; ayrıca, davalı Devletin Mahkeme ile iyi niyetle işbirliği yapma yükümlülüğüne bakınız).

95. Sözleşme’nin 34. maddesine dayandırılan şikâyetlere ilişkin olarak iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı bulunmamaktadır ve Mahkeme, ihtiyati bir tedbiri denetleyebilecek tek yetkili makamdır; bununla birlikte, Mahkeme, Sözleşme’nin 34. maddesine dayandırılan bir şikâyetin, yetkili makamların yaşam hakkını korumamış olmasıyla yakından ilgili bir şikâyet olması ve ulusal mahkemeler önünde halen inceleniyor olması durumunda, bu şikâyetin erken sunulmuş şikâyet olduğu kanaatine varabilmektedir (*Ahmet Tunç ve diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2019, §§ 141-145).

b. Olayların Tespiti

96. Olayları tespit etme görevi Mahkemenin olmakla birlikte, ilgili bütün bilgileri Mahkemeye sağlamak suretiyle aktif yardımda bulunmak tarafların görevidir. Delil aranırken tarafların gösterdikleri tutum dikkate alınabilir (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 1978, § 161).

97. Mahkeme, belirli türden başvurulara ilişkin yargılamaların bütün davalarda, herhangi bir iddiada bulunan kişinin söz konusu iddiayı kanıtlamasıgereksinimi ilkesinin katı bir şekilde uygulanmasını gerektirmediğine ve Sözleşme'nin 34. maddesi kapsamında tesis edilen bireysel başvuru sisteminin etkili bir şekilde işleyebilmesi için Devletlerin başvuruların düzgün ve etkin bir şekilde incelenmesini mümkün kılmak üzere gerekli bütün kolaylıkları sağlamasının son derece önemli olduğuna hükmetmiştir (*Bazorkina/Rusya*, 2006, § 170; *Tahsin Acar/Türkiye* [BD], 2004, § 253). Bu yükümlülük, ister delil toplamaya yönelik bir soruşturma yürütülmek, ister başvuruların incelenmesine ilişkin genel görevleri yerine getirmek olsun, Sözleşmeci Devletlerin Mahkemeye gerekli bütün kolaylıkları sağlamasını gerektirmektedir. Hükümetin elinde bulunan bilgileri tatmin edici bir açıklama yapmaksızın sunmaması, başvuranın iddialarının dayanaklı olduğuna ilişkin çıkarımlarda bulunulmasına yol açabileceği gibi, ayrıca davalı Devletin Sözleşme'nin 38. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerine riayet etme seviyesine olumsuz olarak yansiyabilir (*ibidem*, § 254; *Imakayeva/Rusya*, 2006, § 200; *Janowiec ve diğerleri/Rusya* [BD], 2013, § 202).

98. Mahkeme tarafından talep edilen delilleri sağlama yükümlülüğü, ister başvurunun Hükümete ilk tebliği sırasında, ister yargılamalardaki sonraki aşamalarda olsun, bu türden bir talebin sunulduğu andan itibaren davalı Hükümet açısından bağlayıcı olmaktadır (*ibidem*, § 203; *Enukidze ve Girgvlani/Gürcistan*, 2011, § 295; *Bekirski/Bulgaristan*, 2010, §§ 111-113). Mahkemenin bu yönde bir talimat vermiş olması durumunda talep edilen belgelerin tamamının sunulması ve eksik olan bütün unsurların usulüne uygun şekilde gerekçelendirilmesi temel bir koşuldur (*Janowiec ve diğerleri/Rusya* [BD], 2013, § 203). Ek olarak, açıklaması olmayan önemli bir gecikme yaşanmasının, Mahkemenin davalı Devletin açıklamalarının ikna edici olmadığına karar vermesine yol açabilecek olması nedeniyle, talep edilen bütün belgelerin hızlı bir şekilde ve her hâlükârda Mahkeme tarafından belirlenen süre sınırı içerisinde ibraz edilmesi gerekmektedir (*ibidem*).

99. Mahkeme geçmişte, davalı Hükümetin kendisinden talep edilen belgeleri ibraz etmeyi reddetmesine ilişkin herhangi bir açıklamada bulunmadığı (örneğin bk. *Maslovave Nalbandov/Rusya*, 2008, §§ 128-129) veya Mahkemenin incelemesi için asıl belgeyi ibraz etmeyi reddedip, belgenin eksik veya bozuk nüshalarını gönderdiği (örneğin bk. *Trubnikov/Rusya*, 2005, §§ 50-57) hallerde, davalı Hükümetin 38. maddenin koşullarına riayet etmediğine hükmetmiştir.

100. Davalı hükümetin talep edilen belgeleri ibraz etmeme gerekçesi olarak gizlilik veya güvenlik hususlarını ileri sürmesi halinde Mahkemenin, söz konusu belgelerin sır veya gizli sayılması için makul ve sağlam gerekçeler bulunduğundan emin olması gerekmektedir (*Janowiec ve diğerleri/Rusya* [BD], 2013, § 205). Gizli bir raporun Mahkemeye tebliğ edilmemesine ilişkin olarak bk. *ibidem*, §§ 207 ve sonraki paragraflar; *Nolan ve K./Rusya*, 2009, §§ 56 ve sonraki paragraflar).

101. Sözleşme'nin 34. maddesi ile 38. maddesi arasındaki ilişki konusunda bk. *Bazorkina/Rusya*, 2006, §§ 170 ve sonraki paragraflar ve § 175. Bireysel başvuru hakkının etkili bir şekilde işlenmesini sağlamak üzere tasarlanmış olan 34. madde bir tür genel hüküm (*lex generalis*) olduğu halde, 38. madde özel olarak, Devletlerin Mahkeme ile iş birliği yapmasını gerektirmektedir.

c. Soruşturma

102. Davalı Devletten ayrıca, soruşturmalar için kolaylık sağlaması da beklenir (Sözleşme'nin 38. maddesi), zira başvuruların etkili bir şekilde incelenmesi için "gerekli kolaylıkları" sağlamak Devletin görevi olduğundan, davalı Devletten ayrıca soruşturmalara gerekli yardımı sunması da beklenir (*Çakıcı/Türkiye* [BD], 2009, § 76).

Bilgi toplamak üzere yapılan bir soruşturmayı engellemek, Sözleşme'nin 38. maddesinin ihlalini teşkil eder (*Shamayev ve diğerleri/Gürcistan ve Rusya*, 2005, § 504).

I. Usule İlişkin Kabuledilemezlik Nedenleri

A. İç Hukuk Yollarının Tüketilmemesi

Madde 35. Maddesinin 1. Fıkrası — Kabul Edilebilirlik Kriterleri

“1. Mahkemeye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra (...) başvurulabilir.”

HUDOC Anahtar Kelimeler

İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi (35-1) – İç Hukuk Yollarını Tüketmekten Muaf Tutulma (35-1) – Etkili İç Hukuk Yolları (35-1)

103. İç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu, Sözleşme'nin 35. maddesinin metninin kendisinin de işaret ettiği gibi, uluslararası hukukun genel olarak tanınmış bir kuralıdır. İç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğü, Uluslararası Adalet Divanının içtihadında (örneğin bk. 21 Mart 1959 tarihli *Interhandel (İsviçre/Amerika Birleşik Devletleri)* davası) kabul edildiği üzere, uluslararası teamül hukukunun bir parçasıdır. Bu kural, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (madde 41(1)(c)) ve bu Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü (madde 2 ve 5(2)(b)), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (madde 46) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (madde 50 ve 56(5)) gibi diğer uluslararası insan hakları antlaşmalarında da yer alır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *De Wilde, Ooms ve Versyp/Belçika*, 1971, kararında gözlemlediği gibi (§ 55), Devlet iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralından faydalanmaktan feragat edebilir; bu konuda uzun zamandan beri yerleşik bir uluslararası uygulama bulunmaktadır.

104. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin insan haklarını koruyan ulusal sistemlere ikincil bir koruma sistemi olması amaçlanmıştır ve iç hukukun Sözleşme'ye uygunluğu konusundaki meseleleri karara bağlama fırsatına ilk olarak ulusal mahkemelerin sahip olması uygundur (*A, B ve C/İrlanda* [BD], 2010, §142). Yine de daha sonra Strazburg'a bir başvuru yapılacak olursa, Mahkeme, ülkelerin yaşamsal güçleriyle doğrudan ve sürekli irtibat halinde bulunan ulusal mahkemelerin görüşlerinden yararlanmalıdır (*Burden/Birleşik Krallık* [BD], 2008, § 42).

105. Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası sadece iç hukuk yollarına ilişkin olup; uluslararası kuruluşlar çerçevesindeki hukuk yollarının tüketilmesini gerektirmemektedir. Aksine, başvuranın davasını diğer bir uluslararası soruşturma veya çözümmecisine sunmuş olması halinde, başvuru Sözleşme'nin 35 § 2 b) maddesi uyarınca reddedilebilir (bk. aşağıda bulunan başvurunun kötüye kullanımı başlığı). Bununla birlikte, ikincillik ilkesi, ulusal mahkeme hâkiminin meseleyi bekletici sorun yaparak Avrupa Birliği Adalet Divanına (ABAD) başvurduğu davalar kapsamında iç hukuk yollarının tüketilmesini gerektirebilir (ABAD tarafından bekletici bir sorun olduğuna dair verilen kararın, 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğinin iddia edildiği derdest bir davaya uygulanacak kriterlerle ilgili olarak *Laurus Invest Hungary KFT ve diğerleri/Macaristan* (k.k.), 2010, § 42). Belirli bir organın ulusal mı yoksa uluslararası nitelikte bir organ mı olduğu hususunu, organın hukuki niteliği, kurucu belgesi, yetkileri ve varsa mevcut hukuk sistemindeki yeri

ve finansmanı gibi ilgili bütün faktörleri göz önünde tutarak karara bağlamak Mahkemenin görevidir (*Jeličić/Bosna Hersek* (k.k.), 2005; *Peraldi/Fransa* (k.k.), 2009).

1. Kuralın Amacı

106. Aslında iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının mantığı, ulusal makamlara ve öncelikle mahkemelere, iddia edilen Sözleşme ihlallerini önleme veya telafi etme imkânı verilmesidir (bk. *Gherghina/Romanya* (k.k.), 2015, [BD], §§ 84-89 kararında yer verilen ilkeler; *Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, §§ 221 ve ardından gelen paragraflar; *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itiraz) [BD], 2014, §§ 69-77 ve bu kararda yer alan atıflar). Bu mantık, iç hukuk düzeninin Sözleşme ile korunan hakların ihlalinine karşı etkin bir başvuru yolu sağlayacağına dair Sözleşme'nin 13. maddesinde yansıtılan varsayıma dayanmaktadır. Burada Sözleşme tarafından oluşturulan mekanizmanın ikincil niteliğinin önemli bir yönü söz konusudur (*Selmouni/Fransa* [BD], 1999, § 74; *Kudła/Polonya* [BD], 2000, § 152; *Andrášik ve diğerleri/Slovakya* (k.k.), 2002). Bu varsayım, ulusal hukuka Sözleşme hükümlerinin dâhil edilip edilmediği konusundan bağımsız olarak uygulanır (*Eberhard ve M./Slovenya*, 2009). Mahkeme yakın tarihli bir kararında, iç hukuk yollarını tüketme kuralının Sözleşme'nin içerdiği koruma sisteminin işleyişinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bunun temel bir ilke olduğunu yeniden vurgulamıştır (*Demopoulos ve diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD], 2010, §§ 69 ve 97; *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itirazlar) [BD], 2014, §§ 69-77 ve özellikle *Akdivar ve diğerleri/Türkiye* kararında yer alan diğer atıflar, 1996).

107. İç hukukta görülen bir davanın, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, başvuranların tüketmeleri gereken ve dolayısıyla dört aylık sürenin hesaplanması için dikkate alınması gereken etkin bir başvuru yolu teşkil edip etmediğinin belirlenmesi için, başvuranın şikâyeti, ilgili devlete düşen yükümlülüklerin kapsamı, başvuru konusu olan Sözleşme hükmü, davalı devletin mevcut başvuru yolları ve davanın kendine özgü koşulları gibi bazı faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir (*Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 134; ayrıca bakınız *Kozacıoğlu/Türkiye* [BD], 2009, § 40 ve *D.H. ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2007, § 116).

2. Kuralın Uygulanması

a. Esneklik

108. İç hukuk yollarını tüketme kuralı, katı bir kuraldansa altın bir kural olarak tanımlanabilir. Komisyon ve Mahkeme, bu kuralın insan haklarını koruma bağlamında yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, aşırıcı şekilcilikten uzak ve belirli bir esneklikle uygulanmasının gerekli olduğunu sık sık vurgulamışlardır (*Ringeisen/Avusturya*, 1971, § 89; *Lehtinen/Finlandiya* (k.k.), 1999; *Gherghina/Romanya* (k.k.) [BD], 2015, § 87). Örneğin, Mahkeme iç hukuk yollarının son aşamasına başvurunun yapılmasından sonra gelinmesini, başvurunun kabul edilebilirliği hakkında karar vermeden önce olması kaydıyla hoşgörmektedir (*Molla Sali/Yunanistan* [BD], § 90).

109. İç hukuk yollarını tüketme kuralı mutlak olmadığı gibi, otomatik olarak uygulanabilir bir kural da değildir (*Kozacıoğlu/Türkiye* [BD], 2009, § 40). Örneğin Mahkeme, bir ülkenin en yüksek mahkemesinin dahi başvuranları kullanmaya mecbur tutmadığı bir iç hukuk yolunu kullanmalarını istemenin, gereksiz aşırı bir şekilcilik olacağına karar vermiştir (*D.H. ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2007, § 116-118). Mahkeme, bir davada başvuranların beyanlarını sunmak için "telaşa" düşmüş olduklarını vurgulayarak, cevap vermeleri için kendilerine çok kısa bir süre tanınmış olmasını dikkate almıştır (*Financial Times Ltd.ve diğerleri/Birleşik Krallık*,

2009, §§ 43-44). Ancak, özellikle hukuki belirginlik ve kesinlikle ilgili meselelerin söz konusu olduğu hallerde, mevcut hukuk yollarına iç hukuktaki usullere göre başvurmak ve ulusal hukukta öngörülen şartlara uymak büyük önem taşımaktadır (*Saghinadze ve diğerleri/Gürcistan*, 2010, §§ 83-84).

110. İlke olarak, -daha fazla kişiden oluşan bir grubun menfaatlerini savunma şekli olarak iç hukukta açıkça öngörülmüş- bir hükümet dışı örgütün toplu eyleminin, iç hukuk yollarını tüketme yöntemlerinden biri olarak kabul edilmesi makul karşılanacaktır, ancak böyle bir eylemin, bireysel bir başvuranın, kendi kişisel durumuna ve özel şikâyetlerine tam olarak uymaması durumunda, söz konusu eylem, başvuranın iç hukukta kendi davasını başlatmasını engelleyemez (Roman çocuklara karşı yapıldığı iddia edilen ayrımcılıkla ilgili olarak *Kósa/Macaristan* (k.k.), 2017, §§ 55-63). Mahkeme, *Beizaras ve Levickas/Litvanya*, 2020, §§ 78-81, kararında, ayrımcılık mağduru kişilerin mahkeme önünde savunulması amacıyla kurulmuş olduğu için bir hükümet dışı örgütün (Türkiye’de kullanılan kısaltma: STK (Sivil Toplum Kuruluşları)), Mahkeme önünde başvuran olmamasına rağmen, başvuranların menfaatlerini yerel ceza yargılamalarında temsil etmiş olabileceğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca başvuranların menfaatlerinin savcılık ve ulusal mahkemeler önünde (iki mahkeme) söz konusu STK tarafından temsil edilmesinin, hiçbir zaman sorgulanmadığını ve bu duruma hiçbir itirazda bulunulmadığını dikkate almıştır (ayrıca bk. *Gorraiz Lizarraga ve diğerleri/İspanya*, 2004, §§ 37-39).

b. İç Hukuk Kurallarına ve Sınırlarına Riayet Etme

111. Başvuranlar iç hukukta uygulanabilir durumda olan kurallara ve usullere riayet etmek zorundadırlar; bunlara riayet etmemeleri halinde, başvuruları Sözleşme’nin 35. maddesindeki koşulu karşılamadığı gerekçesiyle reddedilebilir (*Ben Salah Adraqui ve Dhaima/İspanya* (k.k.), 2000; *Merger ve Cros/Fransa* (k.k.), 2004; *MPP Golub/Ukrayna* (k.k.), 2005; *Agbovi/Almanya* (k.k.), 2006; *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itirazlar) [BD], 2014, §§ 72 ve 80). Başvuranın yaptığı bir usul hatası nedeniyle başvurusu reddedilmesi, Sözleşme’nin 35. maddesinin 1. fıkrasına riayet edilmediği anlamındadır (*Gäfgen/Almanya* [BD], 2010, §143). Hükümetin, bir başvuranın ulusal mevzuata (örneğin Anayasa Mahkemesine başvurmadan önce olağan hukuk yollarını tüketme gerekliliği kuralı) riayet etmediğini ileri sürmesi durumunda, Mahkeme, bu kuralların mevzuattan veya yerleşik içtihattan doğan daha önceden var olan zorunlu yasal gereklilikleri ortaya koyduğundan emin olmalıdır (*Brincat ve diğerleri/Malta*, 2014, § 69; *Pop-Ilić ve diğerleri/Sırbistan*, 2014, § 42).

112. Bununla birlikte, temyiz mahkemesi kabul edilebilir olmadığına karar verdiği halde bir başvuruyu esastan incelemiş ise, Sözleşme’nin 35. maddesinin 1. fıkrasına riayet edilmiş olur (*Voggenreiter/Almanya*, 2004). Mahkeme ayrıca, başvuranın Sözleşme’den doğan haklarının ihlal edildiği iddiasına ilişkin şikâyetini esasen yeterince ileri sürdüğünde, bir anayasa mahkemesinin başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermesi durumunda, mevcut başvuru yolunun tüketilmiş olduğu kanaatine varmaktadır (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt/Macaristan* [BD], 2020, §§ 53, 56-57 ve bu kararda yer alan atıflar). Yetkili makam, iç hukukta öngörülen usulü uygulamamış olan başvuranın talebini özü itibarıyla incelemiş ise, yine aynı durum söz konusu olur (*Vladimir Romanov/Rusya*, 2008, § 52). Hukuki şartları çok az taşıyacak şekilde, oldukça üstünlük bir biçimde yazılmış iddialar için de, ulusal mahkemenin kısa da olsa esas hakkında bir karar vermiş olması halinde, aynı durum geçerli olur (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (no. 2)* [BD], 2009, §§ 43-45).

c. Birden Fazla İç Hukuk Yolunun Bulunması

113. Potansiyel olarak şayet birden fazla etkili hukuk yolu varsa, başvuranın bunlardan sadece bir tanesini kullanması gereklidir (*Moreira Barbosa/Portekiz* (k.k.), 2004; *Jeličić/Bosna Hersek* (k.k.), 2005; *Karakó/Macaristan*, 2009, § 14; *Aquilina/Malta* [BD], 1999, § 39). Gerçekten de bir hukuk yolu tüketilmiş ise, esasen aynı amacı taşıyan bir diğer hukuk yolunu tüketmek gerekli değildir (*Riad ve Idiab/Belçika*, 2008, § 84; *Kozacıoğlu/Türkiye* [BD], 2009, §§ 40 ve sonraki paragraflar; *Micallef/Malta* [BD], 2009, § 58; *Lagutin ve diğerleri/Rusya*, 2014, § 75; *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 177). Kendi davasına en uygun hukuk yolunu seçmek, başvurana düşmektedir (Başvuranın taraf olduğu ceza davasının yedi yıl sonunda düşürülmesi sebebiyle hukuk davası açmadığı *Fabris ve Parziale/İtalya*, 2020, §§ 49-59; *O’Keeffe/İrlanda* [BD], 2014, §§ 110-111; bir başvuranın ceza davasına müdahil taraf olarak katılmayı ve ayrı bir hukuk davası açmamayı seçmesiyle ilgili olarak bk. *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 176). Özet olarak, eğer iç hukuk, hukukun farklı alanlarında birden fazla paralel hukuk yolu öngörmüş ise, Sözleşme’nin ihlal edildiği iddiası bakımından bu hukuk yollarından biri vasıtasıyla tazmin edilme talebinde bulunan bir başvuranın esas itibarıyla aynı amaca sahip diğer hukuk yollarının kullanılması zorunlu değildir (*Jasinskis/Letonya*, 2010, §§ 50 ve 53-54). Aksi yönde, (Federal Anayasa Mahkemesine ve federal bir devletin anayasa mahkemesine başvuranın farklı derecelerde etkililiği) bir örnek için bk. *Köhler/Almanya* (k.k.), 2021, §§ 67-74.

d. Şikâyetin Özü İtibarıyla İleri Sürülmüş Olması

114. Şikâyetin iç hukukta “en azından özü itibarıyla” ileri sürülmüş olması koşuluyla, Sözleşme’deki bir hakkın iç hukuktaki yargılamalar sırasında açıkça ileri sürülmüş olması gerekli değildir (*Castells/İspanya*, 1992, §32; *Ahmet Sadik/Yunanistan*, 1996, § 33; *Fressoz ve Roire/Fransa*, 1999, § 38; *Azinas/Kıbrıs* [BD], 2004, §§ 40-41; *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itirazlar) [BD], 2014, §§ 72, 79 ve 81-82; *Platini/İsviçre* (k.k.), 2020, § 51; *Kemal Çetin/Türkiye*, 2020, §§ 28-30). Bu da, başvuranın Sözleşme hükümlerine dayanmamış olması halinde, iddia ettiği ihlali ilk önce ulusal mahkemelerin telafi etmesine fırsat vermek üzere, aynı veya benzer iddiaları iç hukuka dayanarak ileri sürmüş olması gerektiği anlamına gelir (*Gäffgen/Almanya* [BD], 2010, §§ 142, 144 ve 146; *Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2018, § 117; *Karapanagiotou ve diğerleri/Yunanistan*, 2010, § 29; *Marić/Hırvatistan*, 2014, § 53; *Portu Juanenea ve Sarasola Yarzabal/İspanya*, 2018, §§ 62-63; *Rodina/Letonya*, 2020, §§ 81-83 ve en üst derece yargı merci önünde üstü örtülü olarak dahi ileri sürülmemiş bir şikâyetle ilgili olarak *Yehova Şahitleri Derneği/Fransa* (k.k.), 2010; *Nicklinson ve Lamb/Birleşik Krallık* (k.k.), 2015, §§ 89-94; *Peacock/Birleşik Krallık* (k.k.), 2008, §§ 32-41). Gerektiği takdirde başvuranın, ihtilaf konusu tedbirin Sözleşme ile korunan bir hakkın ihlaline ilişkin şikâyetle ilgili olmayan gerekçelerle bozulmasıyla sonuçlanabilecek başka bir hukuk yolunu kullanması yeterli değildir. “Etkin hukuk yollarının” tüketildiği sonucuna varılabilmesi için Sözleşme’ye ilişkin şikâyetin, ulusal düzeyde de ileri sürülmüş olması gerekmektedir (*Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itirazlar) [BD], 2014, § 75; *Nicklinson ve Lamb/Birleşik Krallık* (k.k.), 2015, § 90).

115. Özet olarak, bir başvuranın davasını ilgili mahkemeye sunmuş olması, tek başına, şikâyetin Sözleşme’nin 35. maddesinin 1. fıkrasından doğan yükümlülüklerle uygun olduğu anlamına gelmez. Ulusal mahkemelerin anlaşmazlıkları re’sen inceleyebileceği veya hatta incelemesi gerektiği sistemlerde bile (yani jura novit curia ilkesini uygular), başvuranlar, daha sonra Mahkemeye iletmeyi düşünebilecekleri şikâyetleri ulusal mahkemeler huzurunda dile getirme yükümlülüklerinden muaf değildir (diğerleri arasında bk. *Kandarakis/Yunanistan*, 2020, § 77); buradan, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralına uyulup uyulmadığını değerlendirmek için Mahkemenin yalnızca olguları değil aynı zamanda yerel makamlar önünde öne sürülen

hukuki iddiaları da dikkate alması gerektiği anlaşılmaktadır (*Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2018, § 117; *Fu Quan, s.r.o./Çek Cumhuriyeti* [BD], 2023, § 171). Bu bağlamda, Mahkemenin başvuranın yerine hareket ederek ve yalnızca sunulan argüman ve olgulara dayanarak yeni şikâyetleri kabul etme yetkisine sahip olmadığı unutulmamalıdır (*Grosam/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2023, § 91). Dolayısıyla, iç hukuk yollarının gerektiği gibi tüketilmesi için davanın olaylarından veya başvuranın taleplerinden “açıkça” anlaşılan bir Sözleşme ihlali olması yeterli değildir. Bunun yerine, başvuran bu konuda (açıkça veya esasen), daha sonra Mahkemeye sunulan aynı şikâyetin gerçekten de ulusal düzeyde ileri sürüldüğüne dair hiçbir şüphe bırakmayacak bir şekilde şikâyette bulunmuş olmalıdır (*Peacock/Birleşik Krallık* (k.k.), 2016, § 38; *Farzaliyev/Azerbaycan*, 2020, § 55; *Grosam/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2023, § 90; *Fu Quan, s.r.o./Çek Cumhuriyeti* [BD], 2023, §§ 145 ve 172).

116. Dolayısıyla, başvuranın Sözleşme'nin 2 veya 3. maddesinin usul yönü açısından, etkin bir ceza soruşturması yürütülmediğinden şikâyetçi olması durumunda, şayet başvuran bu soruşturmanın etkisizliğine yetkili ulusal mahkeme önünde itiraz etmişse ve soruşturmanın seyrini ve süresini ile müteakip mahkeme işlemlerini ayrıntılı olarak açıklayarak, söz konusu mahkemenin soruşturmanın etkinliğini değerlendirmesi için ilgili olgusal unsurlara atıfta bulunmuşsa, ulusal düzeyde açıkça ileri sürülmeyen yasal argümanlar da dâhil olmak üzere, şikâyetin Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasına uygun olduğu kanaatine varılması için bu yeterlidir (*Hanan/Almanya* [BD], 2021, §§ 149-151).

117. Diğer taraftan, iç hukuk, mahkemelerin Sözleşmeye dayalı şikâyetlerin esasını gerektiği gibi incelemesine izin vermelidir; aksi halde, çözüm yolunun etkili olduğu düşünülemez (*P.C./İrlanda*, 2022, § 107).

e. İç Hukuk Yolunun Varlığı ve Uygun Niteliği

118. Başvuranlar sadece, mevcut olan -kendilerinin doğrudan başvurabilecekleri- ilgili tarihte hem teoride hem de pratikte etkin olan, yani başvuranlar için erişilebilir olan, şikâyetlerini telafi edebilecek ve makul başarı perspektifleri sunabilecek iç hukuk yollarını tüketmek zorundadırlar (*Sejdovic/İtalya* [BD], 2006, §46; *Paksas/Litvanya* [BD], 2011, § 75; ayrıca bk. *S.A.S./Fransa* [BD], 2014, § 61, bu davada Mahkeme, Sözleşme'nin 9. maddesinin ihlali temelinde, temyiz yolunun başarı perspektifleri hakkında oldukça fazla açıklamada bulunmuştur).

119. Örneğin, iç hukuk uyarınca gerçekten etkili bir hukuk yolu teşkil ettiğinin tespit edilmiş olduğu (*K.S. ve K.S. A.G./İsviçre* (k.k.), 1994; *Shibendra Dev/İsveç* (k.k.), 2014, §§ 41-43, 45 ve 48) veya kesin hüküm kazanmış bir kararı iptal etmenin davalı Devletin kendi hukuk sisteminde ihlali giderebilecek tek vasıta olduğu (*Kiiskinen ve Kovalainen/Finlandiya* (k.k.), 1999; *Nikula/Finlandiya* (k.k.), 2000; *Dinchev/Bulgaristan* (k.k.), 2017, §§ 27-29) özel haller dışında yargılamaların yeniden başlatılmasına veya bir mahkemeden kararını gözden geçirmesine yönelik talepte bulunmak (*Çınar/Türkiye* (k.k.), 2003; *Prystavka/Ukrayna* (k.k.), 2002) gibi gizli veya olağanüstü hukuk yollarına başvurmak gerekli değildir. Benzer şekilde, daha yüksek bir makama yapılan temyiz etkili bir hukuk yolu oluşturamamaktadır (*Horvat/Hırvatistan*, 2001, §47; *Hartman/Çek Cumhuriyeti*, 2003, § 66); başvuran için doğrudan erişilebilir olmayan; fakat bir aracının takdir yetkisini kullanmasına bağlı olan bir hukuk yolu da etkili bir hukuk yolu teşkil etmemektedir (*Tănase/Moldova* [BD], 2010, § 122). Bu nedenle, cezai konularda, bir üst düzey Cumhuriyet savcısı önünde yapılan bir itiraz, yalnızca hiyerarşik bir itiraz değilse ve itiraz eden kişinin bu itirazın değerlendirilmesine ilişkin kişisel bir hakkı varsa etkili bir hukuk yolu teşkil etmektedir (*Aspiotis/Yunanistan* (k.k.), 2022, § 52 ve aksi yönde bir karar için (*a contrario*),

Belevitski/Rusya, 2007, §§ 59-60). Bakanlığa sunulan bir şikâyet, hiyerarşik bir itiraz anlamına gelmektedir ve etkili bir başvuru yolu olarak değerlendirilmemektedir (*Polyakh ve diğerleri/Ukrayna*, 2019, § 135; *Milovanović/Sırbistan*, 2019, § 104). Diğer taraftan, somut olayda ilke olarak tüketilmesi gerekli olmayan bir başvuru yolunun (Ombudsman'a yapılan başvuru) etkililiği konusunda *Egmez/Kıbrıs*, 2000, (§§ 66-73) kararındaki gerekçeye bakınız. Son olarak, kesin bir süre sınırına tabi olmayan ve böylece belirsizlik yaratan bir iç hukuk yolunun, etkili bir hukuk yolu olduğu değerlendirilemez (*Williams/Birleşik Krallık* (k.k.), 2009 ve burada yapılan atıflar; *Nicholas/Kıbrıs*, 2018, §§ 38-39).

120. Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasının, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulmasını gerektirip gerektirmediği büyük ölçüde davalı Devletin yasal sisteminin belirli özelliklerine ve Anayasa Mahkemesi'nin yargı yetkisinin kapsamına bağlı olacaktır (*Uzun/Türkiye* (k.k.), 2013, §§ 42-71 ve burada yapılan atıflar). Dolayısıyla, söz konusu yargı yetkisinin yasal hükümlerin anayasallığını ve daha kesin hükümlere uygunluğunu incelemekle sınırlı olduğu bir davalı devlette, başvuranların sadece Sözleşme'ye aykırı olduğu gerekçesiyle bir kanun veya yönetmelik hükmüne itiraz etmeleri halinde Anayasa Mahkemesi'ne şikâyette bulunmaları gerekecektir (*Grişankova ve Grişankovs/Letonya* (k.k.), 2003; *Liepājnieks/Letonya* (k.k.), 2010). Ancak, başvuranın yalnızca, kendiliğinden anayasal olmayan kanun veya yönetmeliklerin hatalı uygulanmasından veya yorumlanmasından şikâyetçi olması (*Smirnov/Rusya* (k.k.), 2006; *Szott-Medyńska/Polonya* (k.k.), 2003; *Petrova/Letonya*, 2014, §§ 69-70) durumunda, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmak etkili bir hukuk yolu teşkil etmeyecektir. Federal bir devlette Mahkeme, Federal Anayasa Mahkemesine ve federal bir devletin anayasa mahkemesine yapılan başvuranların etkililiği konusunda farklı sonuçlara varabilir (*Köhler/Almanya* (k.k.), 2021, §§ 67-74). Mahkeme ayrıca, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel bir başvurunun, belirli bir şikâyet için uygun bir çözüm sunabileceği şekilde (kolektif/sosyal mülkiyetli şirketler hakkında verilen yargı kararlarının icra edilememesine ilişkin olarak *Riđić ve diğerleri/Sırbistan*, 2014, §§ 68-74) zaman içinde gelişip gelişmediğini ve teoride etkin olan bu türden bir telafi yolunun, yargılamanın süresi bakımından pratikte de etkin olup olmadığını da (Sözleşme'nin 3. maddesine ilişkin tutukluluk koşullarıyla ilgili şikâyetler için bk. *Story ve diğerleri/Malta*, 2015, §§ 82-85) dikkate almıştır. Örneğin Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin yakın bir zamanda, Mahkeme içtihatlarına dayanarak Sözleşme'nin 2 ve 3. maddeleri kapsamındaki soruşturmaların etkinliğini gözden geçirdiği bir davada Anayasa mahkemesine yapılan başvurunun, etkili bir başvuru yolu teşkil ettiği kanaatine varmıştır (*Kušić ve diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), 2019, §§ 104-105). Diğer taraftan, Mahkeme "başvuru yolu" terimini kapsamlı bir şekilde yorumlamaktadır, bu nedenle katı bir anlamda telafi teşkil etmeyen tazminat davalarının da tüketilmesi gereken bir yol olduğu kanaatindedir (söz konusu özet karara karşı Anayasa Mahkemesinin üç hâkimden oluşan heyetine sunulan itirazla ilgili olarak *Dos Santos Calado ve diğerleri/Portekiz*, 2020, § 91).

121. Bir başvuranın, Mahkemenin uygun olmadığını değerlendirdiği bir hukuk yolunu tüketmeye çalışmış olması durumunda, bu yolun tüketilmesi için geçen süre, dört aylık sürenin işlemlerini durdurmayacak ve bu da başvurunun süresi dışında yapıldığı gerekçesiyle reddedilmesine yol açabilecektir (*Rezgui/Fransa* (k.k.), 2000; *Prystavska/Ukrayna* (k.k.), 2002).

f. Erişilebilirliği ve Etkililiği

122. Hukuk yollarının mevcudiyeti sadece teorik olarak değil, aynı zamanda pratik olarak da yeterince kesin olmalıdır. Belirli bir hukuk yolunun kullanılabilirlik ve etkililik kriterlerini karşılayıp karşılamadığını tespit etmek içindavanın özel koşullarına bakılmalıdır (bk. aşağıda 4. başlık). Ulusal mahkemelerin içtihatları, ulusal

hukuk düzeni içerisinde yeterince tutarlı olmalıdır. Bu nedenle Mahkeme, ulusal yüksek mahkemenin içtihatlarında farklılıklar devam ettiği sürece, bu farklılıklar nedeniyle yüksek mahkemeye başvuru yolunun “etkili” olmayacağına karar vermiştir (*Ferreira Alves/Portekiz (no. 6)*, 2010, §§ 27-29).

123. Bir hukuk yolunun etkili sayılabilmesi için, ulusal mahkemelerin, başvuranın Sözleşme kapsamındaki şikâyetinin esasını doğru bir şekilde inceleyebilmesi gerekmektedir (*P.C/İrlanda*, 2022, § 107).

124. Örneğin, Mahkeme bir başvuranın tutukluluğu hâlihazırda sona ermiş iken tutukluluk koşullarından şikâyetçi olması halinde, mevcut ve yeterli olan bir tazminat yoluna, yani olumlu sonuçlanması konusunda makul başarı olanakları bulunan bir hukuk yolunun, Sözleşme’nin 35. maddesinin 1. fıkrası uyarınca tüketilmesi gerektiğine hükmetmiştir (*Lienhardt/Fransa* (k.k.), 2011; *Rhazali ve diğerleri/Fransa* (k.k.), 2012; *Ignats/Letonya* (k.k.), 2013; *J.M.B. ve diğerleri/Fransa*, 2020, § 163). Ancak başvuranın başvurusunu yaptığı sırada halen tutuklu olması durumunda, etkin bir niteliğe sahip olduğu düşünülen başvuru, iddia edilen ihlalin devam etmesini engelleyebilmelidir (*Torreggiani ve diğerleri/İtalya*, 2013, § 50; *Neshkov ve diğerleri/Bulgaristan*, 2015, §§ 181 ve 192-193; *Vasilescu/Belçika*, 2014, §§ 70 ve 128). İlke olarak bir başvuran, tutukluluk koşullarına ilişkin olarak, öncelikle önleyici ve etkili nitelikte olan mevcut başvuru yolunu usulüne uygun şekilde kullanmış olması ve ardından gerektiği takdirde, ilgili tazminat yoluna başvurmuş olması durumunda Mahkemeye şikâyetini sunabilir. Bununla birlikte Mahkeme, başvuranın ileri sürdüğü tutukluluk koşullarında tutuklu kalmaya devam etmesi gerektiği sürenin kısa olduğu dikkate alındığında, başka bir mahkeme önünde önleyici ve etkili bir başvuru yolunu kullanmasının anlamsız olduğu durumların da bulunabileceğini kabul etmiştir. Bu varsayımına göre, başvuran için faydalı olabilecek tek adım, gerektiği takdirde geçmişte maruz kaldığı kötü tutukluluk koşulları için kendisine telafi sağlayabilecek bir tazminat yoluna başvurmasıdır. Sürenin değerlendirilmesi, ulusal düzeyde başvuru sisteminin işleyişine bağlı birçok faktöre bağlı olabilir (*Ulemek/Hırvatistan*, 2019, §§ 84-88). Mahkeme bu bağlamda çeşitli başvurular incelemiştir: örneğin bk. *Petrescu/Portekiz*, 2019 (§§ 81-84), *J.M.B. ve diğerleri/Fransa*, 2020 (§§ 212-221) ve *Shmelev ve diğerleri/Rusya* (k.k.), 2020 (§§ 123-131)⁴.

125. Bir başvuranın üçüncü bir devlette Sözleşme’nin 2 veya 3. maddesine ilişkin haklarının ihlal edilme tehlikesi bulunduğu iddiası sebebiyle, Sözleşmeciler Devlet tarafından o devlete iade edilmesini engellemeye çalıştığında, başvuru yolunun sadece erteleyici bir etkiye sahip olması durumunda, o başvuru yolu etkin sayılır (Sözleşme’nin 3. maddesine ve 4 No.lu Protokol’ün 4. maddesine dayandırılan şikâyetler için bk. *M.K. ve diğerleri/Polonya*, 2020, §§ 142-148 ve bu kararda yer alan atıflar). Buna karşın, bir başvuru yolunun erteleyici etkisi bulunması durumunda, başvuranın bu başvuru yolunu tüketmiş olması gerekmektedir. Bir yargı denetiminin var olduğu ve kişinin iade edilmesini engellediği durumlarda, bu yargı denetimi, ilke olarak başvuranların Mahkemeye başvurmadan veya iadenin geciktirilmesi için Mahkeme İç Tüzüğü’nün 39. maddesi gereğince ihtiyati tedbir talebinde bulunmadan önce tüketmiş olmaları gereken etkili bir başvuru yolu olarak değerlendirilmelidir (*NA./Birleşik Krallık*, 2008, § 90; *A.M./Fransa*, 2019, §§ 64 ve 79).

126. Sözleşme’nin 5. maddesi bağlamında, önleyici ve telafi edici başvuru yolları tamamlayıcı niteliktedir. Serbest bırakılma olasılığı sağlamayan bir başvuru yolunun, özgürlükten yoksun bırakmanın devam ettiği durumlarda etkili bir hukuk yolu olduğu kanaatine varılamaz. Bununla birlikte, başvuranın iç hukuka aykırı olarak tutulduğundan şikâyetçi olması ve ihtilaf konusu tutukluluğun artık sona ermiş olması durumunda, iddia edilen ihlalin kabul edilemesine ve tazminat ödenmesine yol açabilecek bir tazminat başvurusu, ilke

⁴ Bk. [Mahpus Hakları Rehberi](#)

olarak, şayet uygulamada etkinliği inandırıcı şekilde kanıtlanmışsa, izlenmesi gereken etkili bir hukuk yoludur (Ceza mahkemeleri veya Anayasa Mahkemesi tarafından başvuranın tutuklu yargılanmasının hukuka aykırı olduğunun önceden kabul edilmemiş olması sebebiyle, tazminat başvurusunun etkili bir hukuk yolu olarak değerlendirilmediği *Selahattin Demirtaş/Türkiye* (no. 2) [BD], 2020, §§ 205-214; hukuk mahkemelerine sunulan tazminat talebinin, Sözleşme'nin 5. maddesi kapsamında sunulan belirli şikâyetlerin yeterince incelenmesi için etkili bir hukuk yolu olarak değerlendirilmediği *Dubovtsev ve diğerleri/Ukrayna*, 2021, §§ 67-71).

127. Mahkeme, bir başvuru yolunun etkili sayılabilmesi için aşırı uzun sürmeden işlemesi gerektiğini belirtmiştir (*Story ve diğerleri/Malta*, 2015, § 80). Yargılamanın süresine ilişkin davalarla ilgili olarak, yargılamanın aşırı uzun sürmesini engellemek amacıyla mahkemeyi hızlandırmayı amaçlayan bir başvuru yolu, en etkili çözümü teşkil etmektedir. Bununla birlikte, Devletler ayrıca, yalnızca bir telafi edici hukuk yolu oluşturmayı seçebilirler ve bu başvuru yolunun etkinlikten yoksun olduğu kanaatine varılmayabilir (*Scordino/İtalya* (no. 1) [BD], 2006, §§ 183 ve devamındaki paragraflar; *Marshall ve diğerleri/Malta*, 2020, § 82). Yargılamanın aşırı uzun sürmesine ilişkin bir hukuk yolunun, "makul süre" ilkesine uygun olduğu kanaatine varılabilmesi için ilke olarak ve istisnai koşulların bulunmaması durumunda, kararın icra aşaması da dâhil olmak üzere iki dereceli yargılama için iki yıl, altı ayı aşmaması gerekmektedir (*ibidem*, § 88).

128. Mahkeme, yargı kararlarının icra edilememesine ilişkin olarak, *Solonskiy ve Petrova/Rusya* (k.k.), 2020, kararında, başvuranlara karda hükmedilen miktarı ödemeyen yetkili makamlara karşı dolaylı sorumluluk davası açma imkânının, başvuranların davasında makul başarı olanakları sunması sebebiyle etkili bir hukuk yolu olduğuna hükmetmiştir (§§ 34-40).

129. Masumiyet karinesiyle ilgili olarak (Sözleşme'nin 6. maddesinin 2 fıkrası), medeni hukuk kapsamındaki bir başvuru yolunun, ilke olarak bu bağlamda iddia edilen ihlallere karşı etkili olduğu düşünülebilir. Mahkeme, birçok davada, medeni hukuk kapsamında maddi tazminat elde etme imkânı sunan başvuru yollarının ve masumiyet karinesinin ihlalinin kabul edilmesine veya sonlandırılmasına yönelik başka çeşitli davaların, Sözleşme anlamında etkili olduğuna hükmetmiştir (başvuranın onur ve haysiyetine zarar verildiği gerekçesiyle maddi tazminat elde etmek için hukuk davası açabildiği *Januškevičienė/Litvanya*, 2019, §§ 58-62 ve bu kararda yer alan atıflar).

130. Sözleşme'nin 8. maddesinin alanına giren velayet veya temasla ilgili hakların sürekli şekilde uygulanmaması bağlamında, bir başvurudan, ana dava kapsamında çok sayıda olabilecek her ihtiyati tedbir kararının icra edilmemesi hakkında Anayasa Mahkemesine veya Mahkemeye ayrı ayrı şikâyette bulunmazı beklenemez. Dolayısıyla Mahkeme, ulusal yargılamaları değerlendirirken genel bir yaklaşım benimsemekte ve ana davanın bağlamı ve esası açısından önemli olabilecek olay ve olguları bütünüyle dikkate almaktadır (*Milovanović/Sırbistan*, 2019, § 106).

131. Mahkeme, bir hakaret davası kapsamında, Sözleşme'nin 8. maddesine ilişkin özel hayatın korunmasıyla ilgili davalarda, manevi zarar için tazminat talebinde bulunulmasına imkân vermeyen bir başvuru yolunun etkili olmadığına hükmetmiştir (*Lewit/Avusturya*, 2019, §§ 66-67). İtibarın korunması hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin bir davada, Mahkeme, (iki taraf için de usule ilişkin güvencelerin tamamını sağlayan ve çatışan çeşitli menfaatler arasında adil bir denge gözetilmesine imkân veren) tazminat davasının, davalı Devletin Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan yoruma bağlı kaldığı hızlandırılmış bir tezkip davası (*Gülen/Türkiye* (k.k.), 2008, §§ 58-69) bağlamında uygun bir başvuru yolu olduğuna hükmetmiştir.

132. Bir ceza davası kapsamında, gizli izleme konusunun ileri sürülmesinin, Sözleşme'nin 8. maddesine dayandırılan bir şikâyete ilişkin olarak etkin bir başvuru yolu olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, davanın koşullarına dayanmaktadır. Ceza mahkemelerinin, bir ceza davasında hakkaniyete uygunluk ve delillerin kabulü konularına eğilebilmesine rağmen, Mahkeme, ceza mahkemelerinin 8. maddeye ilişkin şikâyetin özünü incelemelerinin mümkün olmadığı durumda -ki bu madde açısından, müdahale "yasalarca öngörülmemiştir" veya "demokratik bir toplumda gerekli" değildir-, etkin bir başvuru yolu sunmanın veya bu şikâyete uygun bir telafi sağlamanın ceza mahkemelerinin görevi olmadığına hükmetmiştir (*Hambardzumyan/Ermenistan*, 2019, §§ 40-44 ve bu kararda yer alan atıflar; *Zubkov ve diğerleri/Rusya*, 2017, § 88).

133. Mahkeme, 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesine (belediye yetkilileri tarafından dayatılan bir binanın yıkılması) aykırı olarak yetkinin kötüye kullanıldığına ilişkin iddialar bağlamında, söz konusu yıkımın yasallığının değerlendirilmesiyle doğrudan ilgili olması ve başvuruların mülkiyet haklarının ihlal edildiği iddiası gerekçesiyle maddi tazminat elde etme olasılığı nedeniyle, tazminat talebiyle birlikte ceza yargılamasının etkili bir hukuk yolu oluşturduğunu belirtmiştir (*FINE DOO ve diğerleri/Kuzey Makedonya* (k.k.), 2022, § 35).

134. Mahkeme, sadece iç hukuk sisteminde mevcut olan resmi hukuk yollarını değil, aynı zamanda söz konusu hukuk yollarının işlediği genel hukuki ve siyasi bağlamla birlikte, başvuranın kişisel koşullarını da gerçekçi bir biçimde dikkate almak zorundadır (*Akdivar ve diğerleri/Türkiye*, 1996, §§ 68-69; *Khashiyev ve Akayeva/Rusya*, 2005, §§ 116-117; *Chiragov ve diğerleri/Ermenistan* [BD], 2015, § 119; *Sargsyan/Azərbaycan* [BD], 2015, §§ 117-119; *Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS)/İsviçre**, 2022, §§ 55-59). Mahkeme, davanın bütün koşullarını dikkate alarak, başvuranın iç hukuk yollarını tüketmek için kendisinden makul olarak yapması beklenebilecek bütün girişimlerde bulunup bulunmadığını incelemelidir (*D.H. ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2007, §§ 116-122). Örneğin, bir başvuranın, atılması gereken somut adımlar konusunda kendisine rehberlik eden ulusal mahkeme tarafından önerilen iç hukuk yolunu kullanmamış olması durumunda - ki bu açıkça başarız olacağı kanatine varılmış bir hukuk yolu değildir -, başvuranın iç hukuk yollarına tüketmediği kanaatine varılır (*P./Ukrayna* (k.k.), 2019, §§ 52-55). Başvuranlara yeniden lojman verilmesine ilişkin bir kararın icrasının geciktiği ve bu kararın yetkililere verilen süre içerisinde icra edilmediği bir davada, Mahkeme, kararın icra edilmediği süreç için Devlete karşı tazminat davası açılmasının, bu dava başvurunun Mahkemeye sunulmasından sonra açılmış olsa bile, etkili bir başvuru yolu olabileceği kanaatine varmıştır (*Bouhamla/Fransa* (k.k.), 2019, §§ 35-44).

135. Maddi ve hukuki anlamda ülke hudutlarının, iç hukuk yollarının tüketilmesinin önünde bir engel oluşturmadığı kaydedilmelidir. Sözleşmeciler bir Devletin yargı yetkisi alanı dışında yaşayan başvuranlar, pratik açıdan sıkıntı çekse ve anlaşılabilir kişisel bir isteksizlik duysalar bile, ilke olarak, söz konusu Devletin iç hukuk yollarını tüketmekten muaf değildirler (Davalı Devletin yargı yetkisi alanına kendi rızalarıyla dâhil olmayan başvuranlara ilişkin olarak *Demopoulos ve diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD]; 2010, §§ 98 ve 101).

3. Kuralın Uygulanması Konusunda Sınırlar

136. "Uluslararası hukukun genel kabul gören kurallarına" göre, bazı özel koşullar, başvuranı, kendisine sunulan iç hukuk yollarının tüketme yükümlülüğünden muaf tutabilir (*Sejdovic/İtalya* [BD], 2006, §55).

137. Sözleşme tarafından yasaklanan eylemlerin tekrarına ve bu eylemlere Devlet makamlarının resmen hoşgörü göstermelerine dayanan, yargılamaları yararsız ve etkisiz kılacak nitelikte idari bir uygulamanın bulunduğu ortaya konmuş ise iç hukuk yollarını tüketme kuralı uygulanmaz (*Aksoy/Türkiye*, 1996, § 52; *Gürcistan/Rusya (I)* [BD], 2014, §§ 125-159; *Ukrayna/Rusya (re Crimea)* (k.k.) [BD], 2020, §§ 260-263, 363-368; *Gürcistan/Rusya (II)* [BD], 2021, §§ 98-99 ve 220-221). Bununla birlikte, yalnızca iddia edilen “idari uygulamanın” her iki bileşeninin de (“fiillerin tekrarı” ve “resmi müsamaha”) ilk bakışta (*prima facie*) delil unsurlarıyla yeterince kanıtlanması durumunda, Sözleşme’nin 35. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı uygulanmaz *Ukrayna/Rusya (re Crimea)* (k.k.) [BD], 2020, § 366).

138. Başvurandan belirli bir hukuk yolunu tüketmesi talep etmenin pratikte makul olmaması ve başvuranın Sözleşme’nin 34. maddesi kapsamındaki bireysel başvuru hakkını etkili bir biçimde kullanmasının önünde orantısız bir engel teşkil etmesi halinde Mahkeme, başvuranın bu koşulu yerine getirmekten muaf olduğuna karar vermektedir (*Veriter/Fransa*, 2010, § 27; *Gaglione ve diğerleri/İtalya*, 2010, § 22; *M.S./Hrvatistan (no. 2)*, 2015, §§ 123-125).

139. Usulün kusurlu olduğuna veya suistimal edildiğine yönelik herhangi bir iddia ileri sürülmemişken, sadece bir temyizişleminin sonucuna bağlı olarak para cezası verilmesi, söz konusu hukuk yolunun tüketilmesi zorunluluğunu ortadan kaldırır (*Prencipe/Monako*, 2009, §§ 95-97).

140. Sözleşme’nin 6. maddesi bakımından bir hâkimin tarafsızlığı hakkında meşru şüpheler doğuran durumlarda, başvuranın hâkimin reddeni talep etmesi mutlak suretle gerekli olmayabilir; bunun yerine, şayet ulusal hukuk gerekli görüyorsa, hâkim davadan alınır (*Škrli/Hrvatistan*, 2019, §§ 43-45 ve bu kararda yer alan atıflar). Başvuranın, ulusal hukuk sisteminde sonucunu dereceli yargı makamının tarafsız olmaması sebebiyle Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğini iddia etmesi sebebiyle, başka bir hukuk yolunun bulunmadığı durumlarda, ikincillik ilkesi, başvuranlar tarafından iç hukuk yollarının tüketilmesi yükümlülüğüne riayet edilmesine özellikle özen gösterilmesini gerektirebilir (örneğin, belirli bir hâkimin reddi gibi). Şüphesiz, bu değerlendirmeler, sadece başvuranın söz konusu yargı makamının oluşumunu bildiği ya da bilmesi gerektiği durumlarda uygulanır (*Hrvatistan Golf Federasyonu/Hrvatistan*, §§ 110-120 ve bu kararda yer alan atıflar).

141. İç hukuk yollarının tüketilmesine ilişkin kural, ilke olarak, yargılamanın yeniden görülmesi olasılığı da dâhil olmak üzere, Sözleşme’nin 41. maddesi bağlamında Mahkemeye sunulan adil tazmin taleplerine uygulanmaz (*Jalloh/Almanya* [BD], 2006, § 129; *S.L. ve J.L./Hrvatistan* (adil tazmin), 2016, § 15).

4. İspat Yükünün Dağılımı

142. Hükümet, iç hukuk yollarının tüketilmediğini iddia ediyorsa, başvuranın hem mevcut hem de etkili bir hukuk yoluna başvurmadığını ispatlama külfeti altındadır (*Molla Sali/Yunanistan* [BD], § 89; *Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, § 225; *Dalia/Fransa*, 1998, § 38; *McFarlane/İrlanda* [BD], 2010, §107; *Vučković ve diğerleri/Srbistan* (ilk itirazlar) [BD], 2014, § 77). Bu nitelikte bir hukuk yolunun erişilebilirliği, hukuken ve pratik olarak yeterince kesin olmalıdır (*Vernillo/Fransa*, 1991). Dolayısıyla hukuk yolunun iç hukuktaki dayanağı açık olmalıdır (*Scavuzzo-Hagerve diğerleri/İsviçre* (k.k.), 2004; *Norbert Sikorski/Polonya*, 2009, § 117; *Sürmeli/Almanya* [BD], 2006, §§ 110-112). İç hukuk yolu, başvuranın şikâyetleri açısından tazmin sağlayabilecek ve olumlu sonuçlanması konusunda makul başarı şansı sunabilecek nitelikte olmalıdır (*Scoppola/İtalya (no. 2)* [BD], 2009, § 71; *Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve diğerleri/Macaristan*,

2014, § 50; *Karácsony ve diğ erleri/Macaristan* [BD], 2016, §§ 75-82; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 205). Örneğin, Devlet görevlileri tarafından yasa dışı olarak kuvvete başvurulması konusunda, sadece ilgiliye tazminat verilmesini amaçlayan davalar, Sözleşme'nin 2 ve 3. maddelerinin esas veya usul yönlerine dayanan şikâyetlerin telafi edilmesi için etkin başvuru yollarını teşkil etmez (*Mocanu ve diğ erleri/Romanya* [BD], 2014, §§ 227 ve 234; *Jørgensen ve diğ erleri/Danimarka* (k.k.), 2016, §§ 52-53; aksi yönde bir karar için (*a contrario*), Mahkemenin başvuruların hukuk veya idare mahkemelerine başvurmalarını kabul ettiği veya istediği tıbbi ihmal davalarıyla ilgili olarak bk. *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, §§ 137-138; *V./P. Estonya* (k.k.), 2017, §§ 52-61; *Dumpe/Letonya* (k.k.), 2018, §§ 55-76; ayrıca aksi yönde bir karar için (*a contrario*), Devletin, tehlikeli endüstriyel faaliyetler kapsamında mükleri korumayı reddettiği iddiasına ilişkin davalarla ilgili olarak, örneğin ilgililerin mülklerine zarar veren bir petrol rafinerisi patlaması hakkında bk. *Kurşun/Türkiye*, 2018, §§ 118-132). Kapsamı ve uygulaması dâhil olmak üzere, mevcut olduğu söylenen bir hukuk yolunun gelişimi ve uygunluğu, açıkça düzenlenmiş ve içtihatlarla veya uygulamayla teyit edilmiş veya tamamlanmış olmalıdır (*Mikolajová/Slovakya*, 2011, § 34). Budurum, başvuran tarafından dayanılan hakkı zımnen güvence altına alan yazılı bir anayasaya sahip olan ve teamül hukukundan esinlenen bir hukuk sistemi bağlamında da geçerlidir (yaklaşık 25 yıldır teorik olarak mevcut olduğu halde hiçbir zaman kullanılmamış bir hukuk yoluyla ilgili olarak *McFarlane/İrlanda* [BD], 2010, §§ 117 ve 120).

143. Ulusal içtihatlardan örneklerin sunulmuş olması halinde, Hükümetin iddiaları açıkça daha fazla ağırlık taşır (*Andrášik ve diğ erleri/Slovakya* (k.k.), 2002; *Di Sante/İtalya* (k.k.); *Giummarrave diğ erleri/Fransa* (k.k.), 2004; *Paulino Tomás/Portekiz* (k.k.), 2003; *Johti Sapmelaccat Ry ve diğ erleri/Finlandiya* (k.k.), 2005; *Parrillo/İtalya* [BD], 2015, §§ 87-105; *P./Ukrayna* (k.k.), 2019, § 53). Hükümetin, normal olarak yerel içtihatlarla ilişkin örnekler yardımıyla bir başvuru yolunun uygulamada etkin olduğunu kanıtlayacak durumda olması gerekse bile, Mahkeme, belirli türdeki davaların sayısının daha büyük ülkelere göre daha az olma ihtimali bulunan küçük ülkeler için bunu kanıtlamanın zor olabileceğini kabul eder (*Aden Ahmed/Malta*, 2013, § 63; *M.N. ve diğ erleri/San Marino*, 2015, § 81).

144. Bu içtihatlar, ilke olarak başvurunun yapıldığı tarihten daha önce oluşturulmuş (*Norbert Sikorski/Polonya*, 2009, § 115; *Dimitar Yanakiev/Bulgaristan (no. 2)*, 2016, §§ 53 ve 61) ve somut olayla ilgili (*Sakhnovski/Rusya* [BD], 2010, §§ 43-44) olmalıdır, bununla birlikte davanın Mahkeme önünde derdest olduğu sırada yeni bir hukuk yolunun oluşturulmasına ilişkin olarak (aşağıda açıklanan) ilkelere bakınız.

145. Hükümetin başvuranın ulusal mahkemeler önünde doğrudan Sözleşme'ye dayanabileceğini iddia etmesi halinde, bu türden bir hukuk yolunun kesinlik derecesinin somut örneklerle gösterilmesi gerekir (*Slavgorodski/Estonya* (k.k.), 1999). Aynı durum, ulusal Anayasanın belirli genel hükümlerine doğrudan dayandığı belirtilen bir hukuk yolu için de geçerlidir (*Kornakovs/Letonya*, 2006, § 84).

146. Mahkeme, ulusal meclislerin yasal işlemlerin aşırı uzunluğuyla başa çıkmak için özel bir hukuk yolu oluşturduğu durumlarda, ileri sürülen iddialar konusunda daha duyarlı olmuştur (*Slavgorodski/Estonya* (k.k.), 1999). Aynı durum, doğrudan ulusal Anayasanın belirli genel hükümlerine dayanan itiraz iddiaları için de geçerlidir (*Kornakovs/Letonya*, 2006, § 84).

147. Ulusal yasama organı adli yargılamaların aşırı uzunluğunun incelenmesi için özel bir hukuk yolu getirmiş ise, Mahkeme bu konudaki savlara karşı daha açık olur (*Brusco/İtalya* (k.k.), 2001; *Slaviček/Hırvatistan* (k.k.), 2002). Ayrıca bk. *Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006, §§ 136-48). Karşılaştırınız *Merit/Ukrayna*, 2004, § 65.

148. Başvuran için uygun ve etkili bir hukuk yolunun bulunduğunu ispat yükü Hükümet tarafından yerine getirildiğinde, aşağıdakileri ortaya koymak başvuranın görevidir:

- Hukuk yolu bilfiil kullanılmıştır (*Grässer/Almanya* (k.k.), 2004) veya
- Hukuk yolu belirli nedenlerden dolayı davanın kendine özgü koşulları içerisinde yetersiz ve etkisiz olmuştur (*Selmouni/Fransa* [BD], 1999, §76; *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itirazlar) [BD], 2014, § 77; *Gherghina/Romanya* (k.k.) [BD], 2015, § 89 *Joannou/Türkiye*, 2017, §§ 86-87 ve §§ 94-106); bu nedenlere örnek olarak şunlar verilebilir: soruşturma yapılmasında aşırı gecikme yaşanması (*Radio Franceve diğerleri/Fransa* (k.k.), 2003, § 34); yasal sorunlar temelinde temyiz başvurusunda bulunmak gibi normalde mevcut olan bir hukuk yolunun benzer davalarda benimsenen yaklaşımın ışığında, söz konusu davalarda verilen kararlar yakın tarihli olsa bile (*Gas ve Dubois/Fransa* (k.k.), 2010), davanın koşulları içerisinde etkili olmaması (*Scordino/İtalya* (k.k.), 2003; *Pressos Compania Naviera S.A. ve diğerleri/Belçika*, 1995, §§ 26-27). Başvuranın ilgili mahkemeye doğrudan başvuramaması halinde de bu durum geçerli olmaktadır (*Tănase/Moldova* [BD], 2010, § 122). Bazı özel koşullar altında, benzer durumda bulunan başvuranlardan bir kısmı, Hükümet tarafından atıf yapılan mahkemeye başvurmamış ise, diğer başvuranlar tarafından kullanılan bu iç hukuk yolunun uygulamada etkisiz kaldığının ortaya çıkmış olması nedeniyle söz konusu mahkemeye başvurmaktan muaf tutulabilirler (*Vasilkoski ve diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2010, §§ 45-46; *Laska ve Lika/Arnavutluk*, 2010, §§ 45-48). Ancak bu durum çok özel olaylarda geçerlidir (karşılaştırınız *Saghinadze ve diğerleri/Gürcistan*, 2010, §§ 81-83) veya
- Başvurayı bu koşulu yerine getirmekten muaf tutmayı gerektiren özel şartlar bulunmuştur (*Akdivar ve diğerleri/Türkiye*, 1996, §§ 68-75; *Sejdovic/İtalya* [BD], 2006, § 55; *Veriter/Fransa*, 2010, § 60).

148. Devlet görevlilerinin vazifelerini suistimal ettiğine veya zarara sebebiyet verdiklerine ilişkin ciddi iddialar karşısında ulusal makamların tamamıyla pasif kalmaları, örneğin soruşturma yapmaması veya yardım etmemeleri halinde, bu tür bir unsur oluşabilir. Bu gibi durumlarda ispat külfetinin bir kez daha yer değiştirdiği ve böylece şikâyetçi olunan meselelerin ağırlığı ve ciddiyetine cevaben hangi girişimlerde bulunduğunu ortaya koyma yükümlülüğünün, davalı Devlete ait olduğu söylenebilir (*Demopoulos ve diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD], 2010, § 70).

149. Başvuranın belirli bir hukuk yolunun etkililiği konusunda kuşku duyması tek başına, kendisini söz konusu hukuk yolunu tüketme girişiminde bulunma yükümlülüğünden kurtarmaz (*Epözdemir/Türkiye* (k.k.), 2022; *Milošević/Hollanda* (k.k.), 2002; *Pellegriti/İtalya* (k.k.), 2005; *MPP Golub/Ukrayna* (k.k.), 2005; *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itirazlar) [BD], 2014, §§ 74 ve 84; başvuranın, Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin tarafsızlığına ilişkin endişeleriyle ilgili olarak *Zihni/Türkiye* (k.k.), 2016, §§ 23 ve 29-30). Aksine, yetkili mahkemeye yorum yetkisini kullanarak mevcut hakları geliştirme fırsatı vermek için başvurmak, başvuranın menfaatinde (*Ciupercescu/Romanya*, 2010, § 169). Temel haklara anayasal koruma sağlayan bir hukuk sisteminde bu korumanın genişliğini test etme ve teamül hukuku sisteminde ulusal mahkemelere yorum yoluyla söz konusu hakları geliştirme imkânı verme yükümlülüğü şikâyetçik işiye aittir (*A, B ve C/İrlanda* [BD], 2010, § 142; *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itirazlar) [BD], 2014, § 84). Bununla birlikte; örneğin yerleşik iç hukuk içtihatları ışığında, belirtilen hukuk yolunun gerçekte olumlu sonuçlanma konusunda makul bir ihtimale sahip olmadığı durumlarda, başvuranın söz konusu hukuk yolunu kullanmamış olması, kabul edilebilirlik önünde bir engel değildir (*Pressos Compania Naviera S.A. ve diğerleri/Belçika*, 1995, § 27; *Carson ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2010, § 58).

5. Usul Yöneleri

150. Başvurunun iç hukuk yollarını tüketmesi koşulu, ilke olarak Mahkemeye başvurunun yapıldığı tarih dikkate alınarak karara bağlanır (*Baumann/Fransa*, 2001, § 47); ancak davanın kendine özgü koşulları ile haklı kılınması mümkün olan istisnalar bulunabilir (aşağıdaki 6. başlık). Yine, ilke olarak, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. maddesine dayandırılan bir ihtiyati tedbir talebi, başvuru formunun sunulmasından önce Mahkemeye iletilebilir (*A.M./Fransa*, 2019, §§ 65 ve 68). Bununla birlikte Mahkeme, bu tür hukuk yollarının son aşamasına, Mahkemeye başvuru yapıldıktan kısa bir süre sonra fakat Mahkemenin kabul edilebilirlik meselesini karara bağlamasından önce varılabileceğini kabul etmektedir (*Molla Sali/Yunanistan* [BD], § 90; *Karoussiotis/Portekiz*, 2011, § 57; başvurunun, Yargıtay kararını beklemeksizin bir yıl, sekiz ay sonra Mahkemeye Sözleşme'nin 3. maddesi alanında başvuruda bulunduğu *Cestaro/İtalya*, 2015, §§ 147-148; askıya alma etkisi olan bir önlemin güvence altına alınabileceği tek aşamaya -sığınma talebi- başvurunun Mahkemeye sunulmasından sonra ulaşıldığında *A.M./Fransa*, 2019, §§ 66 ve 80; *Selahattin Demirtaş/Türkiye* (no. 2) [BD], 2020, §§ 193-194).

151. Hükümet, iç hukuk yollarının tüketilmediğine dair bir itiraz ileri sürmek istediğinde, itirazın niteliğinin ve koşullarının izin verdiği ölçüde, bunu başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin yazılı ya da sözlü görüşlerinde ileri sürmelidir; ancak Hükümeti bu yükümlülükten muaf tutmayı gerektiren istisnai koşullar bulunabilir (*López Ribalda ve diğerleri/İspanya* [BD], § 83; *Mooren/Almanya* [BD], 2009, §§ 57-59 ve burada yapılan atıflar; *Svinarenko ve Slyadnev/Rusya* [BD], 2014, §§ 79-83; *Blokhin/Rusya* [BD], 2016, §§ 96-98; ayrıca bk. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 55. maddesi). Bu aşamada başvuru davalı Hükümete bildirildiğinde ve Hükümet, iç hukuk yollarının tüketilmediğine dair bir itiraz ileri sürmediğinde, Mahkeme sonradan ileri sürülen bu türden bir itirazı resen inceleyemez. Hükümet, iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle açık bir kabul edilemezlik iddiasında bulunmalıdır (Davalı hükümetin bir şikâyetin esasına dayanarak, tesadüfen başvurunun ulusal yargılamalar kapsamındakihtilaf konusu tedbirlere itiraz etmediği *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 60-61; Hükümetin, başvuranların yararlanabileceği diğer hukuk yollarını özetlediği, ancak iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin bir itirazda bulunmadığı *Liblik ve diğerleri/Estonya*, 2019, § 114). Mahkeme, *Strezovski ve diğerleri/Kuzey Makedonya*, 2020, kararında, Hükümetin, davanın özel koşullarını göz önünde bulundurarak, ek görüşlerinde ilk kez itirazda bulunmuş olmalarına rağmen, iç hukuk yollarının tüketilmediği yönünde itirazda bulunabileceği kanaatine varmıştır (Hükümetin kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin ilk görüşlerinin ardından bir Yüksek Mahkemenin hukuki görüşünün kabul edilmesi §§ 33, 35; aksi yönde bir karar için (*a contrario*) bk. *Khlaifia ve diğerleri/İtalya* [BD], 2016, § 52). Esasa ilişkin inceleme aşamasında bile ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 55. maddesinde öngörülen şartların saklı tutulması kaydıyla, Mahkeme, başvurunun kabul edilebilir olduğuna dair verdiği kararı yeniden inceleyebilir (*O'Keeffe/İrlanda* [BD], 2014, § 108; *Muršić/Hrvatistan* [BD], 2016, § 69; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 214).

152. İç hukuk yollarının tüketilmediğine dair ileri sürülen bir itirazın, özellikle usuli yükümlülük ve güvencelere ilişkin davalarda (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 103), davanın esasıyla birleştirilmesi oldukça rastlanan bir durumdur, aşağıdaki başvurular bu duruma örnek gösterilebilir:

- Sözleşme'nin 2. maddesinin usul yönü (*Dink/Türkiye*, 2010, §§ 56-58; *Oruk/Türkiye*, 2014, § 35; *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, §§ 103-104; *Vovk ve Bogdanov/Rusya*, 2020, § 58);
- Sözleşme'nin 3. maddesinin usul yönü (*Husayn (Abu Zubaydah)/Polonya*, 2014, § 337; *Al Nashiri/Polonya*, 2014, § 343);
- Sözleşme'nin 5. maddesi (*Margaretić/Hrvatistan*, 2014, § 83);

- Sözleşme'nin 6. maddesi (*Scoppola/İtalya* (No. 2) [BD], 2009, § 126);
- Sözleşme'nin 8. maddesi (*A, B ve C/İrlanda* [BD], 2010, § 155; *Konstantinidis/Yunanistan*, 2014, § 31);
- Sözleşme'nin 13. maddesi (*Sürmeli/Almanya* [BD], 2006, § 78; *M.S.S./Belçika ve Yunanistan* [BD], 2011, § 336; *J.M.B. ve diğerleri/Fransa*, 2020, § 176);
- 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi (*S.L. ve J.L./Hrvatistan*, 2015, § 53; *Joannou/Türkiye*, 2017, § 63).

6. Yeni Hukuk Yollarının Oluşturulması

153. İç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediği, normal olarak, yargılamaların Mahkemeye başvurunun yapıldığı tarihteki durumu dikkate alınarak değerlendirilir. Ancak bu kural, istisnalara tabi olabilmektedir (*İçyer/Türkiye* (k.k.), 2006, § 72 ve sonraki paragraflar). Mahkeme, bilhassa yargılamaların uzunluğuyla ilgili davalarda (*Predil Anstalt/İtalya* (k.k.), 2002; *Bottaro/İtalya* (k.k.), 2002; *Andrášik ve diğerleri/Slovakya* (k.k.), 2002; *Nogolica/Hrvatistan* (k.k.), 2002; *Brusco/İtalya* (k.k.), 2001; *Korenjak/Slovenya* (k.k.), 2007, §§ 66-71); *Techniki Olympiaki A.E./Yunanistan* (k.k.), 2013; mülkiyet hakkına müdahaleler bakımından yeni bir tazminat yoluna ilişkin davalarda (*Charzyński/Polonya* (k.k.), 2005; *Michalak/Polonya* (k.k.), 2005; *Demopoulos ve diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD], 2010; *Beshiri ve diğerleri/Arnavutluk* (k.k.), §§ 177 ve 216-218; *Olkhovik ve diğerleri/Rusya* (k.k.), 2022, §§ 34-41); ulusal mahkeme kararlarının icra edilmemesine ilişkin davalarda (*Nagovitsyn ve Nalgiyev/Rusya* (k.k.), 2010, §§ 36-40; *Balan/Moldova* (k.k.), 2012) veya cezaevlerindeki aşırı kalabalıkla ilgili davalarda (*Łatak/Polonya* (k.k.), 2010; *Stella ve diğerleri/İtalya* (k.k.), 2014, §§ 42-45; ya da uygunsuz tutulma koşullarına ilişkin davalarda (*Shmelev ve diğerleri/Rusya* (k.k.), 2020, §§ 123-131) bu kuralı bertaraf etmiştir.

154. Mahkeme yeni oluşturulan hukuk yollarının etkililiğini ve erişilebilirliğini dikkate almaktadır (*Demopoulos ve diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD], 2010, § 88). Yeni iç hukuk yolunun etkili olmadığı bir dava için bk. *Parizov/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2008, §§ 41-47); yeni anayasal hukuk yolunun etkili olduğu bir dava için bk. *Cvetković/Sırbistan*, 2008, § 41.

155. İçtihat değişikliğinden sonra bir Devletin hukuk sistemine dâhil edilen yeni bir hukuk yolunun, hangi tarihten itibaren başvuran tarafından kullanılmasının gerekli görülmesinin adil olacağı konusunda Mahkeme, bireylere, yargı kararından haberdar olmaları için makul bir süre tanımaksızın bu türden yeni bir hukuk yolunu tüketmelerini şart koşmanın adil olmayacağına hükmetmiştir (*Broca ve Texier-Micault/Fransa*, 2003, § 20). "Makul sürenin" uzunluğu her davanın koşullarına bağlıdır; ancak Mahkeme genellikle bu sürenin altı ay olduğuna karar vermiştir (*ibidem*; *Depauw/Belçika* (k.k.), 2007; *Yavuz Selim Güler/Türkiye*, 2015, § 26). Örneğin *Leandro Da Silva/Lüksemburg* (2010, § 50) davasında, bahse konu ulusal mahkeme kararının verilmesinden itibaren geçen süre sekiz ay ve kararın yayımlanmasından itibaren geçen süre üç buçuk ay olmuştur. Ayrıca bk. *McFarlane/İrlanda* [BD], 2010, § 117; bir emsal kararın ardından kısa süre sonra tesis edilen bir hukuk yolu için bk. *Fakhretdinov ve diğerleri/Rusya* (k.k.), 2010, §§ 36-44; ulusal içtihatlarından ayrılma konusunda bk. *Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006, § 147.

156. Mahkeme, yargılamaların uzunluğuyla ilgili davalarda iç hukuk yollarının etkili olması için sahip olması gereken özellikler hakkında *Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006 ve *Cocchiarella/İtalya* [BD], 2006 davalarında bazı işaretlerde bulunmuştur (ayrıca bk. daha yakın tarihli *Vassilios Athanasiou ve diğerleri/Yunanistan*, 2010, §§ 54-56). Genel kural olarak, yargılamaların uzunluğu konusunda önleyici veya tazmin edici bir etkisi bulunmayan bir hukuk yolunun kullanılması gerekmez (*Puchstein/Avusturya*, 2010, § 31). Yargılamaların

uzunluğuyla ilgili bir hukuk yolu, özellikle, aşırı bir gecikmeye meydan vermeden işlemeli ve uygun düzeyde telafi sağlamalıdır (*Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006, §§ 195 ve 204-207).

157. Mahkemenin, iç hukukta veya uygulamada yapısal veya genel kusurlar tespit etmesi halinde, Mahkeme davalı Devletten durumu incelemesini ve gerekirse aynı nitelikte davaların Mahkemenin önüne getirilmesini engellemek için etkili tedbirler almasını isteyebilir (*Lukenda/Slovenya*, 2005, § 98). Mahkeme, Sözleşme'deki hakların ihlalleri hakkında gerçekten etkili bir tazmin sağlanması için, Devletin ya mevcut hukuk yollarını değiştirmesi ya da yeni hukuk yolları eklemesi gerektiği sonucuna varabilir (örneğin bk. emsal kararlar, *Xenides-Arestis/Türkiye*, 2005, § 40; *Bourdov/Rusya (no. 2)*, 2009, §§ 42 ve 129 ve sonraki paragraflar ve § 140). Etkili iç hukuk yollarının sağlanması gereksinimine özel önem verilmelidir (bk. emsal karar, *Vassilios Athanasiou ve diğerleri/Yunanistan*, 2010, § 41).

158. Davalı Devletin yeni bir hukuk yolu tesis etmesi halinde Mahkeme, söz konusu hukuk yolunun etkili olup olmadığını tespit etmiştir (örneğin bk. *Robert Lesjak/Slovenya*, 2009, §§ 34-55; *Demopoulos ve diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD], 2010, § 87; *Xynos/Yunanistan*, 2014, §§ 37 ve 40-51; *Preda ve diğerleri/Romanya*, 2014, §§ 118-133). Mahkeme tespitini her davanın koşullarını inceleyerek yapmaktadır; Mahkemenin yeni yasal çerçevenin etkili olup olmadığına ilişkin tespitini, çerçevenin pratik uygulamasına dayalı olarak vermesi gerekmektedir (*Nogolica/Hırvatistan* (k.k.), 2002; *Rutkowski ve diğerleri/Polonya*, 2015, §§ 176-186). Ancak, ne çerçevenin uygulanmasına ilişkin hiçbir adli veya idari uygulamanın henüz ortaya çıkmamış olması, ne de yargılamaların fazla uzun sürme riski yeni hukuk yolunu etkisiz kılar (*Nagovitsyn ve Nalgiyev/Rusya* (k.k.), 2010, § 30).

159. Mahkemenin yeni hukuk yolunun etkili olduğuna karar vermesi halinde bu, benzer davalardaki diğer başvuranların, zamanaşımına uğramış olmamak kaydıyla, yeni hukuk yolunu kullanmaları gerektiği anlamına gelmektedir. Mahkeme, yeni hukuk yolunun oluşturulmasının öncesinde yapılmış olsa dahi söz konusu başvuruların Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası uyarınca kabul edilemez olduğunu beyan etmiştir (*Grzinčič/Slovenya*, 2007, §§ 102-110; *İçyer/Türkiye* (k.k.), 2006, §§ 74 ve sonraki paragraflar; *Stella ve diğerleri/İtalya* (k.k.), 2014, §§ 65-68; *Preda ve diğerleri/Romanya*, 2014, §§ 134-142; *Muratovic/Sırbistan* (k.k.), 2017, §§ 17-20; *Beshiri ve diğerleri/Arnavutluk* (k.k.), §§ 177 ve 216-218).

160. Bu durum, başvurular yapıldıktan sonra kullanılabilir hale gelen iç hukuk yollarıyla ilgilidir. Başvuranları böyle bir hukuk yolunu kullanmaya zorlayan istisnai koşullar bulunup bulunmadığı değerlendirilirken, özellikle yeni iç hukuk düzenlemelerinin niteliği ve uygulamaya girdiği bağlam dikkate alınır (*Fakhretdinov ve diğerleri/Rusya* (k.k.), 2010, § 30). Bu davada Mahkeme, etkili bir hukuk yolu oluşturulmasına hükmettiği bir emsal kararın ardından getirilen etkili iç hukuk yolunun, başvuranlar tarafından Mahkemeye başvuru yapılmadan önce kullanılması gerektiğine karar vermiştir.

161. Mahkeme ayrıca, bir bütün olarak ülke için önemli ekonomik etkisi olan geniş kapsamlı ancak tartışmalı bir yasal metni içeren durumlarda, Devlet makamlarının sahip olduğu geniş takdir yetkisine atıfta bulunurken, Devletin hangi maddi ve manevi yükümlülüklerin yerine getirilmesine dair bir seçim yapmasını gerektiren, istisnai olarak zor ve karmaşık bir durumla karşı karşıya kaldığını dikkate almıştır (komünist rejim sırasında kamulaştırılan mülkler için tazminat ödenmesine hükmedilen nihai kararların uzun süre uygulanmamasına ilişkin bir pilot karara karşı getirilen yeni bir hukuk yolu ile ilgili olarak *Beshiri ve diğerleri/Arnavutluk* (k.k.), § 194).

162. Mahkeme, ulusal makamların uzun vadede, yeni mevzuatın pilot karara ve genel olarak Sözleşme standartlarına uygun bir şekilde uygulanmadığını göstermesi durumunda, bir pilot kararın ardından oluşturulan başvuru yolunun potansiyel olarak etkinliğine ilişkin yaklaşımını değiştirtirdiğinin altını çizmiştir (*Muratovic/Sırbistan* (k.k.), 2017, §§ 17-20; *Beshiri ve diğerleri/Arnavutluk* (k.k.), § 222).

163. Mahkeme ayrıca, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasının uygulanma koşullarını başvuru tarihine göre belirlemiştir (*Fakhretdinov ve diğerleri/Rusya* (k.k.), 2010, §§ 31-33; *Nagovitsyn ve Nalgiyev/Rusya* (k.k.), 2010, §§ 29 ve sonraki paragraflar ve 40-41).

B. Dört Aylık Süre Kuralına Riayet Etmeme

Madde 35. Maddesinin 1. Fıkrası – Kabul edilebilirlik kriterleri

“1. Mahkemeye ancak, (...) iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren dört aylık bir süre içinde başvurulabilir.”

HUDOC Anahtar Kelimeler

Dört aylık süre (35-1) – İç hukukta verilen nihai karar (35-1) – Devam eden durum (35-1)

1. Kuralın Amacı

164. Dört aylık süre kuralının başlıca amacı, Sözleşme kapsamında meselelerin ortaya çıktığı davaların makul bir süre içerisinde incelenmesini sağlamak suretiyle yasal kesinliği sürdürmenin yanı sıra yetkililer ve diğer ilgili kişileri uzun sürecek bir belirsizlik durumunda kalmaya karşı korumaktır (*Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, § 258; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 129). Bu kural ayrıca, başvurulara bir başvuruda bulunup bulunmama konusunda düşünceleri ve eğer başvuruda bulunacaklarsa ileri sürecekleri şikâyetler ve iddialar konusunda karar vermeleri için yeterli zaman sağlar; zamanın geçmesi, ileri sürülen meselelerin adil bir şekilde incelenmesinde sorun yaratacağı için, bu kural dava konusu olayların kanıtlanmasını kolaylaştırır (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, §§ 99-101; *Sabri Güneş/Türkiye* [BD], 2012, § 39).

165. Bu kural, Mahkeme tarafından yapılan denetimin süre yönünden sınırlarını gösterir ve hem bireylere ve hem de Devlet makamlarına hangi süre geçtikten sonra artık denetimin mümkün olmayacağını bildirir (*Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2018, § 138). Dört aylık süre kuralı Yüksek Sözleşmeciler Tarafından eski kararların sürekli sorgulanmasını engelleme konusundaki endişesini yansıttığı gibi, düzen, istikrar ve barış adına meşru bir kaygı teşkil eder (*Idalov/Rusya* [BD], 2012, § 128; *Sabri Güneş/Türkiye* [BD], 2012, § 40; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 129).

166. Dört aylık süre kuralı bir kamu düzeni kuralı olup, Hükümet bu doğrultuda itirazda bulunmamış olsa dahi Mahkemenin söz konusu kuralı resen uygulama yetkisi bulunmaktadır (*Sabri Güneş/Türkiye* [BD], 2012, § 29; *Svinarenko ve Slydanev/Rusya* [BD], § 85; *Blokhin/Rusya* [BD], 2016, § 102; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], 2017, § 247; *Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2018, § 138). Dolayısıyla Mahkemenin, davalı hükümetin bu noktada tatmin edici bir itirazda bulunup bulunmadığı veya itirazda bulunmasının engellenip engellenmediği konusunda araştırma yapmasına gerek yoktur (*Fu Quan, s.r.o./Çek Cumhuriyeti* [BD], 2023, § 168).

167. Dört aylık süre kuralı, bir başvuranın, konuyla ilgili durumu ulusal düzeyde kesin olarak sonuçlanmadan önce, Mahkemeye şikâyetinde bulunmasını gerektiremez (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 157; *Lekić/Slovenya* [BD], 2018, § 65, *Chapman/Belçika* (k.k.), 2013, § 34). İlgili ilkelerin özeti için bk. *Svinarenko ve Slydanev/Rusya* [BD], 2014, § 86.

168. Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce (1 Ağustos 2021), Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında altı aylık bir süre öngörülmekteydi. Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol'ün 4. maddesi, bu süreyi altı aydan dört aya indirecek şekilde Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasını değiştirmiştir⁵. Bu Protokol'ün geçiş hükümlerine göre (8. maddenin 3. fıkrası), potansiyel başvuruların yeni son teslim tarihinden tam olarak haberdar olmalarının sağlanması amacıyla, bu değişiklik ancak Protokolün yürürlüğe girmesini takip eden altı aylık süreden sonra (1 Şubat 2022 tarihinden itibaren) geçerli olacaktır. Ayrıca, yeni süre sınırı, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası anlamında, yeni kuralın yürürlüğe girdiği tarihten önce nihai kararın verildiği başvurular için geçerli olmayacağından, geriye dönük bir etkiye sahip olmayacaktır (bk. *15 No.lu Protokol hakkında açıklayıcı rapor*, § 22). Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrası anlamında nihai kararın, 15 No.lu Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihten önce alınmış ancak başvurana 1 Ağustos 2021 tarihinden sonra bildirilmiş olması durumunda, geçerli süre sınırı altı ay olarak kalır; ancak nihai kararın tebliğ edildiği tarihten sonraki gün işlemeye başlar (*Orhan/Türkiye* (k.k.), 2022, §§ 23-47).

169. Mevcut bölümde belirtilen 15 No.lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce verilen kararlarda "altı aylık süreye" veya "altı aylık süre kuralına" atıfta bulunmaktadır; bununla birlikte bu rehberde, Sözleşme tarafından belirlenen yeni süre dikkate alınarak, söz konusu terimler, "dört aylık süre" veya "dört aylık süre kuralı" ifadeleriyle değiştirilmiştir. Eski kuralın geçerli olduğu Mahkeme içtihatlarında, bu kurala ilişkin genel ilkeler bu yeni süre kuralı için de geçerliliğini korumuştur (*Saakashvili/Gürcistan* (k.k.), 2022, § 46).

2. Dört Aylık Sürenin Başladığı Tarih

a. Nihai Karar

170. Dört aylık süre, iç hukuk yollarının tüketilmesi sürecinde verilen nihai karar tarihinden itibaren başlar (*Paul ve Audrey Edwards/Birleşik Krallık* (k.k.), 2001; *Lekić/Slovenya* [BD], 2018, § 65). Başvuran şikâyetlerini gidermesi amacıyla etkili ve yeterli görünen iç hukuk yollarını olağan bir şekilde kullanmış olmalıdır (*Moreira Barbosa/Portekiz* (k.k.), 2004; *O'Keefe/İrlanda* [BD], 2014, §§ 110-13; ayrıca bk. geçici olarak etkili olan bir başvuru yoluna ilişkin olarak *Călin ve diğerleri/Romanya*, 2016, §§ 59-60 ve 62-69). Sadece tek bir nihai karar olduğunda, dava farklı derecede mahkemelerce iki defa incelenmiş olsa bile, dört aylık sürenin hesaplanmasında dikkate alınması gereken tek bir yargılama vardır (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, § 93). Bir başvuran, görünüşte mevcut bir hukuk yolunu kullandığında ve ancak daha sonra, onu etkisiz kılan koşulların varlığından haberdar olduğunda, başvuranın bu durumdan ilk kez haberdar olduğu veya haberdar olması gerektiği tarihi, dört aylık sürenin başlangıç noktası olarak kabul etmek uygun olabilir (*Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, § 260).

171. "Nihai karar" tarihinin tespit edilebilmesi veya dört aylık sürenin başlangıç tarihinin hesaplanabilmesi amacıyla, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasının gereklerini karşılamayan bir başvuru yolunun kullanılması, Mahkeme tarafından dikkate alınmaz (*Jeronovičs/Letonya* [BD], 2016, § 75; *Alekseyev ve*

⁵ 15 No.lu Protokol'un 4. maddesi: Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "altı aylık süre içerisinde" ibaresi, "dört aylık süre içerisinde" ibaresiyle değiştirilmiştir.

diğerleri/Rusya, 2018, §§ 10-16). Bir başvuranın Sözleşme bakımından söz konusu olan şikâyeti için etkili bir tazmin sağlama yetkisi ve görevi bulunmayan organlara veya mercilere uygun olmayan veya yanlış yorumlanan başvurularda bulunmak suretiyle, Sözleşme’de getirilen katı süre sınırını genişletmesi mümkün olmadığından, sadece olağan ve etkili hukuk yolları dikkate alınabilir (*Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 132; *Fernie/Birleşik Krallık* (k.k.), 2006). Bununla birlikte *Červenka/Çek Cumhuriyeti*, 2016, davasında, başvuranın başvuru yolunun etkinliğinden şüphe duyduğu halde Anayasa Mahkemesi’nin kararını beklemiş olması sebebiyle, Mahkeme, başvuranın bu başvuru yolunu kullanmayı denemiş olmakla suçlanamayacağına karar vermiştir (§§ 90 ve 113-121). Yine benzer şekilde, Mahkeme, *Polyakh ve diğerleri/Ukrayna*, 2019, davasında, başvuranların, davalarındaki yargılamaların uzunluğunun, Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal ettiği ve “makul” olmadığı kanaatine varmasına rağmen, başvuranların söz konusu hukuk yolunun, (aşırı uzun sürmesi sebebiyle) etkisiz olduğunun ve bu durumun, nihai kararın verilmesinden önce herhangi bir noktada dört aylık sürenin işleyişini tetikleyeceğinin farkında olmaları gerektiğini tespit etmemiştir (§§ 213-216).

172. Ulusal bir davanın, etkin bir başvuru yolu teşkil edip etmediğinin belirlenmesi için, başvuranların dört aylık sürenin hesaplanmasında dikkate alınması gereken bu hukuk yolunu kullanmaları, başvuranın şikâyeti, söz konusu Sözleşme hükmünün Devlete getirdiği yükümlülüklerin kapsamı, davalı Devletin hukuk sistemindeki mevcut başvuru yolları ve davanın özel koşulları gibi bazı faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu değerlendirme, örneğin Devlet görevlileri tarafından yasa dışı güce başvuru ve tıbbi ihmalin söz konusu olduğu davalarda farklı şekilde yapılacaktır (*Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 134-137). Gizli gözetim tedbirleriyle ilgili bir dava için bk. *Hambardzumyan/Ermenistan*, 2019, §§ 52-53.

173. Kullanılması kamu görevlilerinin takdirine bağlı olan ve sonuç olarak başvuran tarafından doğrudan erişilebilir olmayan iç hukuk yolları dikkate alınmaz. Benzer şekilde, kesin bir süre sınırı bulunmayan hukuk yolları belirsizlik yaratır ve Sözleşme’nin 35. maddesinin 1. fıkrasında yer alan dört aylık süre kuralını işlevsiz kılar (*Williams/Birleşik Krallık* (k.k.), 2009; *Abramyan ve diğerleri/Rusya* (k.k.), 2015, §§ 97-102 ve 104; *Kashlan/Rusya* (k.k.), 2016, §§ 23 ve 26-30). Ancak istisnai bir durumda, Mahkeme, başvuranın bu türden bir başvuru yolunun sonucunda verilen nihai kararı beklemesinin makul olduğuna hükmetmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, bu durumda başvuranın kasıtlı olarak, kendisine etkili bir çözüm sunamayacak uygun olmayan hukuk yollarına başvurarak süreyi geciktirmeye çalıştığı kanaatine varmamıştır (*Petrović/Sırbistan*, 2014, §§ 57-61).

174. Sözleşme’nin 35. maddesinin 1. fıkrası ilke olarak, başvuranların yargılamaların yenilenmesi için başvuruda bulunmuş olmalarını veya benzer olağanüstü hukuk yollarını kullanmış olmalarını gerektirmediği gibi, bu tür hukuk yollarının kullanıldığı gerekçesiyle dört aylık sürenin uzatılmasına izin vermez (*Berdzenishvili/Rusya* (k.k.), 2004; *Tucka/Birleşik Krallık (no. 1)* (k.k.), 2011; *Haász ve Szabó/Macaristan*, 2015, §§ 36-37). Ancak olağanüstü bir hukuk yolu, başvuranın erişimine sunulan tek hukuk yolu ise, dört aylık süre, söz konusu hukuk yoluna ilişkin kararın verildiği tarihten itibaren hesaplanır (*Ahtinen/Finlandiya* (k.k.); *Tomaszewscy/Polonya*, 2014, §§ 117-119).

175. Bir başvuranın yargılamaların yenilenmesi talebinin reddine dair karara ilişkin şikâyetlerini söz konusu karar tarihinden itibaren altı ay içerisinde sunduğu bir başvuru, kararın “nihai karar” olmaması dolayısıyla, kabul edilebilir değildir (*Sapeyan/Ermenistan*, 2009, § 23).

176. Yargılamaların yenilendiği veya nihai kararın gözden geçirildiği davalarda, ilk yargılamalar veya nihai karar bakımından dört aylık sürenin işlemesi, sadece bu tür bir gözden geçirmeye veya yargılamaların yenilenmesine temel oluşturan ve olağanüstü temyiz organının incelemesine tabi tutulmuş olan Sözleşme'yle ilgili meselelerle bağlantılı olarak durabilir (*ibidem*, §24). Olağanüstü bir başvuru talebinin, davaların yeniden açılmasına neden olmadığı, ancak ulusal mahkemelerin, başvuran tarafından daha sonra Mahkemeye sunulan insan haklarına ilişkin konuların özünü inceleme imkânı bulduğu ve bu konuları incelediği durumlarda bile, dört aylık sürenin işlemeye başladığı kanaatine varılmıştır (*Schmidt/Letonya*, 2017, §§ 70-71).

b. Sürenin Başlangıç Noktası

177. Dört aylık süre kuralı özerktir ve bireysel başvuru hakkının etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak için her davanın olaylarına göre yorumlanması ve uygulanması gerekmektedir. İç hukukun ve uygulamanın dikkate alınması, önemli bir yön olmakla beraber, dört aylık sürenin başlangıç noktasını tespit etmede belirleyici değildir (*Sabri Güneş/Türkiye* [BD], 2012, §§ 52 ve 55). Örneğin Mahkeme, kendisine farklı tarihlerde sunduğu iki başvuruda birbirine bağlı iki şikâyet ileri süren bir başvuranın iç hukukun bazı usul kurallarını dikkate almasını istemenin, dört aylık süre kuralının aşırı şekilci bir yorumu anlamına geldiğine hükmetmiştir (*Sociedad Anónima del Ucieza/İspanya*, 2014, §§ 43-45). Aynı ilkeyi uygulayan Mahkeme, bir hâkimin görevden alınması talebinin ulusal yargılama sırasında nihai bir kararla reddedilmesi ve başvuranın daha sonra tarafsız mahkeme hakkının ihlal edildiğini iddia etmesi durumunda, bu şikâyet için dört aylık sürenin, iç hukukta davanın esasına ilişkin nihai kararın verildiği tarihte başladığını belirtmiştir (*Sperisen/İsviçre*, 2023, §§ 47-49).

i. Karardan Haberdar Olma

178. Dört aylık süre, başvuranın ve/veya temsilcisinin iç hukukta verilmiş olan nihaikarardan yeterince bilgi sahibi olduğu tarihte başlar (*Koç ve Tosun/Türkiye* (k.k.), 2008).

179. Başvuranın nihai iç hukuk kararını hangi tarihte öğrendiğini kanıtlamak, dört aylık süre kuralına riayet edilmediğini ileri süren Devlete düşer (*Şahmo/Türkiye* (k.k.), 2003; *Belozorov/Rusya ve Ukrayna*, 2015, §§ 93-97).

ii. Kararın Tebliğ Edilmesi

180. Başvurana tebliğ edilmesi: Başvuranın otomatik olarak nihai kararın bir nüshasını tebliğ alma hakkının bulunması halinde, dört aylık sürenin karar nüshasının tebliği tarihinden başlatılması, bu kararın daha önce sözlü olarak bildirilip bildirilmediğine bakılmaksızın (*Akif Hasanov/Azərbaycan*, 2019, § 27), Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasının konusuna ve amacına en uygundur (*Worm/Avusturya*, 1997, § 33).

181. Avukata tebliğ edilmesi: Başvuran iç hukuk yollarının tüketilmesini tamamlayan karardan daha sonra haberdar olsa dahi, dört aylık süre başvuranın avukatının bu kararı öğrendiği tarihte başlar (*Çelik/Türkiye* (k.k.), 2004).

iii. Kararın Tebliğ Edilmemesi

182. İç hukukta kararın tebliğ edilmesi öngörülüyorsa, kararın kesinleştirildiği tarihi, yani tarafların kararın içeriğini kesin olarak öğrenebilecekleri tarihi başlangıç noktası olarak almak gerekir (*Papachelas/Yunanistan* [BD], 1999, § 30). Başvuran veya avukatı, Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğüne tevdi edilen kararın bir nüshasını

almak için gerekli özeni göstermelidir (*Ölmez/Türkiye* (k.k.), 2005). Bir karar tebliğ edilmediğinde, iç hukuk bazı itirazlara ilişkin olarak karar verilmesi için üç günlük bir süre öngörürken, başvuran süresiz olarak hareketsiz kalmaz. Başvuran, temel adımları atmak ve söz konusu temyiz sonucunu yetkili makamlara sormak için bireysel bir yükümlülüğe sahiptir (*Akif Hasanov/Azərbaycan*, 2019, §§ 28-33).

iv. İç Hukuk Yolu Bulunmaması

183. Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen dört aylık süreye ve iç hukuk yollarının tüketilmesine ilişkin kuralla ilgili gereklerin, yakın ilişkili olarak değerlendirilmeleri gerekmektedir (*Jeronovičs/Letonya* [BD], 2016, § 75; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 130). Başvuranın faydalanabileceği etkili bir hukuk yolunun mevcut olmadığı başlangıçtan itibaren belli ise, dört aylık süre, şikâyet konusu eylemin veya tedbirin meydana geldiği tarihte ya da başvuranın bu türden bir eylemden veya tedbirden veya bunların olumsuz sonuçlarından da bundan kaynaklanan zarardan haberdar olduğu tarihte başlar (*Dennis ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002; *Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, §157; *Aydarov ve diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2018, § 90).

184. Bir başvuranın görünürde mevcut olan bir hukuk yolundan faydalanması, ancak daha sonra bu hukuk yolunu etkisiz kılan koşulları fark etmesi halinde, dört aylık süreyi başvuranın söz konusu koşulları ilk fark ettiği veya fark etmiş olması gereken tarihten itibaren başlatmak uygun olur (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 157-158; *Jeronovičs/Letonya* [BD], 2016, § 75; *Zubkov ve diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 105-109).

v. Devam Eden Durum

185. "Devam eden durum" kavramı, Devlet tarafından veya Devlet adına yapılan başvuranların mağduriyetine sebebiyet veren süregelen faaliyetlerden oluşan bir vaziyete işaret eder. Devam eden durum, başvuranın özel hayatına doğrudan etkisi olan bir mevzuattan kaynaklanabilir (*S.A.S./Fransa*[BD], 2014, § 110; *Parrillo/İtalya* [BD], 2015, §§ 109-114). Bir olayın zamanla önemli sonuçlar doğurması, bu olayın "devam eden durum" oluşturduğu anlamına gelmez (*Iordache/Romanya*, 2008, § 49; *Călin ve diğerleri/Romanya*, 2016, §§ 58-60).

186. Aynı olayların tekrarlandığı bir durumda, başvuranın düzenli olarak tabi tutulduğu koşullarda önemli farklılıkların bulunmaması, Mahkemeye göre, ileri sürülen sürecin tamamını yargı yetkisi altına almayı mümkün kılan "devam eden bir duruma" sebep olmuştur (ceza infaz kurumundan mahkemeye nakil koşullarına ilişkin olarak *Fetisov ve diğerleri/Rusya*, 2012, § 75 ve burada atıfta bulunulan kararlar; sanıkların duruşma boyunca mahkeme salonunda metal bir kafeste tutulmasıyla ilgili olarak *Svinarenko ve Slyadnev/Rusya* [BD], 2014, §§ 86-87; ceza infaz kurumunda ziyaret şartlarıyla ilgili olarak *Chaldayev/Rusya*, 2019, §§ 54-57; müebbet hapis cezasına çarptırılan mahkûmların, hücrelerinden her çıktıklarında sistematik olarak kelepçelenmesi *Shlykov ve diğerleri/Rusya*, §§ 60-65.).

187. İddia edilen ihlalin, iç hukuk yollarının bulunmadığı, devam eden bir durum oluşturması halinde, dört aylık süre ancak, söz konusu durum sona erdiğinde başlar (*Sabri Güneş/Türkiye* [BD], § 54; *Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], § 159; *Ülke/Türkiye* (k.k.)). Söz konusu durum devam ettiği sürece, dört aylık süre kuralı uygulanamaz (*Iordache/Romanya*, § 50; *Oliari ve diğerleri/İtalya*, §§ 96-97).

188. Bununla birlikte, devam eden bir durum dört aylık süre kuralının uygulanması süresiz olarak ertelenemez. Mahkeme, örneğin kayıplar, mülkiyet veya konuta saygı hakkı ile Devlet teşebbüsünden doğan

borçlarının ödenmemesi konusunda devam eden ihlaller gibi Devletin bazı yükümlülüklerini yerine getirmemesine ilişkin sürekli bir başarısızlıktan şikâyet etmek isteyen başvurulara bir ivedi davranma ve girişimde bulunma yükümlülüğü getirmiştir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, §§ 159-172; *Sargsyan/Azərbaycan*, §§ 124-148; *Sokolov ve diğerleri/Sırbistan* (k.k.), 2014, §§ 31-36; ayrıca bk. aşağıda yer alan başlık I.B.5.).

3. Dört aylık Sürenin Sona Ermesi

189. Süre, nihai kararın alenen tefhim edildiği veya başvuranın ya da temsilcisinin söz konusu karardan haberdar olduğu günün ertesi günü başlar ve takvim aylarının gerçek süresinden bağımsız olarak, dört takvim ayı sonra sona erer (*Otto/Almanya* (k.k.), 2009; *Ataykaya/Türkiye*, 2014, § 40).

190. Dört aylık süreye riayet edilip edilmediği, her bir davalı Devletin ulusal mevzuatına göre değil, Sözleşme'ye özgü kriterler kullanılarak belirlenir (*Benet Praha, spol. s r.o./Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2010; *Poslu ve diğerleri/Türkiye*, 2010, § 10). Mahkemenin süre sınırlarını hesaplamak için iç hukuk kurallarından bağımsız olarak kendi kriterlerini uygulaması yasal kesinliği, adaletin doğru şekilde tecellisini ve dolayısıyla Sözleşme mekanizmasının pratik ve etkili biçimde işlemesini sağlama eğiliminde olmaktadır (*Sabri Güneş/Türkiye* [BD], 2012, § 56).

191. Dört aylık sürenin son gününün Cumartesi, Pazar veya resmi tatile denk gelmiş olmasının ve bu tür bir durumda iç hukuk uyarınca süre sınırlarının bir sonraki işgününe uzatılıyor olmasının, bitiş tarihinin (*dies ad quem*) belirlenmesi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır (*ibidem*, §§ 43 ve 61).

192. Mahkemenin dört aylık sürenin sona erdiği tarihi, davalı Devlet tarafından belirlenenden farklı bir tarih olarak belirlemesi mümkündür (*İpek/Türkiye* (k.k.), 2000).

193. Ayrıca çok istisnai koşullarda, Mahkeme, bireysel başvuru hakkının özünü korumak amacıyla dört aylık zaman sınırını hesaplama yöntemini belirlemek için Sözleşme'nin 32. maddesine dayanan yorumlayıcı yargı yetkisine başvurabilir. Yine, Covid-19 küresel salgını ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından ilan edilen uluslararası öneme sahip halk sağlığı acil durumu karşısında, 16 Mart ve 9 Nisan 2020 tarihlerinde, Mahkeme Başkanı, başvuranların, Yüksek Sözleşmeci Tarafların ve Mahkemenin ortaya çıkan güçlükleri gidermelerini sağlamak için bir dizi istisnai tedbirin kabul edildiğini duyurmuştur.⁶ Bu tedbirlerin (Mahkemenin çalışmalarını ve hizmetlerini yönlendirmek için Mahkeme İçtüzüğü'nün 9. maddesi ile Başkan'a verilen yetkinin kullanımı konusunda Başkan tarafından kabul edilen tedbirler) sonuçlarından biri de, Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü'nün yeni yapılan başvuruları, bu konuda daha sonra verilecek herhangi bir yargı kararına halel getirmemek kaydıyla, işlemeye başlayan altı takvim ayının her bir dönemi için altı ay kuralının hesaplanmasına toplam üç ay eklenmek suretiyle; aksi takdirde 16 Mart ve 15 Haziran 2020 tarihleri arasında süre sona erecek şekilde kaydetmesi gerektiği hususudur. Mahkeme, o sırada yürürlükte olan altı aylık süre kuralının kaldırılmasının, küresel salgının en kritik aşamasında meşru olarak askıya alınabileceğine hükmetmiştir. Diğer taraftan, mücbir sebeplere ilişkin uluslararası kamu hukukunun genel ilkesinin yanı sıra, eylemde bulunamayanlara karşı zamanaşımı sınırlarının uygulanamayacağına dair yasal düstur olan *contra non valentem agere nulla currit praescriptio* ilkesinde çıkan sonuç da budur. Sonuç olarak, bahsi geçen sürenin belirlenen süre içinde işlemeye başlaması veya sona ermesi halinde, o sırada yürürlükte olan altı ay kuralının

⁶ Bakınız Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından yayımlanan 16 Mart ve 9 Nisan 2020 tarihli basın bildirimleri.

istisnai olarak üç takvim ayı için askıya alınmış sayılması gerekmektedir (*Saakashvili/Gürcistan* (k.k.), 2022, §§ 49-59; *Makarashvili ve diğerleri/Gürcistan*, 2022, § 47). Olumsuz bir örnek için, yani istisnai sürenin bitiminden sonra süre sınırının dolduğu bir dava için bk. *Kitanovska ve Barbulovski/Kuzey Makedonya*, 2023, § 40.

4. Başvurunun Yapıldığı Tarih

a. Eksiksiz Doldurulmuş Başvuru Formu

194. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 1 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe giren 47. maddesine göre, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasının amaçları doğrultusunda başvurunun yapıldığı tarih, söz konusu İç Tüzük maddesinde yer alan koşulları karşılayan bir başvuru formunun Mahkemeye gönderildiği tarihtir. Bir başvuru, talep edilen bütün bilgileri başvuru formunun ilgili kısımlarında içermeli ve ilgili destekleyici belgeler eşliğinde ibraz edilmelidir. *Malysh ve Ivanin/Ukrayna* kararında, 2014, yeni 47. maddenin nasıl işlediği somut şekilde gösterilmiştir. İç Tüzüğü'nün 47. maddesinde aksi öngörülmediği takdirde, sadece tamamlanmış bir başvuru formu dört aylık süre sınırının işlenmesini durdurur (*Dava Açılmasına İlişkin Uygulama Yönergesi*, § 1).

195. Başvuranın başvurusunu bir temsilci aracılığıyla sunmayı seçmesi durumunda, başvuru formunda yetkilendirilen kişi için ayrılan kısım doldurulmalıdır. Bu durumda, söz konusu kısımda hem başvuranın hem de temsilcisinin imzası yer almalıdır (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. maddesinin 1. fıkrasının c) bendi). Mahkeme, başvuru formunda gerekli bütün bilgilerin yer almasını istediğinden, bu aşamada başvuru formundan ayrı bir vekâletname kabul edilmemektedir. Başvuru formundaki yetki bölümünde başvuranın imzasının alınmasının uygulamada aşılamayan zorluklar nedeniyle mümkün olmadığı iddia ediliyorsa, bu durumun kanıtlayıcı unsurlarla Mahkemeye açıklanması gerekmektedir. Bu durumda, başvuru formunun dört aylık süre içinde hızlı bir şekilde doldurulması gerekliliği yeterli bir açıklama olarak kabul edilmeyecektir (*Dava Açılmasına İlişkin Uygulama Yönergesi*, § 9).

196. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. maddesinin 5. fıkrasının 1. bendi uyarınca, İç Tüzüğü'nün 1 ila 3. paragraflarında belirtilen gerekliliklere uyulmaması, belirli koşullar altında başvurunun Mahkeme tarafından incelenmemesine neden olabilir (*Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2018, §§ 112).

b. Gönderim Tarihi

197. Başvurunun yapıldığı tarih, başvuranın usulüne uygun olarak doldurduğu başvuru formunu Mahkemeye gönderilmek üzere postaya verdiği tarihi belirten damga pulundaki tarihtir (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. maddesinin 6. fıkrasının a) bendi; ayrıca bk. *Abdulrahman/Hollanda* (k.k.), 2013; *Brežec/Hırvatistan*, 2013, § 29; *Vasiliauskas/Litvanya* [BD], 2015, §§ 115-117; *J.L./İtalya*, §§ 73-74).

198. Ancak yalnızca başvurunun postaya verildiği tarihin tespit edilmesinin mümkün olmaması gibi özel durumlar, başvuru formunun tarihinin veya bu tarih mevcut değil ise, Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü'ne varış tarihinin başvurunun yapıldığı tarih olarak kabul edilmesi gibi farklı bir yaklaşım benimsenmesini haklı kılabılır (*Bulinwar OOD ve Hrusanov/Bulgaristan*, 2007, §§ 30-32).

199. Başvuranlar, Mahkeme ile yaptıkları yazışmalar gönderim halindeyken yaşanan herhangi bir gecikmeden ötürü sorumlu tutulamazlar (*Anchugov ve Gladkov/Rusya*, 2013, § 70).

c. Faksla Gönderme

200. Faksla gönderilen başvurular dört aylık süre sınırının işlemlerini durdurmaz. Başvuranların ayrıca başvurunun imzalı aslını aynı süre sınırı içerisinde posta yoluyla göndermeleri gerekmektedir (Dava Açılmasına İlişkin Uygulama Yönergesi, § 3).

d. Bir Şikâyetin Nitelendirilmesi

201. Bireysel başvuru hakkının kullanılmasıyla Mahkemeye “sunulan” bir davanın konusu, başvuranın şikâyeti veya “iddiası” ile tanımlanır (34. maddede kullanılan “iddia etmek” fiilinin somutlaştırılmış hali) (*Radomilja ve Diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2018, § 109). Bir şikâyet, sadece dayandığı hukuki gerekçe veya savlarla değil, ileri sürdüğü maddi olay ve olgularla nitelendirilir (*Scoppola/İtalya (no. 2)* [BD], 2009, § 54; *Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2018, §§ 110-126). “Hâkim hukuku re’sen uygular” (*jura novit curia*) ilkesi gereğince, Sözleşme ve Protokoller’ine ilişkin olarak başvuran tarafından ileri sürülen hukuki gerekçeler Mahkemeyi bağlamaz, ancak Mahkeme, ilgili tarafından ileri sürülen diğer şikâyetlerin yanı sıra bir şikâyeti Sözleşme madde ve hükümleri alanında inceleyerek, söz konusu şikâyetin olaylarıyla ilgili hukuki nitelendirmesi hakkında karar verebilir (Mahkemenin, Sözleşme’nin 18. maddesine ilişkin şikâyetlerin olgusal unsurlarının, başvuranın sadece iki başvuruda bu hükme dayanmasına rağmen, bütün ilk başvurularda mevcut olduğunu gözlemlendiği ve dolayısıyla, Hükümetin bu şikâyetlerin bazılarının kısmen vaktinden geç, yani Büyük Daire önünde görülen yargılama sırasında sunulduğuna dair itirazını bertaraf ettiği *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 62-66). Şikâyetin sunulması ve dört aylık sürenin kesintiye uğratılması için, şikâyetin olgusal temeline ve iddia edilen Sözleşme ihlalinin niteliğine ilişkin bazı bulgular gereklidir. Başvuranların, şikâyetlerini ileri sürmeleri ve Mahkemenin başvurunun niteliğini ve kapsamını belirlemesine yetecek kadar bilgi vermeleri gerekmektedir. Belirsiz ifadeler veya münferit kelimeler, belirli bir şikâyetin ileri sürüldüğünü kabul etmek için yeterli değildir (*Ilias ve Ahmed/Macaristan* [BD], 2019, §§ 82-85 ve bu kararda yer alan atıflar).

202. Bununla birlikte, Mahkemenin, başvuranın yerini alma ve yalnızca sunulan iddialara ve olgulara dayanarak yeni şikâyetleri kabul etme yetkisine sahip olmadığı unutulmamalıdır (*Grosam/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2023, § 91). Mahkeme yalnızca başvuranın şikâyet ettiği olaylara göre karar verebileceğinden, davanın olguları veya başvuranın sunduğu görüşler açısından Sözleşme ihlalinin varlığının “açık” olması yeterli değildir. Aksine, Mahkemenin belirli bir şikâyetin ileri sürülüp sürülmediği konusunda spekülasyon yapmasına gerek kalmayacak şekilde, Sözleşme veya Protokollerinde tanınan haklara aykırı bir eylem veya ihmalden şikâyetçi olmak başvuranın sorumluluğundadır (*Grosam/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2023, § 90; *Fu Quan, s.r.o./Çek Cumhuriyeti* [BD], 2023, § 145). Sonuç olarak, Mahkeme muğlak ifadeler veya münferit kelimelere dayanarak bir şikâyetin ileri sürüldüğü kanaatine varamaz (*Ilias ve Ahmed/Macaristan* [BD], 2019, §§ 82-85; *Fu Quan, s.r.o./Çek Cumhuriyeti* [BD], 2023, § 146).

203. Bu bağlamda Mahkeme İç Tüzüğü’nün 47. maddesinin 1. fıkrasının e) ve f) bentleri, bütün başvuruların, diğer hususların yanı sıra, olayların ve Sözleşme’nin iddia edilen ihlal veya ihlallerin ve ilgili iddiaların kısa ve okunaklı bir açıklamasını içermesi gerektiğini öngörmektedir. İç Tüzüğü’nün 47. maddesinin 1. fıkrasının f) bendi ve 2. fıkrasının a) bendine göre, Mahkemenin, sunulan şikâyetlerin niteliğini ve kapsamını belirlerken, başvuranın tanımladığı şekilde, iddia edilen Sözleşme ihlal veya ihlallerinin özlü ve okunaklı ifadesi dışında herhangi bir belgeyi dikkate alması beklenemez (*Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve diğerleri/Gürcistan*, 2019, §§ 244-246).

204. Bu şekilde açıkça ifade edilen şikâyetler (yani, Sözleşme'nin ihlal edildiği iddiasının nedenini veya kurucu olgusunu gösteren argümanlar) ile bir şikâyeti desteklemek üzere formüle edilen basit bir ikincil argüman arasında ayırım yapmak gerekir (*Grosam/Çek Cumhuriyeti*) [BD], 2023, §§ 94-95).

e. Daha Sonraki Şikâyetler

205. İlk başvuruda yer almayan şikâyetlerle ilgili olarak, dört aylık sürenin işlemesi, şikâyetin Mahkemeye ilk defa sunulduğu tarihe kadar kesintiye uğramaz (*Allan/Birleşik Krallık* (k.k.), 2001).

206. Bir başvuran ilk başvurusunda sunduğu olay ve olguları açıklayabilir ve daha belirgin şekilde ileri sürebilir, ancak bu eklemeler olaylarla ilgili yeni ve farklı şikâyetler teşkil ediyorsa, bunların kabul edilebilirlik koşullarına özellikle de dört aylık süre kuralına riayet etmesi gerekmektedir (*Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan*) [BD], 2018, §§ 122 ve 128-139). Dört aylık sürenin sona ermesinden sonra ileri sürülen şikâyetler, ancak fiilen ayrı şikâyetler olmamaları ve süre sınırı içerisinde ileri sürülen ilk şikâyetlerin belirli yönlerini veya bu şikâyetleri destekleyen başka gerekçeler oluşturmaları halinde incelenebilir (*Merabishvili/Gürcistan*) [BD], 2017, § 250; *Sâmbata Bihor Greco-Catholic Parish/Romanya* (k.k.), 2004).

207. Başvuranın başvurusunda, daha sonra ileri süreceği bütün şikâyetlerin olgusal temellerine ve iddia edilen ihlalin niteliğine dair bir işaret vermeksizin sırf Sözleşme'nin 6. maddesine dayanmış olması, daha sonra bu hüküm kapsamında ileri süreceği bütün şikâyetlerin de yapılmış olduğunun kabul edilmesi için yeterli değildir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz*) [BD], 2018, §§ 102-106; *Allan/Birleşik Krallık* (k.k.), 2001; *Adam ve diğerleri/Almanya* (k.k.), 2005). Aynı şekilde, Sözleşme'nin 14. maddesi alanında ileri sürülen bir şikâyet de, başvuranın kendisini karşılaştırmayı düşündüğü kişi veya kişi kategorisi ve iddia edilen muamele farkının sebebi hakkında bir bilgi vermelidir. Bir başvuru formunun Sözleşme'nin 14. maddesi alanında bir şikâyet içermesi, Mahkemenin başvuru formunun, bu hüküm açısından daha sonra sunulacak bütün şikâyetleri bildirdiği kanaatine varması için yeterli değildir (*Fábián/Macaristan*) [BD], 2017, § 96).

208. Ulusal yargılamalara ilişkin belgelerin sunulmuş olması, ileride söz konusu yargılamalarla ilgili yapılacak bütün şikâyetler için bir başvuru yapılmış olduğunun kabul edilmesi için yeterli değildir. Bir şikâyetin yapılmış olması ve böylece dört aylık sürenin işlemesinin durması için, iddia edilen Sözleşme ihlalinin niteliği hakkında bazı bilgiler en azından özet olarak verilmiş olmalıdır (*Božinovski/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*) (k.k.), 2005).

5. Özel Durumlar

a. Yaşam, Konuta Saygı ve Mülkiyet Hakkına İlişkin Devam Eden Durumlarda Süre Sınırlarının Uygulanabilirliği

209. Devam eden durumlar için dört aylık sürenin işlemeye başlayacağı kesin bir tarih bulunmasa da, Mahkeme hayati risk içeren durumlarda kayıp olaylarının soruşturulmamaya devam edilmesinden şikâyetçi olmak isteyen başvuranlara ivedi şekilde davranma ve girişimde bulunma yükümlülüğünü getirmektedir. Bu tür bir durumu niteleyen belirsizlik ve karışıklık sebebiyle, kayıp bir kişinin yakınlarının, soruşturma düzensiz bir şekilde ve zorluklarla yürütülmüş olsa bile, ulusal makamların soruşturmayı sonlandırmaları için uzun süre boyunca beklemeleri haklı görülebilir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye*) [BD], 2009, §§ 162-163). Yine de başvuranlar Mahkemeye başvurmak için sonsuza kadar bekleyemezler. Başvuranların gereksiz bir gecikme olmaksızın şikâyetlerini ileri sürmeleri gerekir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye*) [BD], 2009, §§ 161-166).

Genellikle şikâyetler ile bilgi talepleri hakkında yetkili makamlar ile ebeveynler arasında gerçek bir iletişim bulunduğu veya soruşturma tedbirlerinin geliştirdiği bir delil ya da gerçekçi bir olasılığın olduğu sürece başvuranların olası aşırı bir gecikmesi söz konusu olmaz (*ibidem*, § 165; ayrıca bk. *Pitsayeva ve diğerleri/Rusya*, 2014, §§ 386-393; *Sulygov ve diğerleri/Rusya*, 2014, §§ 375-380; *Sagayeva ve diğerleri/Rusya*, 2015, §§ 58-62; *Doshuyeva ve Yusupov/Rusya* (k.k.), 2016, §§ 41-47). On yıldan daha uzun bir zaman sonra başvuranların, genel olarak ikna edici bir şekilde Mahkemeye başvurularının gecikmelerini haklı göstermek için somut gelişmelerin meydana geldiğini kanıtlamaları gerekmektedir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 166; ayrıca bk. *Açış/Türkiye*, 2011, §§ 41-42; *Er ve diğerleri/Türkiye*, 2012, §§ 59-60 ve *Trivkanović/Hırvatistan*, 2017, §§ 54-58).

210. Benzer şekilde, uzun zamandır devam eden bir ihtilaf bağlamında mülkiyet veya konuta saygı hakkının süregelen şekilde ihlal edildiği iddialarsöz konusu olduğu takdirde, değişmeyen bir durum karşısında pasif kalmanın gerekçesinin gösterilmesi mümkün olmayacağından, başvuranın davasını sunmasının gerekli olacağı bir zaman gelebilir. Bir başvuranın, öngörülebilir bir gelecekte mülkiyetine ve konutuna erişimini tekrar kazanma konusunda gerçekçi bir umudun bulunmadığının farkına vardığı veya farkına varmış olması gerektiği anda, başvurunun yapılmasında açıklanamayan veya aşırı bir gecikme yaşanması, başvurunun süresinde yapılmadığı gerekçesiyle reddedilmesine sebebiyet verebilir. Karmaşık bir ihtilaf sonrasında yaşanan durumdaise, durumun çözüme kavuşturulması ve başvuranların iç hukuk düzeyinde bir çözüm elde etmekle ilgili kapsamlı bilgiler almalarına izin verilmesi amacıyla, geniş zaman dilimlerinin öngörülmesi gerekmektedir (Sözleşme'nin onaylanmasından sonra yaklaşık üç yıllık bir süre için bk. *Sargsyan/Azerbaycan* (k.k.) [BD], 2011, §§ 140-141; Sözleşme'nin onaylanmasından sonra yaklaşık dört yıl, dört aylık bir süre için bk. *Chiragov ve diğerleri/Ermenistan* (k.k.) [BD], 2011, §§ 141-142; Sözleşme'nin onaylanmasından sonra altı yıldan uzun bir süre için karşılaştırınız *Samadov/Ermenistan* (k.k.), §§ 9-18).

211. İvedilik yükümlülüğü ilkesi ayrıca, Devlet teşebbüsünden doğan maddi borçların ödenmemesi bağlamında da uygulanmıştır (*Sokolov ve diğerleri/Sırbistan* (k.k.), 2014, §§ 31-33).

b. Ölüm veya Kötü Muamele Hakkında Etkin Soruşturma Yürütülmemesi Durumunda Süre Sınırlarının Uygulanabilirliği

212. Mahkeme, ölüm veya kötü muamele (Sözleşme'nin 2 ve 3. maddeleri) hakkında etkin soruşturma yürütülmediğinden şikâyetçi olmak isteyen başvuranlara getirilen ivedilik yükümlülüğünün kapsamını sınırlandırmak amacıyla, büyük ölçüde, uluslararası bir çatışma veya bir ülkede ilan edilen olağanüstü hal bağlamında kişilerin kaybolmasıyla ilgili içtihatlardan esinlenmiştir (*Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, § 267). Mahkeme, yetkili makamlar ile gerçek bir iletişim veya soruşturma tedbirlerinin ilerlediğine dair gerçekçi bir belirti veya olasılık bulunup bulunmadığını araştırmıştır (*Şakir Kaçmaz/Türkiye*, 2015, §§ 72-75; *Vatandaş/Türkiye*, 2018, §§ 26-27). Mahkeme ayrıca, bir başvuranın ulusal düzeyde yürütülen soruşturmanın etkin olup olduğunu meşru olarak düşünüp düşünemeyeceğini belirlemek için söz konusu soruşturmanın kapsamı ve karmaşıklığını da dikkate almıştır (*Melnichuk ve diğerleri/Romanya*, 2015, §§ 87-89). Başvuranın şikâyeti üzerine yetkili makamların harekete geçmemesi karşısında, başvuranın, iç hukuk yollarının etkisizliğini fark etmesi gereken tarihin tespiti için bk. *Mehmet Ali Eser/Türkiye*, 2019, §§ 30-31).

213. İvedilik yükümlülüğü, birbirinden ayrı ancak yakın ilişkili iki yön içermektedir: Başvuranların, soruşturmanın nasıl ilerlediğini öğrenmek için hızlı bir şekilde makamlarla iletişime geçmeleri ve ayrıca soruşturmanın etkin şekilde yürütülmediğini anlar anlamaz veya anlamış olmaları gereken zamanda yine hızlı

bir şekilde Mahkemeye başvurmaları gerekmektedir. Ulusal düzeyde başvuranın pasifliği, kendi içerisinde dört aylık süre kuralının gözlemlenmesi konusuyla ilgili değildir. Bununla birlikte, Mahkemenin başvuruların ulusal makamlara şikâyetle bulunmadan önce, etkili bir soruşturmanın bulunmadığından haberdar olduklarını veya olmaları gerektiğini tespit etmiş olması durumunda, Mahkemeye daha sonradan yapmış oldukları başvuruların *evleviyetle (a fortiori)* vaktinden geç yapıldığı şeklinde değerlendirilmiş olmaları gerektiği açıktır (*Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, §§ 256-257, 262-264 ve 272). Mahkeme, *Sakvarelidze/Gürcistan, 2020*, davasında, yargılamanın erken aşamalarından itibaren soruşturmanın ilerleyişi hakkında düzenli olarak bilgi alan ve daha etkili bir sonuç umuduyla soruşturma ilerlemesini hızlandırmak için girişimlerde bulunan başvuranın, gereken özen yükümlülüğünü yerine getirdiğini tespit etmiştir (§§ 41-46 ve bu kararda yer alan atıflar).

214. İvedilik yükümlülüğüne riayet edilmesi hususu, davanın koşulları bakımından değerlendirilir. Başvuruların şikâyetçi olmakta gecikmesi, makamların bir kişinin kötü muameleye maruz kalmış olabileceği konusunda uyarılmaları gerektiği ve resmi suç duyurusu bulunmasa bile yetkililere düşen soruşturma yükümlülüğü sebebiyle belirleyici değildir (*Velev/Bulgaristan, 2013, §§ 40 ve 59-60*). Bu türden bir gecikme, özellikle başvuranın hassas bir durumda bulunduğu, başvurunun kabul edilebilirliğini de etkilemez. Örneğin Mahkeme, başvuranın hassasiyetinin ve çaresizlik duygusunun, ulusal makamlar önünde suç duyurusunda bulunduğu gecikme için kabul edilebilir bir açıklama teşkil ettiğini kabul etmiştir (*Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, §§ 265 ve 273-275).

215. Başvuranın soruşturmanın etkin olup olmadığını hangi noktada dikkate aldığı veya dikkate alması gerektiğini kesin bir şekilde belirlemek zordur. Yine Mahkeme, başvurularını sunmak için çok fazla beklemiş olan veya gecikmeleriyle ilgili olarak görünür bir gerekçe sunmaksızın bekleyen başvuruların başvurularını geç kalındığı gerekçesiyle reddetmiştir (*Melnichuk ve diğerleri/Romanya, 2015, §§ 82-83* ve bu kararda yapılan atıflar; ayrıca bk. *Khadzhimuradov ve diğerleri/Rusya, 2017, §§ 73-74*).

216. Bazı davalarda, bir ölümün koşullarını yeniden aydınlatıldığı düşünülen unsurların daha sonraki bir aşamada kamuoyuna açıklanması mümkündür. Duruma göre, soruşturma açılmasına ilişkin usuli yükümlülük, dolayısıyla yeniden etkin hale getirilebilir ve dört aylık sürenin hesaplanması için yeni bir başlangıç tarihi belirlenmesine sebep olabilir (*Khadzhimuradov ve diğerleri/Rusya, 2017, §§ 67 ve 75-77*). Bir soruşturmanın farklı aşamalarının birbirinden ayrı değerlendirilmesi durumunda, bir başvuranın, esas soruşturmada eksiklikler olduğunu iddia ettiği şikâyetlerle ilgili olarak dört aylık süre kuralına riayet edememesi mümkündür (Bir ceza soruşturmasının iki aşaması arasında beş yıldan fazla bir sürenin geçtiği *Tsalikidis ve diğerleri/Yunanistan* davası, 2017, § 52).

c. Tutukluluk Koşullarına İlişkin Olarak Dört aylık Süre Kuralının Uygulanma Koşulları

217. Başvuran aynı türden bir ceza infaz kurumunda, büyük ölçüde benzer koşullarda tutulduğu sürece, başvuranın tutukluluğu “devam eden bir durum” olarak kabul edilmelidir. Kısa süreli devamsızlıkların (ilgilinin sorgulanmak için veya başka işlemler sebebiyle kurumdan çıkarıldığı hallerde), tutukluluğun sürekli niteliği üzerinde hiçbir etkisi olmayacaktır. Buna karşın, ilgilinin serbest bırakılması veya söz konusu kurum içinde ya da dışında tutukluluk rejiminin değiştirilmesi, “devam eden duruma” son verecektir. Tutukluluk koşullarına ilişkin bir şikâyet, şikâyet edilen durumun sona ermesinden veya mevcut etkili bir iç hukuk yoluun bulunması durumunda, iç hukuk yollarının tüketilmesi süreci kapsamında verilen nihai kararın verildiği tarihten itibaren dört ay içinde sunulmalıdır (bk. *Ananyev ve diğerleri/Rusya, §§ 75-78* ve bu kararda yer alan atıflar ve iki farklı

ceza infaz kurumunda tutulma için örnek olarak bk. *Petrescu/Portekiz*, 2019, § 93). Tutukluluk süreleri arasında üç aydan fazla bir kesinti olan koşullarda, Mahkeme bu durumun “devam eden bir duruma” yol açtığı kanaatine varmamıştır (*Shishanov/Moldova Cumhuriyeti*, 2015, §§ 68-69). Benzer şekilde, başvuranın çeşitli suçlar işlemesinin ardından birçok defa ard arda yakalanması, ardından hakkında kovuşturmalar başlatılması ve doğrudan hapis cezalarına hükmedilmesi durumu, başvuran yalnızca dakikalarca serbest bırakılmış olsa bile “devam eden bir durum” oluşturmaz (*Gough/Birleşik Krallık*, 2014, §§ 133-134).

218. *Ulemek/Hırvatistan*, 2019, davasında, ülkenin en yüksek mahkemesi, başvuranın salıverilmesinden sonra iki farklı cezaevinde tutulduğu toplam süre boyunca uygunsuz tutukluluk koşullarına ilişkin şikâyetlerinin esasını incelemiştir; Mahkeme, ilgilinin şikâyetlerini, iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle veya dört aylık süre kuralına uyulmadığı gerekçesiyle reddetmemiştir.

219. Gürcistan’daki Abhaz yetkili makamları tarafından iki savunmasız adamın hukuka aykırı olarak yakalanması, gözaltına alınması ve kötü muameleye tabi tutulmasıyla ilgili olan *Mamasakhli ve diğerleri/Gürcistan ve Rusya*, 2023, davasında, Mahkeme, işkence ve diğer kötü muamelenin psikolojik etkilerinin, mağdurların gecikerek yargılamayı başlatamamalarına neden olabileceğini vurgulamıştır. Davanın istisnai koşulları nedeniyle, Mahkeme, başvuruların, genel olarak belirsiz ve istikrarsız bir siyasi bağlamda yakalanmalarının ardından kendilerini güçsüz ve başlarına gelenlere karşı harekete geçemeyecek durumda hissedebileceklerini kabul etmiştir. Mahkeme ayrıca, önemli olgusal veya hukuki sorunları çözebilecek gelişmeleri de beklemiş olabileceğini belirtmiştir. Bu hususları ve etkili iç hukuk yollarının bulunmadığını da dikkate alarak, Mahkeme başvurunun süresi dolmamış olduğu kanaatine varmıştır (§§ 271-277).

d. Sözleşme’nin 5. Maddesine Göre Birden Fazla Tutukluluk Süresinin Söz Konusu Olduğu Davalarda Dört aylık Süre Kuralının Uygulanma Koşulları

220. Ard arda ve birden fazla olan tutukluluk dönemleri bir bütün olarak dikkate alınmalıdır, dört aylık süre, son tutukluluk döneminin sona ermesinin ardından işlemeye başlar (*Solmaz/Türkiye*, 2007, § 36).

221. Sanığın tutuklu kaldığı sürenin birbirini izlemeyen birkaç döneme bölünmüş olması halinde, söz konusu dönemlerin bir bütün olarak değil, ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla; bir başvuran tutukluluğuna ilişkin bütün şikâyetlerini özgür kaldığı anda, etkin şekilde serbest bırakılma tarihinden itibaren dört ay içerisinde ileri sürmeye mecburdur. Ancak bu tür dönemlerin başvuran aleyhine aynı ceza yargılamaları dizisinin bir bölümünü oluşturması durumunda Mahkeme, tutukluluğun makul niteliğini genel olarak Sözleşme’nin 5. maddesinin 3. fıkrası çerçevesinde değerlendirirken, başvuranın önceden belirli bir süre boyunca tutuklu bulunduğu gerçeğini dikkate alabilir (*Idalov/Rusya* [BD], 2012, §§ 129-130).

C. İsimsiz Başvuru

Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrasının a) bendi — Kabul edilebilirlik kriterleri

"2. Mahkeme, 34. maddeye göre yapılmış bireysel bir başvuruyu aşağıdaki hallerde dikkate almaz:

a) Başvurunun isimsiz olması; (...)"⁷

HUDOC Anahtar Kelimeler

İsimsiz başvuru (35-2-a)

222. Başvuranın kimlik bilgileri başvuru formunda usulüne uygun şekilde mevcut olmalıdır (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. maddesinin 1. fıkrasının a) bendi). Mahkeme başvuranın kimliğinin kamuya açıklanmaması gerektiğine karar verebilir (İç Tüzüğü'nün 47. maddesinin 4. fıkrası); bu durumda başvuran sadece isim ve soyisminin baş harfleri ya da tek bir harf ile belirtilir.

223. Mahkeme sadece bir başvurunun Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrasının a) bendi anlamı doğrultusunda isimsiz olup olmadığını tespit etme yetkisine sahiptir (*Sindicatul Păstorul cel Bun/Romanya* [BD], 2013, § 69). Davalı Hükümetin başvurunun gerçekliğine ilişkin şüphelerinin bulunması halinde, Hükümetin Mahkemeyi zamanında bilgilendirmesi gerekmektedir (*ibidem*).

1. İsimsiz Başvuru

224. Dava dosyasında Mahkemenin başvuranın kimliğini belirleyebilmesine imkân veren herhangi bir unsurun bulunmaması halinde, başvurunun isimsiz olduğu değerlendirilir ("*Blondje*"/*Hollanda* (k.k.), 2009). Sunulan formların veya belgelerin hiçbirinde başvuranın adı belirtilmemişse; ancak sadece atıf veya takma isim kullanılmışsa ve yetki belgesi "X" tarafından imzalanmışsa, başvuranın kimliği açıklanmamış demektir.

225. Mahkeme, başvuru formunda belirtilen adları ve/veya soyadları ve hatta bazen cinsiyetleri, iç hukukta görülen davalarda belirtilenlerden farklı olan ve bu da kimliklerinin doğrulanmasını aşırı derecede zorlaştıran kişiler tarafından sunulan şikâyetlerin, (isimsiz olduğu için değil) *kişi bakımından (ratione personae)* kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (*Mastilović ve diğerleri/Karadağ*, 2022, §§ 35-36).

226. Bir dernek tarafından ismi belirtilmeyen kişiler adına yapılan bir başvuruda, dernek kendisinin mağdur olduğunu iddia etmemiş; ancak ismi belirtilmeyen kişiler adına özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuşve böylelikle temsil ettiğini söylediği kişiler başvuran konumuna gelmişlerdir; dolayısıyla söz konusu başvuru, isimsiz başvuru olarak kabul edilmiştir (*Federation of French Medical Trade Unions ve National Federation of Nurses/Fransa*, Komisyon kararı, 1986).

⁷ Sözleşme'nin 35 § 2 a) maddesinin anlamı doğrultusundaki "isimsiz" bir başvurunun, Mahkeme önündeki yargılamaların kamuya açık olması şeklindeki normal kuraldan ayrılmak suretiyle bir başvuranın kimliğinin kamuya açıklanmaması meselesinden ve Mahkeme önündeki gizlilik meselesinden ayırt edilmesi gerekmektedir (bk. *Mahkeme İç Tüzüğü'nün* 33 ve 47 § 4 maddeleri ve İç Tüzüğe ek uygulama yönergeleri).

2. İsimsiz Olmayan Başvuru

227. Başvuranların, Mahkemenin kimliklerini belirleyebilmesine ve söz konusu olan olayların ileri sürülen şikâyetlerle bağlantılarını tespit etmesine imkân veren olgusal ve hukuki bilgiler sunmuş olmaları halinde, Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrasının a) bendi uygulanmaz (*Sindicatul Păstorul cel Bun/Romanya* [BD], 2013, § 71).

228. Hayali isimlerle yapılan başvurular: Bazı kişiler takma isim kullanmışlar ve silahlı çatışma ortamında aile fertlerini ve arkadaşlarını korumak için gerçek isimlerini açıklamamak zorunda kaldıklarına dair Mahkemeye açıklamada bulunmuşlardır. Mahkeme, başvuruların “anlaşılabilir nedenlerle gerçek kimliklerini gizleme taktiklerinin arkasında isimleri hariç yeterli sayıda belirti olmak üzere gerçek, somut ve kimlikleri belirlenebilir kişiler olduklarını bulunduğu yeterli sayıda ipucu ile anlaşılabilirliğini” ve “başvuranlar ile söz konusu olaylar arasında yeterince yakın bir bağlatının mevcut olduğunu” tespit ederek, söz konusu başvurunun isimsiz olduğu kanaatine varmamıştır (*Shamayev ve diğerleri/Gürcistan ve Rusya* (k.k.), 2003; ayrıca bk. *Shamayev ve diğerleri* kararı, §275).

229. Bir kilise veya dini ya da felsefi amaçları bulanan bir dernek tarafından (Sözleşme'nin 9, 10 ve 11. maddeleri konusunda) yapılan ve üyelerinin isimlerinin açıklanmadığı bir başvuru, isimsiz başvuru olarak reddedilmemiştir (*Omkananda ve Divine Light Zentrum/İsviçre*, Komisyon kararı, 1981).

D. Esasen Aynı Olan Başvurular

Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendi— Kabul edilebilirlik kriterleri

“2. Mahkeme, 34. maddeye göre yapılmış bir bireysel başvuruyu aşağıdaki hallerde ele almaz:

(...)

b) Başvurunun Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş ya da uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm mercisine daha önceden sunulmuş bir başka başvuruyla esasen aynı olup yeni olgular içermiyorsa.”

HUDOC Anahtar Kelimeler

Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş başvuru (35-2-b) – Daha önce uluslararası başka bir yargı organına sunulmuş başvuru (35-2-b) – Yeni olaylar (35-2-b)

230. Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş ya da uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merci tarafından incelenmiş olan bir başvuruyla esasen aynı olan ve yeni olgular içermeyen bir başvuru Sözleşme'nin 35 § 2 b) maddesi uyarınca reddedilir.

1. Mahkeme Tarafından Daha Önce İncelenmiş Olan Bir Başvuruyla Esasen Aynı Olma

231. Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendinin ilk kısmı Mahkemenin kararlarının nihaiğini sağlamayı ve başvuruların yeni bir başvuruda bulunmak suretiyle Mahkemenin önceki karar veya

hükümlerine itiraz etmelerini önlemeyi amaçlamaktadır (*Harkins/Birleşik Krallık* (k.k.) [BD], 2017, § 51; *Kafkaris/Kıbrıs* (k.k.), 2011, § 67; *Lowe/Birleşik Krallık* (k.k.), 2009). Diğer taraftan, yargı kararlarının kesin niteliğini ve hukuki güvenliği korumayı amaçlamasının yanı sıra, 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendi, Mahkemenin yetkisinin sınırlarını düzenlemektedir. Bazı kabul edilebilirlik kriterlerinin esneklikle ve aşırı şekilcilikten uzak uygulanması gerekse de, Mahkeme, bununla birlikte, amacı hukuki güvenliği sağlamak ve yetki sınırlarını belirtmek olan kabul edilebilirlik kriterlerinin uygulanması konusunda daha titiz davranmıştır (*Harkins/Birleşik Krallık* (k.k.) [BD], 2017, § 52-54).

232. Bir başvuru veya bir şikâyet, “Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş olan bir konuyla esasen aynı olup (...) yeni olgular içermiyorsa”, kabul edilemez ilan edilir. Bu durum, Mahkemenin dostane çözüm usulü temelinde önceki bir başvuruyu kayıttan düşürmesini de içermektedir (*Kezer ve diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2004). Ancak; önceki bir başvurunun resmi bir kararın konusunu teşkil etmemiş olması durumunda Mahkemenin en son yapılan başvuruyu incelemesi önünde bir engel bulunmaz (*Sürmeli/Almanya* (k.k.), 2004).

233. Başvuranların Mahkemeye yaptıkları iki başvurunun aynı kişilere, aynı olaylara ve aynı şikâyetlere ilişkin olup olmadığı Mahkeme tarafından incelenir (*Vojnović/Hırvatistan* (k.k.), 2012, § 28; *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (no. 2)* [BD], 2009, § 63; *Amarandei ve diğerleri/Romanya*, 2016, §§ 106-111; *Leon Madrid/İspanya*, 2021, § 44). Bir başvuru veya şikâyetin, Sözleşme’nin 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendi uyarınca esasen aynı olup olmadıklarını belirlemek için, şikâyet her zaman içerdiği olaylarla nitelendirilir (*Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2018, § 120).

234. Devletlerarası bir başvuru, bireysel başvuranları, kendi iddialarını ileri sürme veya takip etme olanağından mahrum bırakmaz (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 118; *Shioshvili ve diğerleri/Rusya*, 2016, §§ 46-47).

235. Bir başvurunun, önceki bir başvuruyla aynı maddi temellere sahip olması genellikle bu kurala aykırılık teşkil eder. Bir başvuranın sadece geçmişte yaptığı şikâyetlerini yeni hukuki savlarla desteklemeyi amaçlaması (*I.J.L./Birleşik Krallık* (k.k.), 1999; *Mann/Birleşik Krallık ve Portekiz* (k.k.), 2011) veya önceki başvurusunun reddedilmesinin gerekçelerini değiştirecek nitelikte olmadığı halde iç hukuka ilişkin ek bilgi sunmuş olması (10 Temmuz 1981 tarihli *X./Birleşik Krallık*, Komisyon Kararı, 1981), başvuranın yeni bilgilerin söz konusu olduğunu iddia etmesi için yeterli olmaz. Mahkemenin bir başvurunun önceki bir başvuruda yer alan aynı olaylara ilişkin olduğunu değerlendirmesi için, başvuranın samimi olarak yeni bir şikâyet ileri sürmesi veya daha önceden Mahkeme tarafından değerlendirilmemiş yeni bilgiler sunması gerekmektedir (*Kafkaris/Kıbrıs* (k.k.), 2011, § 68). “Yeni olay ve olgular” (yeni bilgi içeren olaylar), yeni olgusal unsurlar olarak değerlendirilmelidir, bunlar uygulanabilir iç hukukta önemli değişiklikleri içerebilir (*Ekimdzhiev ve diğerleri/Bulgaristan*, 2022, § 255). Mahkeme içtihatlarındaki gelişmeler, Sözleşme’nin 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendi uyarınca “yeni olay ve olgular” teşkil etmezler (*Harkins/Birleşik Krallık* (k.k.) [BD], 2017, §§ 50 ve 55-56).

236. Mahkeme şu davalarda başvurunun veya şikâyetin daha önce incelediği bir başvuruyla esasen aynı olmadığına karar vermiştir: *Nobili Massuero/İtalya* (k.k.), 2004; *Riener/Bulgaristan*, 2006, § 103; *Chappex/İsviçre* (k.k.), Komisyon kararı, 1994; *Yurttaş/Türkiye*, 2004, §§ 36-37; *Sadak/Türkiye*, 2004, §§ 32-33; *Amarandei ve diğerleri/Romanya*, 2016, §§ 106-112; *Tsalikidis ve diğerleri/Yunanistan*, 2017, §§ 56-58; *Volodina/Rusya (no. 2)*, 2021, §§ 37-40; *Ekimdzhiev ve diğerleri/Bulgaristan*, 2022, § 253-255). Mahkeme, şu davalarda ise tam tersine, başvurunun veya şikâyetin, daha önce incelediği bir başvuruyla esasen aynı

olduğuna karar vermiştir: *Moldovan ve diğerleri/Romanya* (k.k.), 2011; *Hokkanen/Finlandiya*, Komisyon kararı, 1996; *Adesina/Fransa*, Komisyon kararı, 1996; *Bernardet/Fransa*, Komisyon kararı, 1996; *Gennari/İtalya* (k.k.), 2000 ve *Manuel/Portekiz* (k.k.), 2002.

2. Uluslararası Diğer Bir Soruşturma veya Çözüm Mercisine Sunulan Bir Konuyla Esasen Aynı Olma

237. Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendinin ikinci kısmının amacı, birkaç uluslararası organın eşzamanlı olarak, esasen aynı olan başvuruları ele alacağı durumları önlemektir. Bu tür bir durum, aynı davalara ilişkin uluslararası yargılamaların çokluğunu önlemeyi amaçlayan Sözleşme'nin ruhuna ve lafzına aykırı olacaktır (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, § 520; *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası/Türkiye*, 2012, § 37; *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, § 180). Bu nedenle, Mahkemenin bazen meseleyi resen incelemesi gerekmektedir (*POA ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2013, § 27).

238. Mahkemenin Sözleşme'nin bu hükmü bağlamında yargı yetkisi bulunup bulunmadığını belirlerken, davanın paralel bir yargılamalar dizisine sunulan bir konuyla esasen aynı olup olmadığına ve eğer sunulmuş ise, eşzamanlı yargılamaların Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendianlamı doğrultusunda "uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm mercisi" olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine karar vermesi gerekmektedir (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, § 520; *Gürdeniz/Türkiye* (k.k.), 2014, §§ 39-40; *Doğan ve Çakmak/Türkiye* (k.k.), 2019, § 20).

e. Davaların Benzerliğinin Değerlendirilmesi

239. İki davanın benzerliğinin değerlendirilmesi genellikle, her bir yargılamadaki tarafların, bu taraflarca dayanılan ilgili yasal hükümlerin, iddialarının kapsamının ve talep edilen tazmin türlerinin karşılaştırılmasını içermektedir (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, § 521; *Greek Federation of Bank Employee Unions/Yunanistan* (k.k.), 2011, § 39).

240. Dolayısıyla Mahkeme, yukarıda belirtilen Sözleşme'nin 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendinin ilk kısmındaki gibi, farklı uluslararası kuruluşlara yapılan başvuruların esasen aynı kişilere, olaylara ve şikâyetlere ilişkin olup olmadığını araştırmalıdır (*Patera/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006; *Karoussiotis/Portekiz*, 2011, § 63; *Gürdeniz/Türkiye* (k.k.), 2014, §§ 41-45; *Pauger/Avusturya*, Komisyon kararı, 1995).

241. Örneğin, davası iki mahkeme önünde görülen davacıların aynı kişiler olmaması halinde, Mahkemeye yapılan "başvuru", "uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm mercisine sunulmuş ve esasen aynı olan" bir başvuru olarak değerlendirilmemektedir (*Folgerø ve diğerleri/Norveç* (k.k.), 2006). Dolayısıyla Mahkeme önünde bulunan ve başvuranların kendileri tarafından değil, ancak üye oldukları bir hükümet dışı örgüt (İngilizce'de kısaltması: N.G.O.) (*Celniku/Yunanistan*, 2007, §§ 39-41; *Illiu ve diğerleri/Belçika* (k.k.), 2009) veya bir Sendikalar Konfederasyonu (*Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası/Türkiye*, 2012, § 38) ya da hükümetler arası bir prosedürde kendi adına hareket eden bir Hükümet (*Bryan ve diğerleri/Rusya*, 2023, § 40) tarafından uluslararası diğer bir merciye sunulmuş olan bir başvuruyu incelemesine bir engel bulunmadığına karar vermiştir. *Kavala/Türkiye*, 2019, davasında, Birleşmiş Milletler özel raportörleri ve Birleşmiş Milletler Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu (WGAD) Başkan Yardımcısı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri tarafından başlatılan özel yargılamalar kapsamında Türkiye'ye, bir yargılamanın başlatılmasına

sebeplene olabilecek “acil çağrı” içeren bir mektup göndermiştir. Bununla birlikte, WGAD’nin bu türden bir yargılama başlatmamış olması ve başvuran veya yakınlarının BM organlarına herhangi bir başvuruda bulunmamış olması sebebiyle, “başvurunun” “esasen aynı olmadığı” kanaatine varılmıştır (ŞŞ 92-94; ayrıca bk. *Taner Kılıç/Türkiye (no. 2)*, 2022, Ş 62-63).

242. Ancak Mahkeme yakın tarihte, Mahkemeyeyapılan bir başvurunun esas itibarıyla önceden uluslararası diğere bir organa (ILO) sunulmuş olan bir başvuruyla aynı olduğuna, ancak önceki başvurunun yalnızca sendikalar ve işveren örgütleriyle sınırlı olmak üzere toplu nitelikte olmasından ötürüönceki başvurunun tarafı olmayan ve olmaları mümkün olmayan başvuranlar tarafındanMahkemeye yapılan başvurunun söz konusu organa sunulan başvuruyla esasen aynı olduğunu tekrar teyit etmiştir. Bunun nedeni, söz konusu bireysel başvuranlarınbahse konu sendikanın delegeleri konumunda olmaları itibarıyla ILO önündeki yargılamalarla ve şikâyetlerle yakından bağlantılı olarak değerlendirmeleri gerekliliğidir. Dolayısıyla bu kişilerin Mahkeme önündeki davalarını sürdürmelerine izin vermek, Sözleşme’nin 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendinin bertaraf edilmesi anlamına gelirdi (*POA ve diğere/ Birleşik Krallık* (k.k.), 2013, ŞŞ 30-32).

f. “Uluslararası Diğere Bir Soruşturma veya Çözüm Mercisi” Kavramı

243. Mahkeme, 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendi kapsamındaki değerlendirmelerinde, söz konusu paralel yargılamaların, bu kabul edilebilirlik kriteri çerçevesinde uluslararası diğere bir yargılama süreci teşkil edip etmediğini belirlemelidir (*POA ve diğere/ Birleşik Krallık*, 2013, Ş 28).

244. Mahkemenin bu açıdan incelemesi şekli bir doğrulamayla sınırlı olmayıp, gerekli görüldüğü takdirde denetim organının niteliğinin, izlediği usulün ve verdiği kararların etkisinin 35. maddesinin 2. fıkrasının b) bendi uyarınca Mahkemenin yargı yetkisini devre dışı bırakacak nitelikte olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamaktadır (*OAQ Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, 2011, Ş 522; *De Pace/İtalya*, 2008, ŞŞ 25-28; *Karoussiotis/Portekiz*, 2011, Ş 62 ve 65-76; *Greek Federation of Bank Employee Unions/Yunanistan* (k.k.), 2011, Ş 33-38; *Doğan ve Çakmak/Türkiye* (k.k.), 2019, Ş 21; *Peraldi/Fransa* (k.k.), 2009). Mahkeme, bu hüküm anlamında “başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm mercisi” olarak kabul edilebilmesi için uluslararası bir organın yerine getirmesi gereken kriterleri geliştirmiştir. Sözleşme mekanizması tarafından öngörülen şekilde adli veya benzer bir yargılama gerekliliği, incelemenin, açıkça belirlenmiş bir kapsamı olması ve ilgili organın Devletin sorumluluğunu belirlemeye ve iddia edilen ihlali sona erdirebilecek yasal tazmin sağlamaya yetkili olduğu yasal bir belgeye dayanan belirli haklarla sınırlı olması gerektiği anlamına gelmektedir. İnceleme aynı zamanda bağımsızlık, tarafsızlık ve çekişmeli yargılama gibi kurumsal ve usule ilişkin güvenceleri de sağlamalıdır (*Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020, ŞŞ 182-186; *Tunç/Türkiye* (k.k.), 2022, ŞŞ 65-66).

E. Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının a) bendi — Kabul edilebilirlik kriterleri

“3. Aşağıdaki hallerde Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruları kabul edilemez bulur:

a) Başvurunun ... bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğinde olması; (...)”

HUDOC Anahtar Kelimeler

Başvuru hakkının kötüye kullanımı (35-3-a)

1. Genel Tanım

245. Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının a) bendi anlamı doğrultusunda “kötüye kullanma” kavramı, genel hukuk teorisindeki olağan anlamıyla, yani bir hakkı öngörüldüğü amaçlar dışında zararlı biçimde kullanmak şeklinde anlaşılmalıdır. Buna göre, Sözleşme'de başvuranın bireysel başvuru hakkının öngörülen amacına açıkça aykırı olan ve Mahkemenin gereği gibi çalışmasını veya önündeki yargılamaları gereği gibi yürütmesini engelleyen bir davranışı, başvuru hakkının kötüye kullanımını teşkil eder (*Zhdanov ve diğerleri/Rusya*, 2019, §§ 79-81 ve bu kararda yer alan atıflar; *Mirojubovs ve diğerleri/Letonya*, 2009, §§ 62 ve 65; *S.A.S./Fransa* [BD], 2014, § 66; *Bivolaru/Romanya*, 2017, §§ 78-82).

246. Mahkeme, bir başvurunun hakkın kötüye kullanım olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini belirlerken, başvuranın yalnızca Mahkeme önündeki değil, aynı zamanda ulusal düzeydeki davranışlarını da dikkate alabilir (*Ferrara ve diğerleri/İtalya* (k.k.), 2023, § 43). Ayrıca bu noktada, başvuran, avukatının veya kendisini Mahkeme önünde temsil eden diğer herhangi bir kişinin davranışlarından da tamamen sorumludur. Bu kişilerin eylemleri veya ihmalleri ilke olarak başvuranın kendisine atfedilebilir ve başvurunun başvuru hakkının kötüye kullanılması nedeniyle reddedilmesine neden olabilir (*Bekauri/Gürcistan* (ilk itirazlar), 2012, §§ 22-25; *Migliore ve diğerleri/İtalya* (k.k.), 2013; *Martins Alves/Portekiz* (k.k.), 2014, §§ 11-13 ve 16-17; *Gross/İsviçre* [BD], 2014, § 33).

247. Mahkemenin Sözleşme'nin 19. maddesi tarafından tanımlanan görevi göz önünde bulundurulduğunda, avukatlar yüksek mesleki özen göstermeli ve dayanaksız şikâyetler ileri sürmekten kaçınarak ve Mahkeme önünde dava açıldıktan sonra ilgili tüm usul ve etik kurallarına uyarak Mahkeme ile yapıcı bir işbirliği içinde olmalıdırlar. Aksi takdirde, başvuru hakkının kötüye kullanılması veya başvuruda ihmal olması, avukatların çalışmalarının Mahkeme nezdindeki güvenilirliğini zedeleyecek ve sistematik davranışlar söz konusu olduğunda, Mahkeme tarafından 7 Şubat 2022 tarihinde değiştirildiği şekliyle Mahkeme İç Tüzüğü'nün 36. maddesinin 4. fıkrasının c) bendi ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44D maddesi uyarınca avukatların yargılamadan ihraç edilmelerine dahi yol açabilecektir (*Ferrara ve diğerleri/İtalya* (k.k.), 2023, § 66).

248. Nitekim Mahkeme bir başvurunun, başvuru hakkının kötüye kullanılması sebebiyle reddedilmesinin istisnai bir tedbir olduğunu vurgulamıştır (*Mirojubovs ve diğerleri/Letonya*, 2009, § 62). Mahkemenin başvuru hakkının kötüye kullanıldığına karar verdiği davalar, beş kategori altında toplanabilir: yanıltıcı bilgi verme; hakaret edici bir dil kullanma; dostane çözüm sürecini gizli tutma yükümlülüğünü ihlal etme; açıkça sadece karşı tarafa zarar vermek üzere yapılan veya gerçek bir amaçtan yoksun olan bir başvuru sunma ve Mahkeme

önündeki yargılamalarla doğrudan bağlantılı olduğu sürece iç hukuk yollarının kötüye kullanılması veya ulusal düzeyde diğer kusurlar.

2. Mahkemeyi Yanıltma

249. Bir başvuruda Mahkemeyi aldatmak amacıyla bilerek gerçek olmayan olaylara dayanılıyor olması, başvuru hakkının kötüye kullanıldığı anlamına gelmektedir (*Varbanov/Bulgaristan*, 2000, § 36; *Gogitidze ve diğerleri/Gürcistan*, 2015, § 76). İlk olarak, başvurunun sahte kimlikle yapılması (*Drijfhout/Hollanda* (k.k.), 2011, §§ 27-29) ve ikinci olarak, Mahkemeye gönderilen belgelerde sahtecilik yapılması (*Jian/Romanya* (k.k.), 2004; *Bagheri ve Maliki/Hollanda* (k.k.), 2007 ve *Poznanski ve diğerleri/Almanya* (k.k.), 2007; *Gogitidze ve diğerleri/Gürcistan*, 2015, §§ 77-78) bu tür kötüye kullanmaların en ciddi ve aşikâr örnekleridir. Sınırdışı edilmek üzere tutuklamaya ilişkin bir davada, Mahkeme, başvuranın uyuşu hakkında ulusal makamları ve Mahkemeyi yanıltması sebebiyle, başvuru hakkının kötüye kullanıldığı kanaatine varmıştır (bk. *Bencheref/İsveç* (k.k.), 2017, § 39). Mahkeme, bir başvuranın Mahkeme önünde, iç hukukta görülen yargılama sırasında davanın sonucuyla ilgili bir konuda yaptığı tanıklığa aykırı olgusal bir iddia sunması durumunda, başvuru hakkının kötüye kullanıldığına hükmetmiştir (*Povilonis/Litvanya* (k.k.), 2022, §§ 92-101). Mahkeme ayrıca, başvuranların, davanın koşullarının Mahkemenin ihlal tespit ettiği başka bir davaya benzer duruma getirilmek amacıyla belirsiz ve kesin olmayan terimler kullanmaları sebebiyle, başvuru hakkının kötüye kullanıldığına hükmetmiştir (*Kongresna Narodna Stranka ve diğerleri/Bosna-Hersek* (k.k.), 216, §§ 13 ve 15-19).

250. Başvuranın başlangıçta davanın incelenmesi için önemli olan bir unsur hakkında Mahkemeyi bilgilendirmemesi halinde, ihmal dolayısıyla da bu tür bir kötüye kullanma söz konusu olabilir (*Kerechashvili/Gürcistan* (k.k.), 2006; *Martins Alves/Portekiz* (k.k.), 2014, §§ 12-15; *Gross/İsviçre* [BD], 2014, §§ 35-36; *Gevorgyan ve diğerleri/Ermenistan* (k.k.), 2020, §§ 31-37; *Safaryan/Ermenistan* (k.k.), 2020, §§ 24-30; karşılaştırınız *Al-Nashif/Bulgaristan*, 2002, § 89; *G.I.E.M. S.R.L. ve diğerleri/İtalya* [BD], § 174; *S.L. ve J.L./Hrvatistan*, 2015, § 49; *Zličić/Sırbistan*, §§ 55-56). Bununla birlikte, Mahkemenin bir başvurunun bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması sebebiyle eksik olduğu sonucuna varması için, yanıltıcı bilginin, davanın özünü ilgili olması gerekmektedir (*Bestry/Polonya*, 2015, § 44; *Mitrović/Sırbistan*, 2017, §§ 33-34; *Shalyavski ve diğerleri/Bulgaristan*, 2017, § 45; *Saakashvili/Gürcistan* (k.k.), 2022, §§ 64-65). Mahkeme, bir başvuranın, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44C maddesinin 1. fıkrasında öngörülene aykırı olarak, ilgili bilgileri Mahkemeye vermemiş olması durumunda, davanın özel koşullarına bağlı olarak, Sözleşme'nin 37. maddesinin 1. fıkrasının üç alt bendinden herhangi biri kapsamında başvurunun kayıttan düşürülmesi de dâhil olmak üzere uygun gördüğü çıkarımlarda bulunabileceğini belirtmiştir (*Belošević/Hrvatistan* (k.k.), 2019, §§ 48-49 ve §§ 51-54 ve *Şeker/Türkiye* (k.k.), 2021, §§ 19-23).

251. Benzer şekilde, Mahkemenin önünde görülen yargılamalar sırasında yeni ve önemli gelişmeler meydana gelmişse ve başvuran Mahkeme İç Tüzüğü'ndeki açık yükümlülüğüne rağmen bu bilgiyi Mahkemeye açıklamıyorsa ve böylelikle Mahkemenin olaylar hakkında tam bilgi sahibi olarak karar vermesini engelliyorsa, bu başvuru, başvuru hakkının kötüye kullanıldığı gerekçesiyle reddedilebilir (*Hadrabová ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2007; *Predescu/Romanya*, 2008, §§ 25-27; *Gross/İsviçre* [BD], 2014, §§ 28-37; *Dimo Dimov ve diğerleri/Bulgaristan*, 2020, §§ 42-47).

252. Mahkemeyi yanıltma niyeti bulunup bulunmadığının, her zaman yeterli kesinlikle ortaya konması gerekmektedir (*Melnik/Ukrayna*, 2006, §§ 58-60, *Nold/Almanya*, 2006, § 87; *Miszczynski/Polonya* (k.k.),

2011; *Gross/İsviçre* [BD], 2014, § 28; *S.L. ve J.L./Hırvatistan*, 2015, §§ 48-49; *Bagdonavicius ve diğerleri/Rusya*, 2016, §§ 64-65; *Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği/Türkiye* (k.k.), 2021, §§ 29-30). Taraflar, Mahkeme tarafından reddedilebilecek iddialar ileri sürebilirler, ancak bu çekişmeli görüşlerin sunulması, bireysel başvuru hakkının kötüye kullanımı olarak değerlendirilmez (*Hoti/Hırvatistan*, 2018, § 92).

253. Mahkemenin esas hakkında kararının hâlihazırda kesinleşmiş olduğu ve akabinde başvurunun incelenmesinde önemli olabilecek bir olayın başvurandan tarafından saklanmış olduğunun anlaşıldığı hallerde dahi, Mahkemenin yeniden gözden geçirerek düzeltme usulünü (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 80. maddesinde öngörülmüştür) uygulayarak kararını tekrar değerlendirmesi ve başvuru hakkının kötüye kullanıldığı gerekçesiyle başvuruyu reddetmesi mümkündür (*Gardean ve S.C. Grup 95 SA/Romanya* (yeniden gözden geçirilmiş şekli), 2013, §§ 12-22; *Vidu ve diğerleri/Romanya* (yeniden gözden geçirilmiş şekli), 2017, §§ 17-30; *Petroiu/Romanya* (yeniden gözden geçirilmiş şekli), 2017, §§ 16-30). Bu türden bir kararın yeniden gözden geçirilmesi, ancak davalı Hükümetin Mahkemenin davayı incelediği sırada söz konusu olaydan haberdar olmasının makul olmadığı ve Hükümetin Mahkeme İç Tüzüğü'nün 80. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, olaya ilişkin bilgi alması sonrasındaki dört aylık süre içerisinde kararın yeniden gözden geçirilerek düzeltilmesi talebinde bulunması durumunda mümkün olmaktadır (*Grossi ve diğerleri/İtalya* (yeniden gözden geçirilmiş şekli), 2012, §§ 17-24 *Vidu ve diğerleri/Romanya* (yeniden gözden geçirilmiş şekli), 2017, §§ 20-23; *Petroiu/Romanya* (yeniden gözden geçirilmiş şekli), 2017, §§ 19 ve 27-28).

3. Hakaret Edici Bir Dil Kullanma

254. Başvuranın Mahkeme ile yazışmalarında davalı Hükümete, Hükümet temsilcisine, davalı Devletin makamlarına, bizzat Mahkemeye, Mahkemenin hâkimlerine, Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğüne veya Yazı İşleri mensuplarına karşı özellikle kırıcı, hakaret edici, tehditkâr veya tahrik edici bir dil kullanması halinde, başvuru hakkı kötüye kullanılmış olur (*Řehák/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2004; *Duringer ve diğerleri/Fransa* (k.k.), 2003; *Stamoulakatos/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1997). Aynı durum, başvuranın, devam eden davanın bağlamı dışında Mahkeme ve yargıçları hakkında saldırgan ifadeler yayınlaması ve uyarılmasından sonra da bunu yapmaya devam etmesi durumunda da geçerlidir (*Zhdanov ve diğerleri/Rusya*, 2019, §§ 82-86).

255. Başvuranın kullandığı dilin sadece ağır tartışma yaratmaya yönelik veya alaycı olması yeterli değildir; kullanılan dilin kaba olduğunun değerlendirilmesi için "normal, medeni ve meşru eleştiri sınırlarını" aşması gerekir (*Di Salvo/İtalya* (k.k.), 2007, *Apinis/Letonya* (k.k.), 2011; aksine yönde bir örnek için bk. *Aleksanyan/Rusya*, 2008, §§ 116-118; *X ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], § 146; *Gherardi Martiri/San Marino*, 2022, §§ 83-84). Yargılamalar sırasında Mahkemenin resmi uyarısı üzerine başvuranın saldırgan sözlerine son vermesi, bu sözleri açıkça geri alması veya daha da iyisi özür dilemesi halinde, başvuru hakkının kötüye kullanıldığı gerekçesiyle başvuru reddedilmez (*Chernitsyn/Rusya*, 2006, §§ 25-28).

256. Mahkeme, suçlamanın gerçek dışı iddialara dayanmaması koşuluyla, davalı devlet temsilcisinin sadece "usulü kötüye kullanmakla" suçlanmasının başlı başına bir usulün kötüye kullanılması anlamına gelmeyeceğine karar vermiştir. Devletler, herhangi bir kısıtlama olmaksızın, bir başvuranın bireysel başvuru hakkını kötüye kullandığını ve bu nedenle başvurusunun kabul edilemez olduğunu ileri sürebileceğinden, Devlet temsilcisinin usulü kötüye kullandığı yönündeki bir iddiayı nedensiz olarak değerlendirmek tarafların eşitliği ruhuna aykırı olacaktır (*Gherardi Martiri/San Marino*, 2022, § 84).

4. Dostane Çözüm Sürecinin Gizliliği İlkesine Aykırılık

257. Sözleşme'nin 39 § 2 maddesi ile Mahkeme İç Tüzüğü'nün 62 § 2 maddesi gereğince taraflara yüklenen dostane çözüm görüşmelerini gizli tutma yükümlülüğünün bir başvuran tarafından kasten ihlal edilmesi, başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak kabul edilebilir ve başvurunun reddedilmesiyle sonuçlanabilir (*Hadrabová ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2007; *Popov/Moldova (no. 1)*, 2005, § 48; *Mirojubovs ve diğerleri/Letonya*, 2009, § 66).

258. Başvuranın gizlilik yükümlülüğünü ihlal edip etmediğini belirleyebilmek için, ilk olarak bu yükümlülüğün sınırları tanımlanmalıdır. Bu yükümlülük her zaman, tarafları ve Mahkemeyi muhtemel baskılara karşı korumak suretiyle dostane çözümü kolaylaştırma şeklindeki genel amacı ışığında yorumlanmalıdır. Buna göre, dostane çözümle ilgili belgelerin içeriğini üçüncü bir tarafa iletme, teoride Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının a) bendinin anlamı doğrultusunda başvuru hakkının kötüye kullanımını teşkil edebilir, ancak bu durum, bu tür belgelerin herhangi bir üçüncü tarafa gösterilmesinin veya bu belgeler hakkında konuşulmasının mutlak ve koşulsuz bir şekilde yasaklandığı anlamına gelmez. Bu tür geniş ve katı bir yorum, örneğin Mahkeme önünde kendisini temsil etmeye yetkili olan bir başvuranın davasına ilişkin olarak üçüncü taraftan mütalaa alması halinde, başvuranın meşru menfaatlerinin korunmasını risk altına sokabilir. Dahası, Mahkemenin bu tür bir yasağa riayet edilip edilmediğinden etmesi imkânsız değilse bile, çok güç olacaktır. Sözleşme'nin 39 § 2 maddesi ile Mahkeme İç Tüzüğü'nün 62. maddesinin 2. fıkrasının yasakladığı husus, tarafların medya yoluyla veya geniş bir kitle tarafından okunabilecek bir yazışmayla veya başka bir şekilde söz konusu bilgiyi alenileştirmeleridir (*Mirojubovs ve diğerleri/Letonya*, 2009, § 68; ayrıca bk. başvuranın eşinin, Mahkeme tarafından yapılan dostane çözüm önerisini medya ile paylaştığı *Mătăsaru/Moldova Cumhuriyeti* (k.k.), 2020, §§ 36-39). Dolayısıyla, belirli bir ciddiyet derecesine ulaşmış bu türden bir davranış, bireysel başvuru hakkının kötüye kullanımını oluşturur.

259. Gizli bilgilerin açıklanmasının, başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak değerlendirilmesi için kasten yapılmış olması gerekir. Başvuranın gizli bilgileri açıklanmasındaki doğrudan sorumluluğu, her zaman yeterli kesinlikle ortaya konmalıdır; bu yönde bir kuşku tek başına yeterli olmayacaktır (*Mirojubovs ve diğerleri/Litvanya*, § 66 *son cümle*). Bu ilkenin uygulanmasına dair somut örnekler: Başvuranların kendi ülkelerinin Adalet Bakanlığıyla yazışmalarında, Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından yapılan dostane çözüm önerisine açıkça atıfta buldukları ve bu durumun başvuru hakkının kötüye kullanıldığı gerekçesiyle başvurunun reddedilmesiyle sonuçlandığı bir örnek için bk. *Hadrabová ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (k.k.); her üç başvuranın gizli bilgilerin açıklanmasından sorumlu olduklarının yeterli kesinlikte ortaya konmadığı, bunun da Mahkemenin Hükümetin bu konudaki ilk itirazını reddetmesi sonucunu doğurduğu olumsuz bir örnek için bk. *Mirojubovs ve diğerleri/Letonya*, 2009.

260. Dostane çözüme yönelik olarak mutlak suretle gizli yürütülen müzakereler kapsamında yapılan beyanlar ile Mahkeme önünde kamuya açık olarak ve çekişmeli görülen bir yargılama sırasında Davalı bir Hükümet tarafından yapılan tek taraflı beyanları, bu yargılamaların somut sonuçları benzer bile olsa, birbirinden ayrı tutmak gerekmektedir. Tek taraflı bildirimle ilişkin şartların açıklanması, bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması anlamına gelmez (*Eskerkanov ve diğerleri/Rusya*, 2017, § 26-29).

261. Mahkemenin esas hakkındaki kararı vermesinden sonra ancak adil tazmin hakkında karar vermesinden önce gizlilik kuralına riayet edilmemesiyle ilgili olarak, Mahkeme, *Žáková/Çek Cumhuriyeti* (adil tazmin), 2017,

§§ 18-25, davasında, davanın özel koşulları ışığında davanın incelenmesine devam edilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

5. Başvurunun Açıkça Karşı Tarafa Zarar Vermek Amacıyla Yapılan veya Gerçek Bir Amaçtan Yoksun Bir Başvuru Olması

262. Mahkeme tarafından geçmişte kabul edilemez bulunmuş başvurusuna benzer olan, karşı tarafa zarar vermeyi amaçlayan ve açıkça dayanaktan yoksun olan başvuruları tekrar tekrar Mahkemeye gönderen bir başvuran, başvuru hakkını kötüye kullanmış olur (her ikisi de Komisyon kararı olan *M./Birleşik Krallık*, 1987; *Philis/Yunanistan*, Komisyon kararları, 1996). Mahkeme için gereksiz bir iş yükü oluşturan dayanaktan yoksun ve yakınmacı şikâyetlerle veya başvuranlar ile yetkili temsilcilerinin açıkça kaba davranışlarıyla uğraşmak Mahkemenin görevi olmayıp, Mahkemenin Sözleşme kapsamındaki gerçek işlevlerine aykırıdır (*Bekauri/Gürcistan* (ilk itirazlar), 2012, § 21; ayrıca bk. *Migliore ve diğerleri/İtalya* (k.k.) 2013 ve *Simitzi-Papachristou ve diğerleri/Yunanistan* (k.k.), 2013).

263. Mahkeme, bir başvuranın İnternet sitesinde ve YouTube kanalında takipçilerini Mahkeme önünde toplu başvuru yapmaya ve standartlaştırılmış, otomatik olarak oluşturulmuş bir form kullanarak başvuruları çoğaltmaya davet etmesi sebebiyle, başvuru hakkının kötüye kullanıldığını tespit etmiştir. Bu girişim sonucunda, Mahkemeye hâlihazırda yaklaşık on sekiz bin başvuru gönderilmiştir. Açık bir ifadeyle, burada hedeflenen amaç davayı kazanmak değil, tam tersine Mahkemenin işleyişini tehdit ederek "müzakere etmek" ve Mahkemenin "bir köprü" olacağı "sistemi rayından çıkarmak" amacıyla, Mahkemenin "başvuru sıklığına, sistemin tıkanmasına, taşmasına" neden olmak, "işlevini felce uğratmak" ve "bir güç ilişkisi kurmaktır". Mahkeme, Sözleşme mekanizmasını ve Mahkemenin işleyişini kasten zayıflatmayı amaçlayan bu girişimin, bireysel başvuru hakkının amacına, Sözleşme'nin ruhuna ve izlediği hedeflere açıkça aykırı olduğunu belirtmiştir (*Zambrano/Fransa* (k.k.), 2021, §§ 35-38).

264. Mahkeme ayrıca, başvurunun gerçek bir amaçtan açıkça yoksun olması, çok az miktarda bir parayla ilgili olması veya genel anlamda başvuranın nesnel meşru menfaatleri ile herhangi bir ilgisi bulunmaması halinde, başvuru hakkının kötüye kullanıldığına karar verebilir (*Simitzi-Papachristou ve diğerleri/Yunanistan* (k.k.), 2013; *Bock/Almanya* (k.k.), 2010; karşılaştırınız *S.A.S./Fransa* [BD], 2014, §§ 62 ve 68). Sözleşme'ye Ek 14 No.lu Protokol'ün 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe girmesinden itibaren, bu tür başvurular, daha ziyade Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendi (önemli bir zarar bulunmaması) kapsamında incelenmektedir.

6. İç Hukuk Yollarının Kötüye Kullanılması veya Ulusal Düzeyde Diğer Kusurlar

265. Başvuranın ulusal düzeydeki davranışları, bir başvuruda başvuru hakkının kötüye kullanım olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini belirlerken göz önünde bulundurulması gereken bir unsurdur. İç hukuk yolları Sözleşme tarafından güvence altına alınan temel hakların korunmasının başlıca yolu olduğundan, Mahkeme genellikle başvuranın hem ulusal düzeydeki hem de kendi önündeki davranışlarının toplu bir incelemesine dayanarak karar vermektedir. Özellikle, iç hukuk yollarının açıkça kötüye kullanılması, başvurunun kötüye kullanma nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesine neden olabilir (*Ferrara ve diğerleri/İtalya* (k.k.), 2023, § 43). Dolayısıyla, avukatlara ödenen meblağları artırmak için iç hukuktan faydalanmaktan başka bir amacı olmayan iç hukuktaki icra prosedürünün haksız bir şekilde bölünmesi, Mahkeme önünde de aynı stratejinin izlenmesi (aynı veya benzer olaylara dayanan çok sayıda ayrı ve aynı

başvurunun, birleştirilmeden ve hatta aralarında bir bağlantı olduğunu Mahkemeye bildirmeden yapılması), açıkça hakkın kötüye kullanımı olarak değerlendirilmiş ve hem yerel mahkemelerin hem de Mahkemenin organizasyonu ve iş yükü açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu kanaatine varılmıştır (ibidem, §§ 63-68).

266. Bazen Mahkemenin kararları ve Mahkeme önünde halen önünde derdest olan davalar, Sözleşmeciler Devletlerde ulusal düzeyde siyasi söylem amacıyla kullanılmaktadır. Reklam veya propaganda arzusuyla yapılan bir başvuru, sırf bu nedenle başvuru hakkının kötüye kullanımını teşkil etmez (*McFeeley ve diğerleri/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1980; ayrıca *Khadzhaliyev ve diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 66-67). Ancak başvuran siyasi menfaat saikiyle basına veya televizyona mülakatlar veriyor, Mahkeme önündeki derdest davayla ilgili sorumsuzca beyanlarda bulunuyor ve yersiz tutumlar takınıyorsa, bir kötüye kullanma durumu söz konusu olabilir (*Georgian Labour Party/Gürcistan*, 2008). İyi niyetle yapılmış bir hatanın sonucu olabilecek şekilde, basına yanlış bilgilerin verilmesi, başvuru hakkının kötüye kullanımı olarak değerlendirilmemiştir (Başvuran veya temsilcilerinin kamuya açık olarak yanlışlıkla Mahkemenin zaten başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verdiğini iddia ettikleri *Podeschi/San Marino*, 2017, § 88).

267. Mahkeme, bir başvuranın, sözleşme tarafından başkalarına atanın hakların ihlal edilmesiyle elde edilen delil unsurlarına dayanarak Mahkeme önünde Sözleşme'nin 8. maddesini ileri sürdüğü bir davada bireysel başvuru hakkının kötüye kullanıldığına hükmetmiştir. Bir çocuğun babası olmadığını kanıtlamaya çalışan başvuran, DNA numunelerini zorla ve rızası dışında elde etmiş ve sonuç olarak eski karısının fiziki bütünlüğüne zarar vermektense cezaya mahkûm edilmiştir (*Koch/Polonya* (k.k.), 2017, §§ 31-34).

7. Davalı Hükümetin Benimsemesi Gereken Yaklaşım

268. Davalı Hükümet, başvuranın başvuru hakkını kötüye kullandığı kanaatinde ise Mahkemeyi bu durumdan haberdar etmeli ve Mahkemenin gerekli sonuçlara varabilmesini sağlamak üzere elindeki ilgili bilgileri Mahkemenin dikkatine sunmalıdır. Nitekim Sözleşme'nin ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün başvuran tarafa yüklediği usul yükümlülüklerine riayet edilip edilmediğini gözetmek davalı Hükümetin değil, Mahkemenin görevidir. Buna karşın, Hükümet ve kurumları tarafından, Mahkeme önünde usul yükümlülüklerini ihlal ettiği iddia edilen bir başvurana karşı ceza veya disiplin soruşturmasında bulunma tehditlerinin yapılması, bireysel başvuru hakkının etkili bir şekilde kullanılmasına yönelik her türlü müdahaleyi yasaklayan Sözleşme'nin 34. maddesinin son cümlesi (*in fine*) bakımından bir sorun doğurabilir (*Mirojubovs ve diğerleri/Letonya*, 2009, § 70).

269. Hükümet, başvuranın davranışının bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması anlamına geldiğini iddia etmese bile, olası kötüye kullanım konusu, Mahkeme tarafından resen gündeme getirilebilir (*Gevorgyan ve diğerleri/Ermenistan* (k.k.), 2020, § 32; *Dimo Dimov ve diğerleri/Bulgaristan*, 2020, § 41).

II. Mahkemenin Yargı Yetkisine İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri

Sözleşme'nin 35. Maddesinin 3. fıkrasının a) bendi — Kabul edilebilirlik kriterleri

“3. Aşağıdaki hallerde Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruları kabul edilemez bulur:

(a) Başvurunun konu bakımından Sözleşme veya Protokollerinin hükümleriyle bağdaşmaması (...)”

Sözleşme'nin 32. Maddesi — Mahkemenin yargı yetkisi

“1. Mahkemenin yargı yetkisi, 33, 34, 46 ve 47. maddelerde belirlenen koşullar uyarınca kendisine sunulan, bu Sözleşme'nin ve Protokollerinin yorumu ve uygulanmasına ilişkin bütün sorunları kapsar.

2. Mahkemenin yetkili olup olmadığı hakkında ihtilaf durumunda, kararı Mahkeme verir.”

HUDOC Anahtar Kelimeleri

Kişi bakımından (*Ratione personae*) (35-3-a) – Yer bakımından (*Ratione loci*) (35-3-a) – Zaman bakımından (*Ratione temporis*) (35-3-a) – Devam eden durum (35-3-a) – Konu bakımından (*Ratione materiae*) (35-3-a)

A. Kişi Bakımından (*ratione personae*) Bağdaşmazlık

1. İlkeler

270. Kişi bakımından (*ratione personae*) bağdaşmazlık, iddia edilen Sözleşme ihlalinin, bir Sözleşmeci Devlet tarafından işlenmiş olmasını veya bir şekilde Sözleşmeci Devlete isnat edilebilir olmasını gerektirmektedir.

271. Davalı Devlet Mahkemenin kişi bakımından yargı yetkisiyle ilgili herhangi bir itirazda bulunmamış olsa bile, bu meselenin Mahkeme tarafından resen incelenmesi gerekmektedir (*Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], 2009, § 27; *Mutu ve Pechstein/İsviçre*, 2018, § 63).

272. Uluslararası insan hakları antlaşmaları tarafından korunan temel haklar, ilgili Taraf Devlet daha sonra ortadan kalksa veya yerine başka bir Devlet geçse bile, Taraf Devletin ülkesinde yaşayan bireyler için sağlanmalıdır (*Bijelić/Karadağ ve Sırbistan*, 2009, § 69).

273. Devletin kendisine ait bir şirketin eylem ve ihmallerinden dolayı Sözleşme'deki sorumluluğunu yerine getirmekten muaf tutulabilmesi için, şirketin Devletten kurumsallık ve işleyiş açısından yeterince bağımsız olması gerekmektedir (*Ališić ve diğerleri/Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya ve Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* [BD], §§ 114-115; *Kuzhelev ve diğerleri/Rusya*, 2019, §§ 93-100, 117; *Mykhaylenky ve diğerleri/Ukrayna*, 2004, §§ 43-45). Borçlarla ilgili olarak geliştirilen bu ilke, patentli buluşların kullanılması gibi bu şirketlerin diğer eylem ve ihmalleri için de geçerlidir (*Tokel/Türkiye*, §§ 58-62). Özel hukuka tabi olan bir vakfın eylemleri ve ihmalleri, davalı Devletin Sözleşme bakımından sorumluluğunu doğurabilir (*Mutu ve Pechstein/İsviçre*, 2018, §§ 65-67).

274. Başvurular aşağıdaki sebeplerle, Sözleşme ile kişi bakımından bağdaşmaz bulunur:

- Başvuran Sözleşme'nin 34. maddesi bakımından dava açma ehliyetinden yoksun ise (*Municipal Section of Antilly/Fransa* (k.k.), 1999; *Döşemealtı Belediyesi/Türkiye* (k.k.), 2010; *Moretti ve Benedetti/İtalya*, 2010, §§ 32-35; *Bulgar Helsinki Komitesi/Bulgaristan* (k.k.), 2016; *V.D. ve diğerleri/Rusya*, 2019, §§ 72-76; *İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi/Türkiye* (k.k.), 2020, §§ 34-47; *Kongo Demokratik Cumhuriyeti/Belçika* (k.k.), 2020, §§ 13-21);
- Başvuran iddia edilen ihlalin mağduru olduğunu gösteremiyorsa (*Kátai/Macaristan* (k.k.), 2014, §§ 25-26; *Trivkanović/Hırvatistan*, 2017, §§ 49-51, Giriş bölümünde A.3 'mağdur statüsü' başlığı);
- Başvuru bir bireye karşı yapılmış ise (*X./Birleşik Krallık*, 10 Aralık 1976 tarihli Komisyon kararı, 1976; *Durini/İtalya*, Komisyon kararı, 1994);
- Başvuru doğrudan Sözleşme'yi onaylamamış uluslararası bir örgüte karşı yapılmış ise (*Stephens/Kıbrıs, Türkiye ve Birleşmiş Milletler* (k.k.), 2008, son paragraf);
- Başvuru davalı Devletin onaylamamış olduğu bir (Sözleşme'ye Ek) Protokol ile ilgiliyse (*Horsham/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1995; *De Saedeleer/Belçika*, 2007, § 68).

2. Yetki Alanı⁸

275. Mahkemenin yer bakımından (*ratione loci*) yetkisiz olduğunun tespit edilmiş olması, başvuranların Sözleşme'nin 1. maddesinin anlamı doğrultusunda bir veya birkaç Sözleşmeci Devletin yargı yetkisi alanına girip girmedikleri konusunun Mahkeme tarafından incelenmesini engellemez (*Drozd ve Janousek/Fransa ve İspanya*, 1992, §90). Dolayısıyla, başvuranların davalı Devletin yargı yetkisi alanında olmadıkları doğrultusundaki itirazlar, daha çok başvurunun Sözleşme'yle kişi bakımından (*ratione personae*) bağdaşmaz olduğu yönünde iddialar olarak ileri sürülmelidir (Davalı Hükümetleringörüşleri için bk. *Bankovićve diğerleri/Belçika ve diğerleri* (k.k.) [BD], 2001, § 35; *İlaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], 2004, § 300; *Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), 2006; ayrıca bk. Rusya Hükümetinin kişi ve yer bakımlarından itirazlar ileri sürdüğü *Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2016, § 79; bk. *M.A. ve diğerleri/Litvanya*, 2018, § 67). Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında "yetki alanı", Sözleşmeci bir devletin, Sözleşme'de açıklanan hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasına sebep olan kendisine isnat edilebilir fiil veya ihmallerden sorumlu tutulabilmesi için olmazsa olmaz (*sine qua non*) bir koşuldur (*İlaşcu ve diğerleri/ Moldova ve Rusya* [BD], 2004, § 311; *Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 130).

276. Bir Devletin yetki alanı, Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında, esasen ulusal sınırlarla ilgilidir (*Banković ve diğerleri/Belçika ve diğerleri* (k.k.) [BD], 2001, §§ 61 ve 67; *Catan ve diğerleri/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2012, § 104). Yargı yetkisinin, normal olarak Devletin toprak sınırları içerisinde kullanıldığı varsayılmaktadır (*N.D. ve N.T./İspanya* [BD], 2020, §§ 102-103, 105 ve ardından gelen paragraflar; *Assanidzé/Gürcistan* [BD], 2004, § 139; *Sargsyan/ Azerbaycan* [BD], 2015, §§ 129, 139 ve 150). Yargı yetkisi aynı zamanda sınır hattında da kullanılabilir (örneğin sınır muhafızlarının iltica başvurularını kabul etmemeleri ve başvuranların Devlet topraklarına girmelerine izin verilmemesine ilişkin olarak bk. *M.A. ve diğerleri/Litvanya*, 2018, §§ 69-70; *M.K. ve diğerleri/Polonya*, 2020, §§ 126-132). "Yargı yetkisi alanı" kavramında, terimin uluslararası kamu hukukundaki anlamını yansıttığı düşünülmelidir; bu anlama göre, sınırdan biraz uzakta bulunan bir sınır telinin varlığı, bir Devlete, sınırını oluşturan çizgiden itibaren, bölgesel

⁸ Bk. Sözleşme'nin 1. maddesine ilişkin Kılavuz

yargı yetkisinden tek taraflı olarak muaf tutma, yargı yetkisini değiştirme veya sınırlama yetkisi vermez. Mahkeme, Schengen bölgesinin dış sınırını oluşturan Devletlerin, artan göçmen ve sığınmacı akınıyla baş etmede önemli zorluklar yaşadıklarını, ancak ilgili Devletlerin yargı yetkisi alanına ilişkin herhangi bir çıkarımda bulunmadıklarını kabul etmiştir (Devletin, yasa dışı göç bağlamında bölgesel yargı yetkisine dair bir itirazda bulunduğu *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], 2020, şş 104-111; şş 107-108).

277. Devletler, yetkili makamlarından çıkan ya da ülke toprakları dışında da etkili olan fiillerden sorumlu tutulabilirler (*Drozđ ve Janousek/Fransa ve İspanya*, 1992, ř 91; *Soering/Birleřik Krallık*, 1989, řř 86 ve 91; *Loizidou/Türkiye* (ilk itirazlar), 1995, ř 62). Ancak bu durumda da istisnalar olacaktır (*Banković ve diğerleri/Belçika ve diğerleri* (k.k.) [BD], 2001, ř 71; *İlaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], 2004, ř 314). Söleřmeci bir devletin etkili kontrolü veya en azından bir bölge üzerinde belirleyici bir etki oluşturması halinde bu durum söz konusu olacaktır (*ibidem*, řř 314-316 ve 392; *Catan ve diğerleri Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2012, řř 106-107; *Al-Skeini ve diğerleri/Birleřik Krallık* [BD], 2011, řř 138-140; *Medvedyev ve diğerleri/Fransa* [BD], 2010, řř 63-64; düşmanlıkların sona ermesinden sonraki işgal aşamasına ilişkin olarak *Gürcistan/Rusya (II)* [BD], 2021, řř 161-175). Bir bölgede "etkin genel kontrol" ve bir devletin silahlı kuvvetleri aracılığıyla sağlanan etkin kontrol kavramları için bk. *İlaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], 2004, řř 314-316; ayrıca bk. *Banković ve diğerleri/Belçika ve diğerleri* (k.k.) [BD], 2001, řř 67 ve ardından gelen paragraflar ve 74-82; *Kıbrıs/Türkiye* [BD], 2001, řř 75-81; *Loizidou/Türkiye* (esas), 1996, řř 52-57; *Hassan/Birleřik Krallık* [BD], 2014, ř 75; *Ukrayna/Rusya (Kırım)* (k.k.) [BD], 2020, řř 315-335; *Gürcistan/Rusya (II)* [BD], 2021, řř 126 ve 165. Doğrudan yapılan etkin kontrol kavramı hakkında değil ama Devlet desteği ile ayakta kalan alt düzey bir yerel yönetim aracılığıyla yapılan etkin kontrol hakkında bk. *Catan ve diğerleri Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2012, řř 116-122; *Chiragov ve diğerleri/Ermenistan* [BD], 2015, řř 169-186; *Gürcistan/Rusya (II)* [BD], 2021, řř 166-174. Söleřmeci bir Devletin topraklarının başka bir Söleřmeci Devlet tarafından sözde "ilhakı" bağlamında bir alan üzerinde etkin kontrol örneği için bk. *Ukrayna/Rusya (Kırım)* (k.k.) [BD], 2020, řř 338-349.

278. Bir devlet, Söleřme uyarınca, başka bir devletin sınırları içerisinde bulunan ancak bu devletlerden ikincisinin, yasal ya da yasa dışı şekilde hareket eden görevlileri aracılığıyla birinci devletin yetkisi veya denetimi altında bulunan kişilerin haklarının ihlal edilmesinden sorumlu tutulabilir (*Issa ve diğerleri/Türkiye*, 2004, ř 71; *Sánchez Ramirez/Fransa*, Komisyon kararı, 1996; *Öcalan/Türkiye* [BD], 2005, ř 91; *Veronica Ciobanu/Moldova Cumhuriyeti*, 2021, şş 25-26; yurt dışında düzenlenen askeri operasyonlar için bk. *Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2011, ř 149; *Hassan/Birleşik Krallık* [BD], 2014, şş 76-80; *Jaloud/Hollanda* [BD], 2014, şş 140-152).

279. Birleşmiş Milletler tarafından izin verilen çok uluslu bir gücün askerleri tarafından işlenen fiillerle ve uluslararası organizasyonun bu davranış üzerinde etkili bir kontrolü veya nihai yetkisi bulunmadığı zaman, bu fiillerin, Devletin sorumluluğunda olup olmadığı hususuyla ilgili olarak bk. *Al-Jedda/Birleşik Krallık* [BD], 2011, şş 84-86. Birleşmiş Milletler'in tampon bir bölgesinde meydana gelen fiillerle ilgili olarak bk. *Isaak ve diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2006. İki Söleşmeci Devlet arasındaki uluslararası silahlı çatışma bağlamında aktif düşmanlık aşaması (bombalama ve topçu ateşi) ile ilgili olarak bk. *Gürcistan/Rusya (II)* [BD], 2021, şş 125-144.

280. Söleşmeci bir devletin hukuki olarak yetki alanına giren ancak bu devletin etkin kontrolü/yetkisi altında olmayan bölgeler için, başvurunun Söleşme hükümlerine uygun olmadığı kanaatine varılabilir (*An ve diğerleri/Kıbrıs*, Komisyon kararı, 1991), ancak Söleşme gereğince Devletin pozitif yükümlölüklerinin de dikkate alınması gerekmektedir (*İlaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], 2004, şş 312-313 ve 333 ve

ardından gelen paragraflar; ayrıca bk. *Stephens/Kıbrıs, Türkiye ve Birleşmiş Milletler* (k.k.), 2008; *Azemi/Sırbistan* (k.k.), 2013; *Ivançoc ve diğerleri/Moldova ve Rusya*, 2011, §§ 105-106; *Catan ve diğerleri/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2012, §§ 109-110; *Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2016, §§ 99-100). Başka herhangi bir devletin etkili kontrol uygulayamadığı, Sözleşmeci bir devletin uluslararası olarak tanınan bir bölgesi içinde bulunan tartışmalı alanlarla ilgili olarak bk. *Sargsyan/Azərbaycan* [BD], 2015, §§ 139-151. Tamamen Sözleşmeci bir Devletin denetiminde olan ancak Devletin kontrolünde olmayan *fiili (de facto)* bir varlığın belediye otoritesi tarafından suyu ve elektriği kesilen bir cezaeviyle ilgili olarak bk. *Pocasovschi ve Mihaila/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya*, 2018, §§ 43-46. Bir Devletin, vatandaşı olmayanların yetkisiz girişini önlemek için topraklarında üç sıra sınır teli diktiği ve bir bireyin ancak üç sınır telinin hepsini geçtikten sonra kendi yetki alanına girdiğini iddia ettiği durumlarda, yargı yetkisi alanı ilkelerine istisna talep etmesine izin verilmemiştir: Mahkeme, Devletin yine de sınırda kendi toprakları üzerinde etkin yetkisini kullandığına karar vermiştir (*N.D. ve N.T./İspanya* [BD], 2020, §§ 104-111).

281. Örneğin uluslararası bir kuruluşun merkezini barındıran bir devlet devletin söz konusu olması ve başvuruların şikâyetlerinin bu kuruluşla ilgili olması söz konusu olduğunda, Sözleşmeci taraflardan birinin topraklarında bir kişinin fiziksel varlığının, kendisini ilgili Devletin yargılama yetkisi altında yerleştirme etkisikapsamına girmesine neden olduğu yönündeki ilkeyle ilgili istisnalar bulunmaktadır. Yalnızca Uluslararası Ceza Mahkemesinin merkezinin ve binasının Hollanda'da bulunması, başvuruları mahkûm eden bu uluslararası mahkemenin şikâyet edilen mahkeme hakkında ileri sürülen fiillerden veya ihmallerden bu Devletin sorumlu tutulması için yeterli bir sebep teşkil etmemektedir (*Galić/Hollanda* (k.k.), 2009; *Blagojević/Hollanda* (k.k.), 2009; *Djokaba Lambi Longa/Hollanda* (k.k.), 2012). Davalı Devlete karşı uluslararası bir örgütün daimi merkezi sıfatıyla yapılan bir başvuru için bk. *Lopez Cifuentes/İspanya* (k.k.), 2009, §§ 25-26; *Klauecker/Almanya* (k.k.), 2015, §§ 80-81. Uluslararası bir sivil yönetimin kendi topraklarında kabul edilmesi için *Berić ve diğerleri/Bosna-Hersek* (k.k.), 2007, § 30.

282. Bir devletin, başka bir devlette kendisine karşı yapılan yargılamaya katılması, yargı yetkisinin kendi sınırları dışında kullanıldığı anlamına gelmez (*McElhinney/İrlanda ve Birleşik Krallık* (k.k.) [BD], 2000; *Treska/Arnavutluk ve İtalya* (k.k.), 2006; *Manoilescu ve Dobrescu/Romanya ve Rusya* (k.k.), 2005, §§ 99-111). Bununla birlikte, bir kişinin bir devletin mahkemeleri önünde hukuk davası açmasıyla, ileri sürülen fiilin sebebi olarak iddia edilen olayların ilgili devletin sınırları dışında meydana gelmiş olmasına rağmen, bu kişi ve söz konusu devlet arasında tartışmasız olarak bir "yetki alanı bağı" oluşur (Sözleşme'nin 6. maddesiyle ilgili olarak bk. *Markovic ve diğerleri/İtalya* [BD], 2006, §§ 49-55, yine yurt dışından yayınlanan bir televizyon programı ile ilgili başlatılan hakaret davasına ilişkin olarak Sözleşmeci bir devletin yetki alanıyla ilgili olarak bk. *Arlewin/İsveç*, 2016, §§ 65-74; Belçika'ya sığınma talebinde bulunmak ve Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal eden muameleden kaçınmak için giriş izni almak amacıyla Belçika'ya getirilen davalarla ilgili olarak karşılaştırınız *M. N. ve diğerleri/Belçika* (k.k.) [BD], 2020, §§ 121-125). Yine aynı şekilde, Sözleşmeci bir Devletin soruşturma veya adli makamlarının, - söz konusu devletin kendi yargı yetkisi alanı dışında meydana gelmiş olsa bile - bir ölüm olayı hakkında kendi soruşturma veya kovuşturmalarını başlatmış olması durumunda, söz konusu soruşturmanın ya da kovuşturmanın başlatılmış olması, ilgili Devlet ile Sözleşme'nin 2. maddesinin usul yönü açısından daha sonra Mahkemeye başvuran mağdur yakınları arasında Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında bir "yetki alanı bağının" tespit edilmesi için yeterlidir (bk. *Güzelyurtlu ve diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye* [BD], 2019, §§ 188-189 ve 191; *Aliyeva ve Aliyev/Azərbaycan*, 2014, § 57; aksi yönde bir karar için, Sözleşme'ye taraf Devletlerin sınırları dışında yürütülen sınır ötesi bir askeri operasyon bağlamında meydana gelen ölümlerle ilgili olarak bk. *Hanan/Almanya* [BD], 2021, §§ 134-135). İlgili Sözleşmeci Devletin makamları

tarafından soruşturma veya kovuşturma başlatılmamış olması durumunda, belirli bir davanın “özel koşulları”, 2. madde kapsamında farklı bir yargı yetkisi altında meydana gelen veya o Devletin yargı yetkisine mutlaka girmeyen bir ölümün soruşturulmasına ilişkin usuli yükümlülükle ilgili olarak bir “yetki alanı bağı” varlığını söz konusu edebilir (Cinayet zanlılarının, Kıbrıs topraklarının Türkiye’nin etkin kontrolü altında olan kısmına kaçtığı ve bu nedenle Kıbrıs’ın bu zanlılar hakkında kendi ceza soruşturmasını yürütmesinin engellendiği *Güzelyurtlu ve diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye* [BD], 2019, §§ 190 ve 192-196; Rusya Federasyonu’nun uluslararası insancıl hukuk ve iç hukuk kapsamında soruşturmak zorunda olduğu, düşmanlığın aktif aşamasında işlendiği iddia edilen savaş suçlarıyla ilgili olarak bk. *Gürcistan/Rusya (II)* [BD], 2021, §§ 331-332; Almanya’nın, uluslararası ve iç hukuk bakımından soruşturmak zorunda olduğu ciddi suçlarla ilgili olarak, birlikleri tarafından işlenen suçlar hakkında münhasır yargı yetkisini elinde tuttuğu *Hanan/Almanya* [BD], 2021, §§ 136-142). Mahkeme, “özel koşullar” yaklaşımını uygulamış ve başka bir Sözleşmecî Devlette başlatılan bir hapis cezasının infazına devam edilmesine ilişkin usuli yükümlülükle ilgili olarak da bir “yetki alanı bağı” bulunduğunu tespit etmiştir (Azerbaycanlı bir askerinin Macaristan’da işlediği bir cinayet sebebiyle cezaya mahkûm edilmesi ve ardından kendi ülkesine gönderilmesiyle ilgili olarak bk. *Makuchyan ve Minasyan/Azerbaycan ve Macaristan*, 2020, §§ 49-51).

283. Mahkeme ayrıca, davalı Devlete iade işlemleri kapsamında üçüncü bir devlette yapılan yakalama ve tutuklama işlemleri için sınır dışı sorumlulukla ilgili ilkeler oluşturmuştur (*Stephens/Malta (no. 1)*, 2009, § 52; *Vasiliciuc/Moldova Cumhuriyeti*, 2017, §§ 22-25).

284. Bir devletin yetkisini sınırları dışında kullanmasıyla ilgili diğer durumlar arasında, ilgili devletin diplomatları veya konsolosluk görevlileri tarafından yurt dışında yapılan işlemlerle ilgili davalar (*M./Danimarka*, Komisyon kararı, 1992; aksi yönde *M. N. ve diğerleri/Belçika* (k.k.) [BD], 2020, §§ 106 ve 117-119) ve ilgili Devlete kayıtlı hava taşıtlarının ya da bayrağını taşıyan gemilerin faaliyetlerine ilişkin davalar bulunmaktadır (*Hirsi Jamaa ve diğerleri/İtalya* [BD], 2012, §§ 70-75 ve 79-81; *Medvedyev ve diğerleri/Fransa* [BD], 2010, § 65; *Bakanova/Litvanya*, 2016, § 63).

3. Sorumluluk ve Yüklenebilirlik

285. Sözleşme’yle kişi bakımından (*ratione personae*) bağdaşırılık ayrıca, iddia edilen ihlalin bir Sözleşmecî Devlete yüklenebilir olmasını gerektirir (*Gentilhomme, Schaff-Benhadi ve Zerouki/Fransa*, 2002, § 20; *M.A. ve diğerleri/Litvanya*, 2018, § 70). Ancak, yüklenebilirlik/sorumluluk/ilişkilendirme meseleleri, yakın tarihli davalarda kişi bakımından bağdaşırılığa açıkça atıf yapılmaksızın incelenmiştir (*Assanidze/Gürcistan* [BD], 2004, §§ 144 ve sonraki paragraflar; *Hussein/Arnavutluk ve Diğer 20 Sözleşmecî Devlet* (k.k.), 2006; *Isaak ve diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2006; *Stephens/Malta (no. 1)*, 2009, § 45; *Jaloud/Hollanda* [BD], 2014, §§ 154-155). Mahkeme, *Gürcistan/Rusya (II)* [BD], 2021, § 162, davasında, ileri sürülen olayların, davalı Devletin yargı yetkisi alanına girip girmediği ve olayların bu Devlete isnat edilip edilemeyeceğini ve bu Devletin sorumluluğunun bulunup bulunmadığı hususlarının, farklı konular olduğunu ve son iki konununun esas hakkında inceleme sırasında ele alınması gerektiğini tespit etmiştir.

286. Sözleşmecî Devletlerin özel şahıslar ve eylemleriyle ilgili sorumluluğu ayrıca, alışlageldiği üzere kişi bakımından (*ratione personae*) bağdaşırılık açısından incelenmelerine rağmen, Sözleşme ile güvence altına alınan kişisel hakların içeriğine ve bu haklarla birlikte değerlendirilen pozitif yükümlülüklerin kapsamına bağlı tutulabilir (örneğin bk. *Söderman/İsveç* [BD], 2013, § 78; *Aksu/Türkiye* [BD], 2012, § 59; *Siliadin/Fransa*, 2005, §§ 77-81; *Beganović/Hırvatistan*, 2009, §§ 69-71). Yetkililerin resmi olarak veya zımnen, yetki alanına tabi

diğer kişilerin Sözleşme ile güvence altına alınan hakları ihlal eden fiillerini kanıtlaması (*Ilaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], 2004, § 318; aksi yönde bir karar için, askeri bir personel tarafından özel bağlamda yurt dışında işlenen suçların, Devlet tarafından açık ve kesin bir şekilde “tanınmadığı” ve “kabul edilmediği” *Makuchyan ve Minasyan/Azərbaycan ve Macaristan*, 2020, §§ 111- 120) veya bu tür eylemlerin kendi toprak sınırları içerisinde yabancı uyruklular tarafından gerçekleştirilmesi (*El-Masri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* [BD], 2012, § 206; *Al Nashiri/Polonya*, 2014, § 452; *Nasr ve Ghali/İtalya*, 2016, § 241; *Al Nashiri/Romanya*, 2018, §§ 594 ve 600-602) durumunda, Devletin sorumluluğu, Sözleşme bakımından devreye girebilir.

287. Devletlerin, özel şahıslar arasındaki davalara ilişkin yargı kararlarıyla ilgili olarak, Sözleşme’den doğan bir hakkın ihlalinin tespiti sebebiyle sorumlu tutulabilirler (Gaz ve petrol boru hatları işleten özel şirketler tarafından yapılan talepler üzerine yasadışı inşaatların yıkılmasına ilişkin olarak bk.*Zhidov/Rusya*, 2018, §§ 71 ve 95. Mahkeme, bu davada, makamların söz konusu kararlarla başvuranların mülkiyetlerine saygı haklarını ihlal ettikleri kanaatine varmış ve bu sebeple, Hükümet tarafından ileri sürülen *kişi bakımından (ratione personae)* bağdaşmazlık itirazını reddetmiştir).

4. Sözleşme’ye Taraf Devletlerin, Uluslararası Bir Örgüte Üyelikleriyle İlgili Olarak Yaptıkları Eylemleri ve İhmalleri Nedeniyle Muhtemel Sorumluluğuna İlişkin Hususlar

288. Sözleşme, Sözleşmeci Devletler tarafından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları kapsamına giren ve uluslararası barışı ve güvenliği korumaya dayanan BM görevleri sırasında veya öncesinde yapılan eylem ve ihmallerin, Mahkemenin denetimine tâbi olduğu şekilde yorumlanamayacaktır, zira bu durum, önemli bir BM görevinin yerine getirilmesine müdahale olarak değerlendirilebilir (*Behrami/Fransa ve Saramati/Fransa, Almanya ve Norveç* (k.k.) [BD], 2007, §§ 146-152; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin, üzerinde yetkisini ya da denetimini uygulamadığı çok uluslu bir gücün bir parçası olan ulusal bir ordunun Sözleşmeci Devlete atfedilebilir olan askeri eylemlerine ilişkin olarak, *Al-Jedda/Birleşik Krallık* [BD], 2011, §§ 74-85 kararıyla karşılaştırınız). Ancak Mahkeme, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının uygulanması için ulusal düzeyde alınan tedbirlere ilişkin olarak farklı bir yaklaşım benimsemektedir, zira bu tedbirler, Birleşmiş Milletlere doğrudan atfedilebilir olmamakta ve dolayısıyla, Devlete sorumluluk yükleyebilmektedir (*Nada/İsviçre* [BD], 2012, §§ 120-122; *Al-Dulimi ve Montana Management Inc/İsviçre* [BD], 2016, §§ 93-96).

289. Dolayısıyla Mahkeme, (uluslararası mahkemelerin kararlarıyla ilgili olarak) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı uyarınca kurulan, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinde yürütülen yargılamalara ilişkin başvuruları incelemeye kişi yönünden (*ratione personae*) yetkili olmadığına karar vermiştir (*Galić/Hollanda* (k.k.), 2009; *Blagojević/Hollanda* (k.k.), 2009). Yetkisi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına dayanan Bosna Hersek Yüksek Temsilciliğinin kararıyla devlet memurlarının görevden çıkarılması konusunda *Berić ve diğerleri/Bosna Hersek* kararına (k.k.), 2007, §§ 26 ve sonraki paragraflara bakınız.

290. Bir Sözleşmeci Devleti, üyesi olduğu uluslararası bir örgüt tarafından; genel olarak sağlanan, temel hakların korunmasının Sözleşme tarafından sunulan korumayla “*eşit düzeyde*” olmadığına tespit edilmediği, hatta iddia edilmediği takdirde ve ilgili Devlet ihtilaf konusu eylemin işlenmesine doğrudan veya dolaylı olarak katılmadığı sürece, Sözleşmeci Devlet, bu uluslararası örgütün herhangi bir organı tarafından alınan bir karar veya tedbir sebebiyle, Sözleşme’nin ihlal edildiği iddiasıyla suçlanamaz (*Gasparini/İtalya ve Belçika* (k.k.), 2009; *Klauecker/Almanya* (k.k.), 2015, § 97).

291. Bu nedenle Mahkeme, hiçbir zaman davaya müdahil olmayan ve Sözleşme gereğince de kendilerine sorumluluk yüklenmesine neden olabilecek bir eylemi veya ihmali bulunmayan (ve üye Devletlerin tüzel kişiliğinden ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olan) herhangi bir uluslararası örgütün; tamamen kendi iç hukuk düzeni kapsamına giren bir iş davasında, uluslararası bir örgütün yetkili organı tarafından verilen bireysel kararlara karşı yapılan şikâyetleri ele almaya kişi yönünden (*ratione personae*) yetkili olmadığına karar vermiştir (Eurocontrol bünyesinde bireysel bir iş uyuşmazlığı hakkında *Boivin/Avrupa Konseyine Üye 34 Devlet* (k.k.), 2008; Uluslararası Zeytincilik Konseyi bünyesinde açılan bir disiplin davası hakkında *Lopez Cifuentes/İspanya* (k.k.), 2009, §§ 28-29; Avrupa Konseyi bünyesinde bir disiplin davası hakkında *Beygo/Avrupa Konseyine Üye 46 Devlet* (k.k.), 2009). Bir Avrupa Komisyonu çalışanının görevden çıkarılmasından ve Avrupa Birliği mahkemelerinde görülen yargılamadan kaynaklanan Sözleşme ihlali iddiaları hakkında *Connolly/Avrupa Birliğine üye 15 Devlet* (k.k.), 2008; *Andreasen/Birleşik KrallıkveAvrupa Birliğine üye diğer 26 Devlet* (k.k.), 2015, §§ 71-72) kararlarına bakınız.

292. Temel hakların korunmasına yönelik olarak, Sözleşme tarafından sağlanan korumayla “eşit düzeyde” bir koruma sunmayan ve (ilgili Taraf Devletlerin egemenliklerinin bir kısmını devrettikleri) uluslararası bir örgütün iç mekanizmasında yapısal bir eksikliğin bulunduğuna yönelik iddialarına ilişkin olarak Mahkeme tarafından yapılan incelemeyle karşılaştırınız (*Gasparini/İtalya ve Belçika* (k.k.), 2009; *Klausecker/Almanya* (k.k.), 2015, §§ 98-107).

293. Mahkeme, davalı Devletin, ilgili uyuşmazlığa doğrudan veya dolaylı olarak müdahil olmasını gerektiren ve böylelikle uluslararası sorumluluğunu yerine getirmesinin söz konusu olduğu durumları ayrı tutmaktadır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], 2005, § 153; *Michaud/Fransa*, 2012, §§ 102-104; *Nada/İsviçre* [BD], 2012, §§ 120-122; *Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], 2016, §§ 93-96; karşılaştırınız *Behrami/Fransa ve Saramati/Fransa, Almanya ve Norveç* (k.k.) [BD], 2007, § 151). Ayrıca aşağıdaki örneklerle bakınız:

- Avrupa Birliği kapsamında hazırlanan bir antlaşmaya dayanarak başvuruları seçmenler arasından çıkarma kararı (*Matthews/Birleşik Krallık* [BD], 1999);
- Bir Avrupa Birliği Yönergesini uygulamaya koyan bir Fransız Kanunu’nun başvuran hakkında uygulanması (*Cantoni/Fransa*, 1996);
- Uluslararası örgütlerin yararlandıkları yargı dokunulmazlığı nedeniyle Alman mahkemeleri tarafından erişimin reddedilmesi (*Beer ve Regan/Almanya* [BD], 1999; *Waite ve Kennedy/Almanya* [BD], 1999; *Klausecker/Almanya* (k.k.), 2015, § 45);
- Avrupa hukukundan doğan hukuki yükümlülükleri gereğince, Bakanlık kararı üzerine, Devletin yetkili makamları tarafından bu Devletin topraklarına el konulması (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], 2005 - Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı uyarınca kabul edilen Avrupa Birliği Tüzüğü, §§ 153-154);
- Bir ulusal mahkeme tarafından, Avrupa Birliği Adalet Divanına sunulan ön karar talebi (*Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A./Hollanda* (k.k.), 2009);
- Üçüncü bir ülkenin vatandaşı tarafından, üye Devletlerden birine sunulan sığınma talebinin incelenmesinden sorumlu olan üye Devletin belirleme kriterlerini ve mekanizmalarını düzenleyen ve İsviçre ile Avrupa Birliği arasındaki ortaklık anlaşması gereğince İsviçre hakkında uygulanabilir olan, *Dublin II Tüzüğü* uyarınca; başvuruların İtalya’ya iade edilmesine ilişkin İsviçre makamlarının kararı (*Tarakhel/İsviçre* [BD], 2014, §§ 88-91).

294. Avrupa Birliği ile ilgili olarak; Üye Devletler aleyhine (AB Hukukuna ilişkin uygulamaları ile ilgili olarak) yapılan başvurular hakkında, salt bu gerekçeyle -kesinlikle- kabul edilemezlik kararı verilmeyecektir (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim şirketi/İrlanda* [BD], 2005, ř 137; *Matthews/Birleşik Krallık* [BD], 1999, şş 26-35).

295. Sözleşme'ye taraf olmayan “Avrupa Birliği Kurumları” aleyhine doğrudan yapılan başvurulara ilişkin olarak; daha eski tarihli bir içtihat, kişi bakımından (*ratione personae*) bağdaşmazlık nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilmesine imkân vermektedir (*Fransız Demokratik İş Konfederasyonu/Avrupa Toplulukları*, Komisyon kararı, 1978; *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim şirketi/İrlanda* [BD], 2005, ř 152 ve ileri sürülen atıflar; *Coöperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A./Hollanda* (k.k.), 2009).

296. Bu içtihat aynı zamanda, Avrupa Patent Ofisi (*Lenzing AG/Almanya*, Komisyon kararı, 1998) ve Birleşmiş Milletler gibi diğer uluslararası örgütler (*Stephens/Kıbrıs, Türkiye ve Birleşmiş Milletler* (k.k.), 2008) için de geçerlidir.

297. Bir ülkenin “uluslararası bir antlaşmaya ekli olan Anayasası” nedeniyle; kendisine sorumluluk yüklenip yüklenemeyeceği hususunda *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* ([BD], 2009, ř 30) kararına bakınız.

B. Yer Bakımından (*ratione loci*) Bađdařmazlık⁹

1. İlkeler

298. Yer bakımından bağdaşırlık (*ratione loci*), iddia edilen Sözleşme ihlalinin, davalı “Devletin yargı yetkisi alanında” veya “davalı Devlet tarafından fiilen denetlenen topraklarda” meydana gelmiş olmasınınıgerektermektedir (*Kıbrıs/Türkiye* [BD], 2001, şş 75-81; *Droz ve Janousek/Fransa ve İspanya*, 1992, şş 84-90).

299. Başvuruların, Sözleşmeci Devletin toprakları dışında meydana gelen olaylar ile ilgili olması ve bu olaylar ile Sözleşmeci Devletin (yargı yetkisi alanındaki) herhangi bir makam arasında hiçbir bağın bulunmaması halinde; bu başvurular, yer bakımından (*ratione loci*) bağdaşmazlık nedeniyle reddedileceklerdir.

300. Bir Sözleřmeci Devletin toprakları dışında meydana gelen eylemler ile ilgili bulunan başvurulara ilişkin olarak Hükümet; başvurunun, yer bakımından (*ratione loci*) Sözleřme hükümleriyle bağdaşmadığına dair bir *ilk itiraz* ileri sürebilmektedir (*Loizidou/Türkiye* (ilk itirazlar), 1995, ř 55; *Rantsev/Kıbrıs ve Rusya*, 2010, ř 203; *Mozzer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2016, řř 79 ve 111; *Güzelyurtlu ve diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye*, řř 170-174; *Hanan/Almanya* [BD], 2021, řř 104-113). Bu türden bir itiraz, Sözleřme'nin 1. maddesi kapsamında incelenecektir¹⁰ (bu maddeye göre “yargı yetkisi alanı” kavramının kapsamı hakkında bk. *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], 2020, řř 102-103; *Banković ve diğerleri/Belçika ve diğerleri* (k.k.) [BD], 2001, ř 75; *Güzelyurtlu ve diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye*, řř 178-197; *Hanan/Almanya* [BD], 2021, řř 132-142; ayrıca bk. yukarıdaki II.A.2 başlığı). Hükümet bir itirazda bulunmasa bile, Mahkeme konuyu re’sen inceleyebilir (*Vasiliciu/Moldova Cumhuriyeti*, 2017, ř 22; *Stephens/Malta (no. 1)*, 2009, ř 45).

301. Bazen davalı Hükümetin, başvuranın yargılama sırasında başka bir Sözleşmeci Devlette ikâmetettiği ve daha lehte olan bir düzenleme nedeniyle davalı Devlette dava açtığı gerekçesiyle başvurunun, yer bakımından Sözleşme hükümleriyle bağdaşmaması (*ratione loci*) nedeniyle, kabul edilemez olduğunu ileri sürdüğü

⁹ Yargı yetkisi bölümüne bakınız.

¹⁰ *Sözleşme'nin 1. Maddesine İlişkin Rehber*’ e bakınız.

görülmektedir. Mahkeme, bu tür başvuruları da Sözleşme'nin 1. maddesi açısından incelemektedir (*Haas/İsviçre* (k.k.), 2010).

302. Bununla birlikte, bir Devletin *yurtdışındaki diplomatik ve konsolosluk temsilcilerinin eylemlerinden* sorumlu olduğu ve *diplomatik misyonlarda* (*X./Almanya*, Komisyon kararı, 1965; *Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 134; *M./Danimarka*, Komisyon kararı, 1992, § 1 ve burada yapılan atıflar; aksi yönde bir karar için bk. *M. N. ve diğerleri/Belçika* (k.k.) [BD], 2020, §§ 106 ve 117-119) veya söz konusu Devletin bayrağını taşıyan gemilerde veya Devlete tescilli olan uçaklarda yapılan eylemlerle (*Banković ve diğerleri/Belçika ve diğerleri* (k.k.) [BD], 2001, § 73; *Hirsi Jamaa ve diğerleri/İtalya* [BD], 2012, §§ 77 ve 81; *Bakanova/Litvanya*, 2016, § 63) ilgili olarak; yer bakımından bağdaşmazlığın (*ratione loci*) söz konusu olamayacağı aşikârdır.

303. Son olarak, bir başvuruda yer bakımından (*ratione loci*) bağdaşmazlığın tespit edilmiş olması, Mahkemeyi, başvuranların Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında bir veya birden çok Sözleşmeci Devletin yargı yetkisi alanına girip girmediklerini incelemekten muaf tutmamaktadır (*Drozd ve Janousek/Fransa ve İspanya*, 1992, § 90).

304. Dolayısıyla başvuranların, bir davalı Devletin yargı yetkisi alanında bulunmadıklarına dair itirazları, (daha genel olarak) kişi bakımından bağdaşmazlık (*ratione personae*) iddiaları şeklinde ileri sürülecektir (bk. *Banković ve diğerleri/Belçika ve diğerleri* ((k.k.) [BD], § 35) kararında davalı Hükümetler tarafından savunulan iddialar; *İlaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], § 300; *Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.)).

2. Özel Durumlar

305. Sözleşmeye taraf bir ülkeye bağımlı olan bölgeler ile ilgili başvurular; (eğer Sözleşmeci Devlet, Sözleşmenin 56. maddesi uyarınca -Sözleşme'nin uygulanacağı alanı genişleten- herhangi bir beyanda bulunmamış ise), başvuru yer bakımından bağdaşmaz (*ratione loci*) bulunacaktır (*Gillow/Birleşik Krallık*, 1986, §§ 60-62; *Bui Van Thanh ve diğerleri/Birleşik Krallık*, Komisyon Kararı, 1990; *Yonghong/Portekiz* (k.k.), 1999; *Chagos Adaları Sakinleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2012, §§ 60-76). Ayrıca açıklanan bu durum, Sözleşme'nin Ek Protokolleri için de geçerlidir (*Quark Fishing Limited/Birleşik Krallık* (k.k.), 2006).

306. Eğer Sözleşmeci Devlet, Sözleşme'nin 56. maddesi uyarınca bu türden bir beyanda bulunmuş ise; bu bağlamda bir bağdaşmazlık söz konusu olmayacaktır (*Tyrer/Birleşik Krallık*, 1978, § 23).

307. Bağımlı bir bölge veya ülke, bağımsız hale gelirse, Sözleşmeci Devlet tarafından yapılan bildirim, kendiliğinden sona erecektir. Sonrasında, (*ilgili bölge veya ülkenin bağımlı bulunduğu*) Devlet aleyhine yapılacak başvurular, kişi bakımından (*ratione personae*) bağdaşmaz bulunacaktır (*Church X./Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1968).

308. Sözleşmeye taraf olan bir ülkeye bağımlı bölgenin, Sözleşmeye taraf bir devletin anayurt sınırlarına dâhil edilmesi halinde; Sözleşme, (eskiden bağımlı olarak tanımlanan) bu bölgede kendiliğinden uygulanacaktır (*Hingitaq 53 ve diğerleri/Danimarka* (k.k.), 2006).

C. Zaman Bakımından (*ratione temporis*) Bağdaşmazlık

1. Genel İlkeler

309. Uluslararası hukukun genel ilkeleri (antlaşmaların geriye yürümezliği ilkesi) gereğince Sözleşme hükümleri; Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten önce meydana gelmiş eylemler veya olaylar ya da bu

tarihten önce sona ermiş durumlarla ilgili olarak, (*Sözleşmecî Devlet bakımından*) bağlayıcı değildir (*Blečić/Hırvatistan* [BD], 2006, § 70; *Šilih/Slovenya* [BD], 2009, § 140; *Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 130).

310. Zaman bakımından (*ratione temporis*) yetki sadece, Sözleşme'nin veya Protokollerinin *davalı Devlet tarafından* onaylanmasından sonraki dönemi kapsamaktadır. Bununla birlikte zaman bakımından yetki, onaylama tarihinden önce sebebiyet verilen bir haksızlığın veya zararın tazmini için Sözleşmecî Devletlere özel bir yükümlülük getirmemektedir (*Kopecký/Slovakya* [BD], 2004, § 38).

311. Onaylama tarihinden itibaren, Devlete atfedilebilir olan bütün eylem veya ihmaller (*inactions*), Sözleşme veya Protokollerine uygun olmak durumundadır ve onaylama tarihinden sonraki olaylar (*onaylamadan daha önceden meydana gelmiş bir durumun yalnızca uzantıları olsa bile*), Mahkemenin yetki alanına girmektedir (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão ve diğerleri/Portekiz*, 2000, § 43). Bununla birlikte Mahkeme, onaylama tarihinden önce meydana gelen olayları da, bu tarihten sonra devam eden bir durumun nedeni olarak değerlendirilmesi halinde veya onaylama tarihinden sonra yaşanan olayların anlaşılması açısından önemli görülmesi halinde dikkate alabilecektir (*Hutten-Czapska/Polonya* [BD], §§ 147-153; *Kurić ve diğerleri/Slovenya* [BD], §§ 240-241).

312. Mahkeme, zaman bakımından (*ratione temporis*) yetkisini yargılamanın her aşamasında ve resen incelemekle yükümlüdür; zira bu konuda açık konuşmak gerekirse; söz konusu husus, kabul edilebilirlikten ziyade, Mahkemenin yetkisi ile ilgilidir (*Blečić/Hırvatistan* [BD], 2006, § 67; *Petrović/Sırbistan*, 2014, § 66; *Hoti/Hırvatistan*, 2018, § 84; karşılaştırınız *Agrotexim ve diğerleri/Yunanistan*, 1995, § 58).

2. Bu İlkelerin Uygulanması

g. Sözleşme'nin Onaylanması veya Sözleşme Organlarının Yetkisinin Kabul Edilmesiyle İlgili Kritik Tarih

313. Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin belirlenmesine ilişkin kritik tarih, ilke olarak, ilgili Taraf bakımından Sözleşme ve Protokollerinin yürürlüğe girdiği tarihtir (örnek olarak, *Šilih/Slovenya* [BD], 2009, § 164).

314. Ancak 1950 tarihli Sözleşme, Komisyon'un bireysel başvuruları inceleme yetkisini (madde 25) ve Sözleşmecî Taraflarca bu yönde yapılan beyanlar gereğince Mahkemenin yetkisini (madde 46) öngörmekteydi. Söz konusu beyanlar gerçekte, özellikle zaman açısından sınırlamalara tabi tutulabilmekteydi. Mahkeme ve Komisyon, Sözleşme'yi onayladıkları tarihin ardından bu tür beyanlarda bulunan ülkeler bakımından, Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarih ile söz konusu beyanın yapıldığı tarih arasında meydana gelen olaylar açısından yetkilerinin zaman bakımından sınırlandırıldığını kabul etmektedirler (*X./İtalya*, Komisyon kararı, 1976; *Stamoulakatos/Yunanistan (no. 1)*, 1993, § 32; ayrıca bk. Mahkemenin, Sözleşme'nin Birleşik Krallık bakımından yürürlüğe girdiği tarihin değil, bireysel başvuru hakkının bu Devlet tarafından kabul edildiği tarihin, dikkate alınması gereken tarih olduğunu belirttiği *Chong ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2018, §§ 84-90).

315. Hükümetin beyanıyla öngörülen bu tür bir zaman sınırlaması bulunmadığında (bk. Fransa'nın 2 Ekim 1981 tarihli beyanı), Sözleşme organları, yetkilerinin kabul edilmesinin geriye dönük etkisini kabul etmektedirler (*X./Fransa*, Komisyon kararı, 1982).

316. Bu beyanlarda belirtilen zamana ilişkin sınırlamalar, Mahkemenin, *11 No.lu Protokol'ün* 6. maddesi uyarınca, Sözleşme'nin mevcut 34. maddesine göre yapılan bireysel başvuruları inceleme yetkisinin

belirlenmesi bakımından geçerlidir (*Blečić/Hrvatistan* [BD], 2006, § 72). Mahkeme, eski sistemi bir bütün olarak değerlendirerek, Komisyon önünde bireysel başvuru hakkını tanıyan ilk beyan ile Mahkemenin yetkisinin tanınması arasında geçen zamana rağmen, ilk bildirim yapıldığı tarihten itibaren yetkisinin bulunduğu kanısına varmaktadır (*Cankoçak/Türkiye*, 2001, § 26; *Yorgiyadis/Türkiye*, 2004, § 24; *Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 133).

h. Sözleşme'nin İlgili Devlet Bakımından Yürürlüğe Girmesinden veya Beyanından Önce veya Sonra Meydana Gelen Anlık Olaylar

317. Mahkemenin zaman bakımından yetkisi, iddia edilen müdahaleyi oluşturan olaylara göre belirlenmelidir. Mahkemenin zaman bakımından yetkisini belirlemek için, her davada iddia edilen müdahalenin tam olarak meydana geldiği zamanı tespit etmek önemlidir. Mahkeme bu bağlamda, hem başvuranın şikâyet ettiği olayları hem de ihlal edildiği iddia edilen ve Sözleşme ile güvence altına alınan hakkın kapsamını dikkate almalıdır (*Blečić/Hrvatistan* [BD], 2006, § 82; *Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 131; *Nešić/Karadağ*, 2020, §§ 36-38).

318. Mahkeme, bu kriteri kritik tarihten önceki ve sonraki farklı yargı kararlarına uygularken, sadece bu müdahalenin uzamasına yol açabilmiş olan sonraki hukuk yollarının varlığına rağmen (*Blečić/Hrvatistan* [BD], 2006, § 85 davasında Yüksek Mahkemenin kararını onayan Anayasa Mahkemesinin bir sonraki kararı veya *Mrkić/Hrvatistan* (k.k.), 2006 kararında Yüksek Mahkeme ve Anayasa Mahkemesi tarafından verilen iki karar) başvuranın haklarını tek başına ihlal edebilecek nitelikteki nihai kararı göz önünde bulundurmaktadır (*Blečić/Hrvatistan* [BD], 2006, § 85 kararında başvuranın kira sözleşmesini sona erdiren Yüksek Mahkeme kararı veya *Mrkić/Hrvatistan* (k.k.), 2006 kararında İstinaf Mahkemesinin verdiği karar).

319. Söz konusu müdahalenin telafi edilmesi amacıyla oluşturulan hukuk yollarının sonradan sonuç vermemesi, bu müdahalenin Mahkemenin zaman bakımından yetkisi kapsamına girmesini sağlamayacaktır (*Blečić/Hrvatistan* [BD], 2006, §§ 77-79). Mahkeme, ulusal mahkemelerin, Sözleşme'yi, kritik tarihten önce meydana gelen ihlaller bakımından geriye dönük olarak uygulamakla yükümlü olmadıklarını yeniden ifade etmiştir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 130).

320. İncelenen örnek davalar:

- Kritik tarihten önce meydana gelen müdahaleler ve söz konusu tarihten sonra verilen nihai mahkeme kararları (*Meltex Ltd/Ermenistan* (k.k.), 2008);
- Kritik tarihten sonra meydana gelen müdahaleler (*Lepojić/Sırbistan*, 2007, § 45; *Filipović/Sırbistan*, 2007, § 33);
- Kritik tarihten önce kötü muamele yoluyla elde edilen delil unsurlarının bu tarihten sonra verilen yargı kararlarında kullanılması (*Haroutyunian/Ermenistan*, 2007, § 50);
- Kritik tarihten önce açılan tapu iptal davasının kritik tarihten sonra sonuçlanması (*Turgut ve diğerleri/Türkiye*, 2008, § 73).
- Tapunun kesin olarak iptal edildiği tarih (*Fener Rum Patrikliği (Ekümenik Patrikhane)/Türkiye* (k.k.), 2007).

321. Ayrıca bakınız:

- Yunanistan'ın Sözleşme'nin 25. maddesi uyarınca beyanda bulunmasından önce Yunan mahkemeleri tarafından bir başvuran hakkında gıyabındamahkûmiyet kararı verilmesi, ancak bu tarihten sonra, söz

konusu mahkûmiyet kararına karşı yapılan temyiz başvurusunun sonunda reddedilmesi (*Stamoulakatos/Yunanistan (no. 1)*, 1993, § 33);

- Başvuranın pasaportuna damga basılmadan bir dilekçeyi imzalama talebinin Sözleşme'nin onaylanmasından önce Merkez Seçim Komisyonu tarafından verilen zımni bir kararla reddedilmesi, ancak başvuranın eyleminin ardından açılan davanın bu tarihten sonra görülmesi (*Kadiş/Letonya (k.k.)*, 2000);
- Sözleşme'nin onaylanmasından önce başvuranın işten çıkarılması ve hukuk davası açması ve ardından bu tarihten sonra Anayasa Mahkemesinin bir karar vermesi (*Jovanović/Hırvatistan (k.k.)*, 2002);
- Başvuranların şirketinin yönetiminin Bakanlık kararıyla, Ekonomi Bakanlığı tarafından görevlendirilen bir heyete devredilmesi ve böylelikle başvuranların mahkemeye erişim haklarından yoksun bırakılmaları, ancak başvuranların temyiz başvurularını reddeden Yüksek Mahkeme kararının kritik tarihten sonra verilmesi (*Kefalas ve diğerleri/Yunanistan*, 1995, § 45);
- Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca beyanda bulunulmasından önceki bir tarihte başvuranın gazetecilere sarf ettiği sözler nedeniyle beyan tarihinden sonra mahkûm edilmesi (*Zana/Türkiye*, 1997, § 42);
- Başvuranın şirketinin aranması ve belgelere el konulması, ancak akabindeki yargılamanın Sözleşme'nin onaylanmasından sonra yapılması (*Veeber/Estonya (no. 1)*, 2002, § 55; ayrıca bk. *Kikots ve Kikota/Letonya (k.k.)*, 2002).

322. Bununla birlikte, şayet başvuran daha sonraki yargılamaların Sözleşme'nin bir maddesine uygunluğuna ilişkin olarak ayrı bir şikâyetle bulunursa, Mahkeme bu hukuk yolları konusunda zaman bakımından (*"ratione temporis"*) yetki sahibi olduğunu kabul edebilmektedir (*Kerimov/Azerbaycan (k.k.)*, 2006 kararında bir gazetenin yayımlanmasının ve dağıtılmasının sona erdirilmesine ilişkin ilk derece mahkemesi kararına karşı Yüksek Mahkemeye temyiz başvurusunda bulunulması; *Kotov/Rusya [BD]*, 2012, §§ 68-69 kararında kritik tarih öncesinde banka varlıklarının kanuna aykırı olarak dağıtılması ve söz konusu tarihten sonra açılan haksız fiil davası).

323. *Blečić/Hırvatistan [BD]*, 2006 kararında düzenlenen ilke ve kriterler genel niteliktedir; Sözleşme'nin 2 ve 3. maddeleriyle güvence altına alınan haklar gibi bazı hakların özel niteliği, bu kriterler uygulanırken dikkate alınmalıdır (*Šilih/Slovenya [BD]*, 2009, § 147).

3. Özel Durumlar

i. Devam Eden İhlaller

324. Sözleşme organları, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden önce başlayan, ancak bu tarihten sonra devam eden bir ihlalin bulunduğu durumlarda, zaman bakımından (*"ratione temporis"*) yetkilerinin genişletilmesini kabul etmektedirler (*De Becker/Belçika*, Komisyon Kararı, 1958).

325. Mahkeme, bu yaklaşımı mülkiyet hakkıyla ilgili birçok davada kabul etmiştir:

- Başvuranlara ait bir taşınmazın, tazminat ödenmeksizin, Deniz Kuvvetleri tarafından hukuka aykırı olarak kullanılmasının sürdürülmesi (*Papamichalopoulos ve diğerleri/Yunanistan*, 1993, § 40);
- Başvuranın Kuzey Kıbrıs'ta yer alan taşınmazına erişiminin mümkün olmaması (*Loizidou/Türkiye (esas)*, 1996, §§ 46-47);

- Kamulaştırılan mülkler için kesin bir tazminat ödenmemesi (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão ve diğerleri/Portekiz*, 2000, § 43);
- Polonya tarafından 1 No.lu Protokol'ün onaylanmasından önce ve sonra yürürlükte olan bir mevzuat uyarınca, başvuranın taşınmazının zilyetliğini yeniden kazanamamasının ve evinden uygun bir kira geliri elde edememesinin devam etmesi (*Hutten-Czapska/Polonya* [BD], 2006, §§ 152-153);
- Devlet aleyhine ve başvuranın lehine iç hukukta verilen bir kararın icra edilmemesinin devam etmesi (*Krstić/Srbistan*, 2013, §§ 63-69).

326. Sınırlar: Yalnızca bir kişiyi evinden veya mülkünden yoksun bırakma, bununla birlikte ilke olarak, “anlık bir işlem” olup, kişinin haklarından “yoksun bırakılmasına” ilişkin devamlı bir durum teşkil etmemektedir (*Blečić/Hrvatistan* [BD], 2006, § 86 ve burada yapılan atıflar). Bir önceki rejim uyarınca 1945 yılından sonra zilyetliğin kaybına ilişkin özel durumlarla ilgili olarak yapılan atıflar için *Preussische Treuhand GmbH & Co. KG a. A./Polonya* (k.k.), 2008, §§ 55-62 kararına bakınız.

327. Bir ihlalin devam edip etmediği, Sözleşme'nin diğer maddeleri bakımından tespit edilebilmektedir (Sözleşme'nin 2. maddesi ve kritik tarihten önce başvuranların mahkûm edildikleri ölüm cezaları ile ilgili olarak bk. *Ilaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], 2004, §§ 406-408; Sözleşme'nin 8. maddesi ve kritik tarihten önce daimi ikamet edenlere ilişkin kayıtlardan “silinen” kişilerin oturma haklarının düzenlenmemesiyle ilgili olarak bk. *Kurić ve diğerleri/Slovenya* [BD], 2012, §§ 240-241; ayrıca bk. başvuranın oturma durumunu düzenlemediği, Sözleşme'nin 8. maddesine ilişkin *Hoti/Hrvatistan*, 2018, § 84).

b. Kritik Tarihten Önce Meydana Gelen Kaybolmalara İlişkin Soruşturma Yürütme Hususunda Sözleşme'nin 2. Maddesinden Doğan ve “Devam Eden” Usul Yükümlülüğü

328. Kaybolma, “anlık” bir eylem veya olay değildir. Tam tersine, Mahkeme, kaybolmanın, bu bağlamda ilgili unsurların bazen bilerek gizlenmiş ya da karartılmış olabilmesi nedeniyle, yakınların sürekli bir şekilde belirsizlikle karşı karşıya kaldıkları ve ne olduğuna dair herhangi bir açıklama ya da bilginin bulunmadığı bir durum olarak nitelendirilen farklı bir olgu olduğu kanısına varmaktadır. Ayrıca, daha sonra kayıp kişinin nerede olduğuna ve akıbetine ilişkin olarak daha sonra bir açıklamanın yapılmaması, devam eden bir duruma yol açmaktadır. Dolayısıyla, soruşturma yapılmasına ilişkin usul yükümlülüğü, kayıp kişinin akıbeti açıklanmadığı sürece muhtemelen devam etmektedir. Gerekli soruşturmanın sürdürülmemesi, nihayetinde kişinin öldüğü varsayılsa bile, devam eden bir ihlal olarak değerlendirilecektir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, §§ 148-149). Varnava içtihadının uygulanmasıyla ilgili olarak *Palić/Bosna Hersek*, 2011, § 46 kararına bakınız.

c. Sözleşme'nin 2. Maddesinden Doğan, Ölüm İlişkin Soruşturma Yapma Yönündeki Usul Yükümlülüğü: Mahkemenin Zaman Bakımından Yetkisi Dışında Kalan Olaylarla İlgili Yargılamalar

329. Mahkeme, şüpheli bir ölüm veya cinayet konusunda soruşturma yapma yükümlülüğü ile şüpheli bir kaybolmaya ilişkin soruşturma yürütme yükümlülüğü arasında bir ayırım yapmaktadır.

330. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan etkin soruşturma yapma yönündeki pozitif yükümlülüğü, ölüm kritik tarihten önce meydana gelmiş olsa bile, Devlete yüklenebilecek ayrılabilir bir yükümlülük olarak değerlendirmektedir (*Šilih/Slovenya* [BD], 2009, § 159 - dava, kritik tarihten önce meydana gelen bir ölümle ilgilidir ve soruşturma tedbirlerine ilişkin eksiklik veya ihmaller bu tarihten sonra meydana

gelmiştir). Mahkeme, bu türden yükümlülükler uyuşuk uyuşmadığını denetleme hususunda zaman bakımından yetkisini, hukuki güvenlik ilkesini göz önünde bulundurarak düzenlediği bazı sınırlar kapsamında kullanmaktadır (*ibidem*, §§ 161-163). Öncelikle, sadece kritik tarihten sonra yapılan usuli nitelikteki eylemler ve/veya ihmaller Mahkemenin zaman bakımından yetkisi kapsamına girebilmektedir (*ibidem*, § 162). İkinci olarak, Mahkeme, usul yükümlülüklerinin uygulanabilir olması için ölümün meydana geldiği tarih ile Sözleşme'nin davalı Devlet bakımından yürürlüğe girmesi arasında gerçek bir bağın bulunması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, bu türden bir bağın varlığının tespit edilmesi için iki koşulun bir araya gelmesi gerekmektedir: İlk olarak, ölüm ile Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarih arasında geçen süre nispeten kısa olmalıdır (on yılın altında) ve ikinci olarak, usuli tedbirlerin önemli bir kısmının, - yalnızca ilgili kişinin ölümü hakkında etkin bir soruşturma yürütülmesi değil, aynı zamanda ölüm sebebinin tespit edilmesine ve sorumluların kendi eylemleri hakkında hesap vermelerini sağlamaya yönelik uygun bir yargılamanın başlatılması -, Sözleşme'nin ilgili Devlet tarafından onaylanmasının ardından uygulanmış olduğu veya uygulanmış olması gerektiği ortaya konulmalıdır (*Janowiec ve diğerleri/Rusya* [BD], 2013, §§ 145-148; *Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, § 205-206). “Gerçek bağ” kriterine ilişkin daha sonraki uygulama hakkında, örnek olarak, *Şandru ve diğerleri/Romanya*, 2009, § 57; *Çakir ve diğerleri/Kıbrıs* (k.k.), 2010; *Jelić/Hırvatistan*, 2014, §§ 55-58; *Melnichuk ve diğerleri/Romanya*, 2015, §§ 72-75; *Randelović ve diğerleri/Karadağ*, 2017, §§ 92-94; *Chong ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2018, §§ 84-90; ayrıca bir tıbbi ihmal davasında bu kriterin Sözleşme'nin 8. maddesinden doğan usuli gerekliliklere uygulanmasıyla ilgili olarak bk. *Jurica/Hırvatistan*, 2017, §§ 67-72).

331. Mahkeme, ölümün işkence altında meydana gelmesiyle ilgili olan *Tuna/Türkiye*, 2010 davasında, Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri açısından başvuruların usule ilişkin şikâyetlerini inceleyerek, *Şilih* kararında belirtilen ilkeleri ilk kez uygulamıştır. Böylelikle, Mahkeme özellikle, Sözleşme'nin 2 ve 3. maddelerinin esas yönüne ilişkin olayların, mevcut davada olduğu gibi, kendi yetkisinin kapsadığı dönemin dışında kalması, ancak usul yönüne ilişkin olayların, yani daha sonraki sürecin, en azından kısmen bu dönem içinde yer alması durumunda, zaman bakımından (“*ratione temporis*”) yetkisinin belirlenmesi amacıyla uygulanabilir iki kritere ilişkin ilkeleri ve usuli yükümlülüklerin “ayrılabilirliği” konusundaki ilkeleri de hatırlatmıştır.

332. Sözleşme'nin 3. maddesinin usul yönüne ilişkin şikâyetlerle ilgili daha sonraki bir uygulama hakkında, örnek olarak, *Yatsenko/Ukrayna*, 2012 ve *Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, §§ 207-211 kararlarına bakınız.

333. Ancak Mahkeme, “gerçek bağ” kriterini karşılamayan bazı olağanüstü koşullarda, bu bağın, Sözleşme'yle sunulan güvencelerin ve Sözleşme'ye temel teşkil eden değerlerin gerçek ve etkin bir biçimde korunmasını sağlama gerekliliğine de dayanabileceği hususunu göz önünde bulundurmaktadır (*Şilih/Slovenya* [BD], 2009, § 163). Genel kurala bir istisna teşkil eden ve böylelikle, Mahkemenin yetkisinin geçmişe yönelik olarak uzatılmasına imkân veren “Sözleşme değerleri” kriteri, yalnızca tetikleyici olayın daha geniş bir boyuta sahip olması ve Sözleşme'nin dayandığı temellerin reddedilmesi anlamına gelmesi (uluslararası hukuk uyarınca ağır suçlar gibi) halinde ve sadece Sözleşme'nin kabul edildiği 4 Kasım 1950 tarihinden sonra meydana gelen olaylara uygulanabilmektedir. Dolayısıyla Sözleşme'ye Taraf bir Devlet, Sözleşme'nin kabulünden önce uluslararası hukuk alanında işlenen bir suça ilişkin olarak - en kötü suç olsa dahi - soruşturma yapmamaktan ötürü sorumlu tutulamayacaktır (*Janowiec ve diğerleri/Rusya* [BD], 2013, §§ 149-151 davası, 1940 yılında yapılan ve dolayısıyla Mahkemenin zaman bakımından (“*ratione temporis*”) yetkisi dışında kalan Katyn katliamları hakkındaki soruşturmaya ilgilidir; ayrıca 1948 yılında Malaya'da İngiliz askerleri tarafından yirmi dört sivilin öldürülmesiyle ilgili olarak bk. *Chong ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2018, § 91).

d. Önceki Olayların Dikkate Alınması

334. Mahkeme, “onaylama tarihinden önce meydana gelen olaylar, bu tarihten sonra devam eden bir durumun nedeni olarak değerlendirebildiği veya bu tarihten sonra yaşanan olayların anlaşılması açısından önemli görülebildiği sürece bu olayları dikkate alabileceği” kanısına varmaktadır (*Broniowski/Polonya* (k.k.) [BD], 2002, § 74; *Hoti/Hirvatistan*, 2018, § 85).

e. Devam Eden Yargılama veya Tutukluluk

335. Onaylama tarihinden önce açılan, fakat bu tarihten sonra devam eden adli davanın uzunluğu (Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası) ile ilgili şikâyetlere ilişkin özel bir durum ortaya çıkmaktadır. Mahkemenin yetkisinin kritik tarihten sonraki dönemle sınırlı olmasına rağmen, Mahkeme, birçok defa, aydınlatıcı olması bağlamında, bu tarihten önce meydana gelen olayları dikkate almıştır (örneğin, *Humen/Polonya* [BD], 1999, §§ 58-59; *Foti ve diğerleri/İtalya*, 1982, § 53).

Aynı durum, Sözleşme'nin 5. maddesinin 3. fıkrası kapsamında tutukluluğa ilişkin davalar (*Klyakhin/Rusya*, 2004, §§ 58-59) veya Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında tutukluluk koşullarına ilişkin davalar (*Kalachnikov/Rusya*, 2022, § 36) için de geçerlidir.

336. Mahkeme, yargılamanın adil olup olmadığı hususunda, yargılama sırasında yapılan hataların, kritik tarihten önce yürütülen soruşturma ile sunulan usuli güvencelerle telafi edilecek nitelikte olup olmadığını inceleyebilmektedir (*Barberà, Messegué ve Jabardo/İspanya*, 1988, §§ 61 ve 84). Strazburg hâkimleri, bu yönde hareket ederek, yargılamayı bir bütün olarak değerlendirmektedirler (ayrıca bk. *Kerojärvi/Finlandiya*, 1995, § 41).

337. Özgürlükten yoksun bırakmanın, Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten önce meydana gelmesi halinde, Sözleşme'nin 5. maddesinin 5. fıkrası kapsamında usule ilişkin yapılan şikâyet Mahkemenin zaman bakımından yetkisi kapsamına girememektedir (*Korizno/Letonya* (k.k.), 2006).

f. Adli Hata Durumunda Tazminat Hakkı

338. Mahkeme, kritik tarihten önce verilen bir mahkûmiyet kararına ilişkin Sözleşme'ye Ek 7 No.lu Protokol'ün 3. maddesi bağlamındaki bir şikâyeti, bu mahkûmiyet kararının kritik tarihten sonra kaldırılması nedeniyle incelemeye yetkili olduğunu belirtmiştir (*Matveiev/Rusya*, 2008, § 38).

g. İki Defa Yargılanmama veya Cezalandırılmama Hakkı

339. Mahkeme, birinci yargılama kritik tarihten önce sonuçlanmış olsa bile, kişinin bu tarihten sonra ikinci yargılama sırasında yargılanması ya da cezalandırılması halinde, Sözleşme'ye Ek 7 No.lu Protokol'ün 4. maddesi bağlamındaki bir şikâyeti incelemeye yetkili olduğunu belirtmiştir. Aynı olaylar nedeniyle iki kez yargılanmama ya da cezalandırılmama hakkı, ilgili kişinin Sözleşme'nin onaylanmasının ardından aynı suçtan dolayı mahkûm edilmesi nedeniyle onaylama tarihinden önce yürütülen bir yargılamaya ilişkin olarak göz ardı edilemeyecektir (*Marguš/Hirvatistan* [BD], 2014, §§ 93-98).

D. Konu Bakımından (“*ratione materiae*”) Bağdaşmazlık

340. Bir başvuru veya şikâyetin konu bakımından (*ratione materiae*) Sözleşme'ye uygunluğu, Mahkemenin maddi yargı yetkisinden kaynaklanmaktadır. Uygulanabilirlik sorunu, konu bakımından (*ratione materiae*) Mahkemenin yargı yetkisine ilişkin bir sorun olduğundan, genel bir kural olarak, bu sorunun esasa dâhil

edilmesi için özel bir neden olmadıkça, buna ilişkin incelemenin kabul edilebilirlik aşamasında yapılması gerekmektedir (bu konuyla ilgili ilkeler için bk. *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 93 ve örnek olarak bk. *Studio Monitori ve diğerleri/Gürcistan*, 2020, § 32).

341. Bir şikâyetin Sözleşme'yle konu bakımından (*ratione materiae*) bağdaşabilir olması için, başvuran tarafından ileri sürülen hakkın, Sözleşme'yle ve yürürlüğe giren Protokolleriyle korunması gerekmektedir. Örneğin, sürücü belgesi alma hakkı (*X./Almanya*, Komisyon Kararı, 1977), kendi kaderini tayin hakkı (*X./Hollanda*, Komisyon Kararı, 1976) ve Sözleşmeci bir devletin vatandaşı olmayan kişilerin bu Sözleşmeci Devlete girme ve burada oturma hakkı (*Peñañiel Salgado/İspanya* (k.k.), 2002) veya belirli bir kültürel mirasın korunması için iddia edilen evrensel bir bireysel hak (*Ahunbay ve diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2019, §§ 21-26) ile ilgili başvurular kabul edilebilir değildir; zira bu haklar, Sözleşme tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlükler arasında yer almamaktadır.

342. Aynı şekilde, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 15. maddesinde belirtildiği üzere, "vatandaşlık hakkı" veya belirli bir vatandaşlığı kazanma ya da koruma hakkı güvence altına alınmamaktadır (*Petropavlovskis/Letonya*, 2015, §§ 73-74). Buna karşın, Mahkeme, vatandaşlık verilmesinin keyfi olarak reddedilmesinin, bazı koşullarda kişinin özel hayatı üzerindeki etkisi nedeniyle Sözleşme'nin 8. maddesi bakımından sorun yaratabilme ihtimalini göz ardı etmemiştir (*Slivenko ve diğerleri/Letonya* (k.k.) [BD], 2002, § 77; *Genovese/Malta*, 2011, § 30). Aynı ilkeler, kazanılmış bir vatandaşlığın sona ermesi konusunda uygulanmalıdır, zira bu durum, kişinin özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkını kullanmasına yönelik benzer - hatta daha güçlü - bir müdahaleye yol açabilmektedir (*Ramadan/Malta*, 2016, §§ 84-85; *K2/Birleşik Krallık* (k.k.), 2017, §§ 49-50; *Ghoumid ve diğerleri/Fransa*, 2020, §§ 41-44): Aynı şekilde, Mahkeme, Sözleşme ve Protokolleri vatandaşlıktan vazgeçme hakkını güvence altına almasalar bile, vatandaşlıktan vazgeçme talebinin keyfi olarak reddedilmesinin, çok istisnai bazı koşullarda bu türden bir reddin kişinin özel hayatı üzerinde bir etki yaratması halinde Sözleşme'nin 8. maddesi bakımından sorun oluşturabileceğinin göz ardı edilemeyeceği kanaatine varmıştır (*Riener/Bulgaristan*, 2006, §§ 153-154).

343. Mahkemenin diğer uluslararası belgeler tarafından korunan haklara ilişkin ihlal iddialarını incelemeye yetkili olmamasına rağmen, Sözleşme metnindeki kavramların ve terimlerin anlamlarını tanımlarken, Sözleşme dışındaki uluslararası hukuk unsurlarını dikkate alabilmektedir ve almalıdır (örnek olarak bk. *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], 2020, §§ 172, 174-183 ve bu kararda yer alan atıflar; *Demir ve Baykara/Türkiye* [BD], 2008, § 85; *Hassan/Birleşik Krallık* [BD], 2014, §§ 99 ve devamı; *Blokhin/Rusya* [BD], 2016, § 203).

344. *Blečić/Hırvatistan* ([BD], 2006, § 67) kararına göre, Mahkemenin yetkisine ilişkin her türlü husus, belirli bir davada taraflarca sunulan görüşlerle değil, bizzat Sözleşme tarafından özellikle Sözleşme'nin 32. maddesiyle (*Slivenko ve diğerleri/Letonya* (k.k.) [BD], 2002, §§ 56 ve devamı) belirlenmektedir ve sonuç olarak, yalnızca bağdaşmazlık itirazının bulunmaması, bu yetkiyi genişletmemektedir. Bu nedenle Mahkeme, Hükümetin bu bağlamda bir itiraz ileri sürmekten yoksun bırakılıp bırakılmadığının tespit edilmesi hususundan bağımsız olarak, yargılamanın her aşamasında konu bakımından ("*ratione materiae*") yetkili olup olmadığını incelemelidir (*Tănase/Moldova* [BD], 2010, § 131). Dolayısıyla, Mahkeme bu konuyu re'sen inceleyebilir (*Studio Monitori ve diğerleri/Gürcistan*, 2020, § 32).

345. Davalı Devletin bir çekincesine konu edilen bir Sözleşme hükmüne ilişkin başvurular, sorunun bu çekincenin kapsamına girmesi (*Göktan/Fransa*, 2002, § 51) ve bu çekincenin Sözleşme'nin 57. maddesi bakımından Mahkeme tarafından geçerli sayılması (*Grande Stevens ve diğerleri/İtalya*, 2014, §§ 206 ve devamı) koşuluyla Sözleşme'yle konu bakımından ("*ratione materiae*") bağdaşmaz bulunmaktadır (*Benavent Diaz/İspanya* (k.k.), 2017, § 53; *Kozlova ve Smirnova/Letonya* (k.k.), 2001). Geçersiz olarak kabul edilen

yorumlayıcı bir beyan için [Belilos/İsviçre](#) (1998) kararına bakınız. Bir devlet tarafından imzalanan uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerle ilgili bir çekince için [Slivenko ve diğerleri/Letonya](#) (k.k.) [BD], 2002, §§ 60-61 kararına bakınız.

346. Öte yandan Mahkeme, bir Sözleşmeci Taraf'ın Mahkemenin bir kararının kendisine yüklediği yükümlülüklerle uyup uymadığını incelemeye konu bakımından (*ratione materiae*) yetkili değildir. Ayrıca, Mahkemenin bir kararının icra edilmemesi ya da Mahkeme tarafından daha önce tespit edilen bir ihlalin giderilmemesi bağlamındaki her türlü şikâyet, Mahkemenin konu bakımından (*ratione materiae*) yetkisi kapsamına girmemektedir ([Egmez/Kıbrıs](#) (k.k.), 2012 ve 35 kararına atıfta bulunan [Bochan/Ukrayna \(no. 2\)](#) [BD], 2015, §§ 34 kararı). Mahkeme, Sözleşme'nin 46. maddesinin 2. fıkrası uyarınca kendi kararlarının icrasını denetleyen Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin yetkileri dışına çıkmaksızın bu türden şikâyetleri inceleyememektedir. Ancak, Bakanlar Komitesinin bu alandaki rolü, Mahkeme tarafından tespit edilen ihlali gidermek için davalı bir devlet tarafından alınan tedbirlerin kararla incelenmeyen yeni bir sorun doğuramayacağı ve dolayısıyla Mahkeme tarafından ele alınabilecek yeni bir başvurunun konusu olamayacağı anlamına gelmemektedir ([Verein gegen Tierfabriken Schweiz \(VgT\)/İsviçre \(no. 2\)](#) [BD], 2009, § 62). Bir başka deyişle, Mahkeme, verdiği kararlardan birinin icra edilmesi için ulusal düzeyde yeniden yargılama yapılmasının Sözleşme'ye ilişkin yeni bir ihlale neden olduğu yönündeki bir şikâyeti ele alabilmektedir (*ibidem*; [Lyons ve diğerleri/Birleşik Krallık](#) (k.k.), 2003). Mahkemenin, kendisi tarafından Sözleşme'nin 6. maddesine ilişkin olarak yapılan bir ihlal tespitinin ardından hukuk veya ceza davasının yeniden görülmesinin ulusal bir mahkeme tarafından reddedilmesine ilişkin bir şikâyeti inceleme yetkisi bulunabilir, zira söz konusu şikâyet, ilk kararda incelenmemiş olan, örneğin daha önce söz konusu ulusal mahkeme önünde görülen davanın hakkaniyetten yoksun olduğu iddiası gibi "yeni bir sorun" teşkil etmektedir (hukuk davası için bk. [Bochan/Ukrayna \(no. 2\)](#) [BD], 2015, §§ 35-39; ceza davası için bk. [Moreira Ferreira/Portekiz \(no. 2\)](#) [BD], 2017, §§ 52-58). Yine Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesinin usul yönünden ihlal edildiği sonucuna varılan daha önce verilmiş bir kararın ardından açılan yeni bir soruşturmanın etkinlikten yoksun olup olmadığını incelemekle yetkili olabilir ([V.D./Hrvatistan \(no. 2\)](#), 2018, §§ 46-54).

347. Başvuruların Sözleşme'yle konu bakımından (*ratione materiae*) bağdaşmaz olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna dair verilen kararların büyük çoğunluğunun, Sözleşme'nin veya Protokollerinin maddelerinin, özellikle Sözleşme'nin 2. maddesinin (yaşam hakkı), 3. maddesinin (işkence yasağı), 4. maddesinin (kölelik ve zorla çalıştırma yasağı), 5. maddesinin (özgürlük ve güvenlik hakkı), 6. maddesinin (adil yargılanma hakkı), 7 maddesinin (kanunsuz ceza olmaz), 8. maddesinin (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı) (örneğin bk. [Denisov/Ukrayna](#) [BD], 2018, § 134), 9. maddesinin (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü), 10. maddesinin (ifade özgürlüğü), 11. maddesinin (toplanma ve örgütlenme özgürlüğü) ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin (mülkiyetin korunması hakkı) ve diğer maddelerin uygulama alanının sınırlarıyla ilgili olduğunu kaydetmek gerekmektedir. Bu maddelerden her birinin uygulama alanı, her bir maddeyle ilgili içtihat rehberinde incelenmektedir (Bu rehberler, Mahkemenin internet sitesinde, "www.echr.coe.int - Jurisprudence (İçtihat) - Analyse jurisprudentielle (İçtihat analizi)" adresinde mevcuttur):

- [Sözleşme'nin 2. maddesi hakkında rehber,](#)
- [Sözleşme'nin 3. maddesi hakkında rehber,](#)
- [Sözleşme'nin 4. maddesi hakkında rehber,](#)
- [Sözleşme'nin 5. maddesi hakkında rehber,](#)
- [Sözleşme'nin 6. maddesi \(medeni hukuk yönü\) hakkında rehber,](#)

- *Sözleşme'nin 6. maddesi (ceza hukuku yönü) hakkında rehber,*
- *Sözleşme'nin 7. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'nin 8. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'nin 9. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'nin 10. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'nin 11. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'nin 13. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesi hakkında rehber,*
- *Sözleşme'ye Ek 7 No.lu Protokol'ün 4. maddesi hakkında rehber.*
- *Sözleşme'nin 14. maddesi ve Sözleşme'ye Ek 12 No.lu Protokol'ün 1. maddesi hakkında rehber,*

III. Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri

E. Açıkça Dayanaktan Yoksun Olma

Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının a) bendi - Kabul edilebilirlik koşulları

“3. Mahkeme, aşağıdaki hallerde, Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca yapılan bireysel başvuruların kabul edilemez olduğuna karar vermektedir:

a) Başvurunun (...) açıkça dayanaktan yoksun olması (...)

HUDOC üzerinde anahtar kelimeler

Açıkça dayanaktan yoksun (35-3-a)

1. Genel Giriş

348. Bir başvuru Sözleşme'yle uyumlu olsa ve resmi kabul edilebilirlik koşullarının tamamı yerine getirilmiş olsa bile, Mahkeme yine de, esasın incelenmesine ilişkin gerekçelerle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verebilmektedir. Bu gerekçeler arasında, en yaygın olan varsayım başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddedilmesidir. Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının a) bendinde yer alan “açıkça” ifadesinin kullanımının karışıklığa yol açabileceği aşikârdır: Bu ifadenin anlamı tam olarak kavrandığında, söz konusu kabul edilemezlik gerekçesinin, yalnızca ortalama bir okuyucu tarafından uydurma ve asılsız nitelikte olduğu hemen anlaşılan başvurular için geçerli olduğu düşünülebilecektir. Bununla birlikte, Sözleşme organlarının çok sayıdaki yerleşik içtihatlarından (yani Mahkemenin ve 1 Kasım 1998 tarihinden

önce, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun), bu ifadenin davanın nihai sonucu anlamında daha geniş olarak yorumlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Gerçekte, başvurunun maddi içeriğine ilişkin yapılan ön incelemenin ardından, Sözleşme tarafından güvence altına alınan hakların ihlal edildiği izlenimi yaratmayan her türlü başvuru, “açıkça dayanaktan yoksundur” ve böylelikle, davanın esasına ilişkin resmi inceleme aşamasına geçmeden (bu aşamada normal olarak bir karar verilebilecektir), başvurunun önceden kabul edilemez olduğuna karar verilebilmektedir.

349. Mahkemenin, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varmak için bazen taraflardan görüş almaya ve kabul edilebilirlik hakkında verdiği karar kapsamında uzun ve ayrıntılı bir gerekçeye başvurmaya ihtiyaç duyması, başvurunun “açıkça” dayanaktan yoksun olma niteliğini değiştirmemektedir (*Mentzen/Letonya* (k.k.), 2004).

350. Açıkça dayanaktan yoksun olan başvuruların büyük bir çoğunluğunun tek bir hâkim ya da üç hâkimden oluşan bir Komite tarafından hemen (“*de plano*”) kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir (Sözleşme’nin 27. ve 28. maddeleri). Ancak bu türden bazı şikâyetler, Daireler, hatta - istisnai durumlarda - Büyük Daire tarafından incelenmektedir (Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrasına ilişkin olarak, *Gratzinger ve Gratzingerova/Çek Cumhuriyeti* (k.k.) [BD], 2002, §§ 78-86, Sözleşme’nin 8. maddesine ilişkin olarak, *Demopoulos ve diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD], 2010, §§ 130-138; Almanya’da yürütülen bir soruşturmanın bağımsızlıktan yoksun olduğu iddiasıyla ilgili olarak *Hanan/Almanya* [BD], 2021, § 152).

351. “Açıkça dayanaktan yoksun” bir başvurudan bahsedildiğinde, bir başvurunun tamamı ya da bir davanın kapsamından daha geniş olarak, özel bir şikâyet söz konusu olabilmektedir. Böylelikle, bazı durumlarda, başvurunun bir kısmı, (başvurunun geri kalan kısmının kabul edilebilir olduğuna kanaat getirilebilmesine ve hatta sonuçta, Sözleşme’nin ihlal edildiğinin tespit edilebilmesine rağmen), “dördüncü derece yargı organı doktrinine” dayanarak reddedilebilmektedir. Dolayısıyla, “açıkça dayanaktan yoksun olan şikâyetlerden” söz etmek daha doğru olacaktır.

352. Açıkça dayanaktan yoksunluk kavramının anlamını ve kapsamını kavramak amacıyla; Sözleşme sisteminin temelini oluşturan başlıca ilkelerden birisinin, ikincilik ilkesi olduğunu hatırlatmak gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin özel bağlamında ikincilik ilkesi; Sözleşme’de yer alan haklara saygı gösterilmesinin, bu hakların uygulanmasının ve bu konuda ceza verilmesinin sağlanması görevinin, öncelikle Mahkemeye değil, Sözleşmeciler Devletlerin makamlarına ait olduğu anlamına gelmektedir. Mahkeme, yalnızca ulusal makamların yetersiz kalmaları halinde müdahale edebilmektedir (*Scordino/İtalya (no.1)* [BD], 2006, § 140). Bu nedenle, iç hukukta görülmüş davaya ilişkin olaylarla ilgili araştırmaların ve ileri sürülen sorunlara ilişkin incelemelerin; kendi ülkelerinin yaşamsal olgularıyla doğrudan ve sürekli irtibat halinde olmaları nedeniyle bunu yapmak için en iyi konumda bulunan ulusal makamlar tarafından, iddia edilen Sözleşme ihlallerini telafi etmek için tedbir alınması amacıyla mümkün olduğunca ulusal düzeyde yürütülmesine dikkat edilmesi gerekmektedir (*Dubská ve Krejzová/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2016, § 175).

353. Açıkça dayanaktan yoksun şikâyetler dört farklı kategoride gruplandırılabilir: “Dördüncü Derece Yargı Organı” (*Fourth Instance*) şikâyetleri, görünür ya da açık bir ihlal bulunmayan şikâyetler, desteklenmeyen şikâyetler ve son olarak, anlaşılmasız ve uydurma şikâyetler.

2. “Dördüncü Derece Yargı Organı” (“Fourth Instance”)¹¹

354. Mahkemeye sunulan şikâyetlere ilişkin özel bir kategori, genel olarak “Dördüncü Derece Yargı Organı” (*Fourth Instance*) şikâyetleri olarak adlandırılmaktadır. - Sözleşme metninde yer almayan ve Sözleşme organlarının içtihadında belirtilmeyen (*Kemmache/Fransa* (no. 3), 1994, § 44) - bu ifade biraz çelişkilidir, zira Mahkemeyle ilgili şu hususların üzerinde durmaktadır: Mahkeme, Sözleşme’ye Taraf Devletlerin mahkemelerine nazaran bir itiraz, temyiz ya da düzeltme mahkemesi değildir ve herhangi bir ulusal yüksek mahkemenin yaptığı gibi aynı şekilde davayı yeniden inceleyememektedir. Dolayısıyla, “Dördüncü Derece Yargı Organı” (*Fourth Instance*) davaları, Mahkemenin rolünün ve Sözleşme tarafından kurulan yargısal mekanizmanın niteliğinin başvuranlar tarafından yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

355. Nitekim Sözleşme, sahip olduğu diğer özelliklerin yanı sıra, devletlerarası diğer antlaşmaların, özellikle de Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin kurallarıyla aynı kurallara riayet eden uluslararası bir antlaşma olarak kalmaya devam etmektedir (*Demir ve Baykara/Türkiye* [BD], 2008, § 65). Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlerin egemen iradeleriyle kendisine verilen genel yetkilerin sınırlarını aşmamaktadır. Bu sınırlar, Sözleşme’nin 19. maddesinde belirtilmektedir:

“Yüksek Sözleşmeciler Tarafların (...) bu Sözleşme ve buna bağlı Protokoller ile üstlendikleri taahhütleri yerine getirmelerini sağlamak için, (...) bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulur.”

356. Dolayısıyla Mahkemenin yetkisi; Sözleşme’ye ve Protokollerine bağlı kalacak şekilde, Sözleşmeciler Devletler tarafından, insan hakları konusunda verdikleri taahhütlere uyulup uyulmadığını denetlemekle sınırlıdır. Ayrıca Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlerin hukuk düzenlerine doğrudan müdahale etme yetkisine sahip olmadığından, bu hukuk düzenlerinin özerkliğine saygı göstermek durumundadır. Bu durum; ulusal bir mahkeme tarafından yapıldığı iddia edilen fiili veya hukuki hatalar üzerinde (*Sözleşme tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece*), Mahkemenin inceleme yetkisinin bulunmadığı anlamına gelmektedir. Mahkeme; ulusal bir mahkemenin, bir karar yerine başka bir kararı vermesine neden olan fiili ya da hukuki unsurları bizzat değerlendirememektedir. Bu hususa dikkat edilmediği takdirde Mahkeme; kendisini üçüncü veya dördüncü derece mahkemesi hâkiminin yerine koymuş ve görevinin sınırlarını göz ardı etmiş olacaktır (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 2019, § 28; *De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, § 170).

357. Mahkeme, yukarıdaki açıklamalar ışığında, genel kural olarak, ulusal mahkemelerin şu hususlarda vardıkları tespit ve sonuçlar hakkında değerlendirme yapamamaktadır:

- Davaya ilişkin olayların tespiti;
- İç hukukun yorumlanması ve uygulanması;
- Davaya ilişkin delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi;
- Bir hukuk davasının sonucunun esas yönünden adil olup olmadığı;
- Bir ceza davasında bir sanığın suçluluğu ya da masumiyeti.

358. İstisnai bazı durumlarda, Mahkeme, ulusal mahkemeler tarafından varılan tespit ve sonuçların, açık ve belirgin şekilde keyfi olması, adalet ve sağduyuya aykırı olması ve Sözleşme’nin ihlaline yol açması halinde, bunları yeniden inceleyebilmektedir (*De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, § 170; *Kononov/Letonya* [BD], § 189).

¹¹ Daha fazla bilgi için Sözleşme’nin 6. maddesinin [medeni hukuk](#) ve [ceza hukuku yönleri](#) hakkındaki rehberlere bakınız.

359. Bir “Dördüncü Derece Yargı Organı” (*Fourth Instance*) şikâyeti, davanın ulusal düzeyde yer aldığı hukuk alanı ne olursa olsun, Sözleşme’nin herhangi bir maddi hükmü açısından sunulabilmektedir. “Dördüncü Derece Yargı Organı” (*Fourth Instance*) doktrini, diğer davaların yanı sıra, aşağıdaki davalara uygulanmaktadır:

- Tutukluluk içeren davalar (*Thimothawes/Belçika*, § 71);
- Hukuk davaları (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 2019, § 28; *Hasan Tunç ve diğerleri/Türkiye*, 2017, §§ 54-56);
- Ceza davaları (*Perlala/Yunanistan*, 2007, § 25; *Khan/Birleşik Krallık*, 2000, § 34);
- Önleyici tedbirlere (“*praeter delictum*”) ilişkin davalar (*De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, §§ 156-173);
- Vergi davaları (*Dukmedjian/Fransa*, 2006, §§ 71-75; *Segame SA/Fransa*, 2012, §§ 61-65);
- Sosyal davalar (*Marion/Fransa*, 2005, § 22; *Spycher/İsviçre* (k.k.), 2015, §§ 27-32);
- İdari davalar (*Centro Europa 7 S.r.l. ve Di Stefano/İtalya* [BD], 2012, §§ 196-199);
- Devletin sorumluluğuna ilişkin davalar (*Schipani ve diğerleri/İtalya*, 2015, §§ 59-61);
- Disiplin davaları (*Pentagiotis/Yunanistan* (k.k.), 2011);
- Seçimle ilgili davalar (*Âdamsons/Letonya*, 2008, § 118);
- Yabancıların ülkeye girişi, oturması ve ülkeden uzaklaştırılmasına ilişkin davalar (*Syssoyeva ve diğerleri/Letonya* (kayıttan düşme kararı) [BD], 2007, § 89; *Ilias ve Ahmed/Macaristan* [BD], 2019, §§ 147, 150);
- Ulusal meclislere ilişkin davalar (*Mushegh Saghatelyan/Ermenistan*, § 241);
- 1 No.lu Protokol’ün 1. maddesine ilişkin davalar (*Anheuser-Busch Inc./Portekiz* [BD], §§ 83- 86).

360. Bununla birlikte, Dördüncü Derece Yargı Organı (*Fourth Instance*) şikâyetleri, en çok, hukuki ve cezai konularda “adil yargılanma” hakkına ilişkin Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrası kapsamında dile getirilmektedir. Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrası anlamındaki “adillığın”, hukuk ve etik sınırları içinde bulunan ve yalnızca esasa bakan hâkimin uygulayabileceği bir kavram olan “esas yönünden” adillik olmadığını, - zira bu durumun başvuranlar tarafından pek çok yanlış anlaşılmanın kaynağı olduğunu - dikkate almak gerekmektedir. Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrası yalnızca, uygulamada, tarafların dinlendikleri ve hâkim huzurunda eşit düzeyde buldukları çekişmeli bir yargılama olarak tanımlanabilecek olan “**usul yönünden**” adillği güvence altına almaktadır (*Star Cate - EpilektaGevmata ve diğerleri/Yunanistan* (k.k.)).

361. Dolayısıyla, Mahkeme, bir “Dördüncü Derece Yargı Organının” (*Fourth Instance*) şikâyeti, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası kapsamında dile getirildiği takdirde, başvuranın çekişmeli bir yargılamadan yararlandığını; yargılamanın farklı aşamalarında, davasını savunmak için davayla ilgili olduğunu düşündüğü iddiaları ve delilleri sunabildiğini; karşı tarafça ileri sürülen delil ve iddialara fiilen itiraz edebildiğini; davanın çözümü için objektif olarak sunduğu davayla ilgili bütün iddialarının mahkeme tarafından gerektiği gibi dinlendiğini ve incelendiğini; ihtilaf konusu kararın, hukuken olduğu gibi fiilen de ayrıntılı olarak gerekçelendirildiğini ve dolayısıyla, bir bütün olarak değerlendirilen yargılamanın adil bir şekilde yürütüldüğünü tespit ederek, söz konusu şikâyeti reddetmektedir (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 2019; *De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, §172).

3. Görünür veya Açık Bir İhlalin Bulunmaması

362. Resmî kabul edilebilirlik koşullarının tamamını yerine getiren, Sözleşme ile uyumlu olan ve dördüncü derece doktrinine aykırı türden olmayan bir şikâyetin; Sözleşme tarafından güvence altına alınan hakların ihlal edildiğine dair bir izlenim yaratmaması durumunda da, bu şikâyet açıkça dayanaktan yoksun olarak kabul edilmektedir. Böyle bir durumda Mahkemenin yaklaşımı; şikâyetin esasını incelemekten, herhangi bir ihlal belirtisinin bulunmadığını tespit etmekten ve bu şikâyetin (daha fazla incelemeye gerek duymaksızın) kabul edilemez olduğunu belirtmekten ibarettir. Bu türden bir yaklaşımı gerektiren şikâyetler, üçe ayrılmaktadır.

a. Keyfilige veya Yargılamanın Adil Olmadığına İşaret Eden Herhangi Bir Belirtinin Bulunmaması

363. İkincillik ilkesine göre; Sözleşme'de yer alan temel haklara saygı gösterilmesini sağlamak, öncelikle ulusal makamların görevidir. Bu nedenle, genel kural olarak, dava konusu olayların tespiti ve iç hukukun yorumlanması, yalnızca ulusal mahkemelerin ve diğer ulusal makamların yetkisi kapsamına girmektedir ve söz konusu mahkeme ve makamların bu konularda vardıkları tespit ve sonuçlar, Mahkeme için bağlayıcı niteliktedir. Ancak, Sözleşme sisteminin bütününe ilişkin olan hakların etkililiği ilkesi, başvuranın şikâyet ettiği eylemle sonuçlanan karar alma sürecinin, adil olduğuna ve keyfi olmadığına ilişkin olarak Mahkemenin ikna olabildiği veya olması gerektiği anlamına gelmektedir (burada atıfta bulunulan karar verme süreci, duruma göre idari veya adli veya her ikisi birden olabilir).

364. Dolayısıyla Mahkeme, ilk bakışta (*a priori*) aşağıdaki koşulları yerine getiren bir yargılamada (ve aksini ispatlayacak nitelikte herhangi bir emare bulunmadığında) yetkili ulusal mahkemeler tarafından esas yönünden incelenmiş olan bir şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verebilmektedir.

- Yargılama, iç hukuk hükümleri tarafından bu amaçla yetkilendirilmiş organlar tarafından yapılmış olmalıdır,
- Yargılama, iç hukuktaki usuli gerekliliklere uygun olarak yapılmış olmalıdır,
- İlgili taraf kendi delillerini ve iddialarını sunma fırsatı bulmuş ve bunlar söz konusu makam tarafından gereği gibi dinlenmiş olmalıdır,
- Yetkili organlar, tarafsız bir şekilde davanın adil bir çözüme kavuşturulmasıyla alakalı olan olaya ve hukuki soruna ilişkin bütün unsurları dikkate almış olmalıdırlar,
- Yargılama, yeterli gerekçelerin verildiği bir kararla sonuçlanmış olmalıdır.

b. Amaçlar ile Araçlar Arasında Orantısızlığa İlişkin Herhangi Bir Belirtinin Bulunmaması

365. Sözleşme uyarınca ileri sürülen hakkın mutlak olmaması ve açık (Sözleşme'de açıkça düzenlenen) veya zımni (Mahkemenin içtihadında belirtilen) sınırlamalara tabi tutulması halinde, Mahkemenin sıklıkla, şikâyet konusu müdahalenin orantılılığını değerlendirmesi gerekmektedir.

366. Bu hususta izin verilen sınırlamaları açıkça belirten Sözleşme hükümleri arasında; özellikle dört maddeye ilişkin bir alt grubu, ayrı tutmak gerekir: Bu hükümler şunlardır: 8. madde (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı), 9. madde (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü), 10. madde (ifade özgürlüğü) ve 11. madde (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü). Bütün bu maddeler aynı yapıya sahiptir: Maddelerin birinci fıkraları, temel hakkı belirtmekte; ikinci fıkralar ise devletin söz konusu hakkın kullanılmasına sınırlama getirebileceği durumları belirtmektedir. İkinci fıkralar, birbirleriyle tam olarak aynı şekilde ifade edilmemektedir. Bununla beraber; yapıları aynıdır. Örnek olarak; özel hayata ve aile hayatına saygı hakkıyla ilgili olarak Sözleşme'nin 8. maddesinin 2. fıkrası aşağıdaki gibidir:

“Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörölmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

Sözleşme’ye Ek 4 No.lu Protokol’ün 2. maddesi (serbest dolaşım özgürlüğü) de bu hükümler kategorisine aittir, zira söz konusu maddenin üçüncü fıkrası da aynı şekilde düzenlenmektedir.

367. Mahkeme, yukarıda belirtilen haklardan birinin kullanılmasına kamu makamları tarafından yapılan bir müdahaleyi incelemesi gerektiğinde, daima üç aşamalı bir değerlendirme yapmaktadır. Şayet gerçekte devlet tarafından bir “müdahale” yapılmış ise (ve bu incelenmesi gereken ayrı bir ön sorundur, zira bunun cevabı her zaman açık değildir), Mahkeme art arda şu üç sorunun cevabını aramaktadır:

- Müdahale, yeterince erişilebilir ve öngörülebilir bir “kanun” tarafından öngörölmekte midir?
- Şayet müdahale bir kanun tarafından öngörölmekteyse, bu müdahale ayrıntılı olarak sıralanan “meşru amaçlardan” en azından birini izlemekte midir (ve meşru amaçlar listesi maddeden maddeye göre biraz değişmektedir).
- Şayet müdahale meşru bir amacı izlemekteyse, bu müdahale, izlediği meşru amaca ulaşmak için “demokratik bir toplumda gerekli” midir? Başka bir deyişle, bu amaç ile söz konusu sınırlamalar arasında bir orantılılık ilişkisi bulunmakta mıdır?

368. Yalnızca bu üç sorunun her birine olumlu bir cevap verilebilmesi durumunda, müdahalenin Sözleşme’ye uygun olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu sorulara olumsuz cevap verilmesi, bir ihlal tespitine yol açmaktadır. Mahkeme, üçüncü soruyu incelerken, devletin sahip olduğu ve kapsamı koşullara, korunan hakkın niteliğine ve müdahalenin niteliğine göre büyük ölçüde değişiklik gösteren takdir yetkisini dikkate almalıdır (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, §§ 179-182; *İsviçre Raelyen Hareketi/İsviçre* [BD], 2012, §§ 59-61).

369. Aynı ilke, sadece yukarıda sözü edilen maddelere değil, aynı zamanda Sözleşme’nin diğer hükümlerinin birçoğu kapsamında da - söz konusu madde metninde belirtilmeyen zımni sınırlamalar da dâhil olmak üzere - uygulanmaktadır. Örnek olarak, Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrasıyla tanınan mahkemeye erişim hakkı mutlak bir hak değildir ancak, bu hak, zımnen kabul edilen belirli sınırlamalara tabi tutulabilir, zira niteliği gereği devlet tarafından bir düzenleme yapılmasını gerektirmektedir. Sözleşmeciler Devletler, bu konuda belirli bir takdir yetkisinden yararlanmaktadırlar. Buna karşın, Sözleşme’nin gerekliliklerine uyulup uyulmadığı hususunda nihai kararı verme görevi Mahkemeye aittir; Mahkeme, uygulanan sınırlamaların, kişinin erişim hakkına uygulanan sınırlamaların, bu hakkı özünden ihlal edecek şekilde kısıtlamadığını veya azaltmadığını tespit etmelidir. Ayrıca, mahkemeye erişim hakkına yönelik bu türden bir sınırlama, yalnızca meşru bir amaç gözetmesi ve kullanılan araçlar ile hedeflenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisinin bulunması halinde, Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrasıyla bağdaşmaktadır (*Cudak/Litvanya* [BD], 2010, § 55; *Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], 2016, § 129).

370. Mahkeme, başvuruya ilişkin olarak yapılan ön inceleme sırasında, yukarıda belirtilen koşulların yerine getirildiği ve davaya ilişkin bütün koşullar göz önüne alındığında, devletin müdahalesiyle izlenen amaçlar ile kullanılan araçlar arasında açık bir orantısızlığın bulunmadığı konusunda ikna olsa da, söz konusu şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar vermektedir. Böylelikle, kabul edilemezlik kararının gerekçesi, Mahkemenin ihlal bulunmadığı sonucuna vardığı esas hakkındaki bir kararında kabul edebileceği gerekçeyle aynı veya benzer olmaktadır (*Mentzen/Letonya* (k.k.), 2004).

c. Esasa İlişkin Olarak Nispeten Basit Olan Diğer Sorunlar

371. Mahkeme, yukarıda belirtilen durumların dışında da, esasa ilişkin nedenlerle, ileri sürülen Sözleşme hükmünün ihlal edildiğine dair bir izlenimin oluşmadığına ikna olması halinde, bir şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermektedir. Bu durum, bilhassa iki varsayımda meydana gelmektedir:

- Mahkemenin önündeki davada Sözleşme'nin ihlal edilmediği sonucuna varabileceği aynı veya benzer türden çok sayıda ve yerleşik içtihadının bulunması durum (*Galev ve diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2009);
- Meseleyi doğrudan ve kesin bir şekilde el alan içtihatların bulunmaması halinde, mevcut içtihatlarına dayanarak Sözleşme'nin ihlal edildiğinin anlaşılmadığı sonucuna varabileceği durum (*Hartung/Fransa* (k.k.), 2009).

372. Yukarıda anılan her iki durumda da, Mahkemenin davaya ilişkin olayları ve davayla ilgili diğer olgusal unsurların tamamını ayrıntılı ve dikkatli bir şekilde incelemesi gerekebilmektedir (*Collins ve Akaziebie/İsveç* (k.k.), 2007).

4. Desteklenmeyen Şikâyetler: Delil Yokluğu

373. Mahkeme önündeki yargılama, çekişmeli bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla, tarafların - başvuran ve davalı Hükümet - hem fiilen (gerekli olgusal delil unsurlarını Mahkemeye sunarak) hem de hukuken (kendi görüşlerine göre, ileri sürülen Sözleşme hükmünün ihlal edilme ya da edilmeme nedenini açıklayarak) iddialarını destekleme sorumluluğu bulunmaktadır.

374. Mahkeme İç Tüzüğü'nün bireysel başvuruların içeriğini düzenleyen 47. maddesinin somut olaya ilişkin kısmı aşağıdaki gibidir:

"1. Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca, bir başvuru, Mahkeme tarafından aksi yönde bir karar verilmedikçe, Yazı İşleri Müdürlüğü'nün hazırladığı başvuru formu ile yapılır. Başvuru formu, istenen bütün bilgilerin ilgili bölümlerde belirtilmesi suretiyle hazırlanır ve söz konusu formda aşağıdaki bilgiler yer alır:

(...)

d) olay ve olgulara dair kısa ve okunaklı bir açıklama;

e) ileri sürülen Sözleşme ihlal(ler)ine ve bu husustaki görüşlere dair kısa ve okunaklı bir açıklama;

(...)

2. a) Yukarıda geçen 1. fıkranın d) ile f) bentlerinde yer alan bütün bilgiler, başvuru formunun ilgili bölümünde belirtilmelive Mahkeme tarafından, başka herhangi bir belgeye başvurmaya gerek kalmaksızın, başvurunun mahiyetinin ve kapsamının belirlenmesine imkân verecek yeterlilikte olmalıdır.

(...)

3.1. Başvuru formu, başvuran veya başvuranın temsilcisi tarafından imzalanmalı ve aşağıdaki belgelerle birlikte teslim edilmelidir:

a) şikâyete konu olan adli veya farklı nitelikteki karar ya da tedbirlere ilişkin belgelerin suretleri;

b) başvuranın Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen iç hukuk yollarının tüketilmesi şartına ve dört aylık süre kuralına uyulduğunu gösteren belge ve kararların suretleri;

(...)

5.1. Bu maddenin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen koşullara uyulmaması, başvurunun Mahkeme tarafından incelenmemesi sonucunu doğurur. Bu kuralın dışında kalan haller aşağıda belirtilmiştir:

a) başvuran tarafından, söz konusu koşullara uyulmaması hususuna ilişkin olarak yeterli açıklamada bulunulmuş olması;

(...)

c) Mahkeme tarafından resen veya başvuranın talebi üzerine aksi yönde bir yönlendirmede bulunması.

(...)”

375. Ayrıca, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44C maddesinin 1. fıkrası şu şekildedir:

“Taraflardan birinin Mahkeme tarafından istenen delil veya bilgileri sunamaması veya ilgili bilgileri kendi inisiyatifıyla açıklamaması veya bunun dışında, yargılamaya etkin olarak katılmaması durumunda, Mahkeme, uygun gördüğü şekilde söz konusu tarafın davranışı hakkında yargılara varabilmektedir.”

376. Mahkeme, yukarıda belirtilen koşullar yerine getirilmediği takdirde, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğunu belirtmektedir. Özellikle, bu durum aşağıdaki varsayımlarda meydana gelebilmektedir:

▪ Başvuranın Sözleşme'nin bir veya birkaç hükmünün ihlal edilme şekli davaya ilişkin olaylar bakımından anlaşılır olmadığı sürece, bu durumu açıklamaksızın söz konusu hükümlere atıfta bulunmakla yetinmesi halinde (*Trofimchuk/Ukrayna* (k.k.), 2005; *Baillard/Fransa* (k.k.), 2008);

▪ Başvuranın kendi isteği dışındaki durumlar mevcut olmadığı sürece ve bunu yapmasını engelleyen istisnai koşullar bulunmadığı (örnek olarak, ceza infaz kurumu idaresi tarafından bir tutuklunun kendi dosyasına ilişkin belgeleri Mahkemeye iletmesine izin verilmediğinde) veya Mahkeme bizzat başka türlü bir karar vermediği sürece, kendi iddialarını desteklemek için belgelere dayanan delilleri (özellikle mahkemelerin ve diğer ulusal makamların kararları söz konusudur) sunmayı ihmal etmesi veya reddetmesi halinde.

5. Anlaşılabilir veya Uydurma Şikâyetler

377. Mahkeme, şikâyetçi olunan olayların ve Mahkemeye sunulmak istenilen şikâyetlerin anlaşılmasını objektif olarak imkânsız kılacak kadar karmaşık nitelikte olan şikâyetleri, açıkça dayanaktan yoksun bularak reddetmektedir. Aynı durum; uydurma şikâyetler yani objektif olarak imkânsız, açıkça uydurulmuş veya açıkça sağduyuya aykırı olaylarla ilgili şikâyetler için de geçerlidir. Bu tür durumlarda, ortalama bir gözlemci açısından hukuk eğitimi almamış olsa da Sözleşme'nin ihlal edildiğine dair herhangi bir görünüm bulunmadığı açıktır.

B. Önemli Bir Zararın Bulunmaması

Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendi - Kabul edilebilirlik koşulları

"3. Aşağıdaki hallerde Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruların kabul edilemez olduğunu belirtmektedir:

(...)

b) Başvuranın Sözleşme ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esas yönünden incelenmesini gerektirmediği sürece, başvuranın önemli bir zarara maruz kalmaması halinde."

HUDOC üzerinde anahtar kelimeler

Önemli bir zarar görmeme (35-3-b) – İncelemeye devam etmenin gerekli olmaması (35-3-b) - Ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmiş dava (35-3-b)

1. Yeni Kriterin Kabulünün Temeli

378. Yeni bir kabul edilebilirlik kriteri, 1 Haziran 2010 tarihinde 14 No.lu Ek Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle birlikte, Sözleşme'nin 35. maddesinde öngörülen kriterlere eklenmiştir. Bu Protokol'ün 20. maddesi uyarınca, yeni hüküm, söz konusu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce kabul edilebilir olduğuna karar verilen başvurular haricinde, Mahkeme önünde derdest olan bütün başvurular hakkında uygulanmaktadır. Böylelikle, *Vistiņš ve Perepjolkins/Letonya* ([BD], 2012, § 66) davasında, Hükümet tarafından ileri sürülen, önemli bir zararın bulunmadığı yönündeki ilk itiraz, başvurunun 14 No.lu Ek Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce 2006 yılında kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi nedeniyle reddedilmiştir.

379. Mahkemenin hâlihazırda artan iş yükü dikkate alınarak, söz konusu yeni kriterin getirilmesinin gerekli olduğu kanaatine varılmıştır. Bu kriter, Mahkemeye, esasa ilişkin inceleme yapılmasını gerektiren davalara yoğunlaşmasını sağlayabilecek ek bir araç sunmaktadır. Diğer bir deyişle, bu kriter Mahkemeye, hâkimlerin önemsiz davalara bakmamaları gerektiği yönündeki ilke ("*de minimis non curat praetor*") uyarınca, "önemsiz" olduğu kanısına varılan davaları reddetme imkânı vermektedir.

380. "*De minimis*" kavramı, 1 Haziran 2010 tarihine kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde resmi olarak düzenlenmediği halde, Komisyon üyelerinin (bk. *Eyoum-Priso/Fransa*, 1997; *H.F. K-F/Almanya*, 1996; *Lechesne/Fransa*, 1997 davalarında yer alan Komisyon raporları) ve Mahkemenin hâkimlerinin (bk. örnek olarak, *Dudgeon/Birleşik Krallık*; *O'Halloran ve Francis/Birleşik Krallık* [BD], 2007; *Micallef/Malta* [BD], 2009) birçok muhalefet şerhinde ve hükümetlerin Mahkemeye sundukları görüşlerde (bk. örneğin, *Koumoutsea ve Diğerleri/Yunanistan* (k.k.), 2001) ileri sürülmüştür.

381. 1 Ağustos 2021 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol, davanın ulusal bir mahkeme tarafından usulüne uygun olarak incelenmesi koşulunu ortadan kaldırarak Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendini değiştirmiştir. Bu değişiklik, *hâkimlerin önemsiz davalara bakmamaları gerektiği yönündeki (de minimis no curat praetor)* ilkenin etkisini artırmak amacıyla yapılmıştır (bk. **15 No.lu Protokol'e ilişkin açıklayıcı rapor**, § 23). Bu hüküm, Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren geçerlidir. Bu değişiklik, Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihte halen kabul edilebilirlik incelemesi halen devam eden olan başvurular için de geçerlidir.

2. Amaç

382. Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının (b) bendi üç ayrı unsurdan oluşmaktadır. Birincisi, söz konusu madde, kabul edilebilirlik kriterini belirtmektedir: Mahkeme, başvuranın önemli bir zarara maruz kalmadığı kanaatine vardığında, bireysel başvuruların kabul edilemez olduğuna karar verebilmektedir. Ardından koruyucu hüküm gelmektedir: Mahkeme, insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esas yönünden incelenmesini gerektirmesi halinde, başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verememektedir. Başvurunun kabul edilemez olduğuna dair bu iki kriter de karşılandığında, Mahkeme, Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendi ve 4. fıkrası uyarınca şikâyetin, kabul edilemez olduğuna karar vermektedir.

383. 15 No.lu Protokol yürürlüğe girmeden önce, şayet ulusal mahkeme tarafından usulüne uygun şekilde görülmemiş ise, bu yeni kriter kapsamında hiçbir dava reddedilemezdi (örnek olarak bk. [Varadinov/Bulgaristan](#), 2017, § 25; karşılaştırınız [Çelik/Hollanda](#) (k.k.)). Sözleşme'yi değiştiren 15. No.lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinin ardından bu ikinci koruyucu hüküm kaldırılmıştır¹². Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendinin yeni kapsamının ilk uygulamasına ilişkin olarak bakınız [Bartolo/Malta](#) (k.k.), 2021.

384. Mahkeme, [Shefer/Rusya](#) (k.k.), 2012 davasında, Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendinde belirtilen farklı unsurlar arasında resmi bir sıralamanın söz konusu olmamasına rağmen, "önemli bir zararın bulunması" hususunun yeni kriterin özünde yer aldığını kaydetmektedir. Dolayısıyla, davaların birçoğunda, yeni kriterle ilgili her unsurun sırasıyla incelenmesi nedeniyle, aşamalı bir yaklaşım izlenmektedir ([Kiril Zlatkov Nikolov/Fransa](#), 2016; [C.P./Birleşik Krallık](#) (k.k.), 2016; [Borg ve Vella/Malta](#) (k.k.), 2015). Ancak Mahkeme, bazı davalarda, bu kabul edilebilirlik kriteriyle ilgili birinci unsurun mevcut olup olmadığının belirlenmesine gerek olmadığı kanısına varmıştır ([Finger/Bulgaristan](#), 2011; [Daniel Faulkner/Birleşik Krallık](#), 2016; [Turturica ve Casian/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya](#), 2016; [Varadinov/Bulgaristan](#), 2017, § 25).

385. Bu kabul edilebilirlik koşulunun yorumlanması ve uygulanması hususunda yalnızca Mahkeme yetkilidir. Söz konusu Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ilk iki yıl boyunca, bu yeni kabul edilebilirlik kriterinin uygulanması, Dairelere ve Büyük Daire'ye bırakılmıştır (Sözleşme'ye Ek 14 No.lu Protokol'ün 20. maddesinin 2. fıkrası). 1 Haziran 2012 tarihinden itibaren, bu kriter Mahkemenin yargısal oluşumlarının tamamı tarafından kullanılmıştır.

386. Mahkeme, söz konusu yeni kabul edilebilirlik koşulunu re'sen (örnek olarak, [Vasyanovich/Rusya](#) ve [Ionescu/Romanya](#) (k.k.), 2010; [Magomedov ve diğerleri/Rusya](#), 2017, § 49) ya da Hükümet tarafından ileri sürülen bir itiraza cevap olarak ([Gaglione ve diğerleri/İtalya](#), 2010) ileri sürebilmektedir. Mahkeme bazı durumlarda, diğer kabul edilebilirlik koşullarından önce yeni kriteri incelemektedir ([Korolev/Rusya](#) (k.k.), 2010; [Rinck/Fransa](#)(k.k.), 2010; [Gaftoniuc/Romanya](#) (k.k.), 2011; [Burov/Moldova](#) (k.k.), 2011; [Shefer/Rusya](#) (k.k.), 2012). Mahkeme, diğer durumlarda ise, yeni kriteri yalnızca diğer kriterleri bertaraf etmesinin ardından ele almaktadır ([Ionescu/Romanya](#) (k.k.), 2010; [Holub/Çek Cumhuriyeti](#) (k.k.), 2010).

387. Önemli bir zararın bulunmamasına ilişkin kriterin uygulanması, Sözleşme tarafından korunan herhangi bir hakla sınırlı değildir. Mahkeme bununla birlikte, başka bir gerekçeyle kabul edilemez olmayan ve Sözleşme'nin 3. maddesinin kapsamına girebilecek (yani asgari ağırlık kriterinin yerine getirilmesi), yine 3. maddeye dayanan bir şikâyetin, başvuranın önemli bir zarara maruz kalmaması nedeniyle kabul edilemez

¹² Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol'ün 5. maddesi: Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendinde yer alan, "ulusal bir mahkeme tarafından usulüne uygun olarak incelenmeyen hiçbir davanın bu gerekçeyle reddedilmemesi koşuluyla" ifadesi kaldırılacaktır.

olduğuna karar verilebilecek bir durumun öngörülmesinin zor olduğu kanısına varmıştır (*Y/Letonya*, 2014, § 44). Benzer şekilde, Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesine dayandırılan bir şikâyete ilişkin olarak yeni kriterin uygulanmasını, yaşam hakkını güvence altına alan bu maddenin Sözleşme'nin en önemli hükümleri arasında yer aldığı gerekçesiyle reddetmiştir (*Makuchyan ve Minasyan/Azerbaycan ve Macaristan*, 2020, §§ 72-73). Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesine ilişkin şikâyetlerle ilgili olarak, özgürlük hakkının demokratik bir toplumda sahip olduğu belirleyici yer ışığında, "önemli bir zararın" bulunmamasına ilişkin kabul edilebilirlik kriterini řu ana kadar uygulamamıştıre (*Zelçs/Letonya*, 2020, § 44 ve bu kararda yer alan atıflar). Mahkeme ayrıca, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne ilişkin davalarda (9. madde) veya ifade özgürlüğüne ilişkin davalarda (10. madde), önemli bir zararın bulunmamasıyla ilgili bu kriterin, bu özgürlüklerin öneminin gerektiği şekilde dikkate alınarak uygulanması gerektiğine ve Mahkeme tarafından dikkatli şekilde incelenmesi gerektiğine karar vermiştir (9. madde için bk. *Stavropoulos ve diğerleri/Yunanistan*, 2020, §§ 29-30). Sözleşme'nin 10. maddesi bağlamında, bu türden bir inceleme, davanın basın ya da diğer haber medyalarıyla ilgili olup olmadığının tespit edilmesi hususunda kamu yararı tartışmasına sağlanan katkı gibi unsurları kapsmalıdır (*Margulev/Rusya*, 2019, §§ 41-42; *Sylka/Polonya* (k.k.), 2014, § 28; *Panioglu/Romanya*, 2020, §§ 72-76; *Šeks/Hrvatistan*, 2022, § 48). Toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin davalarla ilgili olarak (11. madde), Mahkeme, bu özgürlüğün demokratik bir toplumdaki önemini gerektiği şekilde dikkate almalı ve yine bu başvuruları dikkatli bir incelemeye tabi tutmalıdır (*Obote/Rusya*, 2019, § 31; *Yordanovi/Bulgaristan*, 2020, §§ 49-52).

3. Başvuranın Önemli Bir Zarara Maruz Kalıp Kalmadığı Hakkında

388. Yeni kriterin başlıca unsuru, başvuranın "önemli bir zarara" uğrayıp uğramadığı hususudur. Bu kavram, salt hukuki açıdan bir hakkın ihlali ne denli gerçek olursa olsun, bu hak ihlalinin, uluslararası bir mahkeme tarafından inceleme yapılmasını haklı göstermek için asgari ağırlık düzeyine ulaşması gerektiği fikrine atıfta bulunmaktadır. Kuralcı bir çerçevenin dışındaki tamamen teknik nitelikte ya da önemsiz olan ihlaller, Avrupa denetiminin yapılmasını gerektirmemektedir (*Shefer/Rusya* (k.k.), 2012). Bu asgari düzeyin değerlendirilmesi görecelidir ve davanın kendine özgü koşullarının tamamına bağlı olarak yapılmaktadır. Bir ihlalin ciddiyeti, belirli bir davada hem başvuranın kişisel bakış açısı hem de objektif olarak davanın konusu dikkate alınarak değerlendirilmelidir (*Korolev/Rusya* (k.k.), 2010).

389. Ancak, başvuranın kişisel bakış açısı, Mahkemenin ilgilinin önemli bir zarara uğradığı sonucuna varması için tek başına yeterli değerildir. Bu kişisel bakış açısı, objektif gerekçelerle haklı gösterilmelidir (*Ladygin/Rusya* (k.k.), 2011). Bir Sözleşme ihlali, önemli ilke sorunlarıyla ilgili olabilmekte ve böylelikle söz konusu maddi menfaat ne olursa olsun önemli bir zarara sebebiyet verebilmektedir (*Korolev/Rusya* (k.k.), 2010; *Birzietis/Litvanya*, 2016; *Karelin/Rusya*, 2016). Mahkeme, *Giuran/Romanya*, 2011, §§ 17-25 kararında, şikâyete konu edilen iç hukuktaki yargılamanın başvuranın evinden çalınan 350 avro (EUR) değerindeki eşyasına ilişkin bir tazmin sağlanmasını amaçlamasına rağmen, söz konusu yargılamanın başvuran açısından bir ilke sorunuyla, yani ilgilinin mülkiyetine ve konutuna saygı hakkına ilişkin olması nedeniyle, ilgilinin önemli bir zarara maruz kaldığı kanısına varmıştır. Dahası, *Konstantin Stefanov/Bulgaristan*, 2015, §§ 46-47 kararında Mahkeme, para cezasının başvuran açısından bir ilke sorunuyla, yani mesleki faaliyetlerini yerine getirirken avukat olarak görevine saygı gösterilmesiyle ilgili olduğunu dikkate almıştır.

390. Ayrıca Mahkeme, söz konusu sorunun başvuran açısından kişisel önemini değerlendirirken, başvuranın davranışlarını dikkate alabilmekte, örnek olarak, yargılama sırasında belirli bir süre boyunca ilgilinin atalet içinde davranıp davranmadığını inceleyebilmekte ve böylelikle, başvuranın yargılamanın sonucuyla pek ilgilenmediğini gösterebilmektedir (*Shefer/Rusya* (k.k.), 2012). Mahkeme, *Giusti/İtalya*, 2011, §§ 22-36

kararında, uluslararası bir mahkeme tarafından bir inceleme yapılmasını haklı göstermek için gereken asgari ağırlık düzeyini belirlemek için dikkate alınması gereken bazı yeni unsurları ilk defa belirtmiştir. Bu unsurlar, ihlal edildiği iddia edilen hakkın niteliği, iddia edilen ihlalin ciddiyeti ve/veya ihlalin başvuranın kişisel durumu üzerinde yaratabileceği olası sonuçlardır. Mahkeme, bu koşulları değerlendirirken, özellikle davanın konusunu ya da ulusal yargılamanın sonucunu inceleyecektir.

a. Önemli Bir Maddi Zararın Bulunmaması

391. Bazı davalarda, ağırlık düzeyi, dava konusunun maddi etkisi ve davanın başvuran için önemi dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Maddi etki yalnızca, başvuran tarafından talep edilen manevi tazminat ışığında değerlendirilmemektedir. Mahkeme, *Kiousi/Yunanistan* (k.k.) kararında, talep edilen manevi tazminat miktarının, yani 1.000 avronun başvuran açısından gerçek zararın hesaplanması için uygun olmadığını belirtmiştir. Bu durum, manevi tazminatın genellikle, zararın miktarına ilişkin başvurular tarafından yapılan tahminlere dayanılarak bizzat ilgililer tarafından hesaplanmasından kaynaklanmaktadır.

392. Önemsiz bir maddi etkiyle ilgili olarak, Mahkeme, hâlihazırda, söz konusu miktarın yaklaşık 500 avrodan az ya da bu miktara eşit olduğu aşağıdaki davalarda “önemli bir zararın” bulunmadığı sonucuna varmıştır:

- İhtilaf konusu miktarın 90 avro (EUR) olduğu yargılama (*Ionescu/Romanya* (k.k.), 2010);
- Makamların başvurana 1 avrodan (EUR) daha düşük bir miktara karşılık gelen bir meblağı ödememelerine ilişkin dava (*Korolev/Rusya* (k.k.), 2010);
- Makamların başvurana yaklaşık 12 avroya (EUR) karşılık gelen bir meblağı ödememelerine ilişkin dava (*Vasilchenko/Rusya*, 2010, § 49);
- Karayolları Trafik Kanunu’nun ihlali nedeniyle verilen 150 avro (EUR) tutarında para cezası ve başvuranın sürücü ehliyetine bir ceza puanının işlenmesi (*Rinck/Fransa* (k.k.), 2010);
- 25 avro (EUR) tutarında bir meblağın geç ödenmesi (*Gaftoniuc/Romanya*, (k.k.), 2011);
- 125 avro (EUR) tutarında bir meblağın geri ödenmemesi (*Stefanescu/Romanya* (k.k.), 2011);
- 12 avro (EUR) tutarında bir meblağın devlet tarafından başvurana ödenmemesi (*Fedotov/Moldova* (k.k.), 2011);
- 107 avro (EUR) ile birlikte masraf ve harcamalar için 121 avro (EUR) dâhil olmak üzere, toplam 228 avro (EUR) tutarında bir meblağın başvurana devlet tarafından ödenmemesi (*Burov/Moldova* (k.k.), 2011);
- Sabit ücret olarak 22 avro (EUR) dâhil, 135 avro (EUR) tutarında bir para cezası ve başvuranın sürücü ehliyetine bir ceza puanının işlenmesi (*Fernandez/Fransa* (k.k.), 2012);
- Mahkemenin söz konusu maddi tazminat miktarını 504 avro (EUR) olarak kaydettiği dava (*Kiousi/Yunanistan* (k.k.), 2011);
- Başvuran tarafından avukatı hakkında sunulan 99 avro (EUR) tutarının geri ödenmesine ilişkin ilk talebin, ilgiliye esasa ilişkin yargılama süresinin uzunluğu nedeniyle 1.515 avroya (EUR) karşılık gelen bir meblağın ödenmesine karar verilmesi nedeniyle ayrıca dikkate alındığı dava (*Havelka/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2011);

- Yaklaşık 200 avroya (EUR) karşılık gelen bir meblağa ilişkin maaş borcu (*Guruyan/Ermenistan* (k.k.), 2012);
- 227 avro (EUR) tutarında masraflar (*Šumbera/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2012);
- 34 avro (EUR) tutarında bir meblağın ödenmesine hükmeden bir kararın icrası (*Shefer/Rusya* (k.k.), 2012);
- Elektrik kesintisinden kaynaklanan manevi zarara ilişkin hükmedilen 445 avro (EUR) tutarında bir tazminat (*Bazelyuk/Ukrayna* (k.k.), 2012);
- 50 avro (EUR) tutarında idari para cezaları (*Boelens ve diğerleri/Belçika* (k.k.), 2012);
- Gecikme faizleriyle birlikte, 98 ila 137 avro (EUR) arasında değişen tutarlardaki ödemelerle ilgili şikâyetlerin yer aldığı dava (*Hudecová ve diğerleri/Slovakya* (k.k.), 2012);
- 29 ve 62 avro (EUR) arasında, nispeten küçük meblağların ödenmesiyle ilgili kararların icra edilmemesi (*Shtefan ve diğerleri/Ukrayna* [komite], 2014; *Shchukin ve diğerleri/Ukrayna*, 2014);
- 31 ve 35 avro (EUR) tutarında idari para cezalarına ilişkin dava (*Şimşek, Andiç ve Boğatekin/Türkiye* (k.k.), 2020, §§ 26-29);
- başvuranın bir şirkette sahip olduğu hisselerle dört buçuk yıldan fazla bir süre için toplam nominal değeri iki ruble, yani 0,50 avrodan (EUR) az olmak üzere el konulması (*Sebeleva ve diğerleri/Rusya*, 2020, §§ 42-43).

393. Mahkeme, *Havelka/Çek Cumhuriyeti* kararında, 1.515 avro (EUR) tutarındaki meblağın, Mahkemenin içtihadı açısından açıkçası uygun ve yeterli bir tazmin sağladığı kabul edilemez olsa da, başvuranın önemli bir zarara uğramasına yol açacak derecede uygun bir adil tazmin sağlamaktan uzak olmadığı kanaatine varmıştır.

394. *Magomedov ve diğerleri/Rusya* (2017) davasında, başvuranlar, Çernobil nükleer santralindeki acil durum operasyonlarına katılımları için çeşitli ödenekler ve ek ödeneklerin artırılmasına ilişkin bir sonuç elde etmiştir. Söz konusu kararlar, ulusal makamlar tarafından öngörülen süre içerisinde temyiz başvurusu yapılmamış olması sebebiyle, kesinleşmiştir. Bununla birlikte makamların temyiz başvurusunu geç yapmalarına izin verilmiştir ve ardından bu kararlar iptal edilmiştir. Başvuranlar, Sözleşme'nin 6. maddesi ve 1 No.lu Ek Protokol'ün 1. maddesi açısından şikâyetlerini sunmuşlardır. Aralarından bazıları için ilk derece mahkemesinin kararı, icra edilmeden önce iptal edilmiştir. Mahkeme, Hükümetin, bu başvuranların önemli bir zarara uğramadıklarına dair iddiasını reddetmiştir (§§ 47-48). Esasa ilişkin olarak ilk verilen karara dayanılarak ödemeleri yapılan başvuranların başvuruları, bu kriter gereğince kabul edilemez bulunmuştur. Mahkeme, bu başvuranların daha önce kendilerine ödenen miktarları iade etmesinin gerekmediği; Sözleşme'nin, belirli bir miktarda sosyal yardım veya ödenek alma hakkını güvence altına almadığı; söz konusu ödeneklerin ilgililerin esas gelirini teşkil etmediği; zaten bu ödeneklerin amacının sorgulanmadığı, zira sadece vadesi gelmiş tutarları hesaplama yönteminin düzeltildiği; başvuranların, Devletin temyiz başvurusunu geç yapması dolayısıyla uzayan süreden faydalandıkları ve bu sebeple başvuranların söz konusu süreç boyunca ilk verilen kararlarda hesaplanan ödenekleri almaya devam ettiği kanaatine varmıştır (§§ 50-52).

395. Mahkeme son olarak, maddi zararın etkisinin soyut olarak değerlendirilmemesi gerektiği kanısındadır; nitekim küçük bir maddi zarar bile kişinin durumuna ve yaşadığı ülkenin veya bölgenin ekonomik durumuna göre önemli olabilmektedir. Bu nedenle Mahkeme, maddi kaybın sebep olduğu etkiyi başvuranın kişisel durumunu göz önüne alarak değerlendirmektedir. Mahkeme böylelikle, *Fernandez/Fransa* kararında, başvuran hakkında verilen 135 avro tutarındaki para cezasının başvuran açısından önemli bir meblağ olmadığı

sonucuna varmak için ilgilinin Marsilya İdari İstinaf Mahkemesinde hâkim olarak görev yapmasını göz önünde bulundurmuştur.

b. Önemli Bir Maddi Zararın Bulunması

396. Tam tersine, Mahkemenin, başvuranın önemli bir maddi zarara uğradığı kanaatine varması halinde, söz konusu kriteri reddedebilmektedir. Böylelikle Mahkeme, aşağıdaki davalarda söz konusu kriteri reddetmiştir:

- 200 ila 13.749,99avro (EUR) arasında değişen meblağların, yargılamaların aşırı uzunluğu nedeniyle tazminat olarak ödenmesine hükmeden kararların icrasında dokuz ila kırk dokuz aylık gecikmelerin yaşanmasına ilişkin dava (*Gaglione ve diğerleri/İtalya*, 2010);
- Meblağların on binlerce avro tutarına ulaştığı kamulaştırmalar için tazminat ödenmesinde gecikmelerin yaşanmasına ilişkin dava (*Sancho Cruz ve tarım reformuna ilişkin diğer davalar/Portekiz*, 2011, §§ 32-35);
- Yaklaşık 1.800 avroluk (EUR) bir meblağın talep edildiği, çalışanların haklarına ilişkin dava (*Živić/Sırbistan*, 2011);
- On beş yıl beş ay süren bir hukuk yargılamasına ve şikâyetin “önemli bir değerle” ilgili olmasına rağmen herhangi bir başvuru yolunun bulunmamasına ilişkin dava (*Giusti/İtalya*, 2011, §§ 22-36);
- Söz konusu meblağın, önemsiz olarak kabul edilemeyecek bir tutardaki engellilik ödenekleriyle ilgili olduğu bir hukuk yargılamasının uzunluğuna ilişkin dava (*De Ieso/İtalya*, 2012);
- Başvuranın, aylık maaşının % 20’sini aşan mahkeme masraflarını ödemekle yükümlü olduğu dava (*Piğtka/Polonya*, 2012, §§ 33-41),
- Başvuranlar, toplam miktarın ödenmesi yükümlülüğünün bulunduğu genel bağlam ve davalı Devletin yaşam standartları dikkate alındığında söz konusu miktarın önemsiz olduğunun söylenemeyeceği bir durumda, kendileri tarafından ödenebilecek en yüksek aylık taksitin 30 Euro’yu geçmemesine rağmen, mükerrer bir sabit ücret ödemek zorunda kalmışlardır (*Strezovski ve diğerleri/Kuzey Makedonya*, 2020, §§ 47-49).

c. Maddi Olmayan Önemli Bir Zararın Bulunmaması

397. Bununla birlikte, Mahkeme, önemli bir zararın bulunmamasına ilişkin kriteri uygularken, sadece önemsiz meblağların söz konusu olduğu davalarla ilgilenmemektedir. Davanın ulusal düzeydeki sonucu, maddi etkilerden başka etkiler de yaratabilmektedir. Mahkeme, *Holub/Çek Cumhuriyeti*, *Bratři Zátkové, A.S/Çek Cumhuriyeti*, *Matoušek/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2011, *Čavajda/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2011 ve *Hanzl ve Špadrna/Çek Cumhuriyeti*, 2013 davalarında, diğer tarafların bildirilmeyen görüşlerinin, davayla alakalı veya yeni bir unsur içermemesi ve bu davaların her birinde Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararın söz konusu görüşlere dayanmaması hususlarını temel alarak kararını vermiştir. Mahkeme, *Liga Portuguesa de Futebol Profissional/Portekiz* (k.k.), 2012 kararında, *Holub/Çek Cumhuriyeti* (k.k.) kararında belirttiği gerekçeyle aynı gerekçeyi benimsemiştir. Mahkeme, söz konusu zararın, başvuran şirketten talep edilen 19 milyon avro tutarındaki meblağ olmayacağı, ancak bu durumun tespit edilmediği sonucuna varmak için, Cumhuriyet Savcısı’nın mütalaasının başvurana bildirilmemesinin başvuran açısından önemli olası bir zarara yol açıp açmadığının incelenmesinin söz konusu olduğu kanısına varmıştır.

398. Aynı şekilde, *Jančev/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* (k.k.) kararında yer alan şikâyet, ilk derece mahkemesi kararının kamuya açıklanmamasına ilişkindir. Mahkeme, başvuranın mağdur taraf olmaması sebebiyle, önemli bir zarara maruz kalmadığı sonucuna varmıştır. Mahkeme aynı zamanda, başvuranın kanuna aykırı davranışları sonucunda yerine getirmek zorunda kaldığı duvar yıkma ve tuğla sökme yükümlülüğünün, ilgiliye önemli bir maddi yük getirmediğini de dikkate almıştır. *Savu/Romanya* (k.k.), 2011 isimli bir diğer davada, başvuranlar doğrudan herhangi bir meblağ ileri sürmemişler, ancak belge düzenleme yükümlülüğü getiren ve kendileri lehine verilen bir kararın icra edilmemesinden şikâyetçi olmuşlardır.

399. Mahkeme, *Gagliano Giorgi/İtalya*, 2012 davasında, ilk kez, bir ceza yargılamasının uzunluğuna ilişkin bir şikâyet hakkında karar vermiştir. Mahkeme, yargılamanın uzun sürmesi sebebiyle başvuranın cezasında indirim yapıldığını tespit ederek, bu indirimin başvuran açısından bir tazminat teşkil ettiği, hatta söz konusu yargılamanın uzunluğu nedeniyle başvuranın uğrayabileceği zararı büyük ölçüde azalttığı sonucuna varmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın önemli bir zarara uğramadığına karar vermiştir. Mahkeme, *Galović/Hırvatistan* (k.k.), 2013 kararında, başvuranın altı yıl iki ay daha kendi mülkünde kalması sebebiyle, gerçekte bir hukuk yargılamasının aşırı uzun sürmesinden yararlandığını belirtmiştir. Mahkeme aynı zamanda, Hollanda hakkında verilen, *Çelik/Hollanda* (k.k.), 2013 ve *Van der Putten/Hollanda* (k.k.), 2013 isimli iki kararda, bir ceza yargılamasının uzunluğu ve etkin bir hukuk yolunun bulunmaması hususlarını ele almıştır. Başvuranlar yalnızca, dava dosyasını tamamlamak için İstinaf Mahkemesi tarafından geçirilen süreden kaynaklanan, Yüksek Mahkeme önündeki yargılamanın uzunluğundan şikâyet etmişlerdir. Ancak, her iki durumda da, başvuranlar, temyiz iddialarını belirtmeksizin, Yüksek Mahkemeye hukuki konularda temyiz başvurularını sunmuşlardır. Mahkeme, İstinaf Mahkemesinin kararına ya da önceki ceza yargılamasının herhangi bir yönüne ilişkin bir şikâyette bulunulmadığını tespit ederek, her iki durumda da başvuranların önemli bir zarara maruz kalmadıkları kanısına varmıştır.

400. Mahkeme, *Kiril Zlatkov Nikolov/Fransa* (2016) kararında, başvuranın ayrımcılığa maruz kalmama hakkını ve hakkında açılan ceza davası bağlamında adil yargılanma hakkını kullanmasına ve hatta daha geniş anlamda kişisel durumuna ilişkin önemli sonuçların söz konusu olmadığı kanaatine varmıştır. Dolayısıyla, Mahkeme, her halükârda, başvuranın adil yargılanma hakkını kullanmasına yönelik yapıldığı iddia edilen ayrımcılığın ilgili açısından “önemli bir zarara” yol açmadığı sonucuna varmıştır.

401. *Zwinkels/Hollanda* (k.k.) (2012) kararında, Sözleşme’nin 8. maddesiyle güvence altına alınan konuta saygı hakkına ilişkin yapılan tek müdahale, iş denetçilerinin bir garaja izinsiz bir şekilde girmeleriyle ilgilidir; bu nedenle Mahkeme, söz konusu şikâyeti başvuranın konutuna ya da özel hayatına saygı hakkı üzerinde “çok küçük bir etkinin” oluştuğu kanısına vararak reddetmiştir. Aynı şekilde, *Borg ve Vella/Malta* (k.k.) (2015, § 41) kararında, başvuranların nispeten küçük olan taşınmazının belirli bir süre boyunca kamulaştırılmasının, kendileri açısından özel bir sonuç doğurmadığı anlaşılmaktadır.

402. *C.P./Birleşik Krallık* (k.k.) (2016) kararında, başvuran üç ay süreyle okulundan geçici olarak uzaklaştırılmasının eğitim hakkını ihlal ettiğini iddia etmiştir. Mahkeme, “davaların birçoğunda, üç ay süreyle okuldan uzaklaştırmanın bir çocuk açısından ‘önemli bir zarar’ teşkil ettiğini” belirtmiştir. Bununla birlikte, bu davada, birçok faktör, başvuran tarafından maruz kalınan olası bir kalıcı “zararın” önemini azaltmıştır. Dolayısıyla, başvuran tarafından eğitim hakkına ilişkin olarak maddi açıdan maruz kalınan her türlü zarar spekülâtif bir nitelik taşımaktadır.

403. Mahkeme, *Vasyanovich/Rusya* (k.k.) (2016) kararında, başvuranın şikâyetine ilişkin en önemli unsurun ilgilinin bira kuponlarını değiştirememesi ve bu şikâyetinde haklı görülmesi olduğu sonucuna varmıştır. Söz konusu şikâyetin geri kalan kısmı, yani ilgilinin kaybettiği bahislere ve manevi zarara maruz

kalındığı iddialarına ilişkin yapılan istinaf başvurusu, büyük ölçüde spekülâtif bir nitelik taşımaktadır. *Grozdanić ve Gršković-Grozdanić/Hrvatistan* davasında, 2021, §§ 127-132, Mahkeme, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası alanında başvurabn tarafından mahkemeye erişim hakkına ilişkin olarak ileri sürülen şikâyetin, her türlü başarı olanağından yoksun olan hukuksal bir konuda temyiz incelemesinin (esastan) reddedilmesiyle ilgili olduğunu tespit etmiştir; Mahkeme, dolayısıyla başvuranın önemli bir zarara maruz kalmadığına karar vermiştir.

404. Mahkeme, *Sylka/Polonya* (k.k.), 2014, § 35 kararında, ilk defa, ifade özgürlüğüne ilişkin bir davada önemli bir zararın bulunmamasına ilişkin kriteri uygulamıştır. Dava, Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında gerçek sorunları ileri sürebilecek nitelikte, kamu yararına ilişkin arka planda ya da daha geniş sonuçlar doğurmaksızın, başvuran ile bir polis memuru arasında yaşanan üzücü bir sözlü tartışmayla ilgilidir (*Eon/Fransa*, 2013, davasındaki durumun aksine).

d. Maddi Olmayan Önemli Bir Zararın Bulunması

405. Mahkeme, söz konusu yeni kriteri reddettiği davalardan biri olan *3A.CZ s.r.o./Çek Cumhuriyeti* (2011, § 34) kararında, bildirilmeyen görüşlerin, başvuran şirketin bilgisi dâhilinde olmayan bazı yeni bilgileri içerebileceği kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu davayı *Holub/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2010 davasına benzer nitelikteki davalardan ayrı olarak, şirketin önemli bir zarara uğramadığı sonucuna varamadığını belirtmiştir. Mahkeme, *BENet Praha, spol. s r.o./Çek Cumhuriyeti* (2011, § 135) ve *Joos/İsviçre* (2012, § 20) davalarında aynı gerekçeyi benimsemiştir.

406. Mahkeme, *Luchaninova/Ukrayna* (2011, §§ 46-50) davasında, başvuran tarafından kanuna aykırı olduğu ve adil bir şekilde yürütülmediği ileri sürülen yargılamanın sonucunun özellikle ilgilinin meslek hayatı üzerinde olumsuz bir etkiye yol açtığını tespit etmiştir. Başvuranın mahkûmiyeti bilhassa, işten çıkarılması için gerekçe olarak kullanılmıştır. Bu nedenle, Mahkeme, önemli bir zararın bulunduğu sonucuna varmıştır. *Diacenco/Romanya*, 2012, § 46 davasında, başvuran açısından ortaya çıkan ilke sorunu, Sözleşme'nin 6. maddesinin 2. fıkrasıyla güvence altına alınan masum sayılma hakkına ilişkin bir sorundur.

407. Sözleşme'nin 6. maddesine ilişkin bir diğer örnek, Anayasa Mahkemesinde görülen davada duruşma yapılmamasına ilişkin *Selmani ve diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* (2017, §§ 28-30 ve 40-41) davasıdır. Hükümet, duruşma yapılmasının yeni veya farklı olayların tespitine katkı sağlamadığını ve başvuranların Meclis koridorlarından çıkarılmalarına ilişkin olaylara taraflar arasında itiraz edilmediğini ve bu olayların başvuranlar tarafından Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruyu destekleyici nitelikte sunulan yazılı unsurlardan hareketle tespit edilebileceğini iddia etmiştir. Mahkeme, Hükümet tarafından ileri sürülen itirazın şikâyetin esasıyla ilgili olduğu kanısına varmış ve bu nedenle söz konusu itirazı esasla aynı zamanda incelemiştir. Mahkeme, başvuranların davasının yalnızca, ilk ve tek mahkeme olarak devreye giren Anayasa Mahkemesi önünde incelendiğini belirtmiştir. Mahkeme aynı zamanda, başvuranların Meclis koridorlarından çıkarılmalarının taraflar arasında tartışma konusu yapılmamasına rağmen, Anayasa Mahkemesi kararının başvuranların itiraz ettikleri ve yargılamanın sonucuyla ilişkili olan olaylara dayandığı kanaatine varmıştır. Bu sorunlar, teknik ya da tamamen hukuki değildir. Dolayısıyla başvuranlar, Anayasa Mahkemesi önünde duruşma hakkına sahiptirler. Sonuç olarak, Mahkeme, Hükümet tarafından ileri sürülen itirazı reddetmiştir.

408. *Schmidt/Letonya* davasında (2017, §§ 72-75), başvuran Letonya'da birlikte yaşadığı eski eşinden ayrılmış ve çiftin Almanya'da bulunan eski evine yerleşmiştir. Ardından başvuranın haberi olmadan, eşi, Letonya'da boşanma davası açmıştır. Başvuranın eşi yetkili mahkemeye, eşinin adresini bilmediğini beyan etmiştir. Yetkili mahkeme, boşanma belgelerinin başvurana tebliğ edilmesi amacıyla, öncelikle belgeleri çiftin Letonya'daki adresine göndermesiyle cevapsız kalan girişimlerinin ardından, Letonya Resmi Gazetesi'nde iki

tebliğname yayınlamıştır. Boşanma davasından haberi olmaması sebebiyle başvuran, duruşmaya katılmamış, dolayısıyla boşanma kararı başvuranın yokluğunda verilmiştir. Başvuran, eşinin öldüğünü ve cenaze törenine gittiğini sanarak, evliliğinin sona erdiğini ve eşinin yeniden evlendiğini öğrenmiştir. Başvuran Mahkeme önünde, boşanma davasının Sözleşme'nin 6. maddesini ihlal ettiğini iddia etmiştir. Mahkeme, başvuranın önemli bir zarara maruz kalmadığı sonucuna varmak için bir gerekçe bulunmadığına hükmetmiş ve özellikle başvuran için davanın önemini ve özel ve aile hayatı üzerindeki etkilerinin tahmin edilemeyeceğini gözlemlemiştir.

409. Demokratik bir toplumda bireysel özgürlüğün önemini birçok defa dile getiren Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesine ilişkin bir davada önemli bir zararın bulunmamasına ilişkin kriteri henüz uygulamamıştır. Hükümet, *Camans ve Timofejeva/Letonya* davasında (2016, §§ 80-81), başvuranların özgürlükten yoksun bırakılmama haklarına ilişkin getirildiği iddia edilen sınırlamaların yalnızca birkaç saat sürdüğünü iddia etmiştir. Mahkeme, başvuranların önemsiz olarak kabul edilemeyecek bir zarara maruz kaldıkları sonucuna varmıştır. Sözleşme'nin 6. maddesiyle ilgili olarak, bireysel özgürlüğün önemine ilişkin bir diğer örnek, *Hebat Aslan ve Firas Aslan/Türkiye* (2014) davasıdır. Bu davada, kullanılan hukuk yolunun konusu ve sonucu, tutukluluklarının yasallığı ve özellikle özgürlükten yoksun bırakılmalarının yasaya aykırı olduğu kanısına varılması durumunda tutukluluklarına son verilmesi hususunda bir yargı kararı elde etmeye çalışan başvuranlar için büyük önem arz etmektedir. Mahkeme, demokratik bir toplumda özgürlük hakkının önemini dikkate alarak, yalnızca başvuranların başvurularının incelenmesine ilişkin yargılamaya yeterli şekilde katılma haklarını kullanırken “önemli bir zarara” maruz kalmadıkları sonucuna varabilmiştir.

410. *Van Velden/Hollanda* (2011, §§ 33-39) davasında, başvuran, Sözleşme'nin 5. maddesinin 4. fıkrasını ileri sürmüş ve Hükümet, ilgilinin tutuklulukta geçirdiği sürenin tamamının hapis cezasından mahsup edilmesi sebebiyle, önemli bir zarara maruz kalmadığını iddia etmiştir. Mahkeme ise, nihai mahkûmiyet kararı verilmeden önce maruz kalınan tutukluluk sürelerinin olası bir cezadan mahsup edilmesinin, birçok Sözleşmeciler Devletinde yürütülen ceza yargılamalarında yaygın olduğu sonucuna varmıştır; şayet Mahkemenin, genel olarak, tutukluluktan kaynaklanan her türlü zararın bu nedenle kendiliğinden (“*ipso facto*”) ortadan kalktığını belirtmesi gerekseydi, bu durum, Mahkemenin Sözleşme'nin 5. maddesi açısından olası şikâyetlerin büyük bir kısmını incelemekten imtina etmesine sebep olabilecekti. Dolayısıyla Mahkeme, önemli bir zararın bulunmamasına ilişkin Hükümet tarafından ileri sürülen itirazı reddetmiştir. Mahkeme, bir yıl on bir ay on sekiz gün süren bir tutukluluğun söz konusu olduğu *Bannikov/Letonya* (2013, §§ 54-60) davasında da aynı yönde hareket etmiştir.

411. Mahkeme aynı zamanda, Sözleşme'nin 8, 9, 10 ve 11. maddeleri açısından şikâyetlerin yer aldığı bazı ilginç davalarda da, Hükümet tarafından dile getirilen, önemli bir zararın bulunmamasına ilişkin itirazı reddetmiştir. *Birzietis/Litvanya* (2016, §§ 34-37) davasında, Ceza İnfaz Kurumu İç Yönetmeliği uyarınca başvuranın sakal bırakması yasaklanmış ve başvuran, bu yasaklamanın ruhsal sıkıntı yaşamasına neden olduğunu iddia etmiştir. Mahkeme, davada, tutukluların sahip olmak istedikleri görünüme ilişkin kişisel tercihlerinin sınırlandırılmasıyla ilgili sorunların ileri sürüldüğü ve bu durumun önemli bir ilke sorunu olarak kabul edilebileceği kanaatine varmıştır. Mahkeme, maddi zararın bulunmadığı bir ev aramasıyla ilgili *Brazzi/İtalya* (2018, §§ 24-29) davasında, davanın başvuran için öznel önemini (mülküne ve evine saygı gösteriğemesi hakkı) ve objektif olarak tehlikede olan hususu, yani iç hukukta bir aramaya ilişkin olarak etkin bir adli denetim bulunup bulunmadığını dikkate almıştır. Mahkeme, *Cordella ve diğerleri/İtalya* davasında, 2019, §§ 135-139, bir çelik fabrikasının çevresinde ikamet eden kişilerin sağlığına zarar verecek şekilde neden olduğu hava kirliliği karşısında Devletin tepki göstermediği iddiasıyla ilgili olarak, başvuranlar tarafından ileri sürülen şikâyetlerin niteliğini (8. madde kapsamında) ve çelik fabrikalarından kaynaklanan emisyonların çevre

ve etkilenen bölgelerde yaşayan kişilerin sağlığı üzerindeki kirletici etkilerini gösteren bilimsel çalışmaların varlığını dikkate almıştır. Başvuran, *Vartic/Romanya* (no. 2) (2013, §§ 37-41) davasında, cezaevi yetkililerinin kendisine Budist inançlarına karşılık gelen vejetaryen bir beslenme düzeni sunmayı reddederek, Sözleşme'nin 9. maddesiyle güvence altına alınan dinini açıklama hakkını ihlal etmelerinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, şikâyetin konusu kapsamında önemli bir ilke sorununun ileri sürüldüğü sonucuna varmıştır (ayrıca, inançlarını açıklamama hakkıyla ilgili olarak ebeveynlerin çocuklarını vaftiz etmeme tercihini ortaya koyan bir doğum belgesi ile ilgili olarak bk. *Stavropoulos ve diğerleri/Yunanistan*, 2020, §§ 29-30). *Eon/Fransa* (2013, § 34) davasında, Sözleşme'nin 10. maddesi bağlamındaki şikâyetin bir Devlet Başkanı'na hakaret edilmesinin cezai bir suç olarak kalmaya devam etmesinin gerekip gerekmediği hususuyla ilgilidir. Mahkeme, Hükümetin itirazını reddetmiş ve sorunun başvuran açısından kişisel bir önem taşıdığı ve objektif olarak kamu yararına ilişkin bir sorunun söz konusu olduğu sonucuna varmıştır. Sözleşme'nin 10. maddesine ilişkin bir diğer dava olan *Jankovskis/Litvanya* (2017, §§ 59-63) davası, bir tutuklunun haber alma hakkıyla ilgilidir. Başvuran, eğitim ve çalışma programları hakkında bilgiler içeren bir internet sitesine erişimden yoksun bırakılmıştır. Oysa bu bilgiler, başvuranın eğitim görme yönündeki menfaatiyle doğrudan ilgilidir ve bu durum, ilgilinin topluma yeniden uyum sağlaması ve ardından topluma yeniden katılması için önem arz etmektedir. Mahkeme, başvuran açısından bu müdahalenin sonuçlarını dikkate alarak, Hükümetin başvuranın önemli bir zarara maruz kalmadığı yönündeki itirazını reddetmiştir. Başvuranın ulusal makamların bilimsel monografisi için gerekli gördüğü bazı belgelerin gizliliğini kaldırmayı reddetmesinden şikâyetçi olduğu *Šeks/Hırvatistan* davasında, 2022, § 49, Mahkeme, Hükümetin, başvuranın eserinin söz konusu referanslar olmadan da nihayetinde yayımlanabildiğine dair itirazını reddetmiştir. Mahkeme ayrıca, *Panioglu/Romanya* davasında (Yargıtay Başkanının ahlaki ve mesleki dürüstlüğü sorgulayan iddiaları yayınlamaktan dolayı bir hâkime karşı açılan etik kurallar davası), 2020, §§ 75-76, Hükümetin itirazını reddetmiş ve Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edildiği iddiasının, başvuranın, bu ihlalin kariyer beklentilerini etkilediğine ve adalet sisteminin reformu ve işleyişine ilişkin genel çıkara yönelik bir tartışmaya katılması nedeniyle kendisini cezalandırdığına ilişkin öznel algısını göz önünde bulundurarak, "önemli ilke sorunları" içerdiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, *Berladir ve diğerleri/Rusya* (2012, § 34) davasında, Sözleşme'nin 10. ve 11. maddeleri bağlamındaki şikâyetlerin bir ilke sorununu ortaya koyduğunun kabul edilebileceği gerekçesiyle, bu şikâyetlerin Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendine dayanılarak reddedilmesinin uygun olmadığı kanısına varmıştır. *Akarsubaşı ve Alçıçek/Türkiye* (2018, §§ 16-20) davasında, sendika üyeleri olan başvuranlar, ulusal grev gününde bir meslek lisesinin arka duvarına "Bu iş yerinde grev var" yazılı bir pankart astıkları için para cezasına çarptırılmışlardır. Başvuranlar, Sözleşme'nin 11. maddesi alanında şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, Hükümet tarafından önemli bir zarar bulunmadığına ilişkin olarak ileri sürülen itirazı reddetmiştir. Mahkeme, barışçıl toplanma özgürlüğünün büyük önemini altını çizmiş ve ihtilaf konusu para cezalarının, başvuranların sendika faaliyetleri kapsamında başka gösterilere katılmaktan caydırabileceği gerekçesiyle, iddia edilen ihlalin, bu hakkın başvuranlar tarafından kullanımını büyük ölçüde etkileyici nitelikte olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, *Öğrü ve diğerleri/Türkiye* (2017, §§ 53-54) davasında da (insan hakları aktivistleriyle ilgili), Hükümetin Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendi alanında ileri sürdüğü itirazı reddederken, barışçıl toplanma özgürlüğünün büyük önemini dayanak göstermiştir. Örgütlenme özgürlüğüyle ilgili olarak, (siyasi bir partinin oluşturulması girişimi için açılan bir ceza davasıyla ilgili) bk. *Yordanovi/Bulgaristan*, 2020, §§ 49-52.

412. *Siemaszko ve Olszynski/Polonya* (2016) ve *Statileo/Hırvatistan* (2014) davaları, Mahkemenin Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesine dayanan şikâyetlere ilişkin Hükümetler tarafından ileri sürülen itirazları reddettiği iki örnek davadır. Birinci dava, kendilerine, birikimlerinin değerini azaltacak kadar faiz oranı düşük olan bir banka hesabına, tahliye edildikleri sırada kendilerine verilen ve birikim yapmaya

yönelik meblağları yatırma mecburiyeti getirilmesinden şikâyet eden tutuklularla ilgilidir. İkinci dava, Hırvatistan'daki konut mevzuatıyla ilgilidir. Başvuran, apartman dairesini kullanma, satma, kendi seçtiği bir kişiye kiralama veya piyasaya uygun bir kira bedeli isteme imkânına sahip olmamasından şikâyet etmiştir.

4. Koruyucu Hüküm: İnsan haklarına saygı ilkesinin, davanın esas bakımından incelenmesini gerektirip gerektirmediği

413. Mahkeme, yukarıda ifade edilen yaklaşımı izleyerek, önemli bir zararın bulunmadığı sonucuna varması halinde, Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendinde yer alan koruyucu hükmün, kendisini yine de söz konusu şikâyeti esas yönünden incelemekle yükümlü kılıp kılmadığını incelemektedir.

414. İkinci unsur, koruyucu bir hükümdür (bk. Sözleşme'ye Ek 14 No.lu Protokole ilişkin [Açıklayıcı Rapor](#), § 81) ve bu hüküm uyarınca, Sözleşme ve Protokoller tarafından güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesinin davanın esas yönünden incelenmesini gerektirmesi durumunda, başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilemeyecektir. Genel nitelikteki bu tür sorular, örneğin, Devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini netleştirmeye veya davalı Devleti, başvuranla aynı durumdaki diğer kişileri etkileyen yapısal bir eksikliği çözmeye ikna etmeye ihtiyaç duyulduğunda ortaya çıkacaktır ([Saveljev/Rusya](#) (k.k.), 2019, § 33).

Bu unsorda yer alan ifadeler, bir başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verilmesi bağlamında bu türden bir işlevi yerine getiren, Sözleşme'nin 37. maddesinin 1. fıkrasının ikinci cümlesine dayanmaktadır. Aynı ifadeler ayrıca, taraflar arasında dostane çözüme varılmasına dayanak olarak Sözleşme'nin 39. maddesinin 1. fıkrasında da kullanılmaktadır.

415. Sözleşme organları, bu hükümleri sürekli olarak, başvurunun taraflarca çözüme kavuşturulmasına veya başvurunun kayıttan düşürülmesi için başka bir sebebin varlığına rağmen, kendilerini davanın incelemesine devam etmeye zorlayan hükümler olarak yorumlamışlardır. Dolayısıyla, söz konusu şikâyetin Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının b) bendi uyarınca reddedilmesini gerektiren diğer kriterler yerine getirildiğinde bile, insan haklarına saygı ilkesi, Mahkeme tarafından bir başvurunun esas yönünden incelenmesini gerektirebilmektedir ([Maravic Markes/Hırvatistan](#), 2014, §§ 50-55). Mahkeme, [Daniel Faulkner/Birleşik Krallık](#) (2016, § 27) davasında, başvuranın "önemli bir zarara" maruz kaldığının kabul edilip edilemeyeceğinin belirlenmesine gerek olmadığı, zira ilgilinin şikâyeti bağlamında, Mahkeme tarafından incelenmeyi gerektirecek bir sorun olan, Sözleşme'nin 5. maddesi açısından yeni bir ilke sorununun ileri sürüldüğü kanısına varmıştır.

416. Bu yaklaşım, şüphesiz, Mahkemenin, insan haklarına saygı ilkesinin, davanın (hukuk yargılamasının aşırı uzun sürmesine ilişkin sistemden kaynaklanan olası bir sorunla ve etkin bir hukuk yolunun bulunmadığı iddiasıyla ilgilidir) esas yönünden incelenmesini gerektirmesi sebebiyle, başvuranın önemli bir zarara maruz kalıp kalmadığının belirlenmesine gerek olmadığı kanısına vardığı, [Finger/Bulgaristan](#) davasında (2011, §§ 67-77) da izlenmiştir.

417. Mahkeme, [Živić/Sırbistan](#) davasında da (2011, §§ 36-42), başvuranın önemli bir zarara uğramadığı varsayılsa bile, söz konusu davada, inceleme yapılmasını gerektiren kamu yararına ilişkin sorunların ileri sürüldüğü, zira eşit işe eşit ve adil bir ücret ödenmesi hakkına, yani belirli bir kategorideki polis memurlarının tamamına aynı maaş zammının ödenmesi hakkına ilişkin Belgrad Bölge Mahkemesinin içtihadında tutarsızlıkların söz konusu olduğu kanaatine varmıştır.

418. Aynı şekilde, Mahkeme, [Nicoleta Gheorghe/Romanya](#), 2012 davasında, söz konusu meblağın önemsiz miktarda (17 avro (EUR)) olmasına rağmen, ulusal mahkemenin ilgili sorun hakkında bir ilke kararı vermesinin gerekmesi (yani cezai alanda masumiyet karinesi ve silahların eşitliği ilkesi, zira iç hukukta yapılan değişikliğin

ardından verilen birinci karar söz konusudur) nedeniyle yeni kriteri reddetmiştir. Başvuran, *Juhas Đurić/Sırbistan* (gözden geçirme kararı), 2012 davasında, ön ceza soruşturması sırasında Emniyet tarafından görevlendirilen savunma avukatına ücret ödenmesinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, ihtilaf konusu sorunların ceza yargısının işleyişiyle ilgili olması sebebiyle önemsiz sayılamayacağı ve dolayısıyla, sorunların esas yönünden bir inceleme yapılmasını gerektirecek nitelikte olmadığını söyleyemeyeceği sonucuna varmıştır. Bu sebeple, Mahkeme, insan haklarına saygı ilkesinin esas bakımından inceleme yapılmasını gerektirmesi nedeniyle, yeni kabul edilebilirlik kriterine dayanan Hükümetin itirazını reddetmiştir. Mahkeme, *Strezovski ve diğerleri/Kuzey Makedonya*, 2020 kararında, Hükümetin itirazını, diğer gerekçeler arasında (inter alia), davanın genel önem arz eden konular içermesi (başvuranlarla aynı durumda bulunan 12.000 hane bulunmaktaydı) ve Mahkeme önünde derdest olan 120 benzer davanın bulunması sebebiyle reddetmiştir (§ 49).

419. Sözleşme'ye Ek 14 No.lu Protokol'e ilişkin *Açıklayıcı Rapor'un* 39. paragrafında belirtildiği üzere, yeni kabul edilebilirlik koşulunun uygulanması, önemsiz olmalarına rağmen, Sözleşme'nin uygulanmasına veya yorumlanmasına ilişkin ciddi sorunları ya da ulusal hukuka ilişkin önemli hususları ileri süren davaların reddedilmesine engel olmayı amaçlamaktadır (*Maravic Markes/Hırvatistan*, 2014, § 51).

420. Mahkeme, örnek olarak, ilgili mevzuatın değiştirildiği ve bu türden sorunların kendisine sunulan diğer davalarda çözüme kavuşturulduğu (*Léger/Fransa* (kayıttan düşürme kararı) [BD], 2009, § 51; *Rinck/Fransa* (k.k.), 2010; *Fedotova/Rusya*, 2006), ya da ilgili kanunun yürürlükten kaldırıldığı ve şikâyetin yalnızca geçmişe yönelik bir menfaatle ilgili olduğu (*Ionescu/Romanya* (k.k.), 2010) durumlarda, insan haklarına saygı ilkesinin bir başvurunun incelenmesine devam edilmesini gerektirmediğini daha önce ifade etmiştir. Benzer şekilde, Mahkeme ve Bakanlar Komitesi, örnek olarak, Rusya'da (*Vasilchenko/Rusya*, 2010) veya Romanya'da (*Gaftoniuc/Romanya* (k.k.), 2011; *Savu/Romanya* (k.k.), 2011) ya da yine Moldova Cumhuriyeti'nde (*Burov/Moldova* (k.k.), 2011) veya Ermenistan'da (*Guruyan/Ermenistan* (k.k.), 2012) ulusal mahkeme kararlarının icra edilmemesi gibi sistemden kaynaklanan bir sorun açısından dile getirilen bir sorunu incelemeleri halinde, insan haklarına saygı ilkesi, Mahkemenin başvuruyu incelemesini gerektirmemektedir. Ayrıca Mahkeme, Yunanistan'da (*Kiوسي/Yunanistan* (k.k.), 2011) veya Çek Cumhuriyeti'nde (*Havelka/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2011) yargılamaların uzunluğuna ilişkin bir sorun söz konusu olduğunda, bu sorunu daha önceki kararlarında birçok kez ele alma fırsatı bulmuştur. Aynı durum, kararların kamuya açıklanması (*Jancev/Eski Makedonya Yugoslav Cumhuriyeti* (k.k.), 2011) veya karşı tarafça sunulan görüşler veya delil unsurlarından haberdar olabilme ve bunlara ilişkin yorum yapabilme hususlarında da geçerlidir (*Bazelyuk/Ukrayna* (k.k.), 2012).

ANILAN DAVALAR DİZİNİ

Mevcut rehberde anılan içtihatlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen karar ve hükümler ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (“Komisyon”) karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Dava adının ardından belirtilen özel bir ifade bulunmaksızın yapılan atıf, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir kararla ilgilidir. “(k.k.)” ifadesi, Mahkemenin kabul edilebilirlik veya kayıttan düşme hakkında verilen bir kararına (hüküm) atıf yapmaktadır ve “[BD]” ifadesi ise, davanın Büyük Daire tarafından incelendiği anlamına gelmektedir.

Bu güncellenmenin yapıldığı tarihte henüz Sözleşme’nin 44. maddesi anlamında “kesinleşmiş” olmayan Daire kararları, bu kısımdan sonra yer alan listede yıldız (asteriks) (*) işaretiyle belirtilmiştir. Sözleşme’nin 44. maddesinin 2. fıkrası şu şekilde hükmeder: “Bir Daire’nin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daire’ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire’ye gönderilmesi istenmezse veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse.” Büyük Daire heyetinin, davanın kendisine gönderilmesini kabul etmesi durumunda, Daire kararı hükümsüz kılınır ve ardından Büyük Daire tarafından nihai karar verilir.

Rehber’in elektronik versiyonunda atıf yapılan davaların bağlantıları, Mahkeme içtihatlarına (Büyük Daire, Daire ve Komite tarafından verilen kararlar ve hükümler, bildirilen davalar, istişari görüşler ve içtihatlarla ilişkin bilgi notlarından alıntı yapılan hukuki özetler), Komisyon içtihatlarına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişimi sağlayan HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirmektedir. Bazı Komisyon kararları, HUDOC veri tabanında yer almamaktadır ve yalnızca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Almanasının ilgili cildinde basılı şekilde mevcuttur.

Mahkeme karar ve hükümlerini, iki resmi dili olan İngilizce ve/veya Fransızca dillerinde vermektedir. HUDOC veri tabanı aynı zamanda, Mahkemenin bazı önemli davalarına ilişkin otuzdan fazla dilde yapılmış gayriresmi çevirilere erişmeye de imkân sağlamaktadır. Ayrıca, söz konusu veri tabanı, üçüncü kişiler tarafından elektronik ortamda sunulan yüz kadar içtihat derlemesine ulaşmayı sağlayan bağlantıları içermektedir.

—A—

[3A.CZ\[s.r.o./Çek Cumhuriyeti](#), no. 21835/06, 10 Şubat 2011

[A./Birleşik Krallık](#), 23 Eylül 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-VI

[A ve B/Hrvatistan](#), no. 7144/15, 20 Haziran 2019

[A. ve B. / Gürcistan](#), no. 73975/16, 10 Şubat 2022

[A, B ve C/ İrlanda](#) [BD], no. 25579/05, AİHM 2010

[A.M./Fransa](#), no. 12148/18, 29 Nisan 2019

[A.M. ve diğerleri/Polonya](#) (k.k.), no. 4188/21, 16 Mayıs 2023

[A.N.H./Finlandiya](#) (k.k.), no. 70773/11, 12 Şubat 2013

[Abdulkhakov/Rusya](#), no. 14743/11, 2 Ekim 2012

- Abdulrahman/Hollanda* (k.k.), no. 66994/12, 5 Şubat 2013
- Abramyan ve diğerleri/Rusya* (k.k.), no. 38951/13 ve 59611/13, 12 Mayıs 2015
- Açış/Türkiye*, no. 7050/05, 1 Şubat 2011
- Adam ve diğerleri/Almanya* (k.k.), no. 290/03, 1 Eylül 2005
- Ādamsons/Letonya*, no. 3669/03, 24 Haziran 2008
- Aden Ahmed / Malta*, no. 55352/12, 23 Temmuz 2013
- Adesina / Fransa*, no. 31398/96, Komisyon kararı, 13 Eylül 1996
- Agbovi / Almanya* (k.k.), no. 71759/01, 25 Eylül 2006
- Agrotexim ve diğerleri / Yunanistan*, 24 Ekim 1995, A Serisi no. 330-A
- Ahmet Sadik / Yunanistan*, 15 Kasım 1996, Raporlar 1996-V
- Ahmet Tunç ve diğerleri / Türkiye* (k.k.), no. 4133/16 ve 31542/16, 29 Ocak 2019
- Ahtinen / Finlandiya* (k.k.), no. 48907/99, 31 Mayıs 2005
- Ahunbay ve diğerleri / Türkiye* (k.k.), no. 6080/06, 29 Ocak 2019
- Aizpurua Ortiz ve diğerleri / İspanya*, no. 42430/05, 2 Şubat 2010
- Akarsubaşı ve Alçiçek / Türkiye*, no. 19620/12, 23 Ocak 2018
- Akbay ve diğerleri / Almanya*, no. 40495/15 ve 2 diğerleri, 15 Ekim 2020
- Akdivar ve diğerleri / Türkiye*, 16 Eylül 1996, Raporlar 1996-IV
- Akif Hasanov / Azerbaycan*, no. 7268/10, 19 Eylül 2019
- Aksoy / Türkiye*, 18 Aralık 1996, Raporlar 1996-VI
- Aksu / Türkiye* [BD], no. 4149/04 ve 41029/04, AİHM 2012
- Al Husin / Bosna-Hersek* (no. 2), no. 10112/16, 25 Haziran 2019
- Al Nashiri / Polonya*, no. 28761/11, 24 Temmuz 2014
- Al Nashiri / Romanya*, no. 33234/12, 31 Mayıs 2018
- Al-Dulimi ve Montana Management Inc. / İsviçre* [BD], no. 5809/08, 21 Haziran 2016
- Al-Jedda / Birleşik Krallık* [BD], no. 27021/08, AİHM 2011
- Al-Moayad / Almanya* (k.k.), no. 35865/03, 20 Şubat 2007
- Al-Nashif / Bulgaristan*, no. 50963/99, 20 Haziran 2002
- Al-Saadoon ve Mufdhi / Birleşik Krallık*, no. 61498/08, AİHM 2010
- Al-Skeini ve diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], no. 55721/07, AİHM 2011
- Albayrak / Türkiye*, no. 38406/97, 31 Ocak 2008
- Albert ve diğerleri / Macaristan* [BD], no. 5294/14, 7 Temmuz 2020
- Alekseyev ve diğerleri / Rusya*, no. 14988/09 ve diğer 50 başvuru, 27 Kasım 2018

- Alexanyan / Rusya*, no. 46468/06, 22 Aralık 2008
- Aliev / Gürcistan*, no. 522/04, 13 Ocak 2009
- Aliyeva ve Aliyev / Azerbaycan*, no. 35587/08, 31 Temmuz 2014
- Allan / Birleşik Krallık* (k.k.), no. 48539/99, 28 Ağustos 2001
- Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão ve diğerleri / Portekiz*, no. 29813/96 ve 30229/96, AİHM 2000-I
- Amarandei ve diğerleri / Romanya*, no. 1443/10, 26 Nisan 2016
- An ve diğerleri / Kıbrıs*, no. 18270/91, Komisyon kararı, 8 Ekim 1991
- Anchugov ve Gladkov/Rusya*, no. 11157/04 ve 15162/05, 4 Temmuz 2013
- Andrášik ve diğerleri / Slovakya* (k.k.), no. 57984/00 ve diğer 6 başvuru, AİHM 2002-IX
- Andreasen / Birleşik Krallık ve diğer 26 Avrupa Birliği üyesi Devlet* (k.k.), no. 28827/11, 31 Mart 2015
- Andronicou ve Constantinou / Kıbrıs*, 9 Ekim 1997, Raporlar 1997-VI
- Ankarcrona / İsveç* (k.k.), no. 35178/97, AİHM 2000-VI
- Apinis / Letonya* (k.k.), no. 46549/06, 20 Eylül 2011
- Aquilina / Malta* [BD], no. 25642/94, AİHM 1999-III
- Arat / Türkiye*, no. 10309/03, 10 Kasım 2009
- Arlewin / İsveç*, no. 22302/10, 1 Mart 2016
- Armoniené / Litvanya*, no. 36919/02, 25 Kasım 2008
- Aspiotis/Yunanistan* (k.k.), no. 4561/17, 1 Mart 2022
- AsDAC / Moldova Cumhuriyeti*, no. 47384/07, 8 Aralık 2020
- Assanidze / Gürcistan* [BD], no. 71503/01, AİHM 2004-II
- Association for Defence of Human Rights in Romanya – Helsinki Komite on behalf of Ionel Garcea / Romanya*, no. 2959/11, 24 Mart 2015
- Association Innocence en Danger ve Association Enfance et Partage / Fransa*, no. 15343/15 ve 16806/15, 4 Haziran 2020
- Association Les témoins de Jéhovah / Fransa* (k.k.), no. 8916/05, 21 Eylül 2010
- Ataykaya / Türkiye*, no. 50275/08, 22 Temmuz 2014
- Aydarov ve diğerleri / Bulgaristan* (k.k.), no. 33586/15, 2 Ekim 2018
- Ayuntamiento de Mula / İspanya* (k.k.), no. 55346/00, AİHM 2001-I
- Azemi / Sırbistan* (k.k.), no. 11209/09, 5 Kasım 2013
- Azinas / Kıbrıs* [BD], no. 56679/00, AİHM 2004-III

—B—

- Bagdonavicius ve diğeri / Rusya*, no. 19841/06, 11 Ekim 2016
- Bagheri ve Maliki / Hollanda* (k.k.), no. 30164/06, 15 Mayıs 2007
- Baillard / Fransa* (k.k.), no. 6032/04, 25 Eylül 2008
- Bakanova / Litvanya*, no. 11167/12, 31 Mayıs 2016
- Balan / Moldova* (k.k.), no. 44746/08, 24 Ocak 2012
- Banković ve diğeri / Belçika ve diğeri* (k.k.) [BD], no. 52207/99, AİHM 2001-XII
- Bannikov / Letonya*, no. 19279/03, 11 Haziran 2013
- Barberà, Messegué ve Jabardo / İspanya*, 6 Aralık 1988, A Serisi no. 146
- Bartolo / Malta* (k.k.), no. 40761/19, 7 septembre 2021
- Baumann / Fransa*, no. 33592/96, AİHM 2001-V
- Bazelyuk / Ukrayna* (k.k.), no. 49275/08, 27 Mart 2012
- Bazorkina / Rusya*, no. 69481/01, 27 Temmuz 2006
- Beer ve Regan / Almanya* [BD], no. 28934/95, 18 Şubat 1999
- Beganović / Hırvatistan*, no. 46423/06, 25 Haziran 2009
- Behrami / Fransa ve Saramati / Fransa, Almanya ve Norveç* (k.k.) [BD], no. 71412/01 ve 78166/01, 2 Mayıs 2007
- Beizaras ve Levickas / Litvanya*, no. 41288/15, 14 Ocak 2020
- Bekauri / Gürcistan* (ilk itirazlar), no. 14102/02, 10 Nisan 2012
- Bekirski / Bulgaristan*, no. 71420/01, 2 Eylül 2010
- Belevitski/Rusya*, no. 72967/01, 1 Mart 2007
- Belilos / İsviçre*, 29 Nisan 1988, A Serisi no. 132
- Belli ve Arquier-Martinez / İsviçre*, no. 65550/13, 11 Aralık 2018
- Belošević / Hırvatistan* (k.k.), no. 57242/13, 3 Aralık 2019
- Belozorov / Rusya ve Ukrayna*, no. 43611/02, 15 Ekim 2015
- Ben Salah Adraqui ve Dhaim / İspanya* (k.k.), no. 45023/98, AİHM 2000-IV
- Benavent Díaz / İspanya* (k.k.), no. 46479/10, 31 Ocak 2017
- Bencheref / İsveç* (k.k.), no. 9602/15, 5 Aralık 2017
- Benet Praha, spol. s r.o., / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), no. 38354/06, 28 Eylül 2010
- BENet Praha, spol. s r.o., / Çek Cumhuriyeti*, no. 33908/04, 24 Şubat 2011
- Berdzenishvili / Rusya* (k.k.), no. 31697/03, AİHM 2004-II
- Berić and Diğeri / Bosna-Hersek* (k.k.), no. 36357/04 ve diğ. 25 başvuru, 16 Ekim 2007

- Berladir ve diğerleri / Rusya*, no. 34202/06, 10 Temmuz 2012
- Bernardet / Fransa*, no. 31406/96, Komisyon kararı, 27 Kasım 1996
- Bestry/Polonya*, no. 57675/10, 3 Kasım 2015
- Beygo / 46 Avrupa Konseyine Üye Devlet* (k.k.), no. 36099/06, 16 Haziran 2009
- Biç ve diğerleri / Türkiye* (k.k.), no. 55955/00, 2 Şubat 2006
- Bijelić / Montenegro ve Sırbistan*, no. 11890/05, 28 Nisan 2009
- Biržietis / Litvanya*, no. 49304/09, 14 Haziran 2016
- Bivolaru / Romanya*, no. 28796/04, 28 Şubat 2017
- Bivolaru / Romanya (no. 2)*, no. 66580/12, 2 Ekim 2018
- Blagojević / Hollanda* (k.k.), no. 49032/07, 9 Haziran 2009
- Blečić / Hırvatistan* [BD], no. 59532/00, AİHM 2006-III
- Blokhin / Rusya* [BD], no. 47152/06, 23 Mart 2016
- “Blondje” / Hollanda* (k.k.), no. 7245/09, AİHM 2009
- Blyudik / Rusya*, no. 46401/08, 25 Haziran 2019
- Boacă ve dięerleri / Romanya*, no. 40355/11, 12 Ocak 2016
- Bochan / Ukrayna (no. 2)* [BD], no. 22251/08, AİHM 2015
- Bock / Almanya* (k.k.), no. 22051/07, 19 Ocak 2010
- Boelens ve diğerleri. / Belçika* (k.k.), no. 20007/09, 11 Eylül 2012
- Boicenco / Moldova*, no. 41088/05, 11 Temmuz 2006
- Boivin / 34 Avrupa Konseyine Üye Devlet* (k.k.), no. 73250/01, AİHM 2008
- Borg ve Vella / Malta* (k.k.), no. 14501/12, 3 Şubat 2015
- Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi / İrlanda* [BD], no. 45036/98, AİHM 2005-VI
- Bottaro / İtalya* (k.k.), no. 56298/00, 23 Mayıs 2002
- Bouglame / Belçika* (k.k.), no. 16147/08, 2 Mart 2010
- Bouhamla / Fransa* (k.k.), no. 31798/16, 25 Haziran 2019
- Bourdov / Rusya*, no. 59498/00, AİHM 2002-III
- Bourdov / Rusya (no. 2)*, no. 33509/04, AİHM 2009
- Božinovski / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* (k.k.), no. 68368/01, 1 Şubat 2005
- Bratři Zátkové, A.S., / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), no. 20862/06, 8 Şubat 2011
- Brazzi / İtalya*, no. 57278/11, 27 Eylül 2018
- Brežec / Hırvatistan*, no. 7177/10, 18 Temmuz 2013
- Brincat ve diğerleri / Malta*, no. 60908/11 ve diğer 4 başvuru, 24 Temmuz 2014

Broca ve Texier-Micault / Fransa, no. 27928/02 ve 31694/02, 21 Ekim 2003
Broniowski / Polonya (k.k.) [BD], no. 31443/96, AİHM 2002-X
Brudnicka ve diğerleri / Polonya, no. 54723/00, AİHM 2005-II
Brumărescu / Romanya [BD], no. 28342/95, AİHM 1999-VII
Brusco / İtalya (k.k.), no. 69789/01, AİHM 2001-IX
Bryan ve diğerleri/Rusya, no 22515/14, 27 Haziran 2023
Bui Van Thanh ve diğerleri / Birleşik Krallık, no. 16137/90, Komisyon kararı, 12 Mart 1990, DR 65
Buldakov / Rusya, no. 23294/05, 19 Temmuz 2011
Bulgar Helsinki Komite / Bulgaristan (k.k.), no. 35653/12 ve 66172/12, 28 Haziran 2016
Bulinwar OOD ve Hrusanov / Bulgaristan, no. 66455/01, 12 Nisan 2007
Burden / Birleşik Krallık [BD], no. 13378/05, AİHM 2008
Burlya ve diğerleri / Ukrayna, no. 3289/10, 6 Kasım 2018
Burov / Moldova (k.k.), no. 38875/03, 14 Haziran 2011
Bursa Barosu Başkanlığı ve diğerleri / Türkiye, no. 25680/05, 19 Haziran 2018
Buzadji / Moldova Cumhuriyeti [BD], no. 23755/07, 5 Temmuz 2016

—C—

C.N. / Lüksemburg, no. 59649/18, 12 Ekim 2021
C.P. / Birleşik Krallık (k.k.), no. 300/11, 6 Eylül 2016
Çakıcı / Türkiye [BD], no. 23657/94, AİHM 1999-IV
Çakir ve diğerleri / Kıbrıs (k.k.), no. 7864/06, 29 Nisan 2010
Călin ve diğerleri / Romanya, no. 25057/11 ve diğer 2 başvuru, 19 Temmuz 2016
Calvi ve C.G./İtalya, no. 46412/21, 6 Temmuz 2023
Çamans ve Timofejeva / Letonya, no. 42906/12, 28 Nisan 2016
Cankoçak / Türkiye, no. 25182/94 ve 26956/95, 20 Şubat 2001
Cantoni / Fransa, [BD], 15 Kasım 1996, Raporlar 1996-V
Carson ve diğerleri / Birleşik Krallık [BD], no. 42184/05, AİHM 2010
Castells / İspanya, 23 Nisan 1992, A Serisi no. 236
Case of Centre of Aocieties for Krishna Consciousness in Russia and Frolov / Rusya, no. 37477/11, Kasım 2021
Catan ve diğerleri / Moldova Cumhuriyeti ve Rusya [BD], no. 43370/04 ve 2 diğerleri, AİHM 2012
Čavajda / Çek Cumhuriyeti (k.k.), no. 17696/07, 29 Mart 2011
Çelik / Hollanda (k.k.), no. 12810/13, 27 Ağustos 2013

- Çelik / Türkiye* (k.k.), no. 52991/99, AİHM 2004-X
- Celniku / Yunanistan*, no. 21449/04, 5 Temmuz 2007
- Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu / Romanya* [BD], no. 47848/08, AİHM 2014
- Centro Europa 7 S.r.l. ve Di Stefano / İtalya* [BD], no. 38433/09, AİHM 2012
- Červenka / Çek Cumhuriyeti*, no. 62507/12, 13 Ekim 2016
- Cestaro / İtalya*, no. 6884/11, 7 Nisan 2015
- Chagos Islanders / Birleşik Krallık* (k.k.), no. 35622/04, 11 Aralık 2012
- Chaldayev / Rusya*, no. 33172/16, 28 Mayıs 2019
- Chapman / Belçika* (k.k.), no. 39619/06, 5 Mart 2013
- Chappex / İsviçre*, no. 20338/92, Komisyon kararı, 12 Ekim 1994
- Charzyński / Polonya* (k.k.), no. 15212/03, AİHM 2005-V
- Chennouf ve diğerleri/Fransa* (k.k.), no. 4704/19, 20 Haziran 2023
- Chernenko ve diğerleri / Rusya* (k.k.), no. 4246/14 ve 4 diğerleri, 24 Ocak 2019
- Chernitsyn / Rusya*, no. 5964/02, 6 Nisan 2006
- Chevol / Fransa*, no. 49636/99, AİHM 2003-III
- Chiarello / Almanya*, no. 497/17, 20 Haziran 2019
- Chiragov ve diğerleri / Ermenistan* (k.k.) [BD], no. 13216/05, 14 Aralık 2011
- Chiragov ve diğerleri / Ermenistan* [BD], no. 13216/05, AİHM 2015
- Chong ve diğerleri / Birleşik Krallık* (k.k.), no. 29753/16, 11 Eylül 2018
- Church of X. / Birleşik Krallık*, no. 3798/68, Komisyon kararı, 17 Aralık 1968, Collection 29
- Çınar / Türkiye* (k.k.), no. 28602/95, 13 Kasım 2003
- Ciupercescu / Romanya*, no. 35555/03, 15 Haziran 2010
- Cocchiarella / İtalya* [BD], no. 64886/01, AİHM 2006-V
- Çölgeçen ve diğerleri / Türkiye*, no. 50124/07 ve 7 diğerleri, 12 Aralık 2017
- Colibaba / Moldova*, no. 29089/06, 23 Ekim 2007
- Collins ve Akaziebie / İsveç* (k.k.), no. 23944/05, 8 Mart 2007
- Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) / İsviçre*, no. 21881/20, 15 Mart 2022
- Confédération française démocratique du travail / Avrupa Toplulukları*, no. 8030/77, Komisyon kararı 10 Temmuz 1978, DR 13
- Connolly / 15 Member States of European Union* (k.k.), no. 73274/01, 9 Aralık 2008
- Constantinescu / Romanya*, no. 28871/95, AİHM 2000-VIII
- Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. / Hollanda* (k.k.),

no. 13645/05, AİHM 2009

Cordella ve diğçerleri / İtalya, no. 54414/13 ve 54264/15, 24 Ocak 2019

Coteleş / Romanya, no. 38565/97, 3 Haziran 2003

Cudak / Litvanya [BD], no. 15869/02, AİHM 2010

Cvetković / Sırbistan, no. 17271/04, 10 Haziran 2008

—D—

D.B. / Türkiye, no. 33526/08, 13 Temmuz 2010

D.H. ve diğçerleri / Çek Cumhuriyeti [BD], no. 57325/00, AİHM 2007-IV

D.J. ve A.-K.R. / Romanya (k.k.), no. 34175/05, 20 Ekim 2009

Dalban / Romanya [BD], no. 28114/95, AİHM 1999-VI

Dalia / Fransa, 19 Şubat 1998, Raporlar 1998-I

Daniel Faulkner / Birleşik Krallık, no. 68909/13, 6 Ekim 2016

De Becker / Belçika, no. 214/56, Komisyon kararı, 9 Haziran 1958

De Ieso / İtalya, no. 34383/02, 24 Nisan 2012

De Pace / İtalya, no. 22728/03, 17 Temmuz 2008

De Saedeleer / Belçika, no. 27535/04, 24 Temmuz 2007

De Tommaso / İtalya [BD], no. 43395/09, 23 Şubat 2017

De Wilde, Ooms ve Versyp / Belçika, 18 Haziran 1971, A Serisi no. 12

Delecolle / Fransa, no. 37646/13, 25 Ekim 2018

Demir ve Baykara / Türkiye [BD], no. 34503/97, AİHM 2008

Demirbaş ve diğçerleri / Türkiye (k.k.), no. 1093/08 ve diğçer 18 başvuru, 9 Kasım 2010

Democratic Republic of Congo / Belçika (k.k.), no. 16554/19, 6 Ekim 2020

Demopoulos ve diğçerleri / Türkiye (k.k.) [BD], no. 46113/99 ve diğçer 7 başvuru, AİHM 2010

Denisov / Ukrayna [BD], no. 76639/11, 25 Eylül 2018

Dennis ve diğçerleri / Birleşik Krallık (k.k.), no. 76573/01, 2 Temmuz 2002

Depauw / Belçika (k.k.), no. 2115/04, 15 Mayıs 2007

Di Salvo / İtalya (k.k.), no. 16098/05, 11 Ocak 2007

Di Sante / İtalya (k.k.), no. 56079/00, 24 Haziran 2004

Diacenco / Romanya, no. 124/04, 7 Şubat 2012

Dimitar Yanakiev / Bulgaristan (no. 2), no. 50346/07, 31 Mart 2016

Dimitras ve diğçerleri / Yunanistan (k.k.), no. 59573/09 ve 65211/09, 4 Temmuz 2017

- Dimitrescu / Romanya*, no. 5629/03 ve 3028/04, 3 Haziran 2008
- Dimo Dimov ve diğçerleri / Bulgaristan*, no. 30044/10, 7 Temmuz 2020
- Dinchev / Bulgaristan* (k.k.), no. 17220/09, 21 Kasım 2017
- Dink / Türkiye*, no. 2668/07 ve diğçer 4 başvuru, 14 Eylül 2010
- Dîrjan ve Ştefan / Romanya* (k.k.), no. 14224/15 ve 50977/15, 15 Nisan 2020
- Djokaba Lambi Longa / Hollanda* (k.k.), no. 33917/12, AİHM 2012
- Doğçan ve Ççakmak / Türkiye* (k.k.), no. 28484/10 ve 58223/10, 14 Mayıs 2019
- Döner ve diğçerleri / Türkiye*, no. 29994/02, 7 Mart 2017
- Dos Santos Calado ve diğçerleri / Portekiz*, no. 55997/14 ve diğçer 3 başvuru, 31 Mart 2020
- Döşemealtı Belediyesi / Türkiye* (k.k.), no. 50108/06, 23 Mart 2010
- Doshuyeva ve Yusupov / Rusya* (k.k.), no. 58055/10, 31 Mayıs 2016
- Drijfhout / Hollanda* (k.k.), no. 51721/09, 22 Şubat 2011
- Drozd ve Janousek / Fransa ve İspanya*, 26 Haziran 1992, A Serisi no. 240
- Društvo za varstvo upnikov / Slovenya* (k.k.), no. 66433/13, 21 Kasım 2017
- Dubovtsev ve diğçerleri / Ukrayna*, no. 21429/14 ve diğçer 9 başvuru, 21 Ocak 2021
- Dubská ve Krejzová / Ççek Cumhuriyeti* [BD], no. 28859/11 ve 28473/12, 15 Kasım 2016
- Dudgeon / Birleşik Krallık*, 22 Ekim 1981, A Serisi no. 45
- Dukmedjian / Fransa*, no. 60495/00, 31 Ocak 2006
- Dumpe / Letonya* (k.k.), no. 71506/13, 16 Ekim 2018
- Duringer ve diğçerleri / Fransa* (k.k.), no. 61164/00 ve 18589/02, AİHM 2003-II
- Durini / İtalya*, no. 19217/91, Komisyon kararı, 12 Ocak 1994, DR 76
- Dvořáček ve Dvořáčková / Slovakya*, no. 30754/04, 28 Temmuz 2009
- Dzidzava / Rusya*, no. 16363/07, 20 Aralık 2016

—E—

- E.M. ve diğçerleri / Norveç*, no. 53471/17, 20 Ocak 2022
- Eberhard ve M. / Slovenya*, no. 8673/05 ve 9733/05, 1 Aralık 2009
- Eğçitim ve Bilim Emekçileri Sendikası / Türkiye*, no. 20641/05, AİHM 2012
- Egmez / Kıbrıs* (k.k.), no. 12214/07, 18 Eylül 2012
- Egmez / Kıbrıs*, no. 30873/96, AİHM 2000-XII
- Ekimdzhev ve diğçerleri / Bulgaristan*, no. 70078/12, 11 Ocak 2022
- El Majjaoui ve Stichting Touba Moskee / Hollanda* (kayıttan düşme) [BD], no. 25525/03, 20 Aralık 2007

El-Masri / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti [BD], no. 39630/09, AİHM 2012
Enukidze ve Girgvliani / Gürcistan, no. 25091/07, 26 Nisan 2011
Eon / Fransa, no. 26118/10, 14 Mart 2013
Epözdemir / Türkiye (k.k.), no. 57039/00, 31 Ocak 2002
Er ve diğerleri / Türkiye, no. 23016/04, 31 Temmuz 2012
Ergezen / Türkiye, no. 73359/10, 8 Nisan 2014
Eskerkhanov ve diğerleri / Rusya, no. 18496/16 ve diğer 2 başvuru, 25 Temmuz 201
Euromak Metal Doo / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, no. 68039/14, 14 Haziran 2018
Eyoum-Priso / Fransa, no. 24352/94, Komisyon kararı, 9 Nisan 1997

—F—

Fábián / Macaristan [BD], no. 78117/13, 5 Eylül 2017
Fabris ve Parziale / İtalya, no. 41603/13, 19 Mart 2020
Fairfield / Birleşik Krallık (k.k.), no. 24790/04, AİHM 2005-VI
Fakhretdinov ve diğerleri / Rusya (k.k.), no. 26716/09 ve diğer 2 başvuru, 23 Eylül 2010
Farçaş / Romanya (k.k.), no. 32596/04, 14 Eylül 2010
Fédération chrétienne des témoins de Jéhovah de Fransa / Fransa (k.k.), no. 53430/99, AİHM 2001-XI
Federation of French Medical Trade Unions ve National Federation of Nurses / Fransa (k.k.), no. 10983/84, Komisyon kararı, 12 Mayıs 1986, DR 47
Fedotov / Moldova (k.k.), no. 51838/07, 24 Mayıs 2011
Fedotova / Rusya, no. 73225/01, 13 Nisan 2006
Fener Rum Patrikliği (Ecumenical Patriarchy) / Türkiye (k.k.), no. 14340/05, 12 Haziran 2007
Fernandez / Fransa (k.k.), no. 65421/10, 17 Ocak 2012
Fernie / Birleşik Krallık (k.k.), no. 14881/04, 5 Ocak 2006
Ferrara ve diğerleri/İtalya (k.k.), no. 2394/22 ve 18 diğer başvuru, 16 Mayıs 2023
Ferreira Alves / Portekiz (no. 6), no. 46436/06 ve 55676/08, 13 Nisan 2010
Fetisov ve diğerleri / Rusya, no. 43710/07 ve diğer 3 başvuru, 17 Ocak 2012
Filipović / Sırbistan, no. 27935/05, 20 Kasım 2007
Financial Times Ltd ve diğerleri / Birleşik Krallık, no. 821/03, 15 Aralık 2009
FINE DOO ve diğerleri/Kuzey Makedonya (k.k.), no. 37948/13, 17 Mayıs 2022
FINE DOO ve diğerleri/Kuzey Makedonya (k.k.), no. 37948/13, 17 Mayıs 2022
Finger / Bulgaristan, no. 37346/05, 10 Mayıs 2011

Folgerø ve diğerleri / Norveç (k.k.), no. 15472/02, 14 Şubat 2006
Forcadell i Lluís ve diğerleri / İspanya (k.k.), no. 75147/17, 7 Mayıs 2019
Foti ve diğerleri / İtalya, 10 Aralık 1982, A Serisi no. 56
Fressoz ve Roire / Fransa [BD], no. 29183/95, AİHM 1999-I
Fu Quan, s.r.o./Çek Cumhuriyeti [BD], no. 24827/14, 1 Haziran 2023

—G—

Gäfgen / Almanya [BD], no. 22978/05, AİHM 2010
Gaftoniuc / Romanya (k.k.), no. 30934/05, 22 Şubat 2011
Gagiu / Romanya, no. 63258/00, 24 Şubat 2009
Gagliano Giorgi / İtalya, no. 23563/07, AİHM 2012
Gaglione ve diğerleri / İtalya, no. 45867/07 ve diğer 69 başvuru, 21 Aralık 2010
Galev ve diğerleri / Bulgaristan (k.k.), no. 18324/04, 29 Eylül 2009
Galić / Hollanda (k.k.), no. 22617/07, 9 Haziran 2009
Galović / Hırvatistan (k.k.), no. 54388/09, 5 Mart 2013
García Ruiz / İspanya [BD], no. 30544/96, AİHM 1999-I
Gard ve diğerleri / Birleşik Krallık (k.k.), no. 39793/17, 27 Haziran 2017
Gardean ve S.C. Grup 95 SA / Romanya (gözden geçirme), no. 25787/04, 30 Nisan 2013
Gas ve Dubois / Fransa (k.k.), no. 25951/07, 31 Ağustos 2010
Gasparini / İtalya ve Belçika (k.k.), no. 10750/03, 12 Mayıs 2009
Genderdoc-M ve M.D. / Moldova Cumhuriyeti, no. 23914/15, 14 décembre 2021
Gennari / İtalya (k.k.), no. 46956/99, 5 Ekim 2000
Genovese / Malta, no. 53124/09, 11 Ekim 2011
Gentilhomme, Schaff-Benhadi ve Zerouki / Fransa, no. 48205/99 ve diğer 2 başvuru, 14 Mayıs 2002
Gürcistan / Rusya (I) [BD], no. 13255/07, AİHM 2014
Gürcistan / Rusya (II) [BD] (esas), no. 38263/08, 21 Ocak 2021
Gürcistan Labour Party / Gürcistan, no. 9103/04, AİHM 2008
Gevorgyan ve diğerleri / Ermenistan (k.k.), no. 66535/10, 14 Ocak 2020
Gherardi Martiri/San Marino, no. 35511/20, §§ 83-84, 15 Aralık 2022
Gherghina / Romanya (k.k.) [BD], no. 42219/07, 8 Temmuz 2015
Ghoumid ve diğerleri / Fransa, no. 52273/16 ve diğer 4 başvuru, 25 Haziran 2020
Gillow / Birleşik Krallık, 24 Kasım 1986, A Serisi no. 109

- Giuliani ve Gaggio / İtalya* [BD], no. 23458/02, AİHM 2011
- Giummarra ve diğerleri / Fransa* (k.k.), no. 61166/00, 12 Haziran 2001
- Giuran / Romanya*, no. 24360/04, AİHM 2011
- Giusti / İtalya*, no. 13175/03, 18 Ekim 2011
- Gogitidze ve diğerleri / Gürcistan*, no. 36862/05, 12 Mayıs 2015
- Göktan / Fransa*, no. 33402/96, AİHM 2002-V
- Gorraiz Lizarraga ve diğerleri / İspanya*, no. 62543/00, AİHM 2004-III
- Gough / Birleşik Krallık*, no. 49327/11, 28 Ekim 2014
- Grădinar / Moldova*, no. 7170/02, 8 Nisan 2008
- Grande Stevens ve diğerleri / İtalya*, no. 18640/10 ve 4 diğerleri, 4 Mart 2014
- Grässer / Almanya* (k.k.), no. 66491/01, 16 Eylül 2004
- Gratzinger ve Gratzingerova / Çek Cumhuriyeti* (k.k.) [BD], no. 39794/98, AİHM 2002-VII
- Greek Federation of Bank Employee Unions / Yunanistan* (k.k.), no. 72808/10, 6 Aralık 2011
- Grišankova ve Grišankovs / Letonya* (k.k.), no. 36117/02, AİHM 2003-II
- Groni / Albania*, no. 25336/04, 7 Temmuz 2009
- Grosam/Çek Cumhuriyeti* [BD], no. 19750/13, 1 Haziran 2023
- Gross / İsviçre* [BD], no. 67810/10, AİHM 2014
- Grossi ve diğerleri / İtalya* (gözden geçirme), no. 18791/03, 30 Ekim 2012
- Grozđanić ve Gršković-Grozđanić / Hırvatistan*, no. 43326/13, 28 Ocak 2021
- Grzinčič / Slovenya*, no. 26867/02, 3 Mayıs 2007
- Guisset / Fransa*, no. 33933/96, AİHM 2000-IX
- Gülen / Türkiye*, no. 28226/02, 14 Ekim 2008
- Güneş / Türkiye* (k.k.), no. 53916/00, 13 Mayıs 2004
- Gürdeniz / Türkiye* (k.k.), no. 59715/10, 18 Mart 2014
- Guruyan / Ermenistan* (k.k.), no. 11456/05, 24 Ocak 2012
- Güzelyurtlu ve diğerleri / Kıbrıs ve Türkiye* [BD], no. 36925/07, 29 Ocak 2019

—H—

- H.F. ve diğerleri/Fransa* [BD], no. 24384/19 ve 44234/20, 14 Eylül 2022
- H.F. K-F / Almanya*, no. 25629/94, Komisyon kararı, 10 Eylül 1996
- Haas / İsviçre* (k.k.), no. 31322/07, 20 Mayıs 2010
- Haász ve Szabó / Macaristan*, no. 11327/14 ve 11613/14, 13 Ekim 2015

- Hadrabová ve diğerleri / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), no. 42165/02 ve 466/03, 25 Eylül 2007
- Hambardzumyan / Ermenistan*, no. 43478/11, 5 Aralık 2019
- Hamidovic / İtalya* (k.k.), no. 31956/05, 13 Eylül 2011
- Hanan / Almanya* [BD], no. 4871/16, 16 Şubat 2021
- Hanzl ve Špadrna / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), no. 30073/06, 15 Ocak 2013
- Harkins / Birleşik Krallık* (k.k.) [BD], no. 71537/14, 15 Haziran 2017
- Hartman / Çek Cumhuriyeti*, no. 53341/99, AİHM 2003-VIII
- Hartung / Fransa* (k.k.), no. 10231/07, 3 Kasım 2009
- Harutyunyan / Ermenistan*, no. 36549/03, AİHM 2007-III
- Hasan Tunç ve diğerleri / Türkiye*, no. 19074/05, 31 Ocak 2017
- Hassan / Birleşik Krallık* [BD], no. 29750/09, AİHM 2014
- Havelka / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), no. 7332/10, 20 Eylül 2011
- Hebat Aslan ve Firas Aslan / Türkiye*, no. 15048/09, 28 Ekim 2014
- Hırvatistan Golf Federation / Hırvatistan*, no. 66994/14, 17 Aralık 2020
- Hırvatistan Radyo ve Televizyonu/Hırvatistan*, no. 52132/19 ve 19 diğer başvuru, 2 Mart 2023
- Hingitaq 53 ve diğerleri / Danimarka* (k.k.), no. 18584/04, AİHM 2006-I
- Hirsi Jamaa ve diğerleri / İtalya* [BD], no. 27765/09, AİHM 2012
- Hokkanen / Finlandiya*, no. 25159/94, Komisyon kararı, 15 Mayıs 1996
- Holland / İsveç* (k.k.), no. 27700/08, 9 Şubat 2010
- Holub / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), no. 24880/05, 14 Aralık 2010
- Hoppen et syndicat des employés de AB Amber Grid/Litvanya*, no. 976/20, § 153, 17 Ocak 2023
- Horsham / Birleşik Krallık*, no. 23390/94, Komisyon kararı, 4 Eylül 1995
- Horvat / Hırvatistan*, no. 51585/99, AİHM 2001-VIII
- Hoti / Hırvatistan*, no. 63311/14, 26 Nisan 2018
- Hristozov ve diğerleri / Bulgaristan*, no. 47039/11 ve 358/12, AİHM 2012
- Hromadka ve Hromadkova / Rusya*, no. 22909/10, 11 Aralık 2014
- Hudecová ve diğerleri / Slovakya* (k.k.), no. 53807/09, 18 Aralık 2012
- Humen / Polonya* [BD], no. 26614/95, 15 Ekim 1999
- Husayn (Abu Zubaydah) / Polonya*, no. 7511/13, 24 Temmuz 2014
- Hussein / Albania ve 20 diğer Sözleşmeciler Devlet* (k.k.), no. 23276/04, 14 Mart 2006
- Hutten-Czapska / Polonya* [BD], no. 35014/97, AİHM 2006-VIII

- I.J.L. / Birleşik Krallık* (k.k.), no. 39029/97, 6 Temmuz 1999
- Iambor / Romanya (no. 1)*, no. 64536/01, 24 Haziran 2008
- İçyer / Türkiye* (k.k.), no. 18888/02, AİHM 2006-I
- İdalov / Rusya* [BD], no. 5826/03, 22 Mayıs 2012
- Ignats / Letonya* (k.k.), no. 38494/05, 24 Eylül 2013
- İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi / Türkiye* (k.k.), no. 40355/14, 28 Ocak 2020
- İlaşcu ve diğerleri / Moldova ve Rusya* [BD], no. 48787/99, AİHM 2004-VII
- İlhan / Türkiye* [BD], no. 22277/93, AİHM 2000-VII
- İlias ve Ahmed / Macaristan* [BD], no. 47287/15, 21 Kasım 2019
- İlliu ve diğerleri / Belçika* (k.k.), no. 14301/08, 19 Mayıs 2009
- İmakayeva / Rusya*, no. 7615/02, AİHM 2006-XIII
- İonescu / Romanya* (k.k.), no. 36659/04, 1 Haziran 2010
- İordache / Romanya*, no. 6817/02, 14 Ekim 2008
- İosub Caras / Romanya*, no. 7198/04, 11 Aralık 2006
- İpek / Türkiye* (k.k.), no. 39706/98, 7 Kasım 2000
- İrlanda / Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, A Serisi no. 25
- İsaak ve diğerleri / Türkiye* (k.k.), no. 44587/98, 28 Eylül 2006
- Islamic Republic of Iran Shipping Lines / Türkiye*, no. 40998/98, AİHM 2007-V
- İssa ve diğerleri / Türkiye*, no. 31821/96, 16 Kasım 2004
- İvançoc ve diğerleri / Moldova ve Rusya*, no. 23687/05, 15 Kasım 2011
- İvko / Rusya*, no. 30575/08, 15 Aralık 2015
- İzmir Yahudi Cemaati Hahambaşılığı/Türkiye*, no. 1574/12, 21 Mart 2023

- J.B. ve diğerleri / Macaristan* (k.k.), no. 45434/12 ve diğer 2 başvuru, 27 Kasım 2018
- J.M.B. ve diğerleri / Fransa*, no. 9671/15 ve diğer 31 başvuru, 30 Ocak 2020
- Jakovljević / Sırbistan* (k.k.), no. 5158/12, 13 Ekim 2020
- Jalloh / Almanya* [BD], no. 54810/00, AİHM 2006-IX
- Jaloud / Hollanda* [BD], no. 47708/08, AİHM 2014
- Jančev / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* (k.k.), no. 18716/09, 4 Ekim 2011

Jankovskis / Litvanya, no. 21575/08, 17 Ocak 2017
Janowiec ve diğçerleri / Rusya [BD], no. 55508/07 ve 29520/09, AİHM 2013
Januškevičienė / Litvanya, no. 69717/14, 3 Eylül 2019
Jasinskis / Letonya, no. 45744/08, 21 Aralık 2010
Jelić / Hırvatistan, no. 57856/11, 12 Haziran 2014
Jeličić / Bosna-Hersek (k.k.), no. 41183/02, AİHM 2005-XII
Jensen ve Rasmussen / Danimarka (k.k.), no. 52620/99, 20 Mart 2003
Jensen / Danimarka (k.k.), no. 48470/99, AİHM 2001-X
Jeronovičs / Letonya [BD], no. 44898/10, 5 Temmuz 2016
Jian / Romanya (k.k.), no. 46640/99, 30 Mart 2004
JKP Vodovod Kraljevo / Sırbistan (k.k.), no. 57691/09 ve 19719/10, 16 Ekim 2018
Joannou / Türkiye, no. 53240/14, 12 Aralık 2017
Johtti Sapmelaccat Ry ve diğçerleri / Finlandiya (k.k.), no. 42969/98, 18 Ocak 2005
Joos / İsviçre, no. 43245/07, 15 Kasım 2012
Jørgensen ve diğçerleri / Danimarka (k.k.), no. 30173/12, 28 Haziran 2016
Jovanović / Hırvatistan (k.k.), no. 59109/00, AİHM 2002-III
Juhas Đurić / Sırbistan (gözden geçirme), no. 48155/06, 10 Nisan 2012
Jurica / Hırvatistan, no. 30376/13, 2 Mayıs 2017

—K—

K2 / Birleşik Krallık (k.k.), no. 42387/13, 7 Şubat 2017
K.S. ve K.S. AG / İsviçre, no. 19117/91, Komisyon kararı, 12 Ocak 1994, DR 76
Kaburov / Bulgaristan (k.k.), no. 9035/06, 19 Haziran 2012
Kadiķis / Letonya (k.k.), no. 47634/99, 29 Haziran 2000
Kafkaris / Kıbrıs (k.k.), no. 9644/09, 21 Haziran 2011
Kaganovskyy/Ukrayna, no. 2809/18, 15 Eylül 2022
Kalashnikov / Rusya, no. 47095/99, AİHM 2002-VI
Kalfagiannis ve Pospert / Yunanistan (k.k.), no. 74435/14, 9 Haziran 2020
Kamaliyevy / Rusya, no. 52812/07, 3 Haziran 2010
Kandarakis/Yunanistan, no. 48345/12 ve 2 diğçer başvuru, 11 Haziran 2020
Karácsony ve diğçerleri / Macaristan [BD], no. 42461/13 ve 44357/13, 17 Mayıs 2016
Karakó / Macaristan, no. 39311/05, 28 Nisan 2009

- Karapanagiotou ve diğerleri / Yunanistan*, no. 1571/08, 28 Ekim 2010
- Karastelev ve diğerleri / Rusya*, no. 16435/10, 6 Ekim 2020
- Karelin / Rusya*, no. 926/08, 20 Eylöl 2016
- Karner / Avusturya*, no. 40016/98, AİHM 2003-IX
- Karoussiotis / Portekiz*, no. 23205/08, AİHM 2011
- Karpulyenko / Ukrayna*, no. 15509/12, 11 Şubat 2016
- Kashlan / Rusya (k.k.)*, no. 60189/15, 19 Nisan 2016
- Kátai / Macaristan (k.k.)*, no. 939/12, 18 Mart 2014
- Kavala / Türkiye*, no. 28749/18, 10 Aralık 2019
- Kefalas ve diğerleri / Yunanistan*, 8 Haziran 1995, A Serisi no. 318-A
- Kemal Çetin / Türkiye*, no. 3704/13, 26 Mayıs 2020
- Kemmache / Fransa (no. 3)*, 24 Kasım 1994, A Serisi no. 296-C
- Kerechashvili / Gürcistan (k.k.)*, no. 5667/02, AİHM 2006-V
- Kerimov / Azerbaycan (k.k.)*, no. 151/03, 28 Eylöl 2006
- Kerman / Türkiye*, no. 35132/05, 22 Kasım 2016
- Kerojärvi / Finlandiya*, 19 Temmuz 1995, A Serisi no. 322
- Kezer ve diğerleri / Türkiye (k.k.)*, no. 58058/00, 5 Ekim 2004
- Khadzhialiyev ve diğerleri / Rusya*, no. 3013/04, 6 Kasım 2008
- Khadzhimuradov ve diğerleri / Rusya*, no. 21194/09 ve diğer 16 başvuru, 10 Ekim 2017
- Khan / Birleşik Krallık*, no. 35394/97, AİHM 2000-V
- Khashiyev ve Akayeva / Rusya*, no. 57942/00 ve 57945/00, 24 Şubat 2005
- Khayrullina / Rusya*, no. 29729/09, 19 Aralık 2017
- Khlaifia ve diğerleri / İtalya [BD]*, no. 16483/12, 15 Aralık 2016
- Khodorkovskiy ve Lebedev / Rusya*, no. 11082/06 ve 13772/05, 25 Temmuz 2013
- Khural ve Zeynalov/Azerbaycan (no. 2)*, no. 383/12, 19 Ocak 2023
- Kıbrıs / Türkiye [BD]*, no. 25781/94, AİHM 2001-IV
- Kiiskinen ve Kovalainen / Finlandiya (k.k.)*, no. 26323/95, AİHM 1999-V
- Kikots ve Kikota / Letonya (k.k.)*, no. 54715/00, 6 Haziran 2002
- Kiousi / Yunanistan (k.k.)*, no. 52036/09, 20 Eylöl 2011
- Kiril Zlatkov Nikolov / Fransa*, no. 70474/11 ve 68038/12, 10 Kasım 2016
- Kitanovska ve Barbulovski/Kuzey Makedonya*, no. 53030/19, 9 Mayıs 2023
- Klass ve diğerleri / Almanya*, 6 Eylöl 1978, A Serisi no. 28

- Klausecker / Almanya* (k.k.), no. 415/07, 6 Ocak 2015
- Klyakhin / Rusya*, no. 46082/99, 30 Kasım 2004
- Koç ve Tambaş / Türkiye* (k.k.), no. 46947/99, 24 Şubat 2005
- Koç ve Tosun / Türkiye* (k.k.), no. 23852/04, 13 Kasım 2008
- Koch / Polonya* (k.k.), no. 15005/11, 7 Mart 2017
- Köhler / Almanya* (k.k.), no. 3443/18, 7 Eylül 2021
- Kondrulin / Rusya*, no. 12987/15, 20 Eylül 2016
- Kongresna Narodna Stranka ve diğerleri / Bosna-Hersek* (k.k.), no. 414/11, 26 Nisan 2016
- Konstantin Stefanov / Bulgaristan*, no. 35399/05, 27 Ekim 2015
- Konstantinidis / Yunanistan*, no. 58809/09, 3 Nisan 2014
- Kopecký / Slovakya* [BD], no. 44912/98, AİHM 2004-IX
- Korenjak / Slovenya* (k.k.), no. 463/03, 15 Mayıs 2007
- Korizno / Letonya* (k.k.), no. 68163/01, 28 Eylül 2006
- Kornakovs / Letonya*, no. 61005/00, 15 Haziran 2006
- Korolev / Rusya* (k.k.), no. 25551/05, AİHM 2010
- Kósa / Macaristan* (k.k.), no. 53461/15, 21 Kasım 2017
- Kotilainen ve diğerleri / Finlandiya*, no. 62439/12, 17 Eylül 2020
- Kotov / Rusya* [BD], no. 54522/00, 3 Nisan 2012
- Koumoutsea ve diğerleri / Yunanistan* (k.k.), no. 56625/00, 13 Aralık 2001
- Kozacıoğlu / Türkiye* [BD], no. 2334/03, 19 Şubat 2009
- Kozlova ve Smirnova / Letonya* (k.k.), no. 57381/00, AİHM 2001-XI
- Krstić / Sırbistan*, no. 45394/06, 10 Aralık 2013
- Kudła / Polonya* [BD], no. 30210/96, AİHM 2000-XI
- Kurić ve diğerleri / Slovenya* [BD], no. 26828/06, AİHM 2012
- Kurşun / Türkiye*, no. 22677/10, 30 Ekim 2018
- Kurt / Türkiye*, 25 Mayıs 1998, Raporlar 1998-III
- Kušić ve diğerleri / Hırvatistan* (k.k.), no. 71667/17, 10 Aralık 2019
- Kuzhelev ve diğerleri / Rusya*, no. 64098/09 ve diğer 6 başvuru, 15 Ekim 2019

—L—

L.R. / Kuzey Makedonya, no. 38067/15, 23 Ocak 2020

Labsi / Slovakya, no. 33809/08, 15 Mayıs 2012

- Ladygin / Rusya* (k.k.), no. 35365/05, 30 Ağustos 2011
- Lagutin ve diğerleri / Rusya*, no. 6228/09 ve diğer 4 başvuru, 24 Nisan 2014
- Lambert ve diğerleri / Fransa* [BD], no. 46043/14, AİHM 2015
- Laska ve Lika / Arnavutluk*, no. 12315/04 ve 17605/04, 20 Nisan 2010
- Łatak / Polonya* (k.k.), no. 52070/08, 12 Ekim 2010
- Laurus Invest Macaristan KFT ve diğerleri / Macaristan* (k.k.), no. 23265/13 ve diğer 5 başvuru, AİHM 2015
- Leandro Da Silva / Lüksemburg*, no. 30273/07, 11 Şubat 2010
- Lechesne / Fransa*, no. 20264/92, 21 Mayıs 1997 tarihli Komisyon kararı
- Léger / Fransa* (kayıttan düşme) [BD], no. 19324/02, 30 Mart 2009
- Lehtinen / Finlandiya* (k.k.), no. 39076/97, AİHM 1999-VII
- Lekić / Slovenya* [BD], no. 36480/07, 11 Aralık 2018
- Lenzing AG / Almanya*, no. 39025/97, Komisyon kararı, 9 Eylül 1998
- Leon Madrid / İspanya*, no. 30306/13, 26 Ekim 2021
- Lepojić / Sırbistan*, no. 13909/05, 6 Kasım 2007
- Lewit / Avusturya*, no. 4782/18, 10 Ekim 2019
- Liblik ve diğerleri / Estonya*, no. 173/15 ve diğer 5 başvuru, 28 Mayıs 2019
- Lienhardt / Fransa* (k.k.), no. 12139/10, 13 Eylül 2011
- Liepājnīeks / Letonya* (k.k.), no. 37586/06, 2 Kasım 2010
- Liga Portuguesa de Futebol Profissional / Portekiz* (k.k.), no. 49639/09, 3 Nisan 2012
- Loizidou / Türkiye* (esas), 18 Aralık 1996, Raporlar 1996-VI
- Loizidou / Türkiye* (ilk itirazlar), 23 Mart 1995, A Serisi no. 310
- Lopata / Rusya*, no. 72250/01, 13 Temmuz 2010
- Lopes de Sousa Fernandes / Portekiz* [BD], no. 56080/13, 19 Aralık 2017
- Lopez Cifuentes / İspanya* (k.k.), no. 18754/06, 7 Temmuz 2009
- Lowe / Birleşik Krallık* (k.k.), no. 12486/07, 8 Eylül 2009
- Luchaninova / Ukrayna*, no. 16347/02, 9 Haziran 2011
- Lukenda / Slovenya*, no. 23032/02, AİHM 2005-X
- Lyons ve diğerleri / Birleşik Krallık* (k.k.), no. 15227/03, AİHM 2003-IX

—M—

M. / Danimarka, no. 17392/90, Komisyon kararı, 14 Ekim 1992, DR 73

- M./Birleşik Krallık*, no. 13284/87, Komisyon kararı, 15 Ekim 1987, DR 54
- M.A. ve diğerleri / Litvanya*, no. 59793/17, 11 Aralık 2018
- M.A. / Fransa*, no. 9373/15, 1 Şubat 2018
- M.H. ve diğerleri / Hırvatistan*, no. 15670/18 ve 43115/18, 18 Kasım 2021
- M.K. ve diğerleri/Polonya*, no. 40503/17 ve diğer 2 başvuru, 23 Temmuz 2020
- M.N. ve diğerleri/Belçika* (k.k.) [BD], no. 3599/18, 5 Mayıs 2020
- M.N. ve diğerleri/San Marino*, no. 28005/12, 7 Temmuz 2015
- M.S. / Hırvatistan (no. 2)*, no. 75450/12, 19 Şubat 2015
- M.S.S. / Belçika ve Yunanistan* [BD], no. 30696/09, AİHM 2011
- Magnitskiy ve diğerleri / Rusya*, no. 32631/09 ve 53799/12, 27 Ağustos 2019
- Magomedov ve diğerleri / Rusya*, no. 33636/09 ve diğer 9 başvuru, 28 Mart 2017
- Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve diğerleri / Macaristan*, no. 70945/11 ve diğer 8 başvuru, AİHM 2014
- Magyar Kétfarkú Kutya Párt / Macaristan* [BD], no. 201/17, 20 Ocak 2020
- Makarashvili ve diğerleri/ Gürcistan*, no. 23158/20 ve 2 diğer başvuru, 1 Eylül 2022
- Makharadze ve Sikharulidze / Gürcistan*, no. 35254/07, 22 Kasım 2011
- Makuchyan ve Minasyan / Azerbaycan ve Macaristan*, no. 17247/13, 26 Mayıs 2020
- Malhous / Çek Cumhuriyeti* (k.k.) [BD], no. 33071/96, AİHM 2000-XII
- Malkov / Estonya*, no. 31407/07, 4 Şubat 2010
- Malysh ve Ivanin / Ukrayna* (k.k.), no. 40139/14 ve 41418/14, 9 Eylül 2014
- Mamasakhlisi ve diğerleri/Gürcistan ve Rusya*, no. 29999/04 ve 41424/04, 7 Mart 2023
- Mamatkulov ve Askarov / Türkiye* [BD], no. 46827/99 ve 46951/99, AİHM 2005-I
- Mann / Birleşik Krallık ve Portekiz* (k.k.), no. 360/10, 1 Şubat 2011
- Mannai / İtalya*, no. 9961/10, 27 Mart 2012
- Manoilescu ve Dobrescu / Romanya ve Rusya* (k.k.), no. 60861/00, AİHM 2005-VI
- Manuel / Portekiz* (k.k.), no. 62341/00, 31 Ocak 2002
- Maravić Markeš / Hırvatistan*, no. 70923/11, 9 Ocak 2014
- Margaretić / Hırvatistan*, no. 16115/13, 5 Haziran 2014
- Margulev / Rusya*, no. 15449/09, 8 Ekim 2019
- Marguš / Hırvatistan* [BD], no. 4455/10, AİHM 2014
- Marić / Hırvatistan*, no. 50132/12, 12 Haziran 2014
- Marion / Fransa*, no. 30408/02, 20 Aralık 2005

- Markovic ve diğeri / İtalya* [BD], no. 1398/03, AİHM 2006-XIV
- Marshall ve diğeri / Malta*, no. 79177/16, 11 Şubat 2020
- Martins Alves / Portekiz* (k.k.), no. 56297/11, 21 Ocak 2014
- Maslova ve Nalbandov / Rusya*, no. 839/02, 24 Ocak 2008
- Mastilović ve diğeri / Karadağ*, no. 28754/10, 24 Şubat 2022
- Mătăşaru / Moldova Cumhuriyeti* (k.k.), no. 44743/08, 21 Ocak 2020
- Mateuț / Romanya* (k.k.), no. 35959/15, 1 Mart 2022
- Matoušek / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), no. 9965/08, 29 Mart 2011
- Matthews / Birleşik Krallık* [BD], no. 24833/94, AİHM 1999-I
- Matveyev / Rusya*, no. 26601/02, 3 Temmuz 2008
- McCann ve diğeri / Birleşik Krallık*, [BD], 27 Eylül 1995, A Serisi no. 324
- McElhinney / İrlanda ve Birleşik Krallık* (k.k.) [BD], no. 31253/96, 9 Şubat 2000
- McFarlane / İrlanda* [BD], no. 31333/06, 10 Eylül 2010
- McFeeley ve diğeri / Birleşik Krallık*, no. 8317/78, Komisyon kararı, 15 Mayıs 1980, DR 20
- McKerr / Birleşik Krallık*, no. 28883/95, AİHM 2001-III
- McShane / Birleşik Krallık*, no. 43290/98, 28 Mayıs 2002
- Medvedyev ve diğeri / Fransa* [BD], no. 3394/03, AİHM 2010
- Mehmet Ali Ayhan ve diğeri / Türkiye*, no. 4536/06 ve 53282/07, 4 Haziran 2019
- Mehmet Ali Eser / Türkiye*, no. 1399/07, 15 Ekim 2019
- Melnichuk ve diğeri / Romanya*, no. 35279/10 ve 34782/10, 5 Mayıs 2015
- Melnik / Ukrayna*, no. 72286/01, 28 Mart 2006
- Meltex Ltd / Ermenistan* (k.k.), no. 37780/02, 27 Mayıs 2008
- Mentzen / Letonya* (k.k.), no. 71074/01, AİHM 2004-XII
- Merabishvili / Gürcistan* [BD], no. 72508/13, 28 Kasım 2017
- Merger ve Cros / Fransa* (k.k.), no. 68864/01, 11 Mart 2004
- Merit / Ukrayna*, no. 66561/01, 30 Mart 2004
- Micallef / Malta* [BD], no. 17056/06, AİHM 2009
- Michalak / Polonya* (k.k.), no. 24549/03, 1 Mart 2005
- Michaud / Fransa*, no. 12323/11, AİHM 2012
- Migliore ve diğeri / İtalya* (k.k.), no. 58511/13 ve diğ. 2 başvuru, 12 Kasım 2013
- Mikolajová / Slovakya*, no. 4479/03, 18 Ocak 2011
- Mile Novaković / Hırvatistan*, no. 73544/14, 17 Aralık 2020

Milošević / Hollanda (k.k.), no. 77631/01, 19 Mart 2002
Milovanović / Sırbistan, no. 56065/10, 8 Ekim 2019
Miroļubovs ve diğçerleri / Letonya, no. 798/05, 15 Eylül 2009
Miszczyński / Polonya (k.k.), no. 23672/07, 8 Şubat 2011
Mitrović / Sırbistan, no. 52142/12, 21 Mart 2017
Mocanu ve diğçerleri / Romanya [BD], no. 10865/09 ve diğçer 2 başvuru, AİHM 2014
Moldovan ve diğçerleri / Romanya (k.k.), no. 8229/04 ve diğçer 29 başvuru, 15 Şubat 2011
Monnat / İsviçre, no. 73604/01, AİHM 2006-X
Moon / Fransa, no. 39973/03, 9 Temmuz 2009
Mooren / Almanya [BD], no. 11364/03, 9 Temmuz 2009
Moreira Barbosa / Portekiz (k.k.), no. 65681/01, AİHM 2004-V
Moreira Ferreira / Portekiz (no. 2) [BD], no. 19867/12, 11 Temmuz 2017
Moretti ve Benedetti / İtalya, no. 16318/07, 27 Nisan 2010
Moskovets / Rusya, no. 14370/03, 23 Nisan 2009
Mouvement raëlien suisse / İsviçre [BD], no. 16354/06, AİHM 2012
Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya [BD], no. 11138/10, 23 Şubat 2016
MPP Golub / Ukrayna (k.k.), no. 6778/05, AİHM 2005-XI
Mrkić / Hırvatistan (k.k.), no. 7118/03, 8 Haziran 2006
Municipal Section of Antilly / Fransa (k.k.), no. 45129/98, AİHM 1999-VIII
Muratovic / Sırbistan (k.k.), no. 41698/06, 21 Mart 2017
Muršić / Hırvatistan [BD], no. 7334/13, 20 Ekim 2016
Mutu ve Pechstein / İsviçre,no. 40575/10 ve 67474/10, 2 Ekim 2018
Mykhaylenky ve diğçerleri / Ukrayna,no. 35091/02 ve 9 diğçerleri, AİHM 2004-XII

—N—

NA / Birleşik Krallık, no. 25904/07, 17 Temmuz 2008
N.D. ve N.T. / İspanya [BD], no. 8675/15 ve 8697/15, 13 Şubat 2020
Nada / İsviçre [BD], no. 10593/08, AİHM 2012
Nagovitsyn ve Nalgiyev / Rusya (k.k.), no. 27451/09 ve 60650/09, 23 Eylül 2010
Nasr ve Ghali / İtalya, no. 44883/09, 23 Şubat 2016
Nassau Verzekering Maatschappij N./ / Hollanda (k.k.), no. 57602/09, 4 Ekim 2011
National federation of Sportpersons' Associations ve unions (FNASS) ve diğçerleri / Fransa,no. 48151/11 ve

77769/13, 18 Ocak 2018

Navalnyy / Rusya [BD], no. 29580/12 ve diğer 4 başvuru, 15 Kasım 2018

Naydyon / Ukrayna, no. 16474/03, 14 Ekim 2010

Nencheva ve diğerleri / Bulgaristan, no. 48609/06, 18 Haziran 2013

Neshkov ve diğerleri / Bulgaristan, no. 36925/10 ve diğer 5 başvuru, 27 Ocak 2015

Nešić / Montenegro, no. 12131/18, 9 Haziran 2020

Nicholas / Kıbrıs, no. 63246/10, 9 Ocak 2018

Nicklinson ve Lamb / Birleşik Krallık (k.k.), no. 2478/15 ve 1787/15, 23 Haziran 2015

Nicolae Virgiliu Tănase / Romanya [BD], no. 41720/13, 25 Haziran 2019

Nicoleta Gheorghe / Romanya, no. 23470/05, 3 Nisan 2012

Nikula / Finlandiya (k.k.), no. 31611/96, 30 Kasım 2000

Nizomkhon Dzhurayev / Rusya, no. 31890/11, 3 Ekim 2013

Nobili Massuero / İtalya (k.k.), no. 58587/00, 1 Nisan 2004

Nogolica / Hırvatistan (k.k.), no. 77784/01, AİHM 2002-VIII

Nolan ve K. / Rusya, no. 2512/04, 12 Şubat 2009

Nold / Almanya, no. 27250/02, 29 Haziran 2006

Nölkenbockhoff / Almanya, 25 Ağustos 1987, A Serisi no. 123

Norbert Sikorski / Polonya, no. 17599/05, 22 Ekim 2009

Normann / Danimarka (k.k.), no. 44704/98, 14 Haziran 2001

Novinskiy / Rusya, no. 11982/02, 10 Şubat 2009

Nurmagomedov / Rusya, no. 30138/02, 7 Haziran 2007

Nurcan Bayraktar/Türkiye, no. 27094/20, 27 Haziran 2023

—O—

O'Halloran ve Francis / Birleşik Krallık [BD], no. 15809/02 ve 25624/02, AİHM 2007-III

O'Keefe / İrlanda [BD], no. 35810/09, AİHM 2014

OAo Neftyanaya Kompaniya Yukos / Rusya, no. 14902/04, 20 Eylül 2011

Obote / Rusya, no. 58954/09, 19 Kasım 2019

Öcalan / Türkiye [BD], no. 46221/99, AİHM 2005-IV

Oferta Plus SRL / Moldova, no. 14385/04, 19 Aralık 2006

Öğrü ve diğerleri / Türkiye, no. 60087/10 ve diğer 2 başvuru, 19 Aralık 2017

Ohlen/Danimarka (kayıttan düşme), no. 63214/00, 24 Şubat 2005
Olaechea Cahuas / İspanya, no. 24668/03, AİHM 2006-X
Olczak / Polonya (k.k.), no. 30417/96, AİHM 2002-X (özetler)
Oleksy / Polonya (k.k.), no. 1379/06, 16 Haziran 2009
Oliari ve diğerleri / İtalya, no. 18766/11 ve 36030/11, 21 Temmuz 2015
Oliyevskyy / Ukrayna (k.k.), no. 65117/11, 14 Ocak 2020
Olkhovik ve diğerleri / Rusya (k.k.), no. 11279/17, 76983/17 ve 4597/20, 22 Şubat 2022
Ölmez / Türkiye (k.k.), no. 39464/98, 1 Şubat 2005
Omkananda ve Divine Light Zentrum / İsviçre, no. 8118/77, Komisyon kararı, 19 Mart 1981, DR 25
Orhan/Türkiye (k.k.), no. 38358/22, 6 Aralık 2022
Oruk / Türkiye, no. 33647/04, 4 Şubat 2014
Osmanov ve Husseinov / Bulgaristan (k.k.), no. 54178/00 ve 59901/00, 4 Eylül 2003
Österreichischer Rundfunk v. Avusturya (k.k.), no. 57597/00, 25 Mayıs 2004
Otto / Almanya (k.k.), no. 21425/06, 10 Kasım 2009

—P—

P. / Ukrayna (k.k.), no. 40296/16, 11 Haziran 2019
P.C./İrlanda, no. 26922/19, 1 Eylül 2022
Pais Pires de Lima / Portekiz, no. 70465/12, 12 Şubat 2019
Paksas / Litvanya [BD], no. 34932/04, AİHM 2011
Paladi / Moldova [BD], no. 39806/05, 10 Mart 2009
Palić / Bosna-Hersek, no. 4704/04, 15 Şubat 2011
Panioglu / Romanya, no. 33794/14, 8 Aralık 2020
Papachela ve Amazon S.A. / Yunanistan, no. 12929/18, 3 Aralık 2020
Papachelas / Yunanistan [BD], no. 31423/96, AİHM 1999-II
Papamichalopoulos ve diğerleri / Yunanistan, 24 Haziran 1993, A Serisi no. 260-B
Paradiso ve Campanelli / İtalya [BD], no. 25358/12, 24 Ocak 2017
Parizov / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, no. 14258/03, 7 Şubat 2008
Parrillo / İtalya [BD], no. 46470/11, AİHM 2015
Paşa ve Erkan Erol / Türkiye, no. 51358/99, 12 Aralık 2006
Patera / Çek Cumhuriyeti (k.k.), no. 25326/03, 10 Ocak 2006

- Pauger / Avusturya*, no. 24872/94, Komisyon kararı, 9 Ocak 1995
- Paul ve Audrey Edwards / Birleşik Krallık* (k.k.), no. 46477/99, 7 Haziran 2001
- Paulino Tomás / Portekiz* (k.k.), no. 58698/00, AİHM 2003-VIII
- Peacock / Birleşik Krallık* (k.k.), no. 28057/02, 11 Mart 2008
- Pedersen ve diğerleri / Norveç*, no. 39710/15, 10 Mart 2020
- Peers / Yunanistan*, no. 28524/95, AİHM 2001-III
- Pellegriti / İtalya* (k.k.), no. 77363/01, 26 Mayıs 2005
- Peñafiel Salgado / İspanya* (k.k.), no. 65964/01, 16 Nisan 2002
- Pentagiotis / Yunanistan* (k.k.), no. 14582/09, 10 Mayıs 2011
- Peraldi / Fransa* (k.k.), no. 2096/05, 7 Nisan 2009
- Perlala / Yunanistan*, no. 17721/04, 22 Şubat 2007
- Petithory Lanzmann / Fransa* (k.k.), no. 23038/19, 12 Kasım 2019
- Petra / Romanya*, 23 Eylül 1998, Raporlar 1998-VII
- Petrescu / Portekiz*, no. 23190/17, 3 Aralık 2019
- Petroiu / Romanya* (gözden geçirme), no. 33055/09, 7 Şubat 2017
- Petropavlovskis / Letonya*, no. 44230/06, AİHM 2015
- Petrova / Letonya*, no. 4605/05, 24 Haziran 2014
- Petrović v. Sırbistan*, no. 40485/08, 15 Temmuz 2014
- Philis / Yunanistan*, no. 28970/95, Komisyon kararı, 17 Ekim 1996
- Piğtka / Polonya*, no. 34216/07, 16 Ekim 2012
- Platini / İsviçre* (k.k.), no. 526/18, 11 Şubat 2020
- Pisano/İtalya* (kayıttan düşme) [BD], no. 36732/97, 24 Ekim 2002
- Pitsayeva ve diğerleri / Rusya*, no. 53036/08 ve 19 diğerleri, 9 Ocak 2014
- POA ve diğerleri / Birleşik Krallık* (k.k.), no. 59253/11, 21 Mayıs 2013
- Pocasovschi ve Mihaila / Moldova Cumhuriyeti ve Rusya*, no. 1089/09, 29 Mayıs 2018
- Podeschi / San Marino*, no. 66357/14, 13 Nisan 2017
- Polanco Torres ve Movilla Polanco / İspanya*, no. 34147/06, 21 Eylül 2010
- Polyakh ve diğerleri / Ukrayna*, no. 58812/15 ve diğer 4 başvuru, 17 Ekim 2019
- Pop-Ilić ve diğerleri / Sırbistan*, no. 63398/13 ve diğer 4 başvuru, 14 Ekim 2014
- Popov / Moldova (no. 1)*, no. 74153/01, 18 Ocak 2005
- Porchet / İsviçre* (k.k.), no. 36391/16, 8 Ekim 2019
- Portu Juanenea ve Sarasola Yarzabal / İspanya*, no. 1653/13, 13 Şubat 2018

Poslu ve diğerleri / Türkiye,no. 6162/04 ve diğer 6 başvuru, 8 Haziran 2010
Post / Hollanda (k.k.), no. 21727/08, 20 Ocak 2009
Povilonis/Litvanya (k.k.), no. 81624/17, 15 Mart 2022
Poznanski ve diğerleri / Almanya (k.k.), no. 25101/05, 3 Temmuz 2007
Preda ve diğerleri / Romanya,no. 9584/02 ve diğer 7 başvuru, 29 Nisan 2014
Predescu / Romanya, no. 21447/03, 2 Aralık 2008
Predil Anstalt / İtalya (k.k.), no. 31993/96, 14 Mart 2002
Prencipe / Monaco, no. 43376/06, 16 Temmuz 2009
Pressos Compania Naviera S.A. ve diğerleri / Belçika, 20 Kasım 1995, A Serisi no. 332
Preussische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. / Polonya (k.k.), no. 47550/06, 7 Ekim 2008
Project-Trade d.o.o. / Hırvatistan, no. 1920/14, 19 Kasım 2020
Prystavska / Ukrayna (k.k.), no. 21287/02, AİHM 2002-X
Puchstein / Avusturya, no. 20089/06, 28 Ocak 2010

—Q—

Quark Fishing Limited / Birleşik Krallık (k.k.), no. 15305/06, AİHM 2006-XIV

—R—

Radio Fransa ve diğerleri / Fransa (k.k.), no. 53984/00, AİHM 2003-X
Radomilja ve diğerleri / Hırvatistan [BD], no. 37685/10 ve 22768/12, 20 Mart 2018
Raimondo / İtalya, 22 Şubat 1994, A Serisi no. 281-A
Ramadan / Malta, no. 76136/12, 21 Haziran 2016
Ramos Nunes de Carvalho e Sá / Portekiz [BD], no. 55391/13 ve diğer 2 başvuru, 6 Kasım 2018
Ramsahai ve diğerleri / Hollanda [BD], no. 52391/99, AİHM 2007-II
Ranđelović ve dięerleri / Montenegro, no. 66641/10, 19 Eylül 2017
Rantsev / Kıbrıs ve Rusya, no. 25965/04, AİHM 2010
Řehák / Çek Cumhuriyeti (k.k.), no. 67208/01, 18 Mayıs 2004
Rezgui / Fransa (k.k.), no. 49859/99, AİHM 2000-XI
Rhazali ve diğerleri / Fransa (k.k.), no. 37568/09, 10 Nisan 2012
Ryabov / Rusya, no. 3896/04, 31 Ocak 2008
Riad ve Idiab / Belçika,no. 29787/03 ve 29810/03, 24 Ocak 2008

Riđić ve diđerleri / Sırbistan, no. 53736/08 ve diđer 5 başvuru, 1 Temmuz 2014
Riener / Bulgaristan, no. 46343/99, 23 Mayıs 2006
Rinck / Fransa (k.k.), no. 18774/09, 19 Ekim 2010
Ringeisen / Avusturya, 16 Temmuz 1971, A Serisi no. 13
Robert Lesjak / Slovenya, no. 33946/03, 21 Temmuz 2009
Rodina / Letonya, no. 48534/10 ve 19532/15, 14 Mayıs 2020
Rõigas/Estonya, no. 49045/13, 12 Eylül 2017
Roman Zakharov / Rusya [BD], no. 47143/06, AİHM 2015
Rooman / Belçika [BD], no. 18052/11, 31 Ocak 2019
Rossi ve diğerleri / İtalya (k.k.), no. 55185/08 ve diğer 7 başvuru, 16 Aralık 2008
Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve diğerleri / Gürcistan, no. 16812/17, 18 Temmuz 2019
Rutkowski ve diğerleri / Polonya, no. 72287/10 ve diğer 2 başvuru, 7 Temmuz 2015

—S—

S.A.S. / Fransa [BD], no. 43835/11, AİHM 2014
S.L. ve J.L. / Hırvatistan, no. 13712/11, 7 Mayıs 2015
S.L. ve J.L. / Hırvatistan (adil tazmin), no. 13712/11, 6 Ekim 2016
S.P., D.P. ve A.T. / Birleşik Krallık, no. 23715/94, Komisyon kararı, 20 Mayıs 1996
Saakashvili / Gürcistan (k.k.), no. 6232/20 ve 22394/20, 1 Mart 2022
Sabri Güneş / Türkiye [BD], no. 27396/06, 29 Haziran 2012
Sadak / Türkiye, no. 25142/94 ve 27099/95, 8 Nisan 2004
Safaryan / Ermenistan (k.k.), no. 16346/10, 14 Ocak 2020
Sagayeva ve diğerleri / Rusya, no. 22698/09 ve 31189/11, 8 Aralık 2015
Saghinadze ve diğerleri / Gürcistan, no. 18768/05, 27 Mayıs 2010
Şahmo / Türkiye (k.k.), no. 37415/97, 1 Nisan 2003
Sakhnovskiy / Rusya [BD], no. 21272/03, 2 Kasım 2010
Şakir Kaçmaz / Türkiye, no. 8077/08, 10 Kasım 2015
Sakvarelidze / Gürcistan, no. 40394/10, 6 Şubat 2020
Salman / Türkiye [BD], no. 21986/93, AİHM 2000-VII
Sâmbata Bihor Greco-Catholic Parish / Romanya (k.k.), no. 48107/99, 25 Mayıs 2004
Sánchez Ramirez / Fransa, no. 48787/99, Komisyon kararı, 24 Haziran 1996, DR 86
Sancho Cruz ve other "Agrarian Reform" cases / Portekiz, no. 8851/07 ve diğer 14 başvuru, 18 Ocak 2011

- Şandru ve diğeri / Romanya*, no. 22465/03, 8 Aralık 2009
- Sanles Sanles / İspanya* (k.k.), no. 48335/99, AİHM 2000-XI
- Sapeyan / Ermenistan*, no. 35738/03, 13 Ocak 2009
- Sargsyan / Azerbaycan* (k.k.) [BD], no. 40167/06, 14 Aralık 2011
- Sargsyan / Azerbaycan* [BD], no. 40167/06, AİHM 2015
- Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy / Finlandiya* [BD], no. 931/13, 27 Haziran 2017
- Savelyev / Rusya* (k.k.), no. 42982/08, 21 Mayıs 2019
- Savenko ve diğeri / Rusya*, no. 13918/06, 14 Eylül 2021
- Savridin Dzhurayev / Rusya*, no. 71386/10, AİHM 2013
- Savu / Romanya* (k.k.), no. 29218/05, 11 Ekim 2011
- Scavuzzo-Hager ve diğeri / İsviçre* (k.k.), no. 41773/98, 30 Kasım 2004
- Ščensnovičius / Litvanya*, no. 62663/13, 10 Temmuz 2018
- Schipani ve diğeri / İtalya*, no. 38369/09, 21 Temmuz 2015
- Schmidt / Letonya*, no. 22493/05, 27 Nisan 2017
- Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft ve publisuisse SA / İsviçre*, no. 41723/14, 22 Aralık 2020
- Scoppola / İtalya (no. 2)* [BD], no. 10249/03, 17 Eylül 2009
- Scordino / İtalya* (k.k.), no. 36813/97, AİHM 2003-IV
- Scordino / İtalya (no. 1)* [BD], no. 36813/97, AİHM 2006-V
- Scozzari ve Giunta / İtalya* [BD], no. 39221/98 ve 41963/98, AİHM 2000-VIII
- Sebeleva ve diğeri / Rusya*, no. 42416/18, 1 Mart 2022
- Segame SA / Fransa*, no. 4837/06, AİHM 2012
- Sejdić ve Finci / Bosna-Hersek* [BD], no. 27996/06 ve 34836/06, AİHM 2009
- Sejdovic / İtalya* [BD], no. 56581/00, AİHM 2006-II
- Şeker / Türkiye* (k.k.), no. 30330/19, 7 Eylül 2021
- Šeks / Hırvatistan*, no. 39325/20, 3 Şubat 2022
- Selahattin Demirtaş / Türkiye (no. 2)* [BD], no. 14305/17, 22 Aralık 2020
- Selami ve diğeri / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, no. 78241/13, 1 Mart 2018
- Selmani ve diğeri / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, no. 67259/14, 9 Şubat 2017
- Selmouni / Fransa* [BD], no. 25803/94, AİHM 1999-V
- Senator Lines GmbH / fifteen member States of European Union* (k.k.) [BD], no. 56672/00, AİHM 2004-IV
- Sergey Zolotukhin / Rusya* [BD], no. 14939/03, AİHM 2009
- Shalyavski ve diğeri / Bulgaristan*, no. 67608/11, 15 Haziran 2017

- Shamayev ve diğerleri / Gürcistan ve Rusya* (k.k.), no. 36378/02, 16 Eylül 2003
- Shamayev ve diğerleri / Gürcistan ve Rusya*, no. 36378/02, AİHM 2005-III
- Shchukin ve diğerleri / Ukrayna* [Komite], no. 59834/09 ve diğer 249 başvuru, 13 şubat 2014
- Shefer / Rusya* (k.k.), no. 45175/04, 13 Mart 2012
- Shevanova / Letonya* (kayıttan düşme) [BD], no. 58822/00, 7 Aralık 2007
- Shibendra Dev / İşveç* (k.k.), no. 7362/10, 21 Ekim 2014
- Shioshvili ve diğerleri / Rusya*, no. 19356/07, 20 Aralık 2016
- Shishanov / Moldova Cumhuriyeti*, no. 11353/06, 15 Eylül 2015
- Shmelev ve diğerleri / Rusya* (k.k.), no. 41743/17 ve diğer 16 başvuru, 17 Mart 2020
- Shmorgunov ve diğerleri / Ukrayna*, no. 15367/14 ve diğer 13 başvuru, 21 Ocak 2021
- Shortall ve diğerleri / İrlanda* (k.k.), no. 50272/18, 19 Ekim 2021
- Shtefan ve diğerleri / Ukrayna* [Komite], no. 36762/06 ve diğer 249 başvuru, 31 Temmuz 2014
- Siemaszko ve Olszyński / Polonya*, no. 60975/08 ve 35410/09, 13 Eylül 2016
- Siliadin / Fransa*, no. 73316/01, AİHM 2005-VII
- şilih / Slovenya* [BD], no. 71463/01, 9 Nisan 2009
- Simitzi-Papachristou ve diğerleri / Yunanistan* (k.k.), no. 50634/11 ve diğer 18 başvuru, 5 Kasım 2013
- şimşek, Andiç ve Boğatekin / Türkiye* (k.k.), no. 75845/12 ve diğer 2 başvuru, 17 Mart 2020
- Sindicatul Pstorul cel Bun / Romanya* [BD], no. 2330/09, AİHM 2013
- Sine Tsagarakis A.E.E. / Yunanistan*, no. 17257/13, 23 Mayıs 2019
- şkorjanec / Hırvatistan*, no. 25536/14, 28 Mart 2017
- řkrlić / Hırvatistan*, no. 32953/13, 11 Temmuz 2019
- Slavgorodski / Estonya* (k.k.), no. 37043/97, AİHM 1999-II
- Slavićek / Hırvatistan* (k.k.), no. 20862/02, AİHM 2002-VII
- Slivenko ve diğerleri / Letonya* (k.k.) [BD], no. 48321/99, AİHM 2002-II
- Slovenya / Hırvatistan* [BD] (k.k.), no. 54155/16, 18 Kasım 2020
- Smirnov / Rusya* (k.k.), no. 14085/04, 6 Temmuz 2006
- Sociedad Annima del Ucieza / İspanya*, no. 38963/08, 4 Kasım 2014
- Söderman / İşveç* [BD], no. 5786/08, AİHM 2013
- Soering / Birleşik Krallık*, 7 Temmuz 1989, A Serisi no. 161
- Sokolov ve diğerleri / Sırbistan* (k.k.), no. 30859/10 ve diğer 6 başvuru, 14 Ocak 2014
- Solmaz / Türkiye*, no. 27561/02, 16 Ocak 2007
- Solonskiy ve Petrova / Rusya* (k.k.), no. 3752/08 ve 22723/09, 17 Mart 2020

- Sorbalo/Moldova* (k.k.), no. 1210/10, 31 Ocak 2023
- Sperisen/İsviçre*, no. 22060/20, 13 Haziran 2023
- Spycher / İsviçre* (k.k.), no. 26275/12, 17 Kasım 2015
- Stamoulakatos / Yunanistan (no. 1)*, 26 Ekim 1993, A Serisi no. 271
- Stamoulakatos / Birleşik Krallık*, no. 27567/95, Komisyon kararı, 9 Nisan 1997
- Star Cate – Epilekta Gevmata ve diğerleri / Yunanistan* (k.k.), no. 54111/07, 6 Temmuz 2010
- State Holding Company Luganskvugillya / Ukrayna* (k.k.), no. 23938/05, 27 Ocak 2009
- Statileo / Hırvatistan*, no. 12027/10, 10 Temmuz 2014
- Stavropoulos ve diğerleri / Yunanistan*, no. 52484/18, 25 Haziran 2020
- Ştefănescu / Romanya* (k.k.), no. 11774/04, 12 Nisan 2011
- Stella ve diğerleri / İtalya* (k.k.),no. 49169/09 ve diğer 10 başvuru, 16 Eylül 2014
- Stepanian / Romanya*, no. 60103/11, 14 Haziran 2016
- Stephens / Kıbrıs, Türkiye ve Birleşmiş Milletler* (k.k.), no. 45267/06, 11 Aralık 2008
- Stephens / Malta (no. 1)*, no. 11956/07, 21 Nisan 2009
- Stojkovic / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, no. 14818/02, 8 Kasım 2007
- Story ve diğerleri / Malta*, no. 56854/13 ve diğer 2 başvuru, 29 Ekim 2015
- Strand Lobben ve diğerleri/Norveç* [BD], no. 37283/13, 10 Eylül 2019
- Strezovski ve diğerleri / Kuzey Makedonya*,no. 14460/16 ve diğer 7 başvuru, 27 Şubat 2020
- Studio Monitori ve diğerleri / Gürcistan*,no. 44920/09 ve 8942/10, 30 Ocak 2020
- Stukus ve diğerleri / Polonya*, no. 12534/03, 1 Nisan 2008
- Sulygov ve diğerleri / Rusya*, no. 42575/07 ve diğer 11 başvuru, 9 Ekim 2014
- Şumbera / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), no. 48228/08, 21 Şubat 2012
- Sürmeli / Almanya* (k.k.), no. 75529/01, 29 Nisan 2004
- Sürmeli / Almanya* [BD], no. 75529/01, AİHM 2006-VII
- Svinarenko ve Slydanev / Rusya* [BD],no. 32541/08 ve 43441/08, AİHM 2014
- Sy / İtalya*, no. 11791/20, 24 janvier 2022
- Sylka / Polonya* (k.k.), no. 19219/07, 3 Haziran 2014
- Szaxon/Macaristan* (k.k.), no. 54421/21, 21 Mart 2023
- Syssoyeva ve diğerleri / Letonya* (kayıttan düşürülme) [BD], no. 60654/00, AİHM 2007-I
- Szott-Medyńska ve diğerleri / Polonya* (k.k.), no. 47414/99, 9 Ekim 2003

—T—

- Tagiyev ve Huseynov / Azerbaycan*, no. 13274/08, 5 Aralık 2019
- Tahsin Acar / Türkiye* [BD], no. 26307/95, AİHM 2004-III
- Tănase / Moldova* [BD], no. 7/08, AİHM 2010
- Taner Kılıç / Turquie (no. 2)*, no. 208/18, 31 Mayıs 2022
- Tanrıkulu / Türkiye* [BD], no. 23763/94, AİHM 1999-IV
- Tarakhel / İsviçre* [BD], no. 29217/12, AİHM 2014
- Techniki Olympiaki A.E. / Yunanistan* (k.k.), no. 40547/10, 1 Ekim 2013
- Tempel / Çek Cumhuriyeti*, no. 21429/14 ve diğer 9 başvuru, 21 Ocak 2021
- The Holy Monasteries / Yunanistan*, 9 Aralık 1994, A Serisi no. 301-A
- Thévenon / Fransa* (k.k.), no. 2476/02, AİHM 2006-III
- Thibaut/Fransa* (k.k.), no. 41892/19, 14 Haziran 2022
- Tomaszewscy / Polonya*, no. 8933/05, 15 Nisan 2014
- Torreggiani ve diğerleri / İtalya*, no. 43517/09 ve diğer 6 başvuru, 8 Ocak 2013
- Transpetrol, a.s., / Slovakya* (k.k.), no. 28502/08, 15 Kasım 2011
- Treska / Arnavutluk ve İtalya* (k.k.), no. 26937/04, AİHM 2006-XI
- Trivkanović / Hırvatistan*, no. 12986/13, 6 Temmuz 2017
- Trofimchuk / Ukrayna* (k.k.), no. 4241/03, 31 Mayıs 2005
- Trubnikov / Rusya*, no. 49790/99, 5 Temmuz 2005
- Tsalikidis ve diğerleri / Yunanistan*, no. 73974/14, 16 Kasım 2017
- Tucka / Birleşik Krallık (no. 1)* (k.k.), no. 34586/10, 18 Ocak 2011
- Tuna / Türkiye*, no. 22339/03, 19 Ocak 2010
- Tunç / Türkiye* (k.k.), no. 45801/19, 22 Şubat 2022
- Turgut ve diğerleri / Türkiye*, no. 1411/03, 8 Temmuz 2008
- Turturica ve Casian / Moldova Cumhuriyeti ve Rusya*, no. 28648/06 ve 18832/07, 30 Ağustos 2016
- Tyrer / Birleşik Krallık*, 25 Nisan 1978, A Serisi no. 26

—U—

- Ukrayna / Rusya (Kırım)* (k.k.) [BD], no. 20958/14 ve 38334/18, 16 Aralık 2020
- Ukrayna ve Hollanda/Rusya* [BD] (k.k.), no. 8019/16, 43800/14 ve 28525/20, 30 Kasım 2022
- Ukrayna-Tyumen / Ukrayna*, no. 22603/02, 22 Kasım 2007

Ulemek / Hırvatistan, no. 21613/16, 31 Ekim 2019

Ülke / Türkiye (k.k.), no. 39437/98, 1 Haziran 2004

Unédic / Fransa, no. 20153/04, 18 Aralık 2008

Unifaun Theatre Productions Limited ve diğerleri / Malta, no. 37326/13, 15 Mayıs 2018

Uzun / Türkiye (k.k.), no. 10755/13, 30 Nisan 2013

—V—

V.D. / Hırvatistan (no. 2), no. 19421/15, 15 Kasım 2018

V.D. ve diğerleri / Rusya, no. 72931/10, 9 Nisan 2019

V.P. / Estonya (k.k.), no. 14185/14, 10 Ekim 2017

Vallianatos ve diğerleri / Yunanistan [BD],no. 29381/09 ve 32684/09, AİHM 2013

Van Colle / Birleşik Krallık, no. 7678/09, 13 Kasım 2012

Van der Putten / Hollanda (k.k.), no. 15909/13, 27 Ağustos 2013

Van der Tang / İspanya, 13 Temmuz 1995, A Serisi no. 321

Van Velden / Hollanda, no. 30666/08, 19 Temmuz 2011

Varadinov / Bulgaristan, no. 15347/08, 5 Ekim 2017

Varbanov / Bulgaristan, no. 31365/96, AİHM 2000-X

Varnava ve diğerleri / Türkiye [BD],no. 16064/90 ve diğer 8 başvuru, AİHM 2009

Vartic / Romanya (no. 2), no. 14150/08, 17 Aralık 2013

Vasilchenko / Rusya, no. 34784/02, 23 Eylül 2010

Vasilescu / Belçika, no. 64682/12, 25 Kasım 2014

Vasiliauskas / Litvanya [BD], no. 35343/05, AİHM 2015

Vasiliciuc / Moldova Cumhuriyeti, no. 15944/11, 2 Mayıs 2017

Vasiliy Ivashchenko / Ukrayna, no. 760/03, 26 Temmuz 2012

Vasilkoski ve diğerleri / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, no. 28169/08, 28 Ekim 2010

Vassilios Athanasiou ve diğerleri / Yunanistan, no. 50973/08, 21 Aralık 2010

Vasyanovich / Rusya (k.k.), no. 9791/05, 27 Eylül 2016

Vatandaş / Türkiye, no. 37869/08, 15 Mayıs 2018

Veeber / Estonya (no. 1), no. 37571/97, 7 Kasım 2002

Velev / Bulgaristan, no. 43531/08, 16 Nisan 2013

Velikova / Bulgaristan (k.k.), no. 41488/98, AİHM 1999-V

Velikova / Bulgaristan, no. 41488/98, AİHM 2000-VI

Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) / İsviçre (no. 2) [BD], no. 32772/02, AİHM 2009

Veriter / Fransa, no. 31508/07, 14 Ekim 2010

Vernillo / Fransa, 20 Şubat 1991, A Serisi no. 198

Veronica Ciobanu / Moldova Cumhuriyeti, no. 69829/11, 9 Şubat 2021

Vidu ve diğerleri / Romanya (gözden geçirme), no. 9835/02, 17 Ocak 2017

Vijayanathan ve Pusparajah / Fransa, 27 Ağustos 1992, A Serisi no. 241-B

Vistiņš ve Perepjolkins / Letonya [BD], no. 71243/01, 25 Ekim 2012

Vladimir Romanov / Rusya, no. 41461/02, 24 Temmuz 2008

Voggenreiter / Almanya, no. 47169/99, AİHM 2004-I

Vojnović / Hırvatistan (k.k.), no. 4819/10, 26 Haziran 2012

Volodina / Rusya (no. 2), no. 40419/19, 14 Eylül 2021

Vovk ve Bogdanov / Rusya, no. 15613/10, 11 Şubat 2020

Vučković ve diğerleri / Sırbistan (ilk itiraz) [BD],no. 17153/11 ve diğer 29 başvuru, 25 Mart 2014

—W—

Waite ve Kennedy / Almanya [BD], no. 26083/94, AİHM 1999-I

Weber ve Saravia / Almanya (k.k.), no. 54934/00, AİHM 2006-XI

Wikimedia Foundation, Inc. / Türkiye (k.k.), no. 25479/19, 1 Mart 2022

Williams / Birleşik Krallık (k.k.), no. 32567/06, 17 Şubat 2009

Worm/Avusturya, 29 Ağustos 1997, Raporlar 1997-V

—X—

X / Fransa, 31 Mart 1992, A Serisi no. 234-C

X ve Y / Romanya, no. 2145/16, 19 Ocak 2021

X. / Fransa, no. 9587/81, Komisyon kararı, 13 Aralık 1982, DR 29

X./Almanya, no. 1611/62, Komisyon kararı, 25 Eylül 1965

X. / Almanya, no. 7462/76, Komisyon kararı, 7 Mart 1977, DR 9

X. / İtalya, no. 6323/73, Komisyon kararı, 4 Mart 1976, DR 3

X. / Hollanda, no. 7230/75, Komisyon kararı, 4 Ekim 1976, DR 7

X. / Birleşik Krallık, no. 6956/75, Komisyon kararı, 10 Aralık 1976, DR 8

X. / Birleşik Krallık, no. 8206/78, Komisyon kararı, 10 Temmuz 1981, DR 25

Xenides-Arestis / Türkiye, no. 46347/99, 22 Aralık 2005

Xynos / Yunanistan, no. 30226/09, 9 Ekim 2014

—Y—

Y. / Letonya, no. 61183/08, 21 Ekim 2014

Y.F. / Türkiye, no. 24209/94, AİHM 2003-IX

Y.Y. ve Y.Y. / Rusya, no. 43229/18, 8 Mart 2022

Yam / Birleşik Krallık, no. 31295/11, 16 Ocak 2020

Yaşa / Türkiye, 2 Eylül 1998, Raporlar 1998-VI

Yatsenko / Ukrayna, no. 75345/01, 16 Şubat 2012

Yavuz Selim Güler / Türkiye, no. 76476/12, 15 Aralık 2015

Yepishin / Rusya, no. 591/07, 27 Haziran 2013

Yevgeniy Dmitriyev / Rusya, no. 17840/06, 1 Aralık 2020

Yonghong / Portekiz (k.k.), no. 50887/99, AİHM 1999-IX

Yordanovi / Bulgaristan, no. 11157/11, 3 Eylül 2020

Yorgiyadis / Türkiye, no. 48057/99, 19 Ekim 2004

Yurttas/Türkiye, no. 25143/94 ve 27098/95, 27 Mayıs 2004

Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği / Türkiye (k.k.), no. 37857/14, 7 Aralık 2021

—Z—

Zakharkin / Rusya, no. 1555/04, 10 Haziran 2010

Zambrano/Fransa (k.k.), no. 41994/21, 21 Eylül 2021

Žáková / Çek Cumhuriyeti (adil tazmin), no. 2000/09, 6 Nisan 2017

Zana / Türkiye, 25 Kasım 1997, Raporlar 1997-VII

Zastava It Turs / Sırbistan (k.k.), no. 24922/12, 9 Nisan 2013

Zehentner/Avusturya, no. 20082/02, 16 Temmuz 2009

Zelčs / Letonya, no. 65367/16, 20 Şubat 2020

Zhdanov ve diğerleri / Rusya, no. 12200/08 ve diğer 2 başvuru, 16 Temmuz 2019

Zhidov / Rusya, no. 54490/10 ve diğer 3 başvuru, 16 Ekim 2018

Ziğtal / Polonya, no. 64972/01, 12 Mayıs 2009

Zihni / Türkiye (k.k.), no. 59061/16, 29 Kasım 2016

Živić / Sırbistan, no. 37204/08, 13 Eylül 2011

Zubkov ve diğerleri/Rusya, no. 29431/05 ve diğer 2 başvuru, 7 Kasım 2017

Zwinkels/Hollanda (k.k.), no. 16593/10, 9 Ekim 2012